T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ (DİN EĞİTİMİ BİLİMİ)

İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERS KİTAPLARINDA AHLAK ÖĞRENME ALANINDA KULLANILAN AYETLERİN DİN ÖĞRETİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Derya GÜNER

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Cemal TOSUN

Ankara-2010

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ (DİN EĞİTİMİ BİLİMİ)

İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERS KİTAPLARINDA AHLAK ÖĞRENME ALANINDA KULLANILAN AYETLERİN DİN ÖĞRETİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı:……..

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	**İmzası**
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....

Tez Sınavı Tarihi .....

ÖNSÖZ

Ahlâki yozlaşmanın ve globalleşme söyleminin yaygınlaştığı son yüzyıl, ahlaki ve insanî değerlerdeki değişimi de beraberinde getirmiştir. Söz konusu değişim karşısında manevî ve ahlâkî değerlerin eğitimi ve öğretimi dünyanın hemen her yerinde bir kat daha önem kazanmıştır. Bu doğrultuda, çağdaş eğitim anlayışının hedeflerinden biri de bireylere bilgi ve beceriler kazandırmak olmuştur. Hem eğiten, hem de eğitilen bir varlık olarak insan, eğitilen yönüyle, yeni davranışlar kazanıp, davranışlarını değiştirebilecek bir özelliğe sahiptir. Çocukların ve gençlerin ahlaki gelişimlerini, dinin, ailenin, devletin ve toplumun istekleri doğrultusunda gerçekleştirmek için eğitim-öğretim faaliyetlerine başvurmak zorunluluğu vardır. Bu doğrultuda, Milli Eğitim sistemimiz içerisinde çocukların ve gençlerin ahlaki gelişimlerini sağlamaya yönelik en önemli ders olan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin hedeflerinden birisi de öğrenciye bütün dinlerin övdüğü, evrensel özelliğe sahip ahlaki davranışlar kazandırmaktır.

Bu araştırma İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programında ahlak öğrenme alanında kullanılan ayetlerin, öğrencilerin gelişim düzeylerine uygunluğunu ve eğitim-öğretim açısından konu, kazanım, beceri ve değerleri ne oranda desteklediğini, didaktik-metodik açıdan yapılandırmacı yaklaşım ilkelerine uygunluğunu inceleyerek bu konularda tespit ve önerilerde bulunmak amacıyla yapılmıştır.

"İlköğretim Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarında Ahlak Öğrenme Alanında Kullanılan Ayetlerin Din Öğretimi Açısından İncelenmesi" başlıklı bu çalışmamız, üç bölüm ve sonuç ve önerilerden oluşmaktadır.

Birinci Bölüm'de, araştırmanın problemi, amacı, önemi, kapsam ve sınırlılıkları, evren ve örneklemi, modeli ile yöntemi açıklanmakta ve araştırmada kullanılan kavram ve tanımlar hakkında bilgi verilmektedir.

*İkinci Bölüm'*de, bilişsel gelişim başlığı altında somut ve soyut işlemler dönemi; dil gelişimi başlığı altında, dilin tanımı, dil gelişiminin önemi ve dil kazanımına ilişkin görüşler; ahlaki ve dini gelişim başlığı altında da son çocukluk ve ergenlik dönemi ahlaki gelişim, dini gelişimin tanımı, önemi, son çocukluk ve ergenlik dönemi dini gelişimi açıklamaya çalışan teoriler ele alınmıştır.

*Üçüncü Bölüm'*de, metin analizine dayalı olarak betimleyici ve yorumlayıcı yöntemler birlikte kullanılarak 4., 5., 6., 7. ve 8. sınıf DKAB ders kitaplarının ahlak öğrenme alanlarında kullanılan ayetler aşağıdaki başlıklar altında bir form oluşturularak incelenmiş ve bu form aynı zamanda çalışmamızın sonuna ek olarak (bknz. Ek-1) da eklenmiştir:

1. Ayetlerin Öğrencilerin Gelişim Düzeylerine Uygunluğu
    1. 1. Ahlak Öğrenme Alanında Kullanılan Ayetler
    1. 2. Ayetlerin Öğrencilerin Bilişsel/ Dil ve Kavram Gelişim Düzeylerine Uygunluğu
    1. 3. Ayetlerin Öğrencilerin Ahlaki Gelişim Düzeylerine Uygunluğu
2. Ayetlerin Eğitim-Öğretim Açısından Uygunluğunun Değerlendirilmesi
    2. 1. Ayetlerin Konu ve Kazanımları Desteklemesi Açısından Uygunluğu
    2. 2. Ayetlerin Didaktik-Metodik Açıdan Uygunluğu
3. Genel Değerlendirme

Sonuç Ve Öneriler bölümünde ise, elde edilen bulgular üzerinden sonuçlara ulaşılmış ve öneriler sunulmuştur.

Yüksek lisans sürecimin her aşamasında, bilgi ve tecrübesiyle yardım ve desteğini benden esirgemeyen danışman hocam Sn. Prof. Dr. Cemal TOSUN' a, yüksek lisans öğrenimim boyunca fikirlerinden istifade ettiğim değerli hocam Prof. Dr. Recai DOĞAN'a, tezin tasnifinde fikir ve önerileriyle beni yönlendiren ve kaynak temininde yardımcı olan Arş. Gör. Dr. Halise Kader Zengin'e ve çalışmayı daha iyi kavramada ilham aldığım öğrencilerime, araştırma boyunca manevi yardım ve destekte bulunan tüm büyüklerime, dostlarıma ve arkadaşlarıma, ayrıca tüm öğrenim hayatım boyunca sevgi, ilgi ve destekleriyle daima yanımda olan, bu hususta benden hiçbir şeyi esirgemeyen değerli anneme, babama ve ailemin tüm fertlerine teşekkürü bir borç bilirim.

Çalışmamızın eksiklikleriyle birlikte değerlendirileceği ve konuyla ilgili daha ileri çalışmalara katkı sağlayacağı umuduyla…

Ankara- Mayıs 2010 Derya GÜNER

KISALTMALAR

a. g. e.	: adı geçen eser
Ank.	: Ankara
A.Ü.	: Ankara Üniversitesi
AÖF Yay.	: Açık öğretim Fakültesi Yayınları
Bkz.	: Bakınız
C	: Cilt
çev.	: çeviren
ÇÜİFY	: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları
DEM	: Değerler Eğitim Merkezi
DKAB	: Din Kültürü Ahlak Bilgisi
Ed.	: Editör
Enst.	: Enstitü
Hz.	: Hazreti
İst.	: İstanbul
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
M.Ü.	: Marmara Üniversitesi
no.	: Numara
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfalar arası
sy.	: Sayı
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
Yay.	: Yayınevi

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖNSÖZ……i
KISALTMALAR…….....iii
İÇİNDEKİLER…….……vi

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ……..……1
1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ……1
2. ARAŞTIRMANIN AMACI…….....2
3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ…….....3
4. ARAŞTIRMANIN KAPSAM VE SINIRLILIKLARI……....7
5. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ……..7
5. 1. Araştırmanın Modeli……..…..7
5. 2. Evren ve Örneklem……..…..8
5. 3. Verilerin Toplanması ve Değerlendirilmesi……...…..8
6. KAVRAM VE TANIMLAR……10

İKİNCİ BÖLÜM

İLKÖĞRETİM ÇOCUKLARININ GELİŞİM NİTELİKLERİ

1. BİLİŞSEL GELİŞİM……33
1. 1. Somut İşlemler Dönemi……..33
1. 2. Soyut İşlemler Dönemi……...35

2. DİL GELİŞİMİ
2. 1. Dilin Tanımı ve Dil Gelişiminin Önemi ……..…..37
2. 2. Dil Kazanımına İlişkin Görüşler……...……..40

3. AHLAKİ VE DİNİ GELİŞİM
3. 1. Ahlaki Gelişim……..….45
3. 1. 1. Son Çocukluk Dönemi Ahlaki Gelişim……...…46

3. 1. 2. Ergenlik Dönemi Ahlaki Gelişim……....50
3. 2. Dini Gelişim……...52
3. 2. 1. Dini Gelişim Tanımı ve Önemi……..…..…52
3. 2. 2. Son Çocukluk Dönemi Dini Gelişim……..……53
3. 2. 3. Ergenlik Dönemi Dini Gelişim……..…….55

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERS KİTAPLARINDA AHLAK ÖĞRENME ALANINDA KULLANILAN AYETLERİN DİN ÖĞRETİMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

1. 4. SINIF 5. ÜNİTE: "SEVGİ, DOSTLUK VE KARDEŞLİK" ÜNİTESİNDE KULLANILAN AYETLERİN DİN ÖĞRETİMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

1. 1. 4. Sınıf 5. Ünite "Sevgi, Dostluk Ve Kardeşlik" Ünitesinde Ahlak Öğrenme Alanında Kullanılan Ayetler……...59
1. 2. Ayetlerin Öğrencilerin Gelişim Düzeylerine Uygunluğu……...60
1. 2. 1. Ayetlerin Öğrencilerin Bilişsel/ Dil ve Kavram Gelişim Düzeylerine Uygunluğu…….....60
1. 2. 2. Ayetlerin Öğrencilerin Ahlaki Gelişim Düzeylerine Uygunluğu……...63
1. 3. Ayetlerin Eğitim-Öğretim Açısından Uygunluğunun Değerlendirilmesi……....64
1. 3. 1. Ayetlerin Konu ve Kazanımları Desteklemesi Açısından Uygunluğu……..……64
1. 3. 2. Ayetlerin Didaktik-Metodik Açıdan Uygunluğu……67
1. 4. Genel Değerlendirme……..…....69

2. 5. SINIF 5. ÜNİTE: "SEVİNÇ VE ÜZÜNTÜLERİMİZİ PAYLAŞALIM" ÜNİTESİNDE KULLANILAN AYETLERİN DİN ÖĞRETİMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

2. 1. 5. Sınıf 5. Ünite "Sevinç ve Üzüntülerimizi Paylaşalım" Ünitesinde Ahlak Öğrenme Alanında Kullanılan Ayetler…….....…70

2. 2. Ayetlerin Öğrencilerin Gelişim Düzeylerine Uygunluğu…….……..73

2. 2. 1. Ayetlerin Öğrencilerin Bilişsel/ Dil ve Kavram Gelişim Düzeylerine Uygunluğu……..……73

2. 2. 2. Ayetlerin Öğrencilerin Ahlaki Gelişim Düzeylerine Uygunluğu……..78

2. 3. Ayetlerin Eğitim-Öğretim Açısından Uygunluğunun Değerlendirilmesi……..…....79

2. 3. 1. Ayetlerin Konu ve Kazanımları Desteklemesi Açısından Uygunluğu……..…...79

2. 3. 2. Ayetlerin Didaktik-Metodik Açıdan Uygunluğu……..…83

2. 4. Genel Değerlendirme……...….86

3. 6. SINIF 5. ÜNİTE: "İSLAM DİNİNİN SAKINILMASINI İSTEDİĞİ DAVRANIŞLAR" ÜNİTESİNDE KULLANILAN AYETLERİN DİN ÖĞRETİMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

3. 1. 6. Sınıf 5. Ünite "İslam Dininin Sakınılmasını İstediği Davranışlar" Ünitesinde Ahlak Öğrenme Alanında Kullanılan Ayetler……..……87

3. 2. Ayetlerin Öğrencilerin Gelişim Düzeylerine Uygunluğu……...…91

3. 2. 1. Ayetlerin Öğrencilerin Bilişsel/ Dil ve Kavram Gelişim Düzeylerine Uygunluğu……..91

3. 2. 2. Ayetlerin Öğrencilerin Ahlaki Gelişim Düzeylerine Uygunluğu…….…….98

3. 3. Ayetlerin Eğitim-Öğretim Açısından Uygunluğunun Değerlendirilmesi……..……101

3. 3. 1. Ayetlerin Konu ve Kazanımları Desteklemesi Açısından Uygunluğu…….....101

3. 3. 2. Ayetlerin Didaktik-Metodik Açıdan Uygunluğu……..104

3. 4. Genel Değerlendirme……107

4. 7. SINIF 5. ÜNİTE :"İSLAM DİNİNE GÖRE KÖTÜ ALIŞKANLIKLAR "ÜNİTESİNDE KULLANILAN AYETLERİN DİN ÖĞRETİMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

4. 1. 7. Sınıf 5. Ünite "İslam Dinine Göre Kötü Alışkanlıklar" Ünitesinde Ahlak Öğrenme Alanında Kullanılan Ayetler……..….109

4. 2. Ayetlerin Öğrencilerin Gelişim Düzeylerine Uygunluğu…….……112

4. 2. 1. Ayetlerin Öğrencilerin Bilişsel/ Dil ve Kavram Gelişim Düzeylerine Uygunluğu……...…112

4. 2. 2. Ayetlerin Öğrencilerin Ahlaki Gelişim Düzeylerine Uygunluğu…….……119

4. 3. Ayetlerin Eğitim-Öğretim Açısından Uygunluğunun Değerlendirilmesi……..…121

4. 3. 1. Ayetlerin Konu ve Kazanımları Desteklemesi Açısından Uygunluğu…….....121

4. 3. 2. Ayetlerin Didaktik-Metodik Açıdan Uygunluğu……..124

4. 4. Genel Değerlendirme……..……..127

5. 8. SINIF 5. ÜNİTE: "DİN VE GÜZEL AHLAK "ÜNİTESİNDE KULLANILAN AYETLERİN DİN ÖĞRETİMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

5. 1. 8. Sınıf 5. Ünite "Din ve Güzel Ahlak" Ünitesinde Ahlak Öğrenme Alanında Kullanılan Ayetler…….128

5. 2. Ayetlerin Öğrencilerin Gelişim Düzeylerine Uygunluğu…….....136

5. 2. 1. Ayetlerin Öğrencilerin Bilişsel/ Dil ve Kavram Gelişim Düzeylerine Uygunluğu…….....136

5. 2. 2. Ayetlerin Öğrencilerin Ahlaki Gelişim Düzeylerine Uygunluğu…….…151

5. 3. Ayetlerin Eğitim-Öğretim Açısından Uygunluğunun Değerlendirilmesi……..……157

5. 3. 1. Ayetlerin Konu ve Kazanımları Desteklemesi Açısından Uygunluğu……157
5. 3. 2. Ayetlerin Didaktik-Metodik Açıdan Uygunluğu……..163
5. 4. Genel Değerlendirme……....170
SONUÇ VE ÖNERİLER……...……...171
KAYNAKÇA……..…176
ÖZET……...181
ABSTRACT……182
EK-1……183
EK-2……...……..184

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: 4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi "Sevgi, Dostluk ve Kardeşlik" Ünitesinde Ahlak Öğrenme Alanında Kullanılan Ayetler……..59
Tablo 2: 4. Sınıf Ahlak Öğrenme Alanı "Sevgi, Dostluk ve Kardeşlik" Ünitesinde Yer Verilen Ayetlerde Geçen ve Öğrencilerin Dil Gelişim Seviyelerinin Üzerinde Olabileceği Düşünülen Kelime Ve / Veya Kavramların Daha Önceki Ünitelerde Kullanılma Durumları…….……61
Tablo 3: 4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi "Sevgi, Dostluk ve Kardeşlik" Ünitesinde Ahlak Öğrenme Alanında Kullanılan Ayetlerin Kullanıldıkları Konu, Kazanım, Beceri, Kavram ve Değerler …….……65
Tablo 4: 4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Ahlak Öğrenme Alanında Kullanılan Ayetlerin Ünite İçerisinde Kullanım Şeklinin Sayısal Dağılım Tablosu……....67
Tablo 5: "Sevinç ve Üzüntülerimizi Paylaşalım" Ünitesinde Ahlak Öğrenme Alanında Kullanılan Ayetler……...70
Tablo 6: 5. Sınıf Ahlak Öğrenme Alanı "Sevinç ve Üzüntülerimizi Paylaşalım" Ünitesinde Yer Verilen Ayetlerde Geçen ve Öğrencilerin Dil Gelişim Seviyelerinin Üzerinde Olabileceği Düşünülen Kelime ve / veya Kavramların Daha Önceki Sınıf Düzeyi ve Ünitelerde Kullanılma Durumları ……74

Tablo 7: 5. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi ”Sevinç ve Üzüntülerimizi Paylaşalım” Ünitesinde Ahlak Öğrenme Alanında Kullanılan Ayetlerin Kullanıldıkları Konu, Kazanım, Beceri, Kavram ve Değerler……80
Tablo 8: 5. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Ahlak Öğrenme Alanında Kullanılan Ayetlerin Ünite İçerisinde Kullanım Şeklinin Sayısal Dağılımı……...83
Tablo 9: “İslam Dininin Sakınılmasını İstediği Davranışlar” Ünitesinde Ahlak Öğrenme Alanında Kullanılan Ayetler……...87
Tablo 10 : 6. Sınıf Ahlak Öğrenme Alanı “İslam Dininin Sakınılmasını İstediği Davranışlar” Ünitesinde Yer Verilen Ayetlerde Yer Verilen ve Öğrencilerin Dil Gelişim Seviyelerinin Üzerinde Olabileceği Düşünülen Kelime ve / veya Kavramların Daha Önceki Sınıf Düzeyi ve Ünitelerde Kullanılma Durumları……95
Tablo 11: 6. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi “İslam Dininin Sakınılmasını İstediği Davranışlar” Ünitesinde Ahlak Öğrenme Alanında Kullanılan Ayetlerin Kullanıldıkları Konu, Kazanım, Beceri, Kavram ve Değerler……..…101
Tablo 12: 6. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Ahlak Öğrenme Alanında Kullanılan Ayetlerin Ünite İçerisinde Kullanımının Sayısal Dağılımı…….....104
Tablo 13: ”İslam Dinine Göre Kötü Alışkanlıklar “ Ünitesinde Ahlak Öğrenme Alanında Kullanılan Ayetler……..…109
Tablo 14: 7. Sınıf Ahlak Öğrenme Alanı “İslam Dinine Göre Kötü Alışkanlıklar” Ünitesinde Yer Verilen Ayetlerde Geçen ve Öğrencilerin Dil Gelişim Seviyelerinin Üzerinde Olduğu Düşünülen Kelime ve / veya Kavramların Daha Önceki Sınıf Düzeyi ve Ünitelerde Kullanılma Durumları…….....……115
Tablo 15: 7. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi “İslam Dinine Göre Kötü Alışkanlıklar” Ünitesinde Ahlak Öğrenme Alanında Kullanılan Ayetlerin Kullanıldıkları Konu, Kazanım, Beceri, Kavram ve Değerler…….…122
Tablo 16: Ayetlerin Ünite İçerisinde Kullanım Şeklinin Sayısal Dağılımı……..…124
Tablo 17: 8. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi ”Din ve Güzel Ahlak” Ünitesinde Ahlak Öğrenme Alanında Kullanılan Ayetler……....128
Tablo 18: 8. Sınıf Ahlak Öğrenme Alanı “Din ve Güzel Ahlak” Ünitesinde Yer Verilen Ayetlerde Geçen ve Öğrencilerin Dil Gelişim Seviyelerinin Üzerinde Olduğu Düşünülen Kelime ve / veya Kavramların Daha Önceki Sınıf Düzeyi ve Ünitelerde Kullanılma Durumları……...137

Tablo 19: 8. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi "Din ve Güzel Ahlak " Ünitesinde Ahlak Öğrenme Alanında Kullanılan Ayetlerin Kullanıldıkları Konu, Kazanım, Beceri, Kavram ve Değerler……157
Tablo 20: 8. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Ahlak Öğrenme Alanında Kullanılan Ayetlerin Ünite İçerisinde Kullanımının Sayısal Dağılımı……..……163

BİRİNCİ BÖLÜM
GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ:

Ahlak alanı yaşadığımız çağın en büyük problemlerinden biridir. Ahlaki değerlerin değişimi ve ahlaki değerlere uygun davranma dünyanın hemen her yerinde yaşanan bir sorun teşkil etmektedir ve devletler bu problemlere çareler aramak zorunda bırakmaktadır. Aynı problem ülkemizde de ciddi şekilde rahatsızlık uyandırmaktadır. Devletlerin yeni yetişen nesli ahlaki meziyetlere sahip bireyler olarak yetiştirebilmesi de resmi eğitim kurumları olan okullar vasıtasıyla onlara sağlıklı, düzenli belli bir plan ve program dahilinde ahlak öğretimi vermelerini gerekli kılmaktadır.

Eğitim sistemleri, eğitim-öğretim programlarında ahlak öğretimine yer vermekte ve öğrencileri ahlaki ilke ve kurallar dahilinde "ahlaklı insanlar" olarak yetiştirmeyi hedeflemektedir. Ülkemizde de bu soruna çözüm bulabilmek amacıyla ilköğretim okullarında zorunlu dersler arasında yer alan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin müfredatına ahlak konuları, İslam diniyle bağlantılı olarak, azımsanmayacak ölçüde serpiştirilmiş ve öğrenme alanlarının bir basamağı da 'ahlak' olarak düzenlenmiştir. Ahlak konularına yer verilirken, doğal olarak, öğrencilerin öğrendiklerini davranışa dönüştürmeleri de hedeflenmektedir. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında ayetlere yer verilerek bu duygunun gelişiminde dinin etkisinden de yararlanılmaya çalışılmıştır. Ders kitaplarında kullanılan ayetler, öğrenci seviyesine uygunluğu, öğrencilerin ihtiyaç ve beklenti düzeyine cevap verebilmesi, bilişsel/dil ve kavram ve ahlaki gelişim seviyelerine uygunluğu ölçüsünde verimli olabilecektir.

Bu araştırmanın problem cümlesi şudur: "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında ahlak öğrenme alanında kullanılan ayetler din öğretimi açısından uygun mudur?" Bu problem çerçevesinde araştırmamızın alt problemleri ise: "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında ahlak öğrenme alanında kullanılan ayetler, dil-ifade ve içerik-anlam açılarından öğrencilerin gelişim düzeylerine uygun mudur? Kullanıldıkları konu, kazanım, beceri ve değerleri desteklemekte midir? Ayetlerin verilişi didaktik-metodik açıdan uygun mudur? Ayetlerin kullanılış sistemi yeni

programa (yapılandırmacı yaklaşım açısından) uygun mudur? Kullanılan ayetler öğrencilerin bilişsel/ dil ve kavram ve ahlaki gelişimlerini desteklemesi açısından uygun mudur?" soruları üzerine kurgulanmıştır.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI:

Araştırmanın amacı; İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında ahlak öğrenme alanında kullanılan ayetleri din öğretimi açısından irdeleyerek tespitlerde bulunmak ve bu konuda öneriler geliştirmektir. Bu ana amaç altında diğer amaçlar ise, şu şekilde sıralanabilir:

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında;

- Yapılandırmacı öğretim yaklaşımına dayalı olarak geliştirilmiş Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında ahlak öğrenme alanında kullanılan ayetlerin öğrencilerin öğrenme seviyelerine uygunluğunu,
- İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında ahlak öğrenme alanında kullanılan ayetlerin öğrencilerin bilişsel/dil ve kavram seviyelerine uygunluğunu,
- İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında ahlak öğrenme alanında kullanılan ayetlerin, öğrencilerin ahlaki gelişim seviyelerine uygunluğunu,
- İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında ahlak öğrenme alanında kullanılan ayetlerin ünitenin konu, kazanım, beceri, kavram ve değerlerini ne düzeyde desteklediğini,
- İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında ahlak öğrenme alanında kullanılan ayetlerin ünite içerisindeki kullanım şekillerinin öğrencilerin sorun çözme, sorgulama ve eleştirel düşünme becerilerini geliştirmelerine ne düzeyde katkıda bulunabileceğini yapılandırmacı yaklaşım açısından uygunluğunu,
- İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında ahlak öğrenme alanında yer alan ayetlerin kullanımının didaktik-metodik açıdan uygunluğunu tespit etmeyi amaçlamıştır.

3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ:

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretiminde ayetler önemli bir yer tutmaktadır. MEB Devlet Kitapları Müdürlüğü adına Feza Gazetecilik tarafından Ankara' da 2007 yılında 1. baskısı yapılan İlköğretim 4, 5, 6, 7, 8. Sınıflar Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitapları ve İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programı da ayetlere ağırlık verilerek hazırlanmış ve bu ayetler, konu anlatımında, etkinliklerde ve değerlendirme bölümlerinde yeri geldikçe kullanılmaya çalışılmıştır. Ancak din öğretiminde ayetlerle çalışma teknikleri oldukça yeni olup, alana ait çalışmaların değerlendirilerek geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Bu çerçevede düşündüğümüzde bu çalışma ile, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarını hazırlayan uzmanlara, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenlerine, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği bölümü öğretim üyelerine, ahlak öğrenme alanında kullanılan ayetlerin İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarındaki kullanımı ile ilgili olarak bilimsel veriler sağlaması ve kendilerini değerlendirme imkanı tanıması yanında pratik olarak katkı sağlaması umulmaktadır. Ayrıca bu çalışmanın İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde ayetlerin kullanımı ile ilgili materyal geliştirmede ve öğretmenlere yönelik olarak hazırlanan yardımcı ders kitaplarına katkı sağlaması umulmaktadır. Böylece, din eğitimi alanında çalışma yapan akademisyenler ve dersin öğretmenlerine farklı bir bakış açısı sunulmuş olacak, dinine ve inancına dair iyi eğitim almış, kaliteli, topluma yararlı insanlar yetiştirilebilecektir.

Bu çalışma için bu alanda daha önce müstakil bir çalışma yapılıp yapılmadığı tesbit edilmeye çalışıldı. Bunun için ilgili literatür tarandı ve daha önce bu konuda müstakil bir çalışma yapılmadığı sadece, DKAB derslerinde ahlak öğretimi kapsamında bu konuya değinildiği tespit edildi.

Bunlardan 2005 tarihli tez, yüksek lisans tezi olarak Aylin CEBECİ tarafından, "İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde Ahlaki Değerlerin Eğitimi ve Öğretimi" adıyla hazırlanmıştır. Yapılan tez çalışmasında, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerindeki ahlaki değer eğitimi ve öğretimiyle ilgili durum araştırılmıştır. Araştırmada anket tekniği kullanılmıştır ve üç bölümden oluşan bir anket formu hazırlanarak bu form öğrencilere uygulanmıştır. Formun

birinci bölümünde, öğrencilerle ilgili çeşitli demografik bilgileri ve sosyo-kültürel özellikleri öğrenmek amacıyla hazırlanan, kişisel bilgilerin elde edildiği sorular, ikinci bölümünde; öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersleri içeriğinde "Ahlâk Bilgisi" ile ilgili düşünce ve değerlendirmelerini içeren sorular, son bölümünde ise; müfredatta bulunan "Ahlâk Bilgisi" ile ilgili amaçların gerçekleşme oranlarını ölçme amacıyla hazırlanan, verdikleri cevaplarla temel ahlâkî değerlerle ilgili tutumlarını dolaylı yoldan ifade edecekleri hikâyeler bulunmaktadır. Uygulanan anket formları neticesinde 1100 öğrencinin ankete katıldığı tespit edilerek, elde edilen verilerin bilgisayara aktarılmasında ve değerlendirilmesinde ise, SPSS paket programı kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, çocuğun ahlaki kimliğinin anne ve babanın etkisinde oluşmaya başladığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, öğrencilerin güzel davranış sergilemelerinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin olumlu etkisinin olduğu, öğrencilerin derste ahlakla ilgili olarak anlatılanlara ilgili duymalarının ve güzel davranış sergilemelerinde dersin olumlu etkisinin olmasının, öğrencilerin ahlaki değerle ilgili tutum ve davranışlarını olumlu yönde etkilediği tespit edilmiştir. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri bünyesinde gerçekleştirilen ahlak eğitimi ve öğretiminde dinin motive edici bir güce sahip olduğu, ilköğretim çağındaki öğrencilerin din temelli ahlak anlayışına sahip oldukları da yapılan çalışmadan çıkarılan sonuçlardan biridir.[1]

2007 tarihli tez ise, yüksek lisans tezi olarak İsa Tekin ÇİMEN tarafından "İlköğretim Okullarındaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programında Ahlak Öğretimi" adıyla hazırlanmıştır. Araştırmada, öncelikle Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında yer verilen ahlak öğretimi ile ilgili konular belirlenmiş, bu konuların müfredat içerisindeki yoğunluğu ve öğrencinin gelişim seviyesi ile uygunluğu, belirlenen hedefler ve öğretimde kullanılabilecek yöntem ve teknikler konusunda tespitlerin yapılması hedeflenmiştir. Çalışmada söz konusu öğretim basamağı ile ilgili müfredata olduğu kadar, açıklama, yorumlama ve değerlendirme esnasında yardımcı literatüre de bağlı kalınmıştır. Dolayısıyla yapılan araştırmada özellikle kütüphane ve literatür taraması yoluyla elde edilen veriler doğrultusunda, 2000 öğretim programı çerçevesinde, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinin

[1] Aylin Cebeci, *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde Ahlaki Değerlerin Eğitimi ve Öğretimi,*Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2005, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

ahlak öğretimine katkıları yönünden değerlendirmesi yapılmıştır. Yapılan değerlendirme sonucunda, ilköğretim okullarında okutulan DKAB derslerinin müfredatında ahlak öğretimi ile ilgili konulara yeterli yoğunlukta yer verildiği, ancak; programdaki eksikliklerin de giderilerek programın geliştirilebileceği; müfredatta yer verilen konuların öğrencilerin gelişim seviyelerine uygun olduğu, okul dışındaki çevredeki olumsuz olaylar ve örneklerin, ahlak öğretiminde belirlenen hedeflerin gerçekleşmesini engellediği, DKAB derslerinin öğretiminde, açıklama ve bilgi aktarmaktan daha çok, somut ve yaşanılan olaylardan hareket edilmesinin hedeflere ulaşmada daha çok etkili olacağı sonuçlarına ulaşılmıştır. Yeni hazırlanacak öğretim programında ahlak gelişim kuramlarının ve İslam Eğitim sisteminin ortaya koyduğu verilerin dikkate alınması gerektiği belirtilmiştir.[2]

2007 tarihli diğer tez ise, yine yüksek lisans tezi olarak Hasan AKAN tarafından "İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Müfredatında Yer Alan Olumsuz Ahlâkî Eğilimlerin Değerlendirilmesi" adıyla hazırlanmıştır. Yapılan araştırmada, ele alınan hikâye, fabl ve şiir yöntemleri, araştırmanın hedef kitlesinde yer alan çocukların fiziksel, zihinsel ve duygusal gelişimleri göz önüne alınarak tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu nedenle ilk olarak çalışmanın başında ele alınan kavramlar, çocuklara sadece takrir yöntemiyle anlatılmış ve çocukların konuyu ne derecede anladıkları, sorulan sorularla tespit edilmeye çalışılmıştır. Daha sonra da bu konular hikâye, fabl ve şiirler okunarak anlatıldığında çocukların bu kez ne derecede konuyu anladıkları tespit edilmiştir. Sonuçta da bu iki uygulama arasında bir karşılaştırma yapılmış ve çocuklar tarafından, ele alınan yöntemlerle anlatılan konunun daha çok anlaşıldığı görülmüştür**.** Araştırma sonucunda, ahlak eğitimi verilirken, bu eğitimin dini eğitimle beraber verilmesi gerektiği, birçok benzer yönü olan din ve ahlakın eğitim yönünden de birlikte değerlendirilmesi gerektiği tesbiti yapılmıştır. Ahlak eğitiminin sadece okulda öğretmenin yapacağı bir eğitim olmayıp, ailenin de etkin katılımının olması gerektiği, bu konuda da yetişkinlerin gereken hassasiyeti göstermesi gerektiği tavsiye edilmiştir.[3]

---

[2] İsa Tekin ÇİMEN, *İlköğretim Okullarındaki DKAB Dersi Öğretim Programında Ahlak Öğretimi* Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 2007, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi

[3] Hasan AKAN, *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Müfredatında Yer Alan Olumsuz Ahlaki Eğilimlerin Değerlendirilmesi,* Konya, 200, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

2007 tarihli diğer tez yine yüksek lisans tezi olarak Penbe Gül AKYÜREK tarafından "İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinin Öğrencilerin Ahlaki Gelişimine Etkisi: Kohlberg' in Ahlak Gelişimi Kuramı Açısından Bir Değerlendirme" adıyla hazırlanmıştır. Yapılan bu araştırma kuramsal çerçeveyle desteklenen bir alan araştırması niteliğindedir. Araştırmanın teorik çerçevesi oluşturulurken Psikoloji, Din Psikolojisi, Gelişim Psikolojisi, Öğrenme Psikolojisi, Ahlak ve Din Eğitimi alanlarında konu ile ilgili olarak kitap, makale, tebliğ ve tezlerden literatür taraması yapılmıştır. Öğrencilerin ahlaki gelişimlerine DKAB derslerinin etkisini ortaya koymak amacıyla öğrencilere açık uçlu soruların da bulunduğu bir anket uygulanmıştır. Elde edilen veriler Kohlberg' in ahlaki gelişim düzeyleri çerçevesinde değerlendirilmiştir. Geliştirilen anket Yozgat il merkezinde bulunan ilköğretim okullarından tesadüfi örneklem yoluyla seçilerek her sınıftan ortalama 25 öğrenciye uygulanmıştır. Uygulanan anketle elde edilen veriler SPSS programı ile islenerek yorumlanmıştır. Kohlberg'in kuramı esas alınarak yürütülen bu araştırmada, öğrencilerin ahlaki gelişmişlik seviyelerine ilişkin pek çok değerlendirme yapılmış ve öğrencilerin ahlaki ilkelere yaklaşımları, yargılama şekilleriyle Kohlberg'in geleneksel dönem kanun ve düzen eğilimine daha yatkın oldukları görülmüştür. Araştırma sonuçları çerçevesinde, öğrencilerin ahlaki gelişimlerinin farklı ahlaki gelişim teorileri çerçevesinde incelenmesi ve bunlar arasında bir karşılaştırma yapılması, DKAB derslerinde belirlenen hedeflerin ahlaki gelişim aşamaları dikkate alınarak belirlenmesi ve bu çerçevede müfredat ve yöntemler üzerinde çalışılması, öğrencilerin ahlaki gelişimlerini ölçecek materyal ve yöntemler geliştirilerek DKAB öğretmenlerinin kullanımına sunulması önerilerinde bulunulmuştur. [4]

2007 tarihli bir diğer yüksek lisans tezi de, Sami DURGUT tarafından "İlköğretim Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersi Müfredatı Konularının İlköğretim Öğrencilerinin Dini Gelişim Niteliklerine Uygunluğu Meselesi" adıyla hazırlanmıştır. Yapılan araştırmanın konusunu İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin öğrencilerin dinî gelişim niteliklerine göre değerlendirilmesi oluşturduğu için, çalışmada öncelikle öğrencilerin dini gelişim nitelikleri ortaya

[4] Penbe Gül AKYÜREK, *"İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinin öğrencilerin ahlaki gelişimine etkisi: Kohlberg'in ahlak gelişimi kuramı açısından bir değerlendirme"*, Kayseri 2007, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

koyulmuş, daha sonra çocukların dini gelişim nitelikleri ve programı değerlendirme üzerine yapılmış çalışmaların verileri ile programın problem edinilen bölümleri karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmaların neticesinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi içerisinde yer alması zorunlu olmayan konular yerine daha işlevsel konulara yer verilmesi bu anlamda, dini içeriğin daha zengin hale getirilmesi, ele alınan konuların teorik bir yapıyla değil; daha çok pratiğe dönük olması gerektiği ve öğrenciye öğrendiklerinin uygulanabilir bir yapıya sahip olduğu keşfettirilerek öğretilen bilgilerin onların hayatında yer etmesi sağlanmalıdır şeklinde sonuç ve yargılara ulaşılmıştır.[5]

4. ARAŞTIRMANIN KAPSAM VE SINIRLILIKLARI

Yaptığımız çalışma ile, İlköğretim DKAB dersi ahlak öğrenme alanı ünitelerinde kullanılan ayetlerin ilköğretim çağı çocuklarının gelişim özellikleriyle uyumlu olup olmadığını ortaya koymayı hedefledik. İlköğretim DKAB dersinde ahlak öğrenme alanında her sınıf düzeyinde bir ünite kullanılmıştır. Çalışmamız tespit edilen ayetlerin bilişsel/ dil ve kavram, dini ve ahlaki gelişim dönemleriyle sınırlıdır ve bu gelişim özelliklerine paralel olarak ayetler değerlendirilmiştir. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersi, ilköğretimin dördüncü sınıfında başladığından yukarıda dile getirilen özellikler 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıf düzeylerini kapsayacak şekilde ele alınmış, bu dönem dışındaki özellikler ise değerlendirmeye alınmamıştır.

5. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

5. 1. Araştırmanın Modeli

Araştırmamız nitel yöntemler üzerine kurulmuştur. İlköğretim DKAB ders kitaplarının ahlak öğrenme alanında kullanılan ayetler öğrencilerin gelişim seviyelerine uygunluğu ve eğitim- öğretim açısından uygunluğu temel konu başlıkları altında tahlil edilecektir. Elde edilen veriler, nitel yöntemler üzerine

[5] Sami DURGUT, *"İlköğretim Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersi Müfredatı Konularının İlköğretim Öğrencilerinin Dini Gelişim Niteliklerine Uygunluğu Meselesi"*, Konya 2007, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

kurulacak ve metin analizine dayalı olarak betimleyici ve yorumlayıcı yöntemler doğrultusunda değerlendirilerek tespitlerde ve önerilerde bulunulacaktır.

5. 2. Evren ve Örneklem

İlköğretim DKAB ders kitaplarında ahlak öğrenme alanında kullanılan ayetlerin öğrencilerin gelişim ve eğitim-öğretim düzeylerine uygunluğunu tespit etmeye çalıştığımız çalışmamızın evrenini, MEB Devlet Kitapları Müdürlüğü adına Feza Gazetecilik tarafından Ankara'da 2007 yılında 1. baskısı yapılan İlköğretim 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitapları oluşturmaktadır.

Araştırmamızın örneklemini ise, MEB Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarının ahlak öğrenme alanı ünitelerinde kullanılan ayetler oluşturmaktadır.

5. 3. Verilerin Toplanması ve Değerlendirilmesi

İlköğretim okullarında halen okutulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında ahlak öğrenme alanında kullanılan ayetlerin din öğretimi açısından niteliğini, amaçlarını, öğrencilerin bilişsel/ dil ve ahlaki gelişim düzeylerine uygunluğunu, ünitenin öğretmeyi hedeflediği konu, kazanım, beceri ve değerleri ne oranda desteklediğini ve ayetlerin ünite içerisinde kullanım şeklinin yapılandırmacı yaklaşım açısından uygunluğunu tespit etmeyi hedeflediğimiz çalışmamızda 4., 5., 6., 7. ve 8. sınıf DKAB ders kitaplarında ahlak öğrenme alanında yer verilen ayetler tarafımızdan incelenmiş ve ayetlerle öğrencilere kazandırılmaya çalışılan ahlaki değerler din öğretimi açısından sınıflandırılmaya çalışılmıştır. Bu sınıflandırma için önce inceleme yapacağımız konu başlıklarında yer verilen ayetleri kapsayan bir form oluşturulmuş ve bu formda konu başlıklarımız, ayetlerin öğrencilerin gelişim düzeyine uygunluğu ve eğitim-öğretim açısından uygunluğu şeklinde iki temel başlık altında aşağıdaki şekilde kategorilendirilmiştir:

1. Ayetlerin Öğrencilerin Gelişim Düzeylerine Uygunluğu
    1. 1. Ahlak Öğrenme Alanında Kullanılan Ayetler
    1. 2. Ayetlerin Öğrencilerin Bilişsel/ Dil ve Kavram Gelişim Düzeylerine Uygunluğu
    1. 3. Ayetlerin Öğrencilerin Ahlaki Gelişim Düzeylerine Uygunluğu
2. Ayetlerin Eğitim-Öğretim Açısından Uygunluğunun Değerlendirilmesi

2. 1. Ayetlerin Konu ve Kazanımları Desteklemesi Açısından Uygunluğu

2. 2. Ayetlerin Didaktik-Metodik Açıdan Uygunluğu

3. Genel Değerlendirme

Sınıflandırmada ahlak öğrenme alanında kullanılan ayetler, incelemede tekrara düşülmemesi açısından konuyla bağlantısı kurulacak şekilde tablolar üzerinde gösterilerek anlatılmıştır.

Ayetler incelenirken, tablolarda ayetlerin metindeki kullanımları ve mealleri sunulmuştur. Metindeki kullanımlarında, ayetlerin alıntılamalarının öncesi ve/ veya sonrası olduğu üç nokta (…) ile işaret edilerek; ayet mealleri ise, metinde kısmi olarak alıntılanan bölümleri italik yazıyla gösterilerek sunulmuştur. Sure ve ayetlerin gösteriminde DKAB ders kitaplarındaki şekil esas alınmıştır.

Ayetlerin öğrencilerin bilişsel/ dil ve kavram gelişim düzeylerine uygunluğunu incelerken de, ayetlerde öğrencilerin anlamakta güçlük çekebileceğini düşündüğümüz bazı kelime ve/ veya kavramlar tespit edilmiştir. Bu kelime ve/ veya kavramlar, ilköğretim 4., 5., 6., 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin DKAB dersinde karşılaştıkları, onların dil gelişim seviyelerine uygun olmayabileceği düşünülebilecek ve genelde Arapça kelime ya da kavramlardan oluşmaktadır. Tespit edilen bu kavramların öğrencilerin bilişsel/ dil ve kavram gelişim seviyelerine uygunluğu için 4- 8. sınıf seviyesine kadar DKAB ders kitaplarında geçen kelime veya kavramlarla, öğrencilerin bulundukları sınıf düzeyinde ilk üniteden ahlak öğrenme ünitesine kadar geçen kelime ve/ veya kavramlar incelenmiştir. Yaptığımız inceleme neticesinde bu kelime ve/ veya kavramların daha önceki sınıf düzeylerinde kullanıldıkları bazı konular oluşturulan tablolarda gösterilmiştir. Kelimelerin Türkçe karşılıkları, TDK [6] sözlüğün, o sözcüklere verdiği anlam ölçü alınarak yorumlanmıştır.

Çalışmamız, "ahlak öğrenme" alanıyla ilgili müfredata olduğu kadar, açıklama, yorumlama ve değerlendirme esnasında yardımcı literatüre de bağlı kalmıştır. Bu nedenle çalışmamızda özellikle kütüphane ve literatür taraması, başvuracağımız başlıca çalışma yöntemi olmuştur. Kütüphane ve literatür taraması yoluyla veri toplama ve elde ettiğimiz veriler doğrultusunda ve 2007 öğretim programı çerçevesinde, DKAB ders kitaplarının ahlak öğrenme alanlarında

[6] *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1981.

kullanılan ayetlerin din öğretimine katkıları yönünden verilerin değerlendirilmesi yoluna gidilmiştir. Bu doğrultuda, "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında ahlak öğrenme alanında kullanılan ayetler, dil-ifade ve içerik-anlam açılarından öğrencilerin gelişim düzeylerine uygun mudur? Kullanıldıkları konu, kazanım, beceri ve değerleri desteklemekte midir? Ayetlerin verilişi didaktik-metodik açıdan uygun mudur? Ayetlerin kullanılış sistemi yeni programa (yapılandırmacı yaklaşım açısından) uygun mudur? Kullanılan ayetler öğrencilerin ahlaki gelişimlerini desteklemesi açısından uygun mudur?" gibi bazı sorulara cevap bulmak için, ayetlerin muhteva tahlili yapılarak, ayetler değerlendirilecek ve bir sonuca varılacaktır. Elde edilen veriler doğrultusunda ayetlerin DKAB ders kitaplarının amaçlarını ne ölçüde gerçekleştirebileceği yorumlanacak ve bu konuda öneriler geliştirilecektir.

5. KAVRAM VE TANIMLAR

5. 1. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi

Anayasanın 24. maddesinde " ….Din ve ahlak eğitimi ve öğretimi Devletin gözetimi ve denetimi altında yapılır. Din Kültürü ve ahlak öğretimi ilk ve orta öğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitimi ve öğretimi ancak kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcilerinin talebine bağlıdır…" şeklinde ifadesini bulan zorunlu bir derstir.

5. 2. Ahlaki Gelişim

Ahlâkî gelişim; çocuğun davranışlarına yön veren, yapıp etmelerine iyi ya da kötü, doğru veya yanlış olarak değer biçen içinde yaşadığı toplumun ilkelerini ve değerlerini kazanma sürecidir. Ahlâk gelişimi, kişilik gelişiminin ayrılmaz bir parçasıdır ve bu gelişim bireyin hayatının sonuna kadar devam eder. İnsan gelişiminin, bilişsel, psiko-motor ve duyuşsal olmak üzere üç yönü olduğu kabul edildiğinde, duyuşsal gelişimin bir boyutu olan ahlâkî gelişim önemle ele alınması gereken bir konudur.[7]

[7] Ziya Selçuk, *Gelişim ve Öğrenme*, Nobel Yayınları, Ankara 2002, s. 109.

Ahlak; Arapça'da "seciye, tabiat, huy" gibi manalara gelir. Kelime anlamıyla ahlâk, 'hulk' kelimesinin çoğulu olan Arapça bir kelime olup, din, tabiat, huy, karakter, adet, hal ve hareket tarzı gibi manalara gelmektedir.[8] Genel görüşe göre "hulk" veya "halk" kelimesinin çoğuludur. Sözlüklerde genellikle insanın fiziki yapısı için "halk", manevi yapısı için "hulk" kelimelerinin kullanıldığı kaydedilir. Hulk, insanın ruhundaki "huy" dediğimiz bir meleke, özel bir hal demektir. Böyle bir meleke, ya hayırlı bir semere verir veya hayırsız ve zararlı bir semere verir. Bu bakımdan ahlâk özellikleri güzel ve çirkin diye ikiye ayrılır. Örnek: "Edeb", "tevazu", "kerem", birer güzel huy eseridir. "Sefahet", "kibir", "cimrilik" de birer çirkin huy eseridir. İşte bütün bu huylardan ve neticelerinden bahseden ilme "Ahlâk İlmi" denilmektedir. İslami literatürde edep terimi ilk dönemlerden itibaren özel davranış konuları hakkında kullanılırken, ahlak, tutum ve davranışların kaynağı mahiyetindeki ruhi ve manevi melekeleri, insanın ruhi kemalini sağlamaya yönelik bilgi ve düşünce alanını ifade etmiştir.[9]

İslâm ahlâkçılarına göre ahlâk; dinin üçüncü unsurudur. Dinîn ilk iki unsuru olan inanç ve ibadet kişinin doğrudan Tanrı ile teorik ve pratik bağlantı ve iletişimini sağlaması yönüyle insan-tanrı ilişkisinin, dikey-metafizik boyutuna ilişkin iken ahlâk, inanç ve ibadet yoluyla tesis edilmiş bulunan insan-tanrı ilişkisinin dünyevi planda her türlü tutum ve davranışa yansıması olarak değerlendirilir. İnsanın başkalarına iyi davranması, onlarla iyi geçinmesi, kötülük etmemesi ahlâkî bir davranış olması yanında, aynı zamanda biçimsel ibadetler dışında Tanrı'nın hoşuna gidecek davranışlardır. Ahlâkın diğer boyutu ise Tanrı'ya olan inancın ve ona yapılan ibadetin içtenlik derecesine ilişkindir ki bu husus İslâmî terminolojide ihlâs ve ihsan olarak tanımlanmaktadır.[10]

Ahlak ile uğraşan ilim adamları, insan davranışlarıyla ilgili ahlakın tanımını genel olarak şöyle yapmışlardır: Ahlak, nefiste (ruhta) köklü bir şekilde yerleşip kendisinden fiil ve davranışların, tekrar tekrar düşünmeye, zorlamaya ihtiyaç duymadan, kolaylıkla meydana gelmesi ve süreklilik kazanmasına denir.[11] Yüzyılımızın meşhur İslam bilginlerinden A. Hamdi Akseki ise, İslam Dini adlı

[8] İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, C. X., Beyrut 1956, s. 86 (Hulk Maddesi)
[9] Mustafa Çağrıcı "Ahlak", Türkiye Diyanet Vakfı *İslam Ansiklopedisi II*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1989, s. 1.
[10] İSAM, İlmihal, İman ve İbadetler. I. Cilt, s. 18.
[11] Hüsameddin Erdem, *Ahlak Felsefesi*, Hü-Er Yayınları, Konya 2003, s. 14.

eserinin ahlak bölümünde "Hulk ve ahlak denilen şey; ruha mahsus bir hey'et ve şekilden, ruhta yerleşmiş bir melekeden ibarettir ki, o hey'et ve meleke sebebiyle insandan iyilik veya kötülük kolayca, düşünmeden ve yorulmadan çıkıverir."[12] demektedir. Burada bir davranışın ahlaki olarak nitelendirilebilmesi için o davranışın zorlama olmaksızın, kendiliğinden, kişinin kendi hür iradesini kullanarak meydana gelmesi gerektiği ifade edilmektedir. Bir davranışın ahlakı ilgilendirebilmesi için onun seçim ve iradeye dayanması gerekmektedir. Bu nedenle ahlak, iradenin seçme gücü yönünden doğar. Ahlak için iki temel niteliğin olması gerekir: Birincisi, huyun ruhta yerleşmiş olması, herhangi bir şekilde tekrar tekrar aynı şeyi düşünme ve zorlama olmaksızın kolaylıkla meydana gelen bir davranış olarak ifade edilmesi; ikincisi ise ahlaki bir davranışta seçme özgürlüğü ve iradenin yer alması. [13] tarafından hazırlanan ilmihalde ahlakın, sadece iyi huylar ve kabiliyetler olarak görülemeyeceği, onun aynı zamanda kelimenin asli manası ile uyumlu olarak iyi ve kötü huyların tamamını kapsadığı, yani ahlaksız insan olamayacağı ama iyi ya da kötü ahlaklı insan olabileceği ifade edilmiştir. Devamında ise ahlakın, insanda meleke haline gelmiş davranışlar bütünü olması itibariyle arada sırada yapılan iyi davranışların bir insanın iyi ahlaklı, aynı şekilde arada bir yapılan kötü davranışların da o insanın kötü ahlaklı olduğuna delalet edemeyeceği dile getirilmektedir.[14] Pratik olarak ahlak insanın doğuştan sahip olduğu veya terbiye ile kazandığı nitelikler, iyi huylar, övgüye layık davranışlar anlamına gelmektedir.[15] Bir çalışma alanı olarak ise ahlak, insanın iyi veya kötü olarak nitelendirilmesine yol açan manevi nitelikleri, huyları ve bunların etkisiyle ortaya koyduğu iradeli, bilinçli davranışların bütünü, bu konularla ilgili ilim dalıdır.[16]

Günlük hayatta ise; ahlak kavramı üç farklı anlamda kullanılır. Birinci şeklinde ahlak, umumi bir hayat tarzını ifade etmek için kullanılır. Mesela; "İslam ahlakı" veya "Hıristiyan ahlakı" dendiğinde; ahlak ile, İslamiyet veya Hıristiyanlığın insanlığa sunduğu hayat tarzı dile getirilmiş olur. İkinci şeklindeki kullanımda ahlak kavramı, bir grup davranış kuralına işaret eder. "Meslek ahlakı" veya "ticaret ahlakı" derken, ahlak kelimesi, ticari hayatta veya bir meslek dalında "uyulması gereken

[12] Ahmet Hamdi Akseki, *İslam Dini*, Nur Yayınları, Ankara 1993, s. 265.
[13] Erdem, *Ahlak Felsefesi*, Türkiye Diyanet Vakfı, s. 14, 15.
[14] *İlmihal I: İslam ve Toplum*, (Komisyon), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1999, s. 485.
[15] Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türki I*, Tercüman Genel Kültür Yayınları, İstanbul 1991, s. 18.
[16] Çağrıcı, "Ahlak", *İslam Ansiklopedisi II*, Türkiye Diyanet Vakfı s. 1.

kurallar bütünü" anlamına gelir. Ahlak, üçüncü kullanımında ise davranış kuralları veya hayat tarzları üzerinde yapılan zihinsel bir faaliyeti ifade eder. Bu durumda ahlak felsefenin özel bir kolu olan "ahlak felsefesi" anlamına gelir.[17]

Toplumun, kendinden beklenen fonksiyonları yerine getirebilmesi için, onu oluşturan insanların bazı kuralları içselleştirmesi gerekmektedir. Ahlak gelişimi toplumun tüm değerlerine kayıtsız şartsız edilgin bir uyma değil, topluma etkin bir uyum sağlamak için değerler sistemi oluşturma sürecidir.[18]

Sonuç olarak; çocuklar, kurallara uyma konusunda çok daha katı bir tavır sergilemektedirler. Onlar için bir şey ya doğrudur ya da yanlıştır. İkisinin ortası yoktur. Eğer bir suç işlenmişse cezası çekilmelidir. İlköğretim ya da lise yıllarımızda, insanların kuralları kendi amaçları için değiştirdiklerinde; bazıları için kuralları uygulayıp bazıları için uygulamadıklarında hayal kırıklığına uğradığımız durumları hatırlayabilirsiniz. Daha sonraları kanunlar hakkındaki görüşleriniz, onların nasıl oluşturulup, uygulandığını öğrendiğinizde değişebilir. İnsanlar bir yıldan diğerine değişebilen yapılmış kanunlarla karşılaşır, tartışır, oy verir. Dolayısıyla bireyin ahlak gelişimi belli aşamalar izler. Bu aşamalar bireyin bilişsel gelişiminden bağımsız değil, ona paraleldir.[19]

Çalışmamızın birinci bölümünde genel olarak Piaget, Kohlberg ve Gilligan'ın ahlak gelişimine ilişkin görüşleri açıklanmıştır. İkinci bölümde ayetlerin öğrencilerin ahlaki gelişim düzeylerine uygunluğu incelenirken ise daha çok Kohlberg'in ahlaki gelişim kuramı esas alınmış ve bu yönde yorumlar geliştirilmiştir.

5. 3. Ayet

Alamet, nişan, eser, ibret, yüksek bina. Ayet Arapça bir kelimedir. Çoğulu "ayat" tır. Açık alamet manasındadır. Türkçe' de "bellik", Farsça' da "nişâne" kelimeleriyle ifade edilir. Alâmet; zahir ve açık demek olunca, ayet onun daha zahiri demek olur. Meselâ; dağ alâmet ise, zirvesi onun ayeti olur. Güneş, bir gündüz ayeti: ay, bir gece ayetidir. Cami bir alâmet ise, minare onun ayetidir. Ayet kelimesinin lügavi birkaç manası vardır:

---

[17]Recep Kılıç, *Ahlakın Dini Temeli*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1996, s. 4, 5.
[18] Nuray Senemoğlu, "*Gelişim, Öğrenme ve Öğretim",* Gazi Kitabevi, Ankara 2002, s. 62.
[19] Senemoğlu,*a.g.e.,* s. 62.

a) Ayet, mucize "Sor İsrâiloğulları'na, onlara nice açık mucizeler verdik... " (Bakara,2/211)

b) Alâmet, nişan "...Gerçek, onun hükümdarlığının açık alâmeti size o tabût'un gelmesi olacaktır ki, içinde Rabb'imizden bir sükunet... vardır..." (Bakara, 2/248)

c) İbret "... Elbette bunda size kat'î bir ibret vardır. (Bakara, 2/248; Âli İmrân, 3/46)

d) Acayip iş: Meryem'in oğlu İsa'yı da, anasını da (kudretimize delâlet eden) bir ayet (acib bir iş) kıldık…" (Mü'minun Suresi,23/50)

e) Cemaat: Bu mana ile ayet kelimesini Araplar, "Kavm, cemaatiyle birlikte çıktı " Haraca'l- kavmü bi ayetihim" şeklinde kullanırlar.

f) Bürhan, delil: "Allah'ın gökleri ve yeri yaratması, dillerinizin ve renklerinizin birbirine uymaması da O'nun (varlığı ve kudretinin) delil ve burhanlarındandır. (Rûm, 30/20)

Ayet'in ıstılah mânâsı ise; Kur'an sureleri içinde yer almış olan, başı ve sonu belli cümlelerdir. Ayet için yukarıda sayılan lüğat manalarının hepsi bu ıstılahî mana içinde mevcuttur. Kur'an'ın her bir ayeti mucizedir. Her ayet onları tebliğ eden peygamberlerin doğruluğuna birer delil, düşünen ve kafasını yoranlar için birer ibret; mucize oluşları ve değerleri itibariyle de birer "emr-i acîb"dir. Ayet; harf, kelime ve cümlelerden teşekkül ettiği için cemaat manası taşır ve nihayet herbiri ilim ve hidâyet kaynağı olduklarından dolayı da Allah'ın kudretine, ilmine ve hikmetine, Allah elçisinin de sıdk ve doğruluğuna birer delil ve burhandırlar**.**[20]

5. 4. Öğrenme Alanı:

Öğrenme alanı; aynı konunun ardışık eğitim basamaklarında genişletilerek verilmesini amaçlayan sınıf seviyelerine göre değişiklik ve aşamalılık gösteren ilgili konuların bir arada verildiği bir yapıdır. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi, İnanç, İbadet, Hz. Muhammed, Kur'an ve Yorumu, Ahlak, Din ve Kültür' den oluşan altı öğrenme alanı üzerine yapılandırılmıştır. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda öğrenme alanları belirlenirken aşağıda sıralanan özellikler göz önünde bulundurulmuştur:

-Öğrencinin ilgisini çekmesi, öğrencilerde merak ve araştırma isteği oluşturması,

[20] *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, Ankara 2002. s. 18.

-Öğrencilerin yeni çalışmaları denemelerine ve beceri kazanmalarına fırsat vermesi,
-Kişisel niteliklerin kazanılmasına imkan sağlaması,
-Çeşitli öğrenme yaklaşımlarına uygun olması,
-Diğer disiplinlerle bütünleşebilmesi ve eğitim yoluyla ulaşılabilecek kadar sınırlı olması,
-Öğrenmede derinliği ve gelişmeyi teşvik etmesidir.[21]

Öğrenme alanları, ilköğretim 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflarda işlenecek üniteler ve açılımların belirlenmesinde temel çerçeveyi oluşturmaktadır. Her sınıfta, altı öğrenme alanından her birisi için bir ünite bulunmaktadır.

Çalışmamızın konusu kapsamında olan ahlak öğrenme alanı üniteleri; "Sevgi, Dostluk ve Kardeşlik", "Sevinç ve Üzüntülerimizi Paylaşalım", "İslam Dininin Sakınılmasını İstediği Davranışlar", "İslam Dinine Göre Kötü Alışkanlıklar", "Din ve Güzel Ahlak" ünitelerinden oluşmaktadır.

5. 5. Yapılandırmacı Yaklaşım

Yapılandırmacılık, temelde öğrencilerin mevcut bilgilerini kullanarak yeni bilgi edinmelerini, öğrenmeyi ve kendine özgü bilgi oluşturmayı açıklamaya çalışan bir öğrenme kuramıdır.[22]

Yapılandırmacılık, öğretimle ilgili bir kuram değil, bilgi ve öğrenme ile ilgili bir kuramdır. Bu kuram bilgiyi temelden kurmaya dayanır. Özünde, öğrencinin bilgiyi yapılandırması ve uygulamaya koyması vardır.[23]

5. 6. Amaç

Bir öğrencinin planlanmış ve tertiplenmiş yaşantılar sayesinde kazanması kararlaştırılan ve davranış değişikliği ya da davranış olarak ifade edilmeye elverişli olan özelliklerdir.[24]

---

[21] *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4,5,6,7 ve 8.sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu* , MEB Yay., Ankara, 2007, s. 13.
[22] Haluk Özmen, "Fen Öğretiminde Öğrenme Teorileri ve Teknoloji Destekli Yapılandırmacı (Constructivist) Öğrenme", The Turkish Online Journal of Educational Technology - TOJET January 2004 ISSN: 1303-6521 Volume 3, Issue 1, Article 14.
[23] Hasan Hüseyin Şaşan, "Yapılandırmacı Öğrenme", *Yaşadıkça Eğitim*, Sayı 74-75, s. 49-52.
[24] Özcan DEMİREL, *Planlamadan Değerlendirmeye Öğretme Sanatı,* Pegem A Yay., Ankara 2002, s. 28.

Her ne kadar kaynaklarda amaç, bu şekilde ifade edilse de artık eğitimin amacına farklı anlamlar yüklenmiştir. Değişen koşullar doğrultusunda, eğitimden beklenen yegane amaç, mutlu insan yetiştirmektir.[25]

5. 7. Kazanım

Kazanım; "Öğrenme süreci içerisinde, planlanmış ve düzenlenmiş yaşantılar yoluyla öğrencinin kazanması beklenen, bilgi, beceri, tutum ve değerlerdir".[26] Kazanımları, öğrenme süreci içerisinde planlanmış ve düzenlenmiş yaşantılar sayesinde, öğrencilerin kazanması kararlaştırılan bilgi, değer, beceri ve tutumlar [27] şeklinde de tanımlayabiliriz.

5. 8. Beceri

Beceri; "Öğrencilerde, öğrenme süreci içerisinde kazanılması, geliştirilmesi ve yaşama aktarılması tasarlanan kabiliyetlerdir."[28] Yapılandırmacılık yaklaşımının temelinde öğrencilerin birtakım beceriler edinmelerini sağlamak yer aldığından beceriler de bu çalışmada yer alacak konulardan biridir.

5. 9. Değer

Değerler, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde üzerinde önemle durulan hususlardan biri olduğu için çalışmamızda yer alacaktır. Değer, "Bir sosyal grup veya toplumun kendi varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen ortak düşünce, amaç, temel ahlaki ilke ya da inançlardır."[29] şeklinde tanımlanabilir. Bu yaklaşım, bireyin kendi duygu, inanç, öncelik ve değerlerinin farkında olmasını, güçlü ve zayıf yönlerini bilmesini ve yaşam onuruna sahip olmasını kapsar.[30]

---

[25] Mehmet Durdu Karslı, *Öğretmenlik Mesleğine Giriş,* Öğreti Yayınları., Ankara 2004, s. 19.
[26] *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı,* MEB, Ankara 2004, s. 11.
[27] *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu* , s. 18.
[28] *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Program,* s. 11.
[29] *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı,* s. 11.
[30] *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmen Kılavuz Kitabı, 8. Sınıf ,* MEB Yay., İstanbul, 2009, s. 25.

5. 10. Gelişim

Gelişimi incelerken kapsadığı kavramları ve gelişimin bu kavramlarla ilişkisini ortaya koymak, gelişimin anlaşılması için gereklidir. Ayrıca bireyin yapabileceği davranışlar ve kavrayabileceği zihinsel etkinliklerin belirlenmesinde gelişim-büyüme ve olgunlaşma kavramlarının tanımlanması ve bu kavramların ilişkilerinin ortaya konulması da gerekmektedir.

Konu ile ilgilenen araştırmacılar bu kavramları değişik biçimlerde tanımlamışlardır. Mesela; Bacanlı' ya göre: "Gelişim büyümeyi ve olgunlaşmayı da içeren geniş bir kavramdır. Büyüme daha çok biyolojik açıdan düşünülürken, olgunlaşma kişinin gizil güçlerini ortaya koyması olarak anlaşılır. Gelişme ise bir yandan olgunlaşmayı kapsar, öte yandan, kişinin çabasına bağlı değişiklikleri ifade eder."[31] Yavuzer'e göre ise, çoğu zaman birbirine karıştırılsa da büyüme ile gelişme sözcükleri, gerçekte birbirinden farklı kavramlardır. Biri diğerinin yerini almaz. Yapısal artışı dile getiren "büyüme", bedende gerçekleşen sayısal (nicel) değişiklikleri içermektedir (kilo artışı, boy uzaması gibi). Çocuk sadece fiziksel olarak büyümekle kalmaz, aynı zamanda onun beyniyle iç organlarının yapı ve büyüklüğünde de zamanla değişmeler olur. Beynin gelişimi sonucu, çocukta giderek artan bir öğrenme, anımsama ve muhakeme yeteneği oluşur. Böylelikle fiziksel büyümeyle birlikte çocuk, zihinsel olarak da gelişir. Buna karşılık, "gelişme" değişikliklerin niceliği yanında, niteliğini de içermektedir. Gelişme kavramı düzenli, uyumlu ve sürekli bir ilerlemeyi ifade etmektedir. Gelişim, ileriye dönük olup, değişiklikler arasında belirgin bir ilişkiyi de kapsar. Başka bir deyişle, gelişim yüzleri arasında bir bütünleşme söz konusudur. Kısaca gelişim, sadece sayısal ölçümlerle açıklanamayan, birçok yapı ve işlevi bütünleştiren karmaşık bir olgudur. Bu bütünleşme nedeniyle, gelişimin her evresi kendinden bir sonraki evreyi doğrudan etkiler. Böylelikle hiyerarşi, bütünleşme ve yapısal bağıntı gelişim evrelerinin temel özellikleri arasındadır. Bir yetişkinin niteliği olan "olgunluk", yapısal değişikliklerin tamamlanması şeklinde karakterize olur. Başka bir deyişle, olgunluk organizmanın temelindeki potansiyel güçlerin göreve hazır bir duruma ulaştıklarının belirtisidir.[32] Aydın da büyümeyi, bedenin boy, kilo ve biçim olarak artması; olgunlaşmayı ise, öğrenme yaşantıları ve çevresel değişkenlerden bağımsız olarak organizmanın belli

[31] Hasan Bacanlı, *Eğitim Psikolojisi*, Alkım Yayınevi, İstanbul (tarihsiz) , s. 44.
[32] Haluk Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2001, ss. 27, 28.

bir biyo-fizyolojik yetkinliğe ulaşması, şeklinde tanımlamaktadır. Ona göre olgunlaşma ağırlıklı olarak, kalıtsal yapı tarafından biçimlendirilen fiziksel gelişimin ürünüdür.[33]

Araştırmacılar insanın gelişimini evrelere (bölümlere) ayırarak incelemektedirler. Genel olarak doğumdan sonraki ilk iki yıl içinde insan yavrusu henüz "bebek" olarak kabul edilir. Okul öncesi döneme denk gelen 3-6 yaşları arasında "ilk çocukluk" yılları yaşanır. 7-11 yaşları arasındaki ilköğretim yılları "ikinci çocukluk" dönemi olarak kabul edilir. Ortalama 11-18 yaşları arasındaki dönem "ergenlik dönemi" olarak kabul edilir. Yüksek öğrenimle birlikte "gençlik" yılları yaşanmaya başlanır. Daha sonra sıra "yetişkinlik" yıllarına gelir. Bu yıllar da kendi içinde "ilk yetişkinlik" dönemi, "orta yaşlar" ve nihayet "yaşlılık/ olgunluk" yılları olarak hiyerarşik bir sıra izler.[34] Bu bağlamda gelişme kavramı; düzenli, uyumlu ve sürekli bir ilerleme sürecini ifade eder.[35] Bu ilerleme sürecinde birey, gelişiminin her döneminde yaşadığı dünyanın kendisinden beklediği görevleri yerine getirmeye hazır hale gelir. Yavuz ise gelişim dönemlerini; doğum öncesi, süt çocukluğu, ilk çocukluk, okul dönemi, gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık şeklinde sınıflandırmakta ve her dönemin kendine has özellikleri olduğundan bahsetmektedir.[36] Gelişim, Cüceloğlu tarafından ise; bireyin biyolojik, bilişsel ve sosyal olarak olgunlaşma, belli görevleri yapma yeterliliğine ulaşma süreci olarak tanımlanmıştır.[37] Cüceloğlu, aynı konuda gelişime etki eden faktörlerden de bahsetmiştir. Bu açıklamalar, gelişimin karmaşık ve birbirini etkileyen pek çok etkenin bir arada olduğu süreçlerden meydana geldiğini göstermektedir. Bu etkenleri tam olarak kavramadan bireyin gelişimi hakkında fikir sahibi olmamız veya da bireyin gelişimiyle ilgili olası aksaklıkları tespit etmemiz zor görünmektedir. Sosyal gelişimde ailenin tavırlarının çocuğun sosyal ilişkilerinde takınacağı tavrı etkilemesi buna örnek olarak verilebilir.[38] Çocuğun yetersiz beslenmesi sebebiyle bedensel gelişiminin, yaşıtlarıyla farklılık arz etmesi bir başka etken olarak verilebilir.[39] Bu

[33] Ayhan Aydın, *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*, Alfa Yayınları, İstanbul 2000, s. 4.
[34] Münire Erden; Yasemin Akman, *"Gelişim Öğrenme- Öğretme: Eğitim Psikolojisi"* Arkadaş Yayınevi, Ankara 1998, s. 44.
[35] Haluk Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2002. s. 27.
[36] Kerim Yavuz, *Çocuğun Dünyası ve Gelişme*, Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, ss. 21-27.
[37] Cüceloğlu, Doğan, *İnsan ve Davranışı*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1998, ss. 332-336
[38] Yavuzer, *a.g.e.* s. 129.
[39] Yavuzer, *a.g.e*. s. 36.

yaklaşımla bir dönem önceki dönemin kazanımları üzerine kurulurken bir sonraki dönem görevlerine de hazırlık sürecini işletmektedir denilebilir.[40] Birey, doğum öncesi dönemden başlayarak belli ilkeler doğrultusunda, belli davranış ve özellikleri kazandığı gelişim dönemleri geçirir. Bu dönemler, sistemli bir yapıya sahiptir ve tüm bireylerde benzer özelliklere sahiptir. Gelişimin sistemli oluşunu, dinamik bir olgu olması, genetik bir bireyselliğin sonucu olması, giderek artan bir özelleştirme süreci olması, dengeli bir yapıya sahip olması, ardı ardına görülen düzenli bir süreç olması[41] gibi ilkelere bağlayabiliriz. Gelişimi etkileyen faktörler gelişimin kapsadığı alana göre değişir. Bedensel gelişimde yetersiz beslenme etkili olurken, ahlâkî gelişimde kötü örnek etkili olabilir.[42] Sosyal gelişimde ise okul çocuğu üzerinde akran grubu etkilidir.[43]

Sonuç olarak gelişimin, bireyin sadece bedensel büyümesini değil tüm yönlerini kapsayıcı bir yapısı vardır ve bireyin zihni, duygusal, bedensel vb. özellikleri itibariyle bulunduğu konumdan daha ileri bir konuma gelebilmesini ifade eder.

Araştırmacılar incelemeleri sonucunda gelişim ile ilgili bazı genel tespitler ortaya koymuşlardır. Bunlara çoğunlukla "gelişimin temel ilkeleri" ya da "gelişim kanunları" denmektedir. Tüm davranışlar temelde biyolojik yapı içinde gerçekleşir. Bu nedenle biyolojik yapı hakkında ne kadar çok bilgi edinebilirsek, davranışı anlamamız o ölçüde kolay olur. Beden oranlarındaki değişikliklere bakıldığında, bu değişimlerin kökeninde kalıtım ve çevre faktörlerinin rolünün büyük olduğu görülür. Gelişim süresi içinde tüm çocuklar aynı gelişim yolunu izlerler. Her çocuk koşmadan önce yürür, yürümeden önce emekler. Bazı çocuklar diğerlerine oranla daha hızlı, bazıları da normalden daha yavaş gelişir. Bu durum genellikle kalıcı ve süreklidir. Gelişimdeki 5 temel kavram şöyle özetlenebilir: "1- Gelişim, dinamik bir olgudur. 2- Gelişim, genetik bireyselliğin bir sonucudur. 3- Gelişim, giderek artan bir özelleşme sürecidir. 4- Gelişimde denge vardır. 5- Gelişim, art arda görülen, düzenli bir süreçtir."[44]

---

[40] Mary J. Gander - Harry W. Gardiner, *Çocuk ve Ergen Gelişimi*, (Yay. Haz. Bekir Onur), İmge Kitabevi, Ankara 2004. s. 339.
[41] Yavuzer, *a.g.e.* s. 29.
[42] Yurdagül Mehmedoğlu, *Ahlâkî ve Dînî Gelişim*, Morpa Kültür Yay., İstanbul 2004. s. 96.
[43] Gander-Gardiner, *a.g.e*. s. 341.
[44] Yavuzer, *Çocuk ,Psikolojisi*, ss. 28, 29.

Aydın' a göre, gelişimin 8 temel ilkesi vardır. Bunlar; "1-Gelişme, genetik ve çevresel değişkenlerin karşılıklı etkileşiminin ürünüdür. 2-Gelişim yaşam boyu sürer. 3- Gelişimin kritik dönemlere özgü karakteristik özellikleri, hem düzenli hem de sıçramalı bir seyir içinde gerçekleşir. 4-Gelişim içten dışa, baştan ayağa doğrudur. 5-Gelişim genelden özele, bütünden parçaya doğrudur. 6- Gelişim özellikleri ayrılmaz bir bütünlük oluşturur. 7- Gelişimin kritik dönemleri vardır. 8- Gelişim bireysel farklılıklar gösterir." [45]

İnsanın farklı gelişim dönemlerinde bilişsel, duyuşsal, devinişsel, sosyal ya da ahlaki gelişim alanlarıyla ilgili kazanması ya da başarması gereken gelişim görevleri vardır. Zamanından önce bireye öğretilmeye çalışılan bir bilgi veya davranış ya da kazandırılmaya çalışılan bir becerinin, o kişi tarafından kazanımı mümkün olmayacağı gibi zamanı geçtikten sonra verilen bir gelişim ödevini bireyin başarması çok zor belki de imkansız olacaktır. Çünkü; her dönemin kendine özgü özellikleri vardır. Örneğin; ilköğretimin birinci kademesinde somut düşünen çocuk, ikinci kademede soyut düşünme becerisini geliştirmeye başlar. İlköğretimin birinci kademesine denk gelen dönemde, çocuğun en önemli sosyal çevresi ailesiyken; ikinci kademeye geçtiğinde, akran grubu ailesinin yerini almaya başlar.[46] Bunun gibi örnekleri çoğaltmak mümkündür; ancak şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki gerek genel anlamda gerekse sosyal ve ahlaki olarak çocuklara ve gençlere en iyi eğitimi verebilmek adına eğitimcilerin gelişim ödevlerini çok iyi bilmeleri kaçınılmaz bir gerekliliktir.

Biz konumuzla yakından alakalı olması bakımından - daha çok ahlaki ve sosyal gelişim ödevleri üzerinde durmak istiyoruz.

Yaşam Dönemlerine Göre Sosyal ve Ahlaki Gelişim Ödevleri:

Bebeklik ve İlk Çocukluk (0-5,6 Yaş): Doğumdan itibaren 5-6 yaşlara kadar olan dönemi kapsar. Bu dönem içerisinde çocuk, doğru ile yanlışı ayırt edebilmeli ve çocuğun vicdan gelişimi başlamalıdır.[47]

Orta (İkinci) Çocukluk veya Okul Çağı (5, 6- 10, 12 Yaş): Aşağı yukarı ilkokula devam eden çocukları içine alır. Bu dönemin başlarında dengesiz ve olumsuz bir

[45] Aydın, *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*, ss. 4, 5, 6.
[46] Erden-Akman, *Gelişim ve Öğrenme*, s. 15
[47] Bacanlı, *Eğitim Psikolojisi*, s. 42.

gelişim dikkatimizi çeker. Özellikle 6 yaşa rastlayan bu gelişim özellikleri, 7 yaştan itibaren yerini giderek düzenli ve dengeli bir döneme bırakır. Orta çocukluk döneminde çocuk, motor ve dil gelişimi açısından büyük aşamalar kaydetmiş ve dengenin gelişmesi sonucu hızlı yürüyebilen, futbol oynayabilen, ok atabilen, göz-el koordinasyonun gelişmesi sonucunda iki elini bağımsız olarak kullanabilen bir birey haline gelmiştir. Bu dönemde çocuk okulda ve mahallede birtakım sosyal ilişkiler kurmaktadır.[48] Çocuk, bu dönemde kendini sınıf, arkadaş ve oyun grubu içinde bulur. Bu da onu, ergenlerde olduğu gibi, kendi cinsiyetindeki grubun tüm faaliyetlerine katılmaya, arkadaşlarıyla iletişim kurmaya doğru yönlendirir. Bu döneme giren çocuk 6 yaşına geldiğinde, 2,5 yaşındayken görülen olumsuz evrenin belirtilerini göstermeye başlar. Dengesiz, kurallara karşı olan, isyankâr bir tutum ve davranış içine girer. 10 yaş ise düzenli, huzurlu ve elde edilen bilgilerin özümlendiği, toplandığı ve dengelendiği bir aradır. Tipik bir 10 yaş çocuğu, çocukluğun gerek kendine özgü, gerekse genel tüm özelliklerini kendinde toplamıştır. Gelecekteki ergenlik döneminin gerilim ve huzursuzlukları onun için henüz söz konusu değildir. Bu yaş, gelişimin dengelendiği altın bir çağdır.[49] Bu dönemin gelişim ödevleri şunlardır:

- Sosyal gelişimine bağlı olarak yaşıtlarıyla iyi geçinmeyi öğrenme,
- Kişiler arası ilişkilerini zenginleştirme, yaşıtlar dünyasında oynama ve yaşamaya alışma uygun erkeksi veya kadınsı sosyal rolü öğrenme,
- Gündelik yaşam için gerekli kavramları geliştirme, vicdan, ahlak ve değerler sistemi geliştirme,
- Sosyal grup ve kurumlara karşı tutum geliştirme,
- Bedenine bakma ve temizlik alışkanlıklarını kazanma,
- Kendi davranışlarının sorumluluğunu yüklenebilme olarak sıralanabilir.[50]

Ergenlik Öncesi Dönem (Buluğ Çağı): Buluğ denemi, cinsel organların olgunlaşma sürecini kapsayan ve oldukça kısa süren fizyolojik değişiklikler evresidir. Biyo-fizyolojik gelişmelerin bir bölümü, ergenliğin ilk aşamalarını oluşturan erinlik öncesi ve erinlik çağlarında görülür. Erinlik döneminde cinsel organlardaki gelişim, üreme

[48]Feriha Baymur, *Genel Psikoloji*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1990, s. 112; Yavuzer, *Çocuk,Psikolojisi*, s. 112.
[49] Baymur, *Genel Psikoloji*, ss. 115, 116, 117.
[50] Bacanlı, *Eğitim Psikolojisi*, s. 42; Baymur, *Genel Psikoloji*, ss. 57, 58; Erden-Akman*, Gelişim ve Öğrenme*, ss. 40, 41.

fonksiyonuyla doğrudan ilgili olan temel cinsel özelliklerle, üreme fonksiyonuyla dolaylı olarak ilgili olan (tüylenme, göğüs ve kalçanın gelişimi vb. gibi) ikinci cinsel özellikler biçiminde özetlenebilir.[51]

Başlıca gelişme ödevleri şunlardır:

- Soyut düşünme ve doğrudan doğruya yaşanmamış fikirleri semboller yolu ile kavrayabilme gücünün gelişmesi.
- Kendi değerler sistemi içinde doğru ve yanlış kavramlarını geliştirme.
- Fiziksel ve sosyal çevreye çeşitli biçimlerde uyum yollarını öğrenme.
- Genel ilkeleri soyut durumlara uygulayabilme.[52]

Ergenlik (12-18 Yaş): Ergenlik dönemi, biyolojik, psikolojik, zihinsel ve sosyal açıdan bir gelişme ve olgunlaşmanın yer aldığı çocukluktan erişkinliğe geçiş dönemidir. Kızlarda ergenliğe geçişin erkeklere oranla daha önce başladığı bilinmektedir. Sosyoekonomik koşullarla sağlık ve beslenmenin de ergenliğin başlama yaşını büyük ölçüde etkilediği görülür. İklim, ergenliğin başlangıcında etkili bir başka faktördür. Ilıman bölgelerde olgunlaşma daha erken başlamaktadır.[53] Ergenlik dönemi, insan gelişimindeki en hızlı iki büyüme evresinden biridir. Bu dönemdeki bedensel gelişim, bir anlamda duygusal, sosyal ve zihinsel olgunlukların temelini oluşturmaktadır. Bir başka deyişle ergenlik, biyolojik değişmeyle başlar, bedensel, zihinsel ve ruhsal gelişmeyle son bulur. Bireydeki bu değişimler, vücudun hızla büyüyerek gelişmesi sonucunu verir. Aynı zamanda hormonların çalışmasını ve cinsel dürtüleri arttırır; zekanın kavrama yetisini geliştirir. Bütün bu biyolojik gelişmeler ve bireyin bu gelişmelere ayak uydurabilmesi, kişiye kendine özgü bazı nitelikler kazandırır. Ergenlik dönemi gelişmeleri, yaşamın daha önceki gelişmelerinden çok farklıdır.[54] Hangi toplumda olursa olsun ergen, çağına özgü olan duygu, düşünce, tutum, davranış ve eylem içindedir. Bu çağın temel özellikleri, duygusal coşku ve taşkınlık, çabuk kurulan ve bozulan ilişkiler, kolay etkilenme, toplum içinde sivrilme, ilgi çekme, rol sahibi olma çabası biçiminde özetlenebilir. Ergen, toplumda saygınlık (prestij) kazanmaya ve statü sahibi olmaya gereksinim duyar. Onun topluma uyumu geniş ölçüde bu gereksiniminin karşılanmasına bağlıdır.

---

[51] Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, s. 263.
[52] Baymur, *Genel Psikoloji*, ss. 58, 59.
[53] Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, s. 262.
[54] Yavuzer, *a.g.e*, s. 264.

Ergenlik yılları bir anlamda toplumsal gelişim ve uyum yılları olarak da nitelenebilir.[55] 11-20 yaş arası ergenlik çağı, kişiliğin toplumsal nitelik kazandığı bir arayış dönemidir. Bu arayış içinde ergen, kim olduğunu, neye değer vereceğini, kime bağlanıp inanacağını, amacını bulmaya çalışır. Çevresinde, daima "onun gibi olmak" istediği kişileri arar. Böylece özdeşleşme yaparak kişiliğine biçim verirken, yetiştiği çevrenin ekonomik ve sosyo-kültürel koşullarının etkisi altında sorumluluk ve bağımsızlık arasında denge kurmak ister. Zamanla karşı cinse düşmanca duyguların yerini ilgi alır. Bu ilgi, erkeklerde genel olarak 16 yaşından sonra gelişir. Ergenlik dönemi sonunda, toplumsal davranışlarda olgunlaşma ve grupta genişleme görülür. Bu dönemde birey ait olduğu gruba fazla önem verir, grup normlarına uymak için büyük bir çaba harcar. Özdeşleşme, gençlik çağına özgü ruhsal yapı içinde aile bireylerinden başlayarak çevredeki kişilere, düşüncelere, kültüre doğru gittikçe genişleyen bir alanda, gencin istemli ya da istemsiz olarak benimsediği, özümlediği düşünce, davranış, tutum ve eylemlerden oluşan bir süreçtir. Özdeşleşmenin oluştuğu ortamın toplumsal, ekonomik, kültürel özellikleri bir yandan kişiliği oluştururken, öte yandan kişilikle

toplum arasındaki tüm ilişkilerin temeli olan özerklik ve sorumluluk kavramlarını biçimlendirir.[56] Ergenlik dönemi gelişim ödevleri şunlardır:

- Toplumsal sorumluluklar almaya istekli olma ve toplumsal görevlerini yerine getirebilme. Toplumsal açıdan sorumlu davranışı isteme ve kazanma.
- Bir değerler sistemi ve ahlak sistemi edinme.
- Yaşıtlar âleminde bir yer edinebilme.
- Uygun bir hayat felsefesi ile birlikte kişisel değer duygusu oluşturma.[57]

5. 11. Dil Gelişimi

İnsana özgü en güçlü iletişim aracı olan dil, çeşitli düşüncelerin geliştirilmesinde, duyguların paylaşımında, tutumların, inançların, değer yargılarının anlatılmasında ve öğrenmede; görüp algılanan, yaşanan olaylarla ilgili bilgilerin,

[55] Yavuzer, *a.g.e*, s. 276.
[56] Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, ss. 277, 278.
[57] Bacanlı, Eğitim Psikolojisi, ss.42, 43; Erden-Akman, *Gelişim ve Öğrenme*, s. 40, 41; Baymur, *Genel Psikoloji*, ss. 59, 60.

kültür birikiminin aktarılmasında; soru sormak, emir vermek, istekte bulunmak gibi işlevlerin gerçekleştirilmesinde kullanılmaktadır. Dil gelişimindeki farklılaşma insanı diğer canlılardan ayrı kılmaktadır. Bir köpeğin duyuları insanın duyularından kat kat gelişmiştir. Ancak dil gelişimi insana özgüdür. Bunun için de dil gelişiminin ayrı bir önemle ele alınması, geliştirilmesi için özel bir çaba gösterilmesi gerekmektedir. Dilin kendine özgü kuralları ve bu
kurallar çerçevesinde gelişen bir sistemi bulunmaktadır. Bu kuralların öğrenilmesi bebeklik döneminden itibaren başlamakta ve o dilin gramatik yapısı tamamen kazanılıncaya kadar devam etmektedir. Konuşmayı ve diğer insanları anlamayı öğrenmek çocukların geliştirdiği en karmaşık yeteneklerden biridir. Normal olarak çocuklar okula gidinceye kadar temel dil becerilerini kazanmışlardır. Dil gelişimi, sadece sözcüklerin öğrenilmesini değil, aynı zamanda sözcük ve cümlelerin yapısına ilişkin kuralları öğrenmeyi de kapsar.[58]

Dil, insanların birbirlerine bilgi, düşünce ve eğilimlerini aktarabilmelerinin yanı sıra, fikirlerini düzenleyebilmelerini ve duygularını ifade edebilmelerini mümkün kılar. Kültür değerleri ve bilgilerin çoğu kuşaktan kuşağa sözlü ya da yazılı sözcükler yoluyla iletilmektedir. Dil ve düşünce çalışmalarında yoğunlaşan yirminci yüzyıl dilbilimcileri, psikologları ve sosyologları, bu ikisi arasında sıkı bir ilişki bulmuşlardır. Mehmet Kaplan, "Kültür ve Dil" adlı eserinde bu ilişkiyi, "dil, onu konuşanların duygu, düşünce ve hayal dünyalarını tayin eder." diye özetlemektedir.[59] Ona göre, bir milletin dünya görüşü dilinin sahip olduğu kelimelerle sınırlıdır. İnsanlar bildikleri ve tanıdıkları varlıklara, duygu ve düşüncelere ad koyar, bilmediklerinin dillerinde adları yoktur. Herkes doğrudan kendi yaşantısı yoluyla öğrendiğinden çok daha fazlasını dil yoluyla öğrenir.

5. 12. Kavram Gelişimi

Kavram, "ses simgeleriyle ifade edilen sözcüğün zihinde tasavvur edilmesi, anlamlandırılması", kavram gelişimi de "bireyin zihninde tasavvur ettiği bu gösterenlerin (yani anlamlandırdığı sözcüklerin) artması" olarak açıklanabilir. "Kavram gelişiminin büyük ölçüde, ayırt etme ve soyutlayarak genellemeye

[58] Senemoğlu, *a.g.e.,* s. 44.
[59]Mehmet Kaplan, *Kültür ve Dil*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2002, s. 11.

dayandığı" nı belirten Özçelik[60], mumdan eli yanan bir çocuğun muma benzeyen ışıklı ampullerden kaçmasını da kavram gelişiminin ilk örnekleri olarak düşünmektedir. Akyol[61] ise kavram gelişiminin, sözcükleri sadece sözlük anlamlarıyla değil çok yönlü anlamlarıyla (mecazî) öğretilmesiyle gerçekleşeceğini belirtmektedir. Kavram gelişimi, kişinin yaşam tecrübesinden hareketle ayırt etme, soyutlama

ve genelleme yapma becerilerinin gelişmesi sonucu kavram öğreniminin devam etmesidir.[62]

Kavram gelişimi somuttan soyuta, basitten karmaşığa seklinde oluşur. Çocuğun ilk yıllarında kavram oluşumu nesnelerin adı olan sözcüklerin devreye girmesiyle genişler. Öğrenim kademesi arttıkça soyut kavramların da öğrenimi kolaylaşır. Daha çok bilime ve kültüre dayalı terimlerden oluşan soyut kavramların öğretimi okulda gerçekleşir.[63]

Akyürek'e göre[64] kavramlar "bilginin öğrenilmesi ve yeniden üretilmesinde aracı olan bilgi formları" olup bu formların değişmesi gelişmesi ise kavram gelişimin işaretidir. Temur'a göre[65] kavram gelişimi sürecinin incelenmesi ile öğrenmeye dair ipucu yakalanabilir. Kavramda yeni öğrenmeler oldukça gelişmeler de olacaktır. Kavramlar soyut olduğundan insanın iç dünyasında yer alırlar. Bu yüzden de kavram öğretimini gerçekleştirmek için insanın zihninde oluşmasını beklemek gerekir. Zihinde oluşum ise, tıpkı dilde olduğu gibi, insana doğuştan verilen bir özellikle gerçekleşir.[66] Yani Özdemir'in de belirttiği gibi[67]; sözcük, yalın bir tanımla kavram birimidir. Sözcüklere bu bakışla yaklaşan yazar, kullanacağı sözcükleri dikkatli seçerse okuyucusunun da kavram gelişimini zenginleştirir.

---

[60] Durmuş Ali Özçelik, *(9-17 Yas) Öğrencilerinde Görülen Biçimiyle Kavram (Söz Dağarcığı) Gelişimi,* Anadolu Üniversitesi AÖF Yayınları. Eskisehir, 1988 s. 15.

[61] Hayati Akyol, *Türkçe İlkokuma Yazma Öğretimi,* PegemA Yayıncılık, Ankara 2005, s. 167.

[62] J. Dese & S. H. Hulse *The Psychology of Learning.* New York, 1967, s. 416 Mc Graw-Hill Book Company. / Cemal Yıldız., Alparslan Okur., Gökhan Arı ve Yakup Yılmaz. *Yeni Ögretim Programına Göre Kuramdan Uygulamaya Türkçe Öğretimi,* PegemA Yayınları. Ankara 2006, ss. 312- 314.

[63]Durmuş Ali Özçelik, *3-11. Sınıf (9.-17. Yas) Öğrencilerinde Görülen Biçimiyle Kavram (Söz Dağarcığı) Gelişimi.* Anadolu Üniversitesi AÖF Yayınları, Eskişehir 1988, s. 18 / Yıldız vd., 2006, s. 315.

[64] Süleyman Akyürek, *Din Öğretiminde Kavram Öğretimi.* DEM Yayınları, İstanbul 2004,. s. 22.

[65] Turan Temur, *İlköğretim 4. Ve 5. Sınıf Öğrencilerinin Yazı Dilindeki Kelime Hazinelerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü 2006, s. 6.

[66]Paul Bloom, *How Children Learn the Meanings of Words*. Behavioral and Brain Sciences 2001, s. 24.

[67] Emin Özdemir, *Elestirel Okuma* (6. Baskı)., Bilgi Yayınevi, Ankara 2005, s. 89.

Kavram öğrenme, önceden öğrenilen bilgilerin hatırlanılarak transferiyle gerçekleşir.[68]

5. 13. Öğrenme

İnsanoğlunun doğuştan getirdiği içgüdüsel davranışlar oldukça azdır ve çevreye uyum sağlamada yetersizdir. Bu nedenle insanlar hayatları boyunca birtakım bilgileri öğrenmek mecburiyetinde kalmaktadırlar. İnsanların konuşması, çeşitli tutum ve alışkanlıkları kazanması, kısaca hayatın her aşaması öğrenme ile ilgilidir. Günümüzde psikologların ve eğitimcilerin çoğu öğrenmeyi, yaşantı ürünü, kalıcı izli davranış değişikliği olarak tanımlamaktadırlar.[69] Senemoğlu, öğrenmeyi bireyin kendi yaşantısı yoluyla davranışında meydana gelen değişme [70] olarak tanımlamaktadır. Öğrenme bir davranış değişikliğidir; çünkü bir bilgiyi veya bir beceriyi öğrenen bir insanın eninde sonunda davranışlarında belirli bir değişme meydana gelir. Örneğin, araba kullanmayı, ütü yapmayı, okuma yazmayı veya yabancı bir dili konuşmayı bilmeyen bir insanın, bu becerileri öğrendikten sonra davranışlarında bir değişme olur. Ancak, davranışlarda meydana gelen değişikliklerin bir öğrenme olayı olarak kabul edilebilmesi için söz konusu davranış değişikliklerinin uzun süreli olması gerekir. Doğal olgunlaşma, yorgunluk ve belirli bir ilacın alınması sonucu davranışlarda meydana gelen değişiklikler bir öğrenme olayı olarak kabul edilemez.[71] İnsanlar, çevre ile etkileşimleri sonucu bilgi, beceri, tutum ve değer kazanırlar. Öğrenmenin temelini bu yaşantılar oluşturur. Kişi, çevresinden sürekli olarak kendisine ulaşan verileri değerlendirir ve bunun sonucu olarak düşünsel, duyuşsal ve davranışsal tepkilerde bulunur. İnsanın çevresiyle etkileşimi, onda düşünsel, duyuşsal veya davranışsal değişime yol açıyorsa bu durumda öğrenmeden söz edilebilir. Bu şekliyle bakıldığında öğrenme, dinamik bir süreçtir. İnsan yaşadığı müddetçe bir şeyler öğrenir. Bir konuyu öğrenen insan artık öncekinden farklı biri olmuştur. Bu farklılaşma insanın davranış ve tavırlarını, belki de kişiliğini bile değiştiren bir farklılaşmadır. Yeni öğrenmeler ile kişinin kapasitesi gelişir, önceden yapamadığı bir şeyi yapabilir hale gelir.[72]

---

[68] Gülten Ülgen, *Kavram Geliştirme* (4. basım). Nobel Yayınevi, Ankara 2004, s. 118.
[69] Erden-Akman, *Gelişim ve Öğrenme*, s. 128.
[70] Senemoğlu, *a.g.e.*, s. 92.
[71] Enver Özkalp, *Davranış Bilimlerine Giriş*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2004, s. 254.
[72] Yüksel Özden, *Öğrenme ve Öğretme* (8. Baskı) PegemA Yay., Ankara, 2003, ss. 14, 15.

Öğrenme ürünü davranışlar bilişsel, psiko-motor ve duyuşsal olmak üzere üç grupta incelenmektedir. Bilişsel davranışlar semboller kullanarak meydana gelen öğrenmeleri kapsar. Okul öğrenmelerinin büyük bir kısmı bilişseldir. Öğrenme konusundaki kuramsal yaklaşımların da önemli bir bölümü, bilişsel süreçler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Öğrenme, sadece belli kavramların, olguların, ilkelerin veya yasaların edinilmesi değil, aynı zamanda bu bilgiler aracılığıyla bir problem durumunun özgün dinamiklerinin, analiz edilerek çözüme kavuşturulmasıdır. Bilişsel öğrenmeler kendi içinde, olguların bilgisi, kavramların bilgisi, ilkelerin bilgisi, problem çözme olmak üzere dört grupta incelenebilir. Bu öğrenmelerden her biri farklı öğretim koşulları gerektirir.[73] Duygularla ilgili öğrenmeler "duyuşsal ürün" olarak kabul edilir. Duyuşsal özellikler genellikle klasik ve edimsel koşullanma yoluyla öğrenilir. Bazı duygular ise gözlem yoluyla kazanılır. Bu tür öğrenmeler okullarda genellikle öğrenme-öğretme sürecinin yan ürünü olarak ortaya çıkar. Bu amaçla okulda olumlu bir öğrenme ortamı yaratılmalı, öğrencilerin olumlu davranışları pekiştirilmelidir. Herhangi bir kritik davranışın kazanılması süreci "algılama", "bilme", "uygulama", "değerlendirme" gibi farklı aşamalarda gerçekleşen etkinlikler dizisi şeklinde kavramlaştırılmaktadır. Bu etkinlikler dizisi içinde yer alan duyuşsal alan özellikleri sevgi, bağlanma, hoşgörü, özgüven, sabır, kararlılık, başarı arzusu gibi duygusal eğilimleri yansıtmaktadır. Duyuşsal özellikler etkin ve kalıcı bir öğrenmenin gerçekleşmesinde belirleyici bir öneme sahiptir. Çünkü öğrencinin bir öğrenme yaşantısına ilgi duyması ve katılması, geniş ölçüde duygusal alanda istek ve coşku duymasına bağlıdır. Örneğin bir öğrencinin öğrenme etkinliğine sevgi ile yaklaşması ve ilgi duyması, bir yandan kendisine karşı duyduğu özgüven duygusuyla, öte yandan öğrenme yaşantısının beklenti ve gereksinimlerine dönük olmasıyla eş anlamlıdır.[74] Duyuşsal özelliklerin öğretilmesi diğer öğrenmelere oranla güç olmakla birlikte, okullarda bazı duyuşsal özelliklerin öğretilmesinden vazgeçilemez. Duyuşsal öğrenmeleri sağlamak adına öğretmenler, öğrenme-öğretme sürecinde aşağıdaki hususlara dikkat etmelidirler:

1. Okulda ve derslerde öğrencilere mümkün olduğu kadar hoş yaşantılar geçirtilmeye çalışılmalıdır.
2. Öğrencilere başarılı olma fırsatı verilmelidir.

[73] Özkalp, Davranış Bilimlerine Giriş, s. 217; Aydın, Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi, s. 261.
[74] Özkalp, *a.g.e.*, s. 218; Aydın, *a.g.e.*, s. 259.

3. Bayrak törenlerine ve milli bayramlarda yapılan törenlere öğrencilerin katılımı ve bu etkinliklerden zevk almaları sağlanmalıdır.
4. Öğrencilere törenlerde iyi örnek olunmalı; dersler ve diğer nesnelerle ilgili korkular hissettirilmemelidir.
5. Öğrencilerin istendik duyuşsal tepkileri pekiştirilmelidir.
6. Okul ve sınıfta mümkün olduğunca cezadan kaçınılmalıdır.[75]

Psiko-motor (devinişsel) beceriler ise, zihin-kas koordinasyonu gerektiren davranışları ifade etmektedir. Organizmanın herhangi bir devinimde bulunabilmesi için, belli bir duyuşsal ve bilişsel gelişim düzeyinde bulunması gerekir. Bu nedenle devinsel beceriler, büyük ölçüde duyuşsal özellikler ve bilişsel yeterliklere bağlıdır.[76] Öğrenme bireysel ve içsel bir süreçtir. Her öğrencinin kendine özgü kalıtım yoluyla gelen ya da çevreden kazandığı bilişsel ve duyuşsal özellikleri vardır. Farklılıklar onların öğrenmelerini etkilemektedir. Bu nedenle sınıflarda öğrenciler arasında her zaman başarı farklılıkları bulunur. Bu farklılıkların kökeninde kalıtım ve çevre bulunmaktadır. Çevresel faktörlere baktığımızda ailenin etkisi büyüktür. Ailenin sosyo-ekonomik durumu, kültür seviyesi, çocuk bakım uygulamaları, çocuğun doğum sırası gibi özellikler bireylerde farklılıklara yol açmaktadır. Bireysel farklılıkların başında ise zeka gelir. Özellikle son yıllarda genel kabul gören çoklu zeka kuramına göre her birey farklı zeka türlerinde farklı gelişmişlik düzeyine ya da yeteneklere sahiptir. Bireyler zekanın yanı sıra algılama (alan bağımlı-alan bağımsız), güdülenme düzeyi, olgunlaşma, eski yaşantılar, dikkat, bilgi işleme (benzerlik-farklılık yönelimi), düşünme (yakınsak-ıraksak düşünme) ve öğrenme stilleri (holist-serialist) açılarından farklılaşmaktadırlar. Bunların yanı sıra denetim odağı, öz saygı, cinsiyet rolü gibi özellikler açısından da farklılıklar vardır ve bunlar eğitim-öğretimin niteliğini etkilemektedir.[77] Eğitim-öğretimde başarıya ulaşabilmek ve tam öğrenmeyi gerçekleştirebilmek adına, öğretmenlerin sınıf içinde tüm bu farklılıkları dikkate alarak ve her öğrencinin ayrı bir birey olduğunu göz önünde bulundurarak hareket etmesi gerekmektedir. Selçuk, bireysel farklılıklarla ilgili bazı önermelerini şöyle sıralamaktadır: "1- Hiçbir okul sistemi bireysel farklılıkları ortadan kaldıramaz. Fakat, bazı sistemler uygun öğretmen davranışlarını

[75] Özkalp, *a.g.e.*, s. 216.
[76] Aydın, *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*, s. 264.
[77] Erden-Akman, *Gelişim ve Öğrenme*, s. 247; Bacanlı, *Eğitim Psikolojisi*, s. 95, 96.

destekleyerek bireysel farklılıkları azaltabilir. 2- Gözlem yoluyla bütün öğrencilerin tanınması ve elde edilen bulgulara dayalı öğretim yapılması bireysel farklılıkları azaltır. 3- Çok nitelikli bir öğretim öğrenci başarısı bakımından bireysel farklılıkları arttırır. Çünkü, yüksek yetenek düzeyindeki çocuklar daha hızlı kavrarlar ve ilerlerler. 4- Ulaşılacak hedefler sınırlı olduğunda bireysel farklılıklar azalır. Çünkü, düşük yetenekli çocuklar sınırlı hedeflere kolayca ulaşabilirler. Ancak, yüksek yetenekli çocukların güdülenme düzeyi çok düşer. 5- Bireyin başkalarıyla yarışmasından çok kendi kendisiyle yarışması bireysel farklılıkları azaltır. Ancak, profesyonel eğitimde yarışmaya dayanan yaklaşım daha yararlıdır. 6- Bazı derslerin bilgisayarla öğretilmesi bireysel faklılıklara göre öğretim yapılmasını sağlar." [78]

5. 14. Din Eğitimi

Eğitim, bireyin davranışında kendi yaşantıları yoluyla ve kasıtlı olarak davranış değişikliği meydana getirme sürecidir. Bu süreç, yapılan eğitimin önceden belirlenmiş amaçları doğrultusunda ve amaçlara ulaşma çabasıyla, öğretme ve öğrenme faaliyetleri şeklinde gerçekleşmektedir. Bu öğretme ve öğrenme faaliyetleri neticesinde bireyin kazanmış olduğu bilgiler, bireyin daha ileri bir seviyeye gelmesine yardımcı olmaktadır.[79] Senemoğlu, eğitimi genel anlamda, bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla istendik davranış değiştirme ya da oluşturma süreci [80] olarak tanımlamaktadır. Bu tanıma göre, istendik davranışların bireyin kendi yaşantısı yoluyla meydana getirilmesi gerekmektedir. Diğer bir deyişle eğitim, geçerli öğrenmelerin oluşturulmasıyla gerçekleştirilmektedir. O halde eğitime kısaca, istendik öğrenmeleri oluşturma süreci demek de mümkündür. Eğitim ister kasıtlı olarak okullarda yapılsın (formal eğitim), isterse gelişigüzel bir biçimde bireyin yaşadığı tüm çevrede yapılsın (informal eğitim), sadece istendik nitelikte davranış değişmelerinin oluşturulmasını yani geçerli öğrenmeleri kapsar. Okullarda kazanılan kopya çekme, argo konuşma vb. davranışlar ise istenmedik nitelikte davranışlardır ve eğitimin hatalı yan ürünü olarak ortaya çıkar.[81]

---

[78] Ziya Selçuk, *Gelişim ve Öğrenme*, Nobel Yayınları, Ankara 2000, s. 24.
[79] Savaş Büyükkaragöz,- Cuma Çivi, *Genel Öğretim Metotları*, Öz Eğitim Yay., İstanbul 1999. s. 34-36.
[80] Senemoğlu, *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim*, s. 92.
[81] Senemoğlu, *a.g.e.*, s. 92.

2007 yılında MEB tarafından hazırlanan DKAB ders kitaplarında esas alınan yapılandırmacılık yaklaşımına dayalı eğitim sisteminin amacı ise, öğrenmenin kalıcılığını sağlamak ve bilişsel becerileri geliştirmektedir. Yapılandırmacı eğitim anlayışında hedef bilgiyi temelden kurmaktır. Öğrenenlerin önceden belli bir hiyerarşiye göre belirlenmiş hedeflere ulaşmalarına yardımcı olmak değil, öğrenenlerin bilgiyi zihinsel olarak anlamlandırmalarını sağlamaktır. Yapılandırmacı eğitimde hedefler, öğretmen ve öğrencinin ortak kararıyla belirlenir ve yapılandırmacı eğitimin en önemli özelliği, öğrenenin bilgiyi yapılandırmasına yorumlamasına ve geliştirmesine fırsat verilmesidir. Kısacası yapılandırıcılık, çevre ve insan beyni arasında güçlü bir bağ kurmaktadır.[82]

Yapılandırmacı eğitim anlayışının özellikleri:

- Bilgiler, bireye özgüdür.
- Öğretmen, öğrenci ile program arasında aracı olmalıdır.
- Planlar esnek ve seçicidir.
- Öğrencilerin derse katılımı özendirilir.
- Öğrenciler yeni durumlarda önceki bilgilerine dayanarak anlam çıkarıp bilgi edinirler.
- Öğrenci merkezlidir.
- Öğrencinin soru sorması özendirilir. [83]

Türkiye'de bilimselleşme sürecinde teorik çalışmalardan ziyade uygulamalı çalışmalar üzerinde yoğunlaşılması sebebiyle din eğitiminin tanımlanması çabalarında da amaç anlamlı ve programsal tanımlar ön plana çıkmaktadır. Kerim Yavuz bu türe örnek bir tanım olarak din eğitimini "çocuklar ve gençlerin, büyüklerin başta dini ve ahlaki olmak üzere kültürel ve sosyal dünyalarına uyumlu bir şekilde katılmaları ve oraya uyum sağlamaları ile meşgul olan bilim dalı".[84] olarak tanımlamaktadır.

Din eğitiminin bir bilim alanı olarak kabul edilmesinde yapmış olduğu araştırmalarla önemli katkıları bulunan Beyza Bilgin'e göre, din eğitimini pratikte bir

[82] Hasan Şaşan, Yapılandırıcı Öğrenme, *Yaşadıkça Eğitim* Sayı: 49, 2002, s. 47
[83]Yaşar Yavuz, Yapılandırıcı Yaklaşım Çerçevesinde Yeni İlköğretim Programlarının Değerlendirilmesi, *Küreselleşme ve Eğitim,* Ankara., s. 31.
[84] Kerim Yavuz, *Günümüzde Din Eğitimi, Ç.Ü.İ.F yayınları,* Adana 1998.

okul görevi olarak düşünmek mümkün olduğu gibi, bir aile görevi olarak, bir cami görevi ve cemaat etkileşimi olarak da görmek mümkündür.[85]

Cemal Tosun ise, yapılmış olan din, eğitim ve bilim tanımlarından yola çıkarak dini eğitimi bilimi için "Bireyin dini davranışlarında kendi yaşantıları vasıtasıyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme denemeleri sürecini geçmişi, bugünü ve geleceği ile, bilimsel metotları kullanarak betimlemeye, açıklamaya ve kontrol altına almaya çalışan bilimsel disiplindir." [86] tanımını geliştirmiştir.

5. 15. Din Öğretimi

Öğretim, "herhangi bir öğrenmeyi kılavuzlama ve sağlama faaliyeti" olarak ele alınmaktadır. Bunun yanında öğretme kavramının, okullarda ve sınıfta meydana gelen etkinliklerin tümünü kapsadığı düşünülür.[87] Öğretim aynı zamanda; öğrenmeyi gerçekleştirmeye yönelik ortamsal koşulların planlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi süreci olarak da tanımlanabilir. Buna göre öğretme, hedef alınan kritik davranışların bütün öğrencilere etkili ve verimli bir biçimde kazandırılması amacıyla gerçekleştirilen her tür etkinliği kapsamaktadır. Örneğin, öğrenme hedeflerinin saptanması, program içeriklerinin belirlenmesi, öğretim ilke ve yöntemlerinin seçimi, öğretim durumlarının tasarlanması ve değerlendirilmesi, öğretimin temel boyutlarını oluşturmaktadır. Şu halde öğretme etkinlikleri, öğrencinin öğrenmeye ilişkin tüm beklenti ve gereksinimlerini uyumlu bir biçimde karşılayacak yeterlik ve zenginlikte olmalıdır. Bu bağlamda bir öğretim yaşantısı, alternatif öğretme-öğrenme girişimlerine, örneğin çeşitli sayı ve nitelikte işaret, açıklama ve dönüte, aynı zamanda katılıma, pekiştirmeye, tekrara ve düzeltmeye olanak verecek biçimde tasarlanmalıdır.[88] Bazı davranışların öğrenilmesinde kasların kontrolü ve kullanımı, bazılarında duygular, bazılarında ise zihinsel faaliyetler ağırlık taşımaktadır.[89] Genel olarak kişilerde öğrenmeyi sağlamak amacıyla düzenlenen tüm faaliyetlere 'öğretme' denir. Öğretme faaliyetlerinin önceden belirlenen hedefler

---

[85] Beyza Bilgin, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi,*Yeni Çizgi Yayınları, Ankara 1995 s. 69.
[86] Cemal Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş,* PegemA Yay. Ankara 2002 s. 31.
[87] Nurullah Altaş, *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi,* Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2001, s. 26.
[88] Aydın, *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*, s. 257
[89] Erden-Akman, *Gelişim ve Öğrenme*, s. 186

doğrultusunda planlı ve kontrollü olarak düzenlenmesi ve uygulanmasına ise 'öğretim' denir.

Din öğretimi de dini öğretme faaliyetlerinin belirlenen hedefler doğrultusunda planlı ve kontrollü olarak düzenlenip uygulanmasıdır.[90] Eğitimin alt başlıklardan birisi olarak değerlendirebileceğimiz din öğretimi de, eğitimde oluşan değişme ve gelişmelerden etkilenmektedir. Çünkü, eğitimin bütün alanları için geçerli olan esaslar, din öğretimi için de geçerlidir.[91] Önemli olan uygun içerik ve metotlarla bu değişimi istenilen yönde geliştirebilmektir.

İnsana, özgürlüğe, kültürel mirasa, ahlaki alana saygı zeminine oturması gereken ve eğitim-öğretimin vazgeçilmezi olarak görülen "din öğretimi" nin bazı amaçları ise şunlardır:

- Din hakkında doğru, sağlıklı bilgiler kazandırmak,
- Birey bilincinin gelişmesini sağlayacak alt yapıyı hazırlamak,
- Sorunların çözümünde yardımcı olacak yolları göstererek, üreten, düşünen, bilinçli birer birey olarak ailesine, topluma, milletine ve insanlığa kazandırmak olmalıdır. [92]

[90] Ayhan, Halis, *Din Eğitimi ve Öğretimi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1997. s. 29
[91] Halis Ayhan, *Türkiye'de Din Öğretimi*, DEM Yayınları, İstanbul 2004, s. 505.
[92] Kenan Çölgeçen, "*Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi"*, Fakülte Kitabevi, Isparta 2007, s. 94.

İKİNCİ BÖLÜM

İLKÖĞRETİM ÇOCUKLARININ GELİŞİM NİTELİKLERİ

1. BİLİŞSEL GELİŞİM

Biliş (cognition) sözcüğü, dünyamızı öğrenmeyi anlamayı içeren zihinsel faaliyetlerdir. Biliş kavramı, algılama, bellek, muhakeme, düşünme, kavrama gibi süreçleri kapsar.[93] Bilişsel gelişim ise; özel olarak, bireyin içinde bulunduğu ortamı anlama ve kavrama çabası iken daha geniş bir yaklaşımla içinde bulunduğu dünyayı anlama ve kavrama çabasını ifade eder.[94] Bu çaba çocuğun dünyaya gelmesiyle başlar. Çocuk, ilk önce emme faaliyetiyle başladığı öğrenme sürecinde daha sonra içinde bulunduğu odayı, daha sonra yakın çevresini, etrafındaki maddelerin isimlerini, bu maddeleri bir özelliğe göre sınıflamayı, maddenin korunumunu, maddenin birden çok özeliğini, yani renk ve büyüklüğüne göre sınıflamayı, soyut işlemler dönemine geldiğinde ise mantıksal sonuçlar çıkarma yeteneğini kazanır.[95] Ancak çocuk, bu anlama ve kavrama çabasında bulunduğu gelişim basamağının elverdiği ölçüde başarılı olabilir. Örneğin, somut işlemler döneminde olan bir çocuğun bir fikir yürütebilmesi, soyut çıkarımlar yapabilmesi beklenmemelidir.[96]

Bilişsel gelişim özeliklerini incelediğimiz 4-8. sınıf çocuklarına baktığımız zaman iki farklı dönemi içine aldığını görüyoruz. Bu dönemlerden ilk olarak somut işlemler dönemi özelliklerini incelemek istiyoruz.

1. 1. Somut İşlemler Dönemi

Somut işlemler dönemi denildiğinde bireyde görülen en önemli değişiklik, bireyin artık gördüğü somut şeyler hakkında bile olsa zihinsel işlem yapabilmesidir. Uzun bardaktan kalın bardağa su döküldüğünde suyun miktarının değişmediğini söyleyebilmesi bunun göstergesidir. Ayrıca maddeleri birden fazla özelliğine göre sınıflayabilme bireyin diğer gelişen yönüdür. Çocuk, maddenin dış görünüşü olan renk, boyut gibi dış özelliklerinden başka kütle, hacim gibi özelliklerini kavramaya

[93] Yavuzer, *a.g.e.* s. 39.
[94] Cüceloğlu, *a.g.e.* s. 346.
[95] Gander-Gardiner, *a.g.e.* s. 460.
[96] Yavuzer, *a.g.e.* s. 112.

başlar. Bu, çocuktaki sayı becerisi, cinsiyet farklılıklarını kavrama gibi görevlerde kendini gösterir. Bireyin empati becerisi gelişir. Çocuk dış dünyada gördüğü nesneler yerine zihnine yerleştirdiği sembollerle işlem yapmaya başlar. Çocuk, bu zihinsel işlem yapma becerisini 9-10 yaşlarında tamamlar.[97] Çocuğun zihinsel düzeyde işlem yapabilmesi başladığı noktaya geri dönebilmesi anlamına gelir.[98] Bardak örneğinde yapılan işlem de buna örnek olarak verilebilir. Zihinsel gelişim, özümleme yani yeni alınan şeyi mevcut şemada eritme ve yeri geldiğinde de yeni durumlara uyum sağlamakla oluşur. [99] Birey, yaşadığı ortamda problemleri çözdükçe ve bu problemleri çözerken biraz kendi bilgilerini kullanarak, biraz da problem çözme esnasında yeni öğrendiği bilgi ve becerileri kendi bilgi hazinesine ekleyerek gelişim sürecini devam ettirir. Çocuğun zihinsel anlamda beceri geliştirmesi, soyut işlemler dönemine hazırlık olarak değerlendirilebilir. Çünkü, bu gelişim sayesinde birey artık soyut çıkarımlar yapacak bir zihni yeterliliğe ulaşmaya başlar.[100] "Ordu, düşman kalesini sardı" [101] gibi bir cümlenin anlattığı şeyi anlayabilmek için soyut bir hayal gücü gerekir. Bireyin hayal etmeyi başarabilmesi soyut gelişimin de göstergesidir. Bu aşamada, bireyin görmediği şeyleri hayal ederek kavrayan birey, aynı zamanda kendi düşüncelerini de eleştirmeyi başarır. Bundan önceki dönemlerde bireyin kendi düşüncelerini eleştirme gibi bir gelişim özelliği yoktur.[102] Birey, dokuz on yaşlarına geldiğinde gelişen zihni yapı sayesinde, mekanik aygıtlarla çalışmaya istekli olduğunu, bilimsel projeler tasarlamaya başladığını, gizemli öykü ve hikâyeleri okumaya ilgi duyduğunu görüyoruz.[103] Çocuklar, somut işlemler döneminde, yeni birçok yetenek kazanmakta ve bunları kendi tarzlarıyla ortaya koymaktadırlar. Bu işleri kişiselleştirmek için de düşünmeye başlarlar**.** [104] Bunun bir sonucu olarak, somut işlemler döneminin sonlarına doğru çocukta, problemleri kendi girişimleriyle çözme yeteneğinin geliştiği görülür.[105] Bu gelişme, bireyin zihni olarak hayal kurma, zihinde tasarlama ve tasarladıkları hakkında fikir yürütme yeteneğine kavuşmaya başladığını göstermektedir. Hayal kurma ve tasarlama yeteneğinin kazanılması

[97] Cüceloğlu*, a.g.e.* ss. 349-352.
[98] Yavuzer, *a.g.e*. s. 40.
[99] Yavuzer, *a.g.e*. ss. 40-42.
[100] Gander-Gardiner*, a.g.e.* s. 339.
[101] Başaran, *a.g.e.* s. 92.
[102] Başaran, *a.g.e.* s. 92.
[103] Gander-Gardiner, a.g.e. s. 339.
[104] Jean Illsey Clarke*, Çocuk Bakımı ve Eğitimi –II,* Papirüs Yay., İstanbul 1996. s. 25.
[105] Yavuzer, a.g.e. s. 115.

tasavvur gerektiren ahiret gibi bir konunun kavranabilmesini sağlar. Bireyin fikir yürütme yeteneğine kavuşması somut işlemler döneminin sonlarına doğru meydana gelir. Bireyin 11 yaşına gelmesiyle birlikte artık varlıklar ve olaylara ilişkin kavramların soyut kavramlara dönüştüğü görülür. [106]

Bu şekilde birey bir gelişim döneminin sonuna gelmiştir. Bir sonraki dönem soyut işlemlerin başarılmasıdır. Aynı zamanda soyut işlemler dönemine giren birey yetişkin bireyin özelliklerini kazanmaya başlar.

1. 2. Soyut İşlemler Dönemi

Soyut kavramlar, elle tutulmayan, gözle görülmeyen ancak gerek yapılışıyla gerekse varlığıyla zihinle kavranabilen kavramlardır. Meleklerin ve ahiretin varlığı ve belli harflerden çok sayıda isim üretme işleminin yapılması buna örnek olarak verilebilir.[107] Zihinde yaşanan bu gelişme, bireyin yetişkin insanların düşünme kapasitesine ulaşmaya başladığını gösterir. Çocuk, artık aşama aşama çocukluktan kurtulup erişkin olarak nitelenebilecek seviyeye ulaşır. Birey, artık yetişkinler gibi düşünmeyi, onlar gibi hareket etmeyi ister. Çünkü zihinde yaşanan bu gelişme vücutta yaşanan değişikliklerle de desteklenmektedir.[108] Vücutta yaşanan bu değişikliklerle, ortaya yeni bir olgun insanın çıktığını görürüz. Yeni olgun insanın sağlıklı olabilmesi için onda meydana gelen veya gelmesi gereken değişikliklerin iyi bilinmesi gerekir. Çünkü, bireyin ergenlikle birlikte gelişen bedensel yapısı sebebiyle bir dengesizlik ve uyumsuzluk yaşadığı görülür.[109] Bu dönemde, birey artık yeni bir bedene sahiptir ve bu yeni bedeniyle barışık olmak bu dönemde bireyin başarması gereken görevleri arasındadır.[110] Dengesizlik ve uyumsuzluk sadece bedende değil zihinsel yapıda da kendini gösterir. Bireyde daha önce oluşan kabuller, yerini şüphelere ve çatışmalara bırakır. Bu şüphe ve çatışmaların oluşturduğu dengesizlik, bireyin gelişmesini sağlar. Birey gerek bedensel, gerekse zihinsel yapısını dengeye oturttuğunda bedenen ve zihnen sağlıklı bir yetişkin olacaktır**.** [111] Yaşanan bedensel ve zihinsel değişmeler bireyin yeni bir dünya görüşü oluşturmasını sağlar.

---

[106] Başaran, İbrahim Ethem, *Eğitim Psikolojisi,* Gül Yay., Ankara 1994. s. 93.
[107] Gander Gardiner, *a.g.e.* ss. 461-463.
[108] Gander-Gardiner, *a.g.e.* s. 445.
[109] Yavuzer, *a.g.e*. s. 263.
[110] Gander-Gardiner*, a.g.e.* s. 451.
[111] Hökelekli , Hayati, *Din Psikolojisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1996. ss. 266-270.

Düşünceler idealler üzerinde yoğunlaşır**.** [112] Bunun, bireyin zihinsel ve bedensel anlamda yaşadığı değişimler sonucunda kendisinde oluşan yeni bir benlik geliştirme gereksinimi duymasından kaynaklandığını söyleyebiliriz. Bireyin yeni bir benlik kazanmasını sağlayan etkenlerin başında başkalarının görüş açılarını dikkate alarak işlem yapabilmeleri gelir. Bireyin oluşturmakta olduğu kişilikte bu gelişim özelliğinin önemli bir yeri vardır.[113] Birey daha önce taklit olarak yaptığı davranışları soyut düşünme yeteneği sayesinde artık kendine özgü hale getirmiştir.[114] Çünkü birey başkalarının davranışlarının sebeplerini bu sayede anlayabilecek ve geliştireceği davranış için bu bilgileri altyapı olarak kullanma imkânına sahip olacaktır. Soyut işlemler dönemi bireyin ergenlik dönemi denilen dönemine rast gelir. Ergenlik, büyüme olgunlaşma demektir.[115] Bu sebeple bireyin soyut işlemler dönemiyle alakalı olarak ergenlik ve özelliklerinin de bilinmesi gerektiğini düşünüyoruz. Ergenlik dönemini yaşayan bireyin kazanımları, çocuk denilen insanın yetişkin hüviyetine bürünmesi, bireyin bedensel ve zihinsel becerilerinin gelişmesidir. Bunlardan en somut olanı bedensel değişimlerdir. Çünkü, bedensel olarak birey artık kendi hemcinslerinin olgunlaşmış halini almaya başlar. Yaşanan bedensel gelişim, bireyin duygusal, sosyal, ahlâkî ve zihinsel olgunlaşmasının da temelini oluşturur. [116] Bu gelişim, bireyin çocukluktan kurtulup yetişkin görüntüsünü kazanmasını sağlar.[117] Birey için somut işlemler döneminde olduğu gibi, olan şeyler üzerinde işlem yapma değil olası şeyler üzerinde düşünme yeteneği gelişmeye başlamıştır. Bireyde yaşanan bu gelişme sayesinde artık soyut kavramlar üzerinde tartışma yapabilecek zihinsel yeterliliği kazanmaya başlar. Tartışma ve mantık yürütme yeteneği kazanan birey deneme yanılma ile başarıya ulaştığında doyuma ulaşır. [118] Doyuma ulaşma, zihinsel işlemlerin birey tarafından başarılı bir şekilde sonuca ulaştırılabildiğini göstermektedir. Birey, kendini doyuma ulaştıran bu sonuçlar sayesinde yeni bir bilgi ve zihinsel beceri dağarcığı oluşturur. Bireye yapılacak öğretimde, bireyin verilen zihinsel yeterliliğinin dikkate alınması konuların birey tarafından kavranabilmesi için gereklidir.

---

[112] Gander-Gardiner*, a.g.e*. s. 458.
[113] Yavuzer*, a.g.e.* ss. 267-268.
[114] Başaran, *a.g.e.* s. 101.
[115] Yavuzer, *a.g.e.* s. 262.
[116] Yavuzer, *a.g.e.* s. 264.
[117] Cüceloğlu, *a.g.e.* s. 345.
[118] Yavuzer*, a.g.e*. ss. 267-268.

Araştırmamızda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ahlak öğrenme alanında yer verilen ayetleri incelerken özellikle 9-14 yaş grubundaki öğrencilerin bilişsel gelişim özellikleri dikkate alınarak yorumlar yapılmış ve öneriler geliştirilmiştir. Kullanılan ayetlerin öğrencilerin bilişsel seviyesine uygun olması ayet öğretimini kolaylaştıracaktır.

2. DİL GELİŞİMİ

2. 1. Dilin Tanımı ve Dil Gelişiminin Önemi

Dil, iletişimi sağlama aracı olarak kullanılır. Dil sesler, semboller ve sözcükler gibi temel birimlerden oluşur. Dil gelişimi ise, kelimelerin, sayıların, sembollerin kazanılması, saklanması ve kurallarına uygun olarak kullanılmasıdır. Dil, çocuğun öğrenmesinde önemli bir yer tutar. Dil gelişiminde sesin duyulması ve dili kullanma deneyimlerinin olması gerekir. Çocukların, yetişkin konuşmalarını taklit ederek dili öğrendikleri ileri sürülür. Çocuğun dil gelişiminin temelinde iletişim kurma, diğerlerinin dikkatini çekme, isteklerini, duygu ve düşüncelerini iletme gereksinimi bulunur. [119] Birey, zihinsel gelişim dönemlerinde ilerledikçe dil kullanımındaki beceri ve yetenekleri de artmaktadır. Dil gelişimine ilişkin incelemeler, çağdaş çocuk psikolojisi araştırmaları arasında en heyecan verici ve yoğun olan çalışmaları oluşturmaktadır. Çünkü, çocuğun dile ilişkin yeteneklerinin gelişimi, akıl almaz bir hızla gerçekleşmektedir. Tüm kültürlerdeki çocukların hemen hepsi, ilk sözcüklerini ortalama olarak 12-18 ay dolaylarında söylerler. Dört yaşına geldiklerinde, çoğunluğu iyi düzenlenmiş cümleler kurarlar, hatta zaman zaman düşüncelerini sürpriz sayılabilecek kadar karmaşık cümlelerle ifade edebilirler. 6 yaşındaki bir Amerikalı çocuğun sözcük dağarcığı 8.000-14.000 sözcüğü içermektedir. Bu da 1 yaşından 6 yaşına kadar çocuğun sözcük dağarcığına her gün 5-8 sözcüğün eklenmesi anlamını taşır. Dilin yapıtaşları sözcüklerdir. Fakat her sözcük, fonem (phonemes) adı verilen dilin ilkel seslerinden oluşur[120].

Witgenstein dili şu ünlü sözü ile anar; “Dilimin sınırları, dünyanın sınırları demektir.” Heideger ise “Dil düşüncenin ve varlığın evidir ”der. Alman düşünür Wilhelm von Humboldt 1836 yılında şöyle vurgular: “Bir iç varlık olan dil, etkin bir

[119] Neriman Aral, Gülen Baran, Şenay Bulut ve Serap Çimen. *Çocuk Gelişimi.* 1. cilt, İstanbul: Ya-Pa Yay., 2000. s. 129.
[120] Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi***,** s. 43.

ruh gücü taşır. Bu yok edilemez ulusal özelgeyi bireyler paylaşır ve bundan, büyük kişiler doğar. Dil varlığın eylem, düşünce gibi ulusun karakterine bağlı olup onu niteler. İç benliği belirten dilin en ince örgü iplikleri ve kök saçakları ulusal ruh gücüne bağlıdır. Dil bir iç yaşantı,düşünce ve dünya kalıbıdır[121]. Dil konusunda en önemli çalışmalar 18. yüzyılda başlamıştır. Leibniz dilin doğuşu ve nitelikleri üzerinde çalışarak, dilin insan zihninin bir aynası olduğunu savunmuştur. Herder de dilin doğuşu ve kaynağı üzerinde durmuştur. Humboldt'a göre dil bitmiş bir iş ya da tamamlanmış bir yapıt değildir. Dil, gelişen ve değişen yaşam koşullarına göre sürekli olarak eskiyen ve kendini yenileyen bir olgudur. Her dilin ayrı bir içyapısı vardır ve ulusların kültürünü en güzel biçimde dil yansıtmaktadır[122]. 19. yüzyılda Franz Bopp tarafından karşılaştırmalı dilbilimin temelleri atılmıştır. Bopp'u takip eden Jones, Rask, Grimm ve Schleicher bir takım dil ailelerini saptamışlardır. 20. yüzyılda bugünde kabul gören dilbilim akımlarının temeli atılmıştır. Saussure yapısal dilbilimi ortaya atmıştır. Saussure dilin başlıca niteliklerini, anlaşılmayan yönlerini açıklamış, dilbilimcilerin çalışmalarını yönlendirmiştir[123].

İlk dönem Amerikan yapısalcılarından Boas ve Sapir karşılaştırmalı dilbilim yöntemlerinin yetersiz kalacağını düşünerek özellikle insanbilim ve ruhbilim gibi alanların yöntem ve tekniklerinden yararlanmıştır[124]. Betimlemeli dilbilimin gelişmesini ve yaygınlaşmasını sağlayan Bloomfield ise ikinci dönem Amerikan yapısalcılığının önde gelen isimlerindendir. Betimlemeli dilbilim, tarihsel gelişim yerine bir dilin belli bir süre içerisinde, belli özelliklerini saptamaya çalışmıştır. [125] 1957 yılında N. Chomsky Syntactic Structures adlı yapıtıyla yeni bir dönem başlatır. Chomsky yapısalcıların çalışmalını incelemiş ve eksikleri saptayarak üretimsel dönüşümlü dilbilim adıyla yeni bir kuram ortaya atmıştır. Bugün uygulanmakta olan dil öğretim yöntemlerinin çoğu yapısalcı dilbilim ya da üretimsel dönüşümlü dilbilim kuramları esas alınarak geliştirilmiştir.

Dil, insanların duygu, düşünce yaşantı ve kültürel değerlerini öğrenmelerinde ve öğretmelerinde önemli bir iletişim aracıdır ve hem sözlü hem de yazılı olarak

---

[121] Emin Özdemir, Anadili Öğretimi, Türk Dili Öğretimi Özel Sayısı, s. 47.
[122] Bedia Akarsu, *Wilhelm von Humbodt'da Dil-Kültür Bağlantısı,* Remzi Kitabevi , İstanbul 1984 s. 18.
[123] Berke Vardar., *Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri,* TDK Yayınları, Ankara 1982, s. 21.
[124] Mehmet Rıfat, *Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları*, Yazko Yayınları, İstanbul 1983 s. 15.
[125] Rıfat, *a.g.e.,* s. 16.

büyük önem taşımaktadır.[126] İşlevlerinden biri, düşünceleri temsil etmek, diğeri ise, bu düşünceleri iletmektir. İletişim, kelimelerin yalnızca cümleler içinde kullanılmasını değil aynı zamanda anlaşılır olmalarını da gerektirir.[127] Eğitim ve öğretim sürecinde, iletişimin bir kısmı jestler, beden hareketleri, göz teması mekanın kullanımı, ses değişimi gibi sözel olmayan şekilde sağlanır. Ancak, önemli bir kısmı da dille doğrudan ilgilidir yani sözeldir. Etkin bir şekilde dinleyebilen ve konuşabilen insan başkalarıyla ilişkilerinde başarılı olduğu gibi etkin öğrenme stratejileri geliştirebilmektedir.[128] Öğretmen ve öğrencilerin konuşması, kitap okuma, tahtaya yazı yazma vb. hep dile bağlı olan şeylerdir. Bu nedenle öğrencilerin dil gelişimi düzeyleri, öğretmen için oldukça önemlidir. Çocuklarla sağlıklı iletişim kurabilmeleri için hem onların algılama ve dil gelişim düzeyleri hem de sözel ve sözel olmayan iletişim hakkında bilgi sahibi olmaları gerekir.[129] Ancak sözel iletişimde etkinliği artıran tek önemli faktör, kullanılan dil ve üslup değildir. Öğrencinin bilgi düzeyi, sosyal, kültürel ve psikolojik durumu da dikkate alınması gereken önemli unsurlardır. Sağlıklı iletişimi engelleyen tüm faktörleri ortadan kaldırmak ve anlatımda etkinliği artıracak dile ilişkin önlemleri almak ise öğretmenin görevleri arasındadır.[130]

Her alandaki öğretim faaliyetlerinde önemli olan bu durum, din eğitimi ve öğretimi söz konusu olduğunda daha fazla hassasiyet taşımaktadır. Zira bu alan, kendi içinde hem daha spesifik konular içerir hem de kendine has terminolojisi vardır. Din kendisini sözel olarak ifade eder. Doğruluğunu evren, kendisi ve kendisi dışındakileri anlamak ve yorumlamak şeklinde savunur, mecazi anlatıma da oldukça yer verir. Oysa pozitif bilimde metot farklıdır ve daha somut önermeler kullanılır.[131] Bazı dini kelime ve kavramlar vardır ki, onların karşılığını kendi dilinizde tek bir kelime ile vermeniz mümkün olmayabilir. Sözgelimi, İslama dayalı din eğitiminde, ayet, hadis, farz, vahiy, kıble, salavat ve benzeri kelimelerin (sayıları çoğaltılabilir)

[126]Müzeyyen Sevinç, *Erken Çocuklukta Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar,* Morgan Kültür Yay., İst., 2003, s. 169. Ayrıca bakınız: Mehmet Şahin, "Çocukta Dil Gelişim", *Dil Dergisi,* Ankara Üniversitesi, Sayı 30, Nisan 1995, s. 64; Özcan Demirel, *İlköğretim Okullarında Yabancı Dil Öğretimi,* MEB Yay., İst., 1998, s. 13.
[127] Rita L. Atkinson ve diğerleri, *Psikolojiye Giriş I,* Sosyal Yay.,İst.,1995, s. 364.
[128] Sevinç, *a.g.e.* ,s. 169.
[129] Ziya Selçuk, *Gelişim ve Öğrenme,* 7. Baskı, Ankara 2000, s. 104.
[130] Osman Güner, *"İslami İletişimde Metodik Esaslar",* Diyanet İlmi Dergi, 2002, Cilt 38, Sayı: 4, s. 112.
[131] M.Yob Iris, "Teaching in The Language of Religion", *Religious Education (Hermeneutics),*V 88. N: 2 Spring 1998, s. 226.

anlamlarını Türkçe' de tek bir kelime ile vermek zordur. Bu durumda kavramların öğretilmesi gereklidir ve bunu ya bir cümleden oluşan bir tanım içerisinde veya birkaç kelimelik bir anlatımla sağlamak mümkündür.

Oysa, din öğretiminin etkin olabilmesi için iletişimde herhangi bir aksaklığın yaşanmaması gerekir. Yaratıcının peygamberlerle, onların da insanlarla olan iletişiminde bir sorun yoktur. Dinin öğretimi konusunda görev yapan tüm insanların da, bu iletişim anlayışından yararlanmaları gerekir. Böylece neleri ölçü olarak almaları gerektiği hususunda bilgilenmiş de olacaklardır. Zira Kur'an ayetleri, iletişim metodları konusunda açıkça yol göstermektedirler[132].

Çocuğun anlayış kapasitesi düzeyinde bir din dili oluşturulamamasına bağlı olarak, onun algılayamayacağı ifadeler kullanmak, bazen akıl almaz trajik sonuçlara sebep olabilmektedir.[133] Özellikle ilköğretim kurumlarında görev yapan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenleri, muhataplarını 9-14 yaş arası çocukların oluşturması nedeniyle ciddi bir sorumluluk altındadırlar. Onların dil gelişim düzeyleri, sahip oldukları kelime hazinesi dikkate alınmadan yapılacak din eğitiminde, hedeflenen amaçlara ulaşılamayacağı gibi çocuklar üzerinde çocuklar üzerinde bazı patolojik durumlara neden olunması da muhtemel olabilecektir.[134]

2. 2. Dil Kazanımına İlişkin Görüşler

Son zamanlara kadar psikologlar bir çocuğun konuşma dilindeki gelişmesini, kullandığı sözcüklerin sayısındaki artış ve kurduğu cümlelerin uzunluğu ve karmaşıklığı gibi değerlerle ölçmekte idiler. Ayrıca dil'in diğer yönlerinden de çocuğun ilerleyişini anlayabilmek için cümleler gramatik bölümlere ayrılmıştır. Yaklaşık yirmi yıl öncesine kadar, Amerikalı davranışçı psikologlar, çocuğun neyi

---

[132] *Kur'an,* Zümer (39): 18; İsra (17): 58; Taha (20): 44; Nisa (4): 63

[133] "Bir ilkokul öğrencisinin ders aralarında hiç koşmamaya başladığı öğretmeni tarafından gözlemlenir. Daha önce oldukça oldukça hareketli olduğu bilinen çocuk artık arkadaşlarının oyunlarına katılmamakta ve koşmamaktadır. Öğretmen ve veli işbirliğiyle bu durumun sebebi araştırılır ve bir süre sonra, bu davranışın altında yatan gerçek tespit edilir. Çocuk, "şirk koşmak, günahtır" bilgisini öğrenmiştir. Ancak "şirk" kelimesini, koşmanın bir türü olarak algılamış ve günahkar olmamak için bu eylemi yapmamayı tercih etmiştir." (Osman Taştekin, "*İnanç Öğretiminin Psiko-Pedagojik Temelleri"*, Diyanet İlmi Dergi, Ocak-Şubat-Mart 2003, C. 39, sayı: 1, s. 120)

[134] "Sol omuzu düşük olarak yürümeye başlayan bir çocuk psikiyatra getirilir ve yapılan uzun görüşmelerden sonra bu durumun, çocuğun dini eğitiminde yapılan bir yanlışlıktan kaynaklandığı tespit edilir" Her insanın omuzlarında iki melek bulunduğu ,bunlardan birinin sevapları,diğerinin ise günahları yazdığı" bilgisi çocuk zihninde şöyle algılanmıştır: her yaramazlık yaptığında,sol omzundaki melek bunları yazmış, nihayet defter o kadar dolmuştur ki, sol omuzu bu ağırlığı taşıyamayacak hale gelmiştir. (Taştekin, *a. g. e.,* s. 120)

anladığından çok, ne yaptığı ile ilgilenmekteydiler. Fakat 1 yaşındaki bir çocuk üç sözcük konuşsa da çok daha fazlasını anlamaktadır. Çocuk çok sayıda cümleye ve isteğe yanıt verebilir ve dil hakkında 3 sözcüğün çok ötesinde bilgisi bulunmaktadır Ancak Watson'un sadece doğrudan gözlenebilenin araştırılması fikrinin etkisinde bulunan psikologlar, çocuğun iç dünyasında olup bitenlerle ilgilenme gereğini duymamışlardır. Psikologlar konuşmayı öğrenmenin değişik aşamaları için klasik hazırlanma, ayırmayı öğrenme, birleştirme ve genelleştirme gibi kavramları kullanmışlardır.[135] Dil gibi karmaşık bir sistemin kazanılmasında çeşitli görüşler ortaya konmuştur. Dilin sadece genler tarafından, kodlama yolu ile edinimi olanaklı olsaydı; bu gelişim aşamasını açıklamak kolay olurdu. Dil kazanımını, genetik ya da öğrenme yollarından biri ile açıklamak olanaksızdır. Bütün alanlarda olduğu gibi, doğa kazanım tartışması burada da karşımıza çıkmaktadır. Araştırmalarda iki görüşü de destekleyen ipuçları bulunmaktadır. Canlı türlerinde özel bir mesaj alıp verme sisteminin varlığı genetik araştırmacılarının, dünyadaki farklı dil yapılarının varlığı, gelişimin öğrenmeye dayalı olduğunu savunan araştırmacıların dayanağını oluşturmaktadır. Dilin birçok yönü çevre ile etkileşim yolu ile kazanıldığı gibi, bu kazanımda biyolojik hazır olma mekanizmalarının da rolü büyüktür. [136]

Dilin kazanımı ile ilgili görüşler birbirinden farklı olsalar da, temelde görüşlerden bir kısmı kalıtımın önemini vurgulamakta, ya da çevresel etkenlerin etkinliğinden söz etmektedir.

Dil kazanımı konusundaki görüşlere ait teorilerden ilki, çocuğun ana dilini nasıl öğrendiğine ilişkin geliştirilmiş davranışsal kuramdır. Davranışçı kurama göre çocuklar konuşulan dili herhangi bir şeyi öğrendikleri gibi öğrenirler. Davranışçılar dil yapılarını oluşturan zihinsel yapılara ve içsel mekanizmaya, gözlenebilir ve ölçülebilir olmadıkları için önem vermemişlerdir. Bu kurama göre çocuk, agulama sırasında bazı sesleri tesadüfen çıkarmaktadır. Anne, baba ya da diğer yetişkinler, bu sesleri düzelterek anlam vermekte, gülümsemekte, sevinç gösterilerinde bulunmakta yani ödüllendirmektedirler. Böylece söylediği şeyden çevresindekilerin hoşnut olduğunu gören çocuk, aynı sesleri sık kullanmaya başlar ve tekrar ederek öğrenir. Pekiştirilmenin yanı sıra, bebeklerin sesleri taklit etmeleri de dilin kazanılmasında

[135] Mangir ve Erkan, *0-4 Yaş Arasındaki Çocuklarda Dil Gelişimi,* A. Ü. Ziraat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1987, s. 7.
[136] Artar, *a.g.e*., s. 8.

önemli olmaktadır. Dili, öğrenilen bir davranış gibi gören en önemli kuramcı Skinner'dır. Skinner dili kullanımlar seti veya işlevsel birimler olarak tanımlar ve O'na göre bütün davranışlar öğrenilir ya da koşullanır. Bu kuram ilgi çekmiş olmasına rağmen bazı araştırmalar, çocuğun ilk sözlerinin taklit değil, orijinal olarak, yarattığı sözler olduğunu göstermiştir. Yetişkinler çocuğun ne ifade ettiğini anlasa da bunlar çoğunlukla çocukların kendilerine göre söyledikleri sözlerdir. Bunun yanı sıra dil gelişimini yalnız taklit ya da pekiştirmeyle açıklamak mümkün olmamaktadır. Aynı evde yetişen çocukların farklı zamanlarda konuşmaya başlaması, bunun yanında farklı kültürlerde yetişen çocukların söyledikleri ilk sözcüklerin benzer sesler içermesi, hiç işitemeyen çocukların özel eğitimle konuşmayı öğrenebilmesi gibi nedenler, dil gelişimine yönelik farklı bakış açılarının ortaya çıkmasına yol açmıştır.[137] Çocuğun dil edinim sürecinde genetik temelin veya çevrenin etkililiğini ya da hangisinin baskın olduğu konusundaki tartışmalar 1960 ve 70' lerde önem kazanmıştır. Dilin öğrenildiğini savunan davranışçı görüşün aksine bazı dil bilimciler, dil gelişimini biyolojik temellere dayandırmıştır. Bu görüşü savunanlar "doğuştancılar (nativist)" olarak bilinmektedirler. Doğuştancılar çevresel koşulların dil gelişimi üzerindeki etkilerini de göz ardı etmektedirler. Bu çerçevede biyolojik ve psikolojik temelleri bir arada bulunduran bir kuram ortaya çıkarılmış ve "psikolinguistik" kuramlar adı verilmiştir. Psiko-linguistik kuramlara ilişkin olarak konuşmayı öğrenmede, sözcüklerin anlamlarını "kavrama" ve "anlamlı sesler çıkarma ya da konuşma" olmak üzere iki farklı süreçten söz edilebilir. Bu süreçler birbirleri ile iç içedir ve zihinsel gelişime paralel olarak gelişme gösterirler. Temeli biyolojik olan bu kuramlar içinde en önemlisi 1950 ve 1960'larda tanıtılan Chomsky'nin kuramıdır. Chomsky "İnsanın doğası ve yeterlilikleri ile ilgilenen herkes, bütün insanların dili edinebileceği gerçeğini bilir" diyerek görüşünün en temel varsayımlarını özetlemiştir. Chomsky'ye göre insanlar arasındaki tek fark dili edinme derecesindeki farklılıktır ve her insan dili bir seviyeye kadar öğrenebilir. Bu kurama göre insanlar doğuştan dili öğrenebilmek için özel bir mekanizmaya sahiptirler. Bu mekanizma, çocuğun çevresinde konuşulan dili içselleştirmesini, kurallarını anlayarak öğrenmesini ve daha sonra uygun dilbilgisi kuralları ile konuşmasını sağlar. Bu mekanizma sayesinde biyolojik olarak belli bir olgunluk

[137] Erden, Akman, *a.g.e.,* s. 77 Senemoğlu, *a.g.e.,*s. 133; Maviş, *a.g.e.,* s. 32.

düzeyine geldiklerinde tıpkı yürümeyi öğrenir gibi konuşmayı da öğrenmektedirler.[138] Yani bu kuram, insanoğlunun dili işleme, dili anlama, dili yaratma gibi özel bir kapasiteyle doğduğunu, dili öğrenmedeki bu akıl almaz başarının nedeninin doğuştan getirilen bu yetiler olduğunu açıklamaktadır. Ayrıca Chomsky alan yazına dil gelişimi ile ilgili iki terim kazandırmıştır; derin yapı ve yüzey yapı. Cümlenin yüzey yapısı konuşulan cümlenin kendisidir. Derin yapı ise cümlenin anlamıdır; o cümleyi ortaya çıkaran temel düşüncedir.[139] Nörolog Lenneberg (1964) beynin olgunlaşması ve gelişmesini incelemiştir. Linneberg dili sadece insanlara özgü bir yetenek olarak gören dilbilimcilere kuramsal açıdan ilişkili bir yaklaşım önerir; dilbilimcilerin görüşlerinin yanı sıra beynin yapı ve sistemlerinin dili desteklediğini var sayar. Aralarındaki fark dilbilimcilerin dili edinim mekanizması ve kurallarına odaklanırken, nörodilbilimcilerin doğrudan beyin mekanizması üzerine odaklanmasıdır. Lenneberg, dil gelişimine ait bazı biyolojik kazanımların çocukta "kritik dönem" olarak adlandırılan erken gelişim evresinde oluştuğunu savunur. Ayrıca bu dönem dışında kalan çocuk ve yetişkinlerde dil gelişiminin asla normal derecede ilerleyemeyeceğini öne sürmüştür.[140] Davranışçı ve dilbilimsel yaklaşımların en güçlü taraflarını kabul edip uzlaşmacı bir tavır sergileyerek etkileşimci bir yaklaşım ortaya konulmuştur. Etkileşimciler, gelişim sürecini, sosyal, dilbilimsel, biyolojik ve zihinsel gibi pek çok faktörün etkilediğini savunurlar.[141] Etkileşimci yaklaşım dahilinde üç temel kuram ele alınmaktadır. Bunlar; Piaget ile anılan Gelişimsel Bilişsel Kuram, Bilgiyi İşleme Kuramı ve Rekabetçi Model'dir. Piaget, dili zihinsel olgunlaşmanın sonucunda ortaya çıkan pek çok beceriden biri olarak yorumlar ve bilişin dil gelişimi için yeterli tek faktör olarak görür. Bu düşünceye göre, zihinsel gelişimin ilerlemesi dil gelişiminin hızını da belirlemektedir. Bu görüşten yola çıkarak etkileşimciler zihinsel olgunlaşma ve dönemlerini detayı ile açıklamayı görev edinmişlerdir. Bilgiyi işleme kuramı da dilbilimciler gibi dilin kurallı sistemini incelemektense davranışçılar gibi dilin nasıl öğrenildiğini araştırmıştır. Bu kurama göre, insanoğlu çevreden bilgiyi alan, bu

[138] Erden ve Akman, *a.g.e,* s. 77- 78 S. Newman, *"Stepping Out: Using Games and Activities to Help Your Child with Special Needs*." Jessica Kingsley Publishers.Philadelphia 2003, s. 104*,* Maviş, *a g e.,* 35.
[139] İlknur Maviş, *"Çocukta Dil Edinim Kuramları: Dil ve Kavram Gelişimi"* Kök Yayıncılık., Ankara 2005, s. 37, Senemoğlu, *a.g e.,* s. 134.
[140] Maviş, *a.g.e.* ss. 40- 41.
[141] Maviş, *a.g.e.,* s. 41.

bilgiyi sembolik kodlara dönüştüren, bilgiyi bellekte saklayarak saklanan bilginin geri gelmesini sağlayan bir bilgi işleme sistemine sahiptir. Bilgiyi işleme kuramı dilin edinimi ve kullanımında içsel bilgi işleme mekanizmasının rolüne önem verir. Rekabetçi model ise dil ediniminde hem doğuştancılık hem çevrecilik anlayışını önermektedir; çocuk doğuştan her türlü davranışı edinilecek kapasitede iken dili, diğer davranışlar gibi edinebilecektir.[142] Sosyal öğrenme kuramcıları ise dil gelişiminin, sosyalleşme süreci içinde gerçekleştiğini, çocuğun gözlem ve taklit yolu ile konuşmayı da öğrendiğini kabul ederler. Diğer bir ifade ile çocuğa çevresindekiler model olur ve çocuk o modelleri gözler ve taklit eder. Konuşmadaki şive farklılıkları bu şekilde açıklanabilir. Bu alanda Vygotsky' nin görüşleri dikkate değerdir.[143] Vygotsky, dil ve düşüncenin birlikte geliştiğini kabul etmiş, zihinsel gelişime sosyo-kültürel açıdan yeni bir bakış açısı getirmiştir. O' na göre kültürel araç olan dil, yüksek zihinsel işlemlerin düzenlenmesinde ve düşüncenin gelişiminde temeldir.[144]

Çalışmamızda, DKAB ders kitaplarında ahlak öğrenme alanında yer verilen ayetlerin öğrencilerin dil gelişim düzeylerine uygunluğu başlığı altında değerlendirmeler yaparken bu kuramlardan daha çok Piaget' in zihinsel gelişim kuramı esas alınmıştır. Piaget'in dili, zihinsel olgunlaşmanın sonucunda ortaya çıkan pek çok beceriden biri olarak yorumladığı ve bilişin dil gelişimi için yeterli tek faktör olduğu kuramı üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır. Bu düşünceye göre, zihinsel gelişimin ilerlemesi dil gelişiminin hızını da belirlemektedir. Ayetler değerlendirilirken öğrencilerin anlamakta güçlük çekebileceğini düşündüğümüz bazı kelime ve/ veya kavramların, onların bilişsel gelişim düzeylerine hitab edebilecek etkinliklerle desteklenme durumu da incelenmiş ve bu konuda öneriler getirilmiştir.

3. AHLAKİ GELİŞİM

3. 1. Ahlaki Gelişim

Gelişim, düzenli, uyumlu ilerlemeyi ifade eden bir kavramdır. Ayrıca yalnız sayısal yani, nicel gelişmeleri değil nitel özellikleri de kapsaması sebebiyle

---

[142] Maviş, *a.g.e.,* ss. 41- 44.
[143] Hadiye Küçükkaragöz,*"Bilişsel Gelişim ve Dil Gelişimi. Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi"*, Pegem A Yayıncılık, Ankara 2004, s. 99 .
[144] Ayla Oktay, Tanju Gürkan, Özgül P. Unutkan, Rengin Zembat, *"Okul Öncesi Eğitim Programı Uygulama Rehberi"* Ya-Pa Yayınları, İstanbul 2003, s. 19, Maviş, *a.g.e.* s. 43.

büyümeye göre daha kapsamlı bir anlam içeriğine sahiptir.[145] Ahlâk, insanın diğer özellikleri ile ilişkili bir yapıya sahip olduğu için gelişim kavramı ile ifade edilmesi mümkündür. Çünkü ahlâk gelişimi; ruhsal, sosyal, zihinsel ve kişilik gelişimi ile yakın ilişki içindedir.[146] İnsanın ahlâkî yönü, değerler, dinî yapı, kültür, sosyal ortam, bireysel farklılıklar, gibi değişkenlerin etkisiyle belli bir hüviyet kazanır.[147] İnsanın ahlâkî yapısı bu nedenle diğer yönleriyle paralel olarak gelişir. İnsanın ahlâkî yönü belli etkenlere dayalı bir gelişim gösterir. Bu etkenler, din, sosyal normlar, insanın doğuştan getirdiği özellikler gibi ahlâkî yapının oluşmasına katkıda bulunan etkenlerdir. Ahlâk ve kişilik gelişiminin temelleri hayatın ilk beş yılında atılmaktadır. Ahlâk gelişimi kişilik gelişiminin bir alt dalı ve ayrılmaz bir parçası olarak göze çarpmaktadır. Ahlâkî gelişim özellikleri bireyin diğer gelişim özellikleriyle birlikte, ergenlik ve gençlik yıllarında daha da belirginleşerek ortaya çıkar.[148] Bireyin ahlâkî yapısıyla ilgili çalışma yapanlardan Piaget, ahlâkî akıl yürütmenin ilk çocuklukla ergenlik arasında gitgide anlamlı bir biçimde değiştiğini, değişimlerin düzenli ve tahmin edilebilir bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymuştur. Piaget'in bu söylemine göre bireyin ahlâkî yapısı tahmin edilebilir bir gelişim ortaya koymaktadır. Bu özellik sayesinde biz, bireyin olması gereken ahlâkî gelişim düzeyini ve özelliklerini tahmin edebilir ve varsa eksiklikleri tespit edebiliriz. Bu tespite dayanarak da uygun çalışmaları yapma imkanına sahip oluruz. Bu sebeple, ahlâkî gelişimin bireyin düşünce yapısındaki değişimle aynı özelliklere sahip olması, ahlâkî gelişimin dayandığı ilkeleri anlayabilmek için önemlidir.[149] Gander ve Gardiner, ahlâkî gelişimin; bilişsel, duygusal ve davranışsal olarak üç temel öğeye dayandığını ifade etmişlerdir. Piaget'in yaklaşımında da olduğu gibi birey bilişsel gelişim düzeyi sayesinde ahlâkî kuralları anlar, yorumlar, duyguları ile yanlış mı doğru mu olduğuna karar verir ve davranışa dönüştürür.[150] Burada önem kazanan şey karar verme aşamasında rol oynayan duygunun bireyi nasıl bir tavra yönlendireceğidir. Bu aşamada duygunun gelişimi ve eğitimle ne kadar değiştirilebileceği önem kazanır. Duygunun özelliklerini anlamak için de insanın

[145] Yavuzer ,*a.g.e.* s. 27.
[146] Mehmedoğlu, "*Ahlâkî ve Dînî Gelişim"*, Morpa Kültür Yay., İstanbul 2004. s. 93.
[147] Erdem, *a.g.e.* ss. 13-15.
[148] Mehmedoğlu, *Ahlâkî ve Dînî Gelişim,* s. 93.
[149] Gander-Gardiner*, a.g.e.* ss. 284, 289- 290.
[150] Gander-Gardiner, *a.g.e*. s. 283.

gelişim özelliklerini bilmek gerekir. İnsanın bu yönüyle daha çok gelişim ve öğrenme psikolojisi ilgilenmektedir. [151]

Ülkemizde ilköğretim okullarında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi, dördüncü sınıf seviyesinden sekizinci sınıf seviyesine kadar okutulmaktadır. Bireyler bu çağlarda son çocukluk ve ergenlik dönemini yaşamaktadırlar. Bu sebeple çalışmamızda, bireyin dördüncü sınıftan sekizinci sınıfa kadar geçirdiği ahlâkî gelişim süreci incelenmiştir.

3. 1. 1. Son Çocukluk Dönemi Ahlâkî Gelişim

Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretiminin başladığı dördüncü sınıfta bireyler son çocukluk dönemini, bir başka ifadeyle de somut işlemler dönemini yaşarlar. Ahlâkî olarak Piaget'e göre ahlâkî gerçeklik evresini, Kohlberg'e göre ise geleneksel ahlâk düzeyini başarırlar. Ahlâkî gelişim üzerine çalışmalar yapan Piaget, ahlâkî gelişime bilişsel bir olay gözüyle bakar. Piaget'e göre ahlâkî kuralların anlaşılması bilişsel gelişimle paralel olarak gelişir. Çünkü çocuğun ahlâkî kuralları anlaması ile onlara uyması arasında bir paralellik vardır. Bu sebeple daha çok kuralların anlaşılması üzerinde yoğunlaşmıştır. Kuralların anlaşılması ise belli bir zihinsel olgunlaşmayı gerektirdiği için bilişsel gelişme ahlâkî gelişim için temel bir gereklilik olarak ön plana çıkar.[152] Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta çevremizdeki birçok kişinin yanlış yaparken onun yanlış olduğunu bilerek yapmasıdır. Ahlâkî davranış, bu yönüyle içsel bir yapıya sahiptir ve davranışların alt yapısını oluşturan duyguların kontrolü önemli bir etken olarak göze çarpmaktadır.[153] Piaget, ahlâkî gelişimi iki temel evreye ayırmıştır. Birinci evre, ahlâkî gerçeklik evresi ve ikinci evre de özerk ahlâk evresidir. Bu evrelerden ilki olan ahlâkî gerçeklik evresinde çocuk, kuralların kesin, değişmez ve sabit olduğunu düşünür. Bu dönem çocuğuna göre kuralları çiğnemek yanlıştır. Gerçi, bu dönemde çocuk kuralları anlamaz, uyduğunu düşünse bile tam olarak uyamayabilir. Çünkü çocuk, benmerkezci bir yaklaşım içindedir. Bu sebeple doğru ve yanlışın sabit olduğuna inanır. Başkalarının da yanlışı ve doğruyu kendileri gibi gördüğünü düşünür. Dolayısıyla, bu dönemde

[151] Yaşar Fersahoğlu, *Din Eğitim ve Öğretiminde Duygu Eğitimi*, Marifet Yayınları, İstanbul 1998. ss. 35-36.
[152] Gander-Gardiner, *a.g.e.* s. 284.
[153] Gander-Gardiner, *a.g.e.* s. 283.

birey, davranışın yapılış niyetini anlama kabiliyetini kazanmamıştır. Sadece davranışın boyutu önemlidir. Örneğin kaza ile on tabak kıran birisi, bilerek bir tabak kıran birisinden daha suçludur. Küçük çocuklara bakıldığında çocuklar suçtan kaçınırken o suça verilen cezayı göz önünde bulundururlar. Eğer bir davranışa ceza verilmiyorsa, o davranış suç değildir anlayışı hakimdir.[154] Ahlâkî gerçeklik evresi olarak adlandırılan ve kuralların sabit olduğuna inanılan evre 2-10 yaşlar arasıdır.

Bu dönem, çocukların işlem öncesi dönemi ve somut işlemler döneminin bir bölümünü oluşturur. Bağımlı ahlâk evresi olarak da adlandırılan bu dönem, kendi içinde iki farklı özelliğe sahip evreden oluşur. Bunlardan benmerkezci yani egosantrizm evresi 2-7 yaşlar arasını kapsar. Bu dönemde, doğru kurallara boyun eğme olarak algılanmaktadır. Suç ise, karşılığı ceza olan davranıştır.[155] Bu dönem somut işlemler dönemi adı verilen dönem içinde sona erer ve birey artık özerk ahlâk evresine ulaşır.[156] Ahlâkî gelişimle ilgili olarak Mehmedoğlu ise, özerk ahlâk dönemine 13 yaşına doğru ulaşıldığını ifade etmektedir. [157]

Ahlâkî gelişim üzerine çalışmalar yapan bir başka araştırmacı olan Kohlberg de Piaget gibi çocuk ve yetişkinlerin, belirli durumlarda davranışlarını yöneten kuralları nasıl yorumladıklarını incelemiştir. Ancak Kohlberg, araştırmasını, çocukları oyunlarında gözleyerek değil, çocuklara ahlaki ikilemleri kapsayan belirli durumlar vererek onlara bu durumlarda nasıl tepkide bulunacaklarını sorarak yürütmüştür. Kohlberg hem çocukların hem de yetişkinlerin düşünce yapılarını ortaya koyacak bu ikilemleri; deneklerin ikilemleri çözmek amacı ile başvurdukları seçenekleri ile bu seçeneklere ilişkin nedenlerini gruplayarak üç düzeyde altı ahlak gelişim evresini içeren bir teori geliştirmiştir.[158]

Kohlberg, ahlâkî gelişim kuramını Piaget'in kuramı üzerine bina etmiş ve O'nun kuramını daha ileri bir noktaya taşımıştır. Kohlberg'in ahlâkî gelişim kuramına baktığımızda; Piaget'den farklı olan şeylerden biri, bilişsel gelişmeyi ahlâkî algılama için gerekli görürken, ahlâkî kurallara uyum için güvence olarak görmemesidir. Ona göre dokuz yaşından önce gelenek öncesi evre yaşanmaktadır ve

---

[154] Gander-Gardiner, *a.g.e.* s. 283.
[155] Zeynep Nezahat Özeri, *Okul Öncesi Din ve Ahlâk Eğitimi*, Dem Yayınları, İstanbul 2004, s. 78.
[156] Gander-Gardiner, *a.g.e.* s. 283.
[157] Mehmedoğlu, *Ahlâkî ve Dînî Gelişim,* s. 89.
[158] Meral Çileli, *Ahlak Psikolojisi ve Eğitimi*, V Yayınları, Ankara 1986, s.49; Senemoğlu, Gelişim Öğrenme ve Öğretim, s.70; Recai Doğan- Cemal Tosun, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi*, Pegem A Yayınları, Ankara 2002, ss. 110, 111.

ergenlik döneminde geleneksel düzeye ulaşılır. Gelenek sonrası düzeye ise yirmi yaşından sonra ulaşılır, ancak bu düzeye sadece bazı kişiler ulaşabilir. Çünkü, yaş olarak daha büyük olan birçok suçlu da bu düzeyde bir ahlâk algılamasına sahiptir. [159] Kohlberg'in ahlâkî gelişim kuramı üç ana düzeyden ve altı ara evreden oluşmaktadır. Bu evreler her düzeyde ikişer evre olarak yer almaktadır. Düzeyler; gelenek öncesi, geleneksel ve gelenek sonrası düzeyler olarak adlandırılmaktadır. Bu düzeylerden gelenek öncesi düzey; bağımlı ahlâk ve bireycilik, çıkarcılık evresi, geleneksel düzey; kişiler arası uyma ve beklentiler ve toplumsal sistem ve vicdan, gelenek sonrası düzey; toplumsal sözleşme ve evrensel ahlâk evrelerinden oluşmaktadır. [160] Bu düzeylerden her biri diğer ikisiyle ilişkilidir. Bu evreler, belli bir sıra dahilinde oluşurlar ve sonraki evre öncekinden nitelik olarak farklıdır. Bu düzeylerden her biri sonraki düzeyden önce başlamalı [161] ve özümsenmelidir. [162]

4- 8. sınıf çocukları, Kohlberg'e göre geleneksel düzeyde bir ahlâkî yapıya sahiptirler. Bu düzey; ilk olarak, karşılıklı kişiler arası beklentiler, ilişkiler ve kişiler arası uyma evresi ile ikinci olarak da toplumsal sistem ve vicdan evrelerinden oluşur.[163] Bu dönemin ilk evresinde çocuğun ahlâkî kararlarında aile yönlendirmesinin büyük fonksiyonu vardır. Bu, başkalarına kendini kabul ettirme çabasından kaynaklanır. Benmerkezcilikten kurtulmaya başlayan bireyin başkalarını anlayarak, onlarla güven ve nezaket ölçüleri çerçevesinde bir ilişki kurma çabası içinde olduğu görülür.[164]

Gilligan ahlâk gelişimi konusunda oluşturduğu kuramıyla, insanların ahlak anlayışlarının çevrelerinin ahlak anlayışları ile karşılıklı etkileşim içinde olduğunu ortaya koymuştur. Ona göre, bireyin ahlaki gelişimi şu evreleri izler:

1. Evre: Kendi gereksinimlerini, çıkarlarını dikkate alarak, var kalmaya çalışır.
2. Evre: Başkalarına karşı sorumluluğunu önemser.

---

[159]Gander-Gardiner, *a.g.e.* s. 289, Mehmedoğlu, *Ahlâkî ve Dînî Gelişim,* s. 89.
[160]Gander-Gardiner, *a.g.e.* ss. 285-288.
[161]Gander-Gardiner, a.g.e. s. 360.
[162]Aylin Sözer Çapan, *3-11 Yaş Çocuklarının Ahlâk Gelişimlerinin Piaget'nin Ahlâkî Gelişim Kuramı'na Göre İncelenmesi*, M.Ü. Eğitim Bilimleri Enst.,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2005. s. 44.
[163] Gander-Gardiner, *a.g.e,*. ss. 286-287.
[164] Cüceloğlu, *a.g.e.* s. 354.

3. Evre: Kendi çıkarlarıyla başkalarının gereksinimlerini bütünleştirir.[165]

Buraya kadar ele aldığımız ahlak gelişimiyle ilgili kuramların eğitim açısından sonuçlarını şu şekilde sıralamak mümkündür: [166]

- Günümüzdeki araştırmalar düzenlenen öğrenme yaşantılarının ahlak gelişimini hızlandırdığını göstermektedir.
- Küçük çocukların bilişsel yapıları, kuralları ve ahlak ilkelerini anlamaya yetmez. Kuralları soyut semboller olan sözcüklerle tartışmak yerine, birlikte uygulayarak, yaşayarak benimsetmek gerekir. Kuralların nedenleri anlayabilecekleri şekilde eylemlerle ve somut yollarla açıklanmalıdır.
- Anne, baba ve öğretmen iyi birer model olmalıdırlar. (Ellerin yemekten önce yıkanması gerektiği resim, film, dramatizasyon vb. ile açıklanabilir. Kuralı nedenleriyle kazanmasına yardım edilebilir.)
- Birtakım yaşantılarından ve davranışlarından hareketle çocukların yalancılık veya hırsızlıkla suçlanmaması gerekir. Yani okul öncesi çocuklardaki bu kural yokluğu *"yaramazlık"* olarak etiketlenmemelidir.
- Yapılarına uygun kuralları öğrenmelerini sağlayacak ortamlar düzenlenmelidir.

Araştırmamız kapsamında gelişim özelliklerini incelediğimiz ilköğretim öğrencileri 9-14 yaş grubundadırlar. Bu dönemde çocuklar çeşitli olaylar üzerinde tartıştırılmalıdır. Ancak tartışmada şu kurallara da riayet edilmelidir[167]:

- Daha üst düzeyde ahlaki düşünmeyi sağlayacak ahlaki çelişkiler üstünde olmalıdır.
- Kendi inançları, mantığı, durumu hakkında analitik düşünmeleri sağlanmalıdır.
- Olayları başkaları tarafından görebilmesini, ahlaki empati kurmasını sağlamalıdır.

[165] Çölgeçen, *a.g.e.,* s. 337.
[166] Senemoğlu ,*a.g.e.* ,ss. 69-70.
[167] Çölgeçen, *a.g.e.*, s. 338.

- Toplumun ahlak anlayışını ve paylaşılan normları anlamaya yöneltmelidir.
- Ahlaki seçimlere ve ahlaki etkinliğe yöneltmelidir.

Araştırmamızın ikinci bölümünde, ayetlerin öğrencilerin ahlaki gelişim düzeylerine uygunluğunu incelerken ve bu konuda değerlendirmeler yapılırken daha çok Kohlberg'in, Piaget' in kuramı üzerine bina ettiği ve onun kuramını daha ileri bir noktaya taşıdığı ahlaki gelişim kuramı esas alınmıştır. Ancak, bazı konularda Piaget'nin ahlaki gelişim kuramına da değinilmiştir.

3. 1. 2. Ergenlik Dönemi Ahlâkî Gelişim

Son çocukluk döneminin sona erip ergenlik döneminin başlamasıyla birey ahlâkî olarak da farklı bir algılama geliştirir. Piaget'e göre birey 9-14 yaş döneminde özerk ahlâk evresine ulaşır. Özerk ahlâk evresinde, kuralların algılanmasındaki değişikliğe paralel olarak bireyin ceza anlayışında da bir değişim gözlenmektedir. Birey, artık cezanın kaçınılmaz olduğunu düşünmez, bunun yerine bireyde suça denk olan adil bir cezalandırma anlayışı ortaya çıkar. Bazen, adalet anlayışının abartılı bir hal aldığı bile görülebilir. Örneğin; bu dönemi yaşayan öğrenciler bir sınıfın erken çıkması karşısında aynı haktan kendi sınıflarının da yararlanması gerektiğini düşünmeye başlarlar. [168] Özerk ahlâk evresinde birey artık kuralların değişemeyeceğini düşünmez ve artık kurallar mutlak olmaktan çıkar. Kuralların oluşumundaki durumsal, içsel ve kişisel etkenleri dikkate alırlar. Bu nedenle artık kurallar duruma göre değişebilir olarak algılanmaya başlamıştır. Çünkü, bu dönemde bireyler, benmerkezci yaklaşımı aşmışlardır. Bireyler, benmerkezcilik duygusunu aştıkları oranda karşısındakinin fikirlerini de anlamaya başlarlar.[169] Bu dönemde, bireyler benmerkezciliği aşmış ancak, bunun yerini toplum merkezci bir yaklaşım almıştır. Buna sosyosantrizm de denir. Bu, 7-11 yaşlar arası dönemde gerçekleşir ve yine tek yanlı bir kabul söz konusudur.[170] Bireyin bağımsız bir ahlâk anlayışına kavuşması 10-11 yaşları civarında olur. Birey bu dönemde kurallara uymayı irdelemeye ve boyun eğmenin yerine eşit alış verişe yönelmeye başlar. Piaget'in

[168] Gander-Gardiner, *a.g.e.* s. 358..
[169] Gander-Gardiner, *a.g.e.* ss. 357-358.
[170] Özeri, *a.g.e.* s. 79.

ahlâkî gelişim kuramı evreleri, görev ahlâkı ve hayır ahlâkı olarak da adlandırılabilir. Birincisinin davranış öğesi, çocuğun yetişkine itaat etmesi, ikincisinin ise bireysel ve özgür irade ile yönlendirilen bir davranış örüntüsüdür.[171] Piaget'in yaptığı çalışmalar günümüzde artık kuşkularla karşılanmaktadır. Bu kuşkuların nedeni yeni yapılan çalışmalarda elde edilen bulgulardır. Piaget yaptığı çalışmalarda ahlâkî gelişimi bilişsel gelişimle paralel olarak değerlendirmekteydi, ancak ahlâk gelişimi ile ilgili yapılan çalışmalarda elde edilen bulgular ahlâkî davranışın yalnızca bilişsel gelişime değil aynı zamanda bireyin birden fazla bilgi parçasını değerlendirebilme kabiliyetiyle de ilgili olduğunu ortaya çıkarmıştır.[172] Davranışların ortaya çıkış sürecine baktığımızda akıl ve duygunun ortak bir paydada buluşması sonucunda oluştuğunu görmekteyiz. [173] Bu bakış açısıyla, davranışlara kaynaklık eden ahlâkî kuralların duygulardan bağımsız olduğunu düşünmenin yanlış olduğu kanaatindeyiz.

Kohlberg'e göre ise bireyler, ergenlik dönemiyle birlikte geleneksel düzeyin ikinci evresini yaşarlar. Bu evrede birey, içinde bulunduğu toplum veya grubun kurallarına zorunluluk olmadığı takdirde uyan bir birey portresi çizer. Artık rollerin kişiler arası ilişkiler ya da güdülerden farklı olduğunu kavrayan birey, rolleri ve sistemin bakış açısını benimsemeye başlar.[174] Çocuğun sosyal ortama katılması ile birlikte kararları bazında aile sınırlarını aşmaktadır. Bu noktada devreye içinde yaşadığı toplumun kuralları gelmektedir. Bireyin görevini yapması, yasalara uyması ve yasayı temsil eden otoriteyi dinlemesi ahlâkî davranış olarak adlandırılır.[175] Ergenlik dönemine girmesiyle birlikte bireyin yaşadığı karmaşaların ahlâkî gelişimde de ortaya çıktığı görülür. Birey, bu sebeple bazı ahlâkî ikilemleri yaşayabilir. Örneğin cinsel davranış, uyuşturucu kullanımı, küçük hırsızlıklar ve küçük yasadışı eylemler gibi.[176] Bu dönemdeki karmaşaların iyi bilinmesi ahlâkî yardım için önemlidir. Bu dönemdeki gelişimin tam olarak sağlanabilmesi ise erdemli insanın ortaya çıkarılması için gereklidir. Gerçek yardım ise çocuğun ahlâkî gelişim seviyesine inilerek yapılabilir. Aksi halde yapılacak nasihat faydalı olmayacaktır.[177] Kohlberg, yaptığı araştırmalarda ortaya koyduğu bulguların evrensel olduğunu iddia

[171] Özeri, *a.g.e.* s. 80.
[172] Gander-Gardiner, *a.g.e.* s. 358.
[173] Fersahoğlu, *a.g.e.* s. 122.
[174] Gander-Gardiner, *a.g.e.* s. 287.
[175] Cüceloğlu, *a.g.e.* s. 354.
[176] Gander-Gardiner, *a.g.e.* s. 472.
[177] Mehmedoğlu, *Ahlâkî ve Dînî Gelişim,* ss. 94-95.

etmektedir ancak bu konu psikologları sürekli meşgul etmesine rağmen sonuçların evrenselliği ile ilgili kesin bulgulara ulaşılamamıştır. Ancak Kohlberg'in dayandığı bilişsel temel ahlâkî davranışlar için bir belirleyicidir.[178] Ergenlik dönemiyle birlikte bireyin davranışlarında sosyal etki önem kazanmaktadır. Birey üzerinde oluşan sosyal etki daha çok akran grupları olarak dikkat çekmektedir. Bu dönemde birey erdemi anlama noktasında yeni bir kıyaslama yapar. Ahlâk kuralları da bu yüzden katı ve değişmezlikten uzaktır. Düşüncedeki değişme ile birlikte daha soyut kavramların anlaşılması başarıldığı için birey davranıştaki niyetleri de düşünmeye başlar.[179] Ayrıca düşünme gücündeki değişimin de bireyin ahlâkî değerlendirmelerindeki bu değişmelerde etkisi vardır. [180]

3. 2. Dini Gelişim:

3. 2. 1. Dini Gelişim Tanımı ve Önemi

Gelişim kavramı, bireyin dînî algısıyla da ilişki içindedir. Bireyin dînî gelişimi hakkında bilgi sahibi olmak için dikkate alınan; bilişsel gelişim, duygusal gelişim, sosyal ve ahlâkî gelişim özellikleri bize bireyin dînî olguları nasıl algıladığı hakkında fikir vermektedir. Dînî gelişim özellikleri bize bireyin algılama gücü hakkında bilgi vermekle beraber kazanılan bu algılama gücü dînî olguların hayata geçirilmesi için bir güvence olamamaktadır. Dînî kuralların hayata geçirilmesi uygun bir öğretim yöntemi ve uygun bir öğretim içeriğinin desteğiyle daha kolay olacaktır. Gelişimin bir başka özelliği ise insanın hayatının tamamını kapsayan bir süreç olmasıdır. Öyle ki, insanın mevcut yapısı geçmiş yaşantılarına sıkı sıkıya bağlıdır ve bireyin belirlediği ideal kişilik gelişiminde etkili bir rol oynamaktadır.[181] Bu sebeple bireyi tanımlarken sadece bir dönemi ele alarak bireyin mevcut hali hakkında fikir sahibi olmaya çalışmak sağlıklı sonuçlar elde edilmesinin önüne geçebileceği için incelediğimiz dönemleri ele alırken önceki dönemlerle ilişkisine bakmak önemlidir.

Bizim incelediğimiz 4-8. sınıf çocukları zihinsel olarak; somut işlemler döneminin sonu ve soyut işlemler döneminin başlangıcına rast gelmektedir.[182] Birey okulla tanıştığı için yeni bir sosyal ortama girmiş ve arkadaş ilişkileri geliştirmeye

[178] Cüceloğlu*, a.g.e.* s. 354.
[179] Mehmedoğlu, *Ahlâkî ve Dînî Gelişim,* s. 89.
[180] Cüceloğlu, *a.g.e*. s. 352.
[181] Hökelekli, *a.g.e.* s. 180.
[182] Gander-Gardiner*, a.g.e*. ss. 345, 359, 459.

başlamıştır. Bireyin yeni adapte olmaya başladığı yaşıt ilişkileri bireyin algılarının değişmesinde de etkili bir rol oynamaya başlamıştır.[183] Bireyde dinî duygular canlı bir seviyededir. Dinî duyguların dinî konulara ilgiyi artırdığı görülmekte ve bu Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersine olan ilginin artmasını sağlamaktadır.[184]

3. 2. 2. Son Çocukluk Dönemi Dinî Gelişim

Somut işlemler döneminde birey zihinsel işlem yapma ve mantık yürütme becerisi kazanır. Birey kazanmakta olduğu işlem yapma yeteneği sayesinde parçalar arasındaki bağları karşılaştırmayı başarır, varsa aralarındaki tutarsızlıkları ortaya çıkarabilir. Bireyin zihinsel gücü somut işlem yapabilme yeteneğine sahip olduğu için maddelerin görünümünden çok etkilenirler. Ayrıca maddeleri özelliklerine göre sıralama yaparken bir özelliği dikkate aldıkları görülür.[185] Dinî öğelerin somut kazanımları (mutlu dünya hayatı, Allah'ın nimetleri gibi) çocukların tutumlarında belirleyici rol oynayabilir. Somut işlemler döneminde birey, bilişsel gelişiminde kazandığı zihinsel kapasitenin sonucu olarak kavramları anlamaya başlar. Bireyin zihinsel olgunlaşması sayesinde gerçekçi bir din anlayışının oluşmaya başladığı görülür. Çocuktaki bu gelişmelerin bir başka etkisi de, dine olan ilgisinin artmasıdır. Bu ilginin, bilinçli bir yapıya sahip olması dikkat çekicidir. Birey yeni bir gelişim dönemine adapte olmaya çalıştığı için sorularına aldığı cevapları sorgular. Bu sebeple bireyin sorularına ciddi ve doğru cevaplar verilmelidir.[186] 9-11 yaş arasında bilişsel gelişim özelliklerinde ince geçişler bulunmaktadır. Bu geçişler, dinî düşüncede de kendini gösterir ve dinî objelerin algılanmasında farklılıkların ortaya çıkmasını sağlar. Bu farklılaşmaya somut bir örnek olarak 7 yaşından 9 yaşına kadar masalımsı Allah inancının soyut özellikler taşır hale gelmesi verilebilir.[187] Toplumumuz çocuklarının 7 yaşından itibaren dinî konularla ilgilenmeye başladıkları ve 10-12 yaşına geldikleri zaman da metafizik alan ile ilgilendikleri görülür. Ayrıca 10-12 yaşları civarında kendi dinlerini diğer dinlerden ayırma ve kendi dinlerinin ayırıcı özelliklerini kavramaya başlarlar. Bu değişimin 8 yaşında, "Tanrı, patronu için çalışan biridir" anlayışından 10-12 yaşında dinîn diğer dinlerden farklı olan

[183] Yavuzer, *a.g.e*. s. 115.
[184] Hökelekli, *a.g.e.* ss. 256-257.
[185] Gander-Gardiner, *a.g.e.* ss. 345-350.
[186] Beyza Bilgin, Mualla Selçuk, *Din Öğretimi*, Gün Yayıncılık, Ankara 2000. ss. 76-77.
[187] Mehmedoğlu, *Ahlâkî ve Dînî Gelişim*, s. 71.

özelliklerini kavramaya kadar gitmesi değişimin ne kadar hızlı olduğunu gösterir.[188] Bireydeki yaratıcı algısı, bireyin dînî gelişim özellikleri içerisinde önemli bir yere sahiptir. Bu sebeple bireyin dînî objeler arasında en çok ilgisini çeken şeylerin başında Allah inancının geldiği bilinmektedir. Allah tasavvuru ile diğer dînî objelere bakışı arasında bir paralellik olduğu söylenebilir. Allah korkusunun ön plana çıkarıldığı durumlarda bakışın negatif olduğu yapılan çalışmalarda gözlemlenmiştir.[189] Çocuğun dînî algılarının oluşmasında içinde bulunduğu aile ve arkadaş grubu gibi sosyal ortamların büyük etkisi vardır. Anne baba dînî içerikli bir hayat tarzı benimsemişlerse bu, çocuğun merakını celb etmekte ve çocuğun dînî objeleri öğrenmek istemesini sağlamaktadır. Bu dönem çocuğunun üzerinde ailenin fikirlerinin hala geçerli olması aileye dînî öğretim ve eğitim adına fırsatlar vermekte ve aynı zamanda görevler yüklemektedir.[190] Sabahleyin annesinin güler yüzle uğurladığı çocuk kozmik iyiliğin parçası olmaya diğerlerinden daha hazır demektir. Yani din ve ahlâk gibi yüce değerleri kabul etmeye daha istekli bir tavır sergileyecektir. Bu sebeple ailenin oluşturduğu sevgi ortamı çocuğun tüm dünyasına olduğu gibi inanç dünyasına da olumlu etki yapacaktır.[191] Gelişim özelliklerinin şekillenmesinde sosyal çevreden başka etkili olan faktörlerden biri de cinsiyettir. Cinsiyet bireyin duygusal altyapısı ve hayat algısı üzerinde etkili olduğundan dînî kavramları algılarken de yorum farklılığına sebep olmaktadır. Erkekler yaratıcının güçlü oluşuyla, olağanüstü şeyler başarmasıyla ilgilenirken, kızlar daha çok estetik yönüyle ilgilenmekte ve samimi, içten, pasif bir ilah anlayışı sergilemektedirler.[192] Dînî kavramların algılanışında gözlemlenen bu farklılıklar cinsiyetteki farklılıkların algılar üzerindeki etkisine işaret etmekten başka öğretim içeriğinin de belirlenmesine ışık tutacak şekildedir. Bu sebeple, yaratıcının gücünün yanında sevgisi de vurgulanmalıdır. 11-12 yaşlarına kadar çocuğun zihni yapısı henüz basit bir yapıya sahiptir ve gelişimini tamamlamamıştır. Bu dönemde, dinî bilgiler daha basit ve derine inilmeden anlatılmalıdır. Dinî bilgiler, çocuğun kendi hayat tecrübesi ve yaşamış olduğu somut örnekler ışığında aktarılmalı, onun zihninin karışmamasına

[188] Mehmedoğlu, *a.g.e* , ss. 71-73.
[189] Musa Kazım Gülçür, *Çocuğun Din öğretimi*, Feza Gazetecilik, İstanbul 2001. ss. 30-35.
[190] Gülçür, *a.g.e.,* ss. 35- 43, ayrıca bkz. Hökelekli, *a.g.e*. ss. 257-258.
[191] Mehmedoğlu, *a.g.e* , ss. 78-79.
[192] Mehmedoğlu, *a.g.e* , ss. 76-77.

dikkat edilmelidir. Daha yüksek ve karmaşık bilgi içeriğine sahip bir öğretim yapısı çocuğun ilgi alanının dışında kalacaktır.[193]

3. 2. 3. Ergenlik Dönemi Dinî Gelişim

Ergenlik, ön ergenlik denilen ve bir-iki yıl kadar süren bir safhayı da içine alan yedi-sekiz yıllık bir süreçtir.[194] Ergenlik öncesi denilen bu dönemde, çocuklar bütün yönleriyle farklı bir yapıya kavuşurlar. Bu değişimlerin en somut örneği, bedende meydana gelen değişimlerdir. Ancak bu değişimlerin ruhsal uzantıları da göz ardı edilmemelidir. Bu değişimlerin bireyde bir çatışma ve huzursuzluk yarattığı gözlemlenir.[195] Bireyin zihinsel olarak 11 yaşından sonra soyut düşünce gücünü kazanması dînî algılarında değişikliklere yol açar.[196] Birey soyut işlemler dönemine girdiğinde somut operasyonlardan formel operasyonlara geçiş yapar. Bireyin bilişsel seviyesi artık son seviyesine ulaşmıştır. Bu sayede artık yetişkinler gibi düşünen ve onların gözüyle dünyayı algılayabilen birey, kendi kişiliğini oluşturma yolunda mesafe kat eder. Bireyin ahlâk anlayışı ve kendini algılayışında da daha önceki dönemlerle karşılaştırıldığında temel ilerlemelerin olduğu görülür.[197] İdealist bir yapıya sahip olan birey ahlâk, din gibi konularda kendine ait değerler bütünü oluşturur.[198] Bireyin soyut işlemler dönemine girmesiyle mantıksal sonuçlar çıkarma gücünü elde etmesi dikkat çeker. Birey, varsayımlar üzerinde düşünebilir somut veya soyut olmasına önem vermeden kendisi sunulan karmaşık problemleri bile çözebilir.[199] Soyut düşünceyi kazanan bireyde toplumun kurallarından ziyade kendi iç benliğinin doğru ve yanlışları yani; vicdanı, belirleyici olmaktadır. Bireyin vicdanının tutumları üzerinde etkili bir rol almasıyla kuralların bireysel çıkarları ile çelişmesi durumunda kuralların birey lehine değiştirilmesi fikri ortaya çıkar.[200] Bireydeki bu değişiklik, özgür hareket etme becerisinin kazanılmasıyla birlikte kendine has kişilik özellikleriyle yetişkin bir bireyin davranışlarının sergilenmesini sağlar. Birey üzerinde, 10-12 yaşlarında en etkili unsurlardan birinin grup ve arkadaş

[193] Hökelekli, *a.g.e.* s. 261.
[194] Hökelekli, *a.g.e.* s. 265.
[195] Mehmedoğlu, *a.g.e* , s. 80.
[196] Yavuzer, *a.g.e*. 267.
[197] Cüceloğlu, *a.g.e.* s. 352.
[198] Gander-Gardiner, *a.g.e.* s. 458.
[199] Gander-Gardiner, *a.g.e*. s. 460.
[200] Mehmedoğlu, *a.g.e* , s. 89.

ilişkileri olduğu görülür. Birey etrafında gördüğü her şeyi sorgulamaktadır. Neden bazıları zengin bazıları fakir, neden bedensel engelliler var, neden farklı inanışlar mevcut gibi. Bu düşünüş biçimlerinin olumsuz bir hal almasından satanizm gibi yanlış inanış biçimleri bile çıkabilmektedir. Bu sebeple bireyin düşünmesine yardımcı olabilecek fikirlerin verilmesi, satanizmi tanımlamaktan daha faydalı olabilir. Zihni yapı yüzünden kişisel yapı farkları çocuğun dünyasına damgasını vurur. Arkadaş ve gruptan etkilenmeye başlayan birey, aile ve her türlü otorite ve değer yargılarına karşı tavır alabilir. Bu tavır, bireyin kendi benliğini tecrübe etmesidir.[201] Soyut işlemler dönemi gelişim özelliklerine bakıldığında daha önceki dönemlere nazaran daha farklı ve yoğun, nicelik ve niteliklere sahip bir içeriğe sahip olduğu görülür. Bu dönem, bazı psikologlar tarafından bireyde meydana gelen değişiklikler göz önüne alındığında yeniden doğuş olarak adlandırılmaktadır. Bir dünya görüşü oluşturma çabası ve kendini yönlendirecek değerleri tespit etme çabasındaki bireyde şuurlu bir dînî uyanış ve gelişimin olması dikkat çekmektedir. Ergen, kendi içindeki ve toplum içindeki konumunda oluşan iniş çıkışlar sebebiyle bir bocalama ve çatışma psikolojisi yaşar. Bu evrede din, "güvenlik, kimlik, bağlanma ve anlama" gibi psikolojik istek ve beklentilere cevap vermesi bakımından yüksek bir değer olarak bireyin benliğinde yer eder. [202] Bireyde asıl anlaşılan ve kavranılan şuurlu dediğimiz din anlayışı 12 yaşından sonra görülmeye başlar. Yetişkinlerin inanış özelliklerini yansıtan bu inanış düzeyinde, bireyin daha önce sergilemiş olduğu aile ve toplum geleneğine bağlı inanış biçiminin terk edildiği görülür. Ancak çocuğun bireysel dînî anlayışının oturması da hemen gerçekleşen ve birden ortaya çıkıveren bir şey değildir. Bu süreç, bedeninde ve zihninde meydana gelen değişimler sonucunda şaşkınlık içinde olan bireyin Allah'a yönelmesi, huzuru Allah'a yönelmede bulmasıyla başlar.[203] Zihinsel gelişim açısından soyut düşünce seviyesine ulaşan birey olayları daha gerçekçi bir gözle görmeye başlar. Bireyin dînî konulara ilgisi artmıştır ancak bu ilgi daha önceki dönemlerde olduğu gibi şartsız kabul şeklinde değil, eleştirel bir anlayışla verilen bilgileri yorumlayıcı ve tenkit edici bir yapıya sahip olmuştur. Bu sayede ergen, iradesiyle hareket eden ve hareketleri şuurlu bir yapıya sahip bir birey haline gelmiştir. Dînîn, algıdaki değişimler sebebiyle

[201] Mehmedoğlu, *a.g.e*, ss. 80-81.
[202] Hökelekli, *a.g.e.* ss. 266-267.
[203] Hökelekli, *a.g.e.* ss. 268-269.

daha ciddiye alındığı görülür.[204] 12-13 yaşlarındaki çocuğun zihinsel gelişimine baktığımız zaman Allah'ı bütün özellikleriyle algılayabilecek bir kapasiteye ulaştığını görüyoruz. Ancak bu, Allah'a imanın güvencesi olamamaktadır. Zihinsel sebeplilik ilkesine önem veren bireyin Allah kavramı üzerinde uzun düşünme eylemleri gerçekleştiği görülür. Ergenliğin bunalımlı evresi 14-18 yaşlara ulaşmadan önce birey yüksek bir dînî ilgi sergiler ve helal, haram, ibadet, günah, sevap gibi dînî esaslara büyük önem verir. [205] Soyut işlemler döneminde bulunan bireyle ilgili ortaya konulan verilerin ışığında, bu dönemdeki bireyin daha önceki dönemlerde elde ettiği tecrübeler ve bu dönemdeki kazandığı zihinsel yeterliliği bir araya getirmesiyle kendi kişiliğini tecrübe ederek yeni bir yetişkin olma çabası içinde olduğu görülür. Bu dönemdeki kişiliğini tecrübe etme faaliyetlerinin başarıya ulaşması, erdemli bireyin ortaya çıkmasını sağlayacaktır. Zaten yaşanan dengesizlik ve gerilimin amacı da erdemli bir kişilik yapısında dengeye kavuşmaktır. Bu dengeye ulaşmada, önceki dönemlerde aile ve okulda yapılan öğretim ve eğitimin etkisi göz ardı edilemez.[206] Aynı zamanda, bireyin oluşturmaya çalıştığı dengede ihtiyaç duyduğu bilgilerin verilmesi, öğretim faaliyetlerinin başarıya ulaşmasını sağlayacak önemli bir etkendir. Bireyin ortaya konulan özelliklerinin bilinmesi ise yapılacak öğretimi yönlendirecektir.

[204] Fersahoğlu, *a.g.e.* s. 72.
[205] Hökelekli, *a.g.e*. ss. 269-270.
[206] Mehmedoğlu, *a.g.e* , ss. 81, 83-84, 94- 95.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İLKÖĞRETİM KURUMLARINDA DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSLERİNDE AHLAK ÖĞRENME ALANINDA KULLANILAN AYETLERİN DİN ÖĞRETİMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde; ayetler, öğrencilerin gelişim düzeyine uygunluğu ve eğitim–öğretim açısından uygunluğu şeklinde iki temel başlık altında aşağıdaki şekilde sınıflandırılarak incelenmiştir:

1. Ayetlerin Öğrencilerin Gelişim Düzeylerine Uygunluğu
    1. 1. Ahlak Öğrenme Alanında Kullanılan Ayetler
    1. 2. Ayetlerin Öğrencilerin Bilişsel/ Dil ve Kavram Gelişim Düzeylerine Uygunluğu
    1. 3. Ayetlerin Öğrencilerin Ahlaki Gelişim Düzeylerine Uygunluğu
2. Ayetlerin Eğitim-Öğretim Açısından Uygunluğunun Değerlendirilmesi
    2. 1. Ayetlerin Konu ve Kazanımları Desteklemesi Açısından Uygunluğu
    2. 2. Ayetlerin Didaktik-Metodik Açıdan Uygunluğu
3. Genel Değerlendirme

Müfredatta yer alan ahlak öğrenme alanında, her sınıf düzeyinde bir üniteye yer verilmiştir. Bu üniteler şu şekildedir:

-Sevgi, Dostluk ve Kardeşlik (4.sınıf 5.ünite)

-Sevinç ve Üzüntülerimizi Paylaşalım (5.sınıf 5.ünite)

-İslam Dininin Sakınılmasını İstediği Davranışlar (6.sınıf 5. ünite)

-İslam Dinine Göre Kötü Alışkanlıklar (7.sınıf 5.ünite)

-Din ve Güzel Ahlak (8.sınıf 5.ünite)

1. 4. SINIF AHLAK ÖĞRENME ALANINDA KULLANILAN AYETLERİN DİN ÖĞRETİMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

1. 1. 4. Sınıf 5. Ünite "Sevgi, Dostluk Ve Kardeşlik" Ünitesinde Ahlak Öğrenme Alanında Kullanılan Ayetler

4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde ahlak öğrenme alanında "Sevgi, Dostluk ve Kardeşlik" ünitesinde toplam beş tane ayet kullanılmıştır. Ünitede yer verilen ayetlerin, DKAB ders kitabındaki kullanımları ve ayet mealleri Tablo 1' de gösterilmiştir.

Tablo 1: 4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi "Sevgi, Dostluk ve Kardeşlik" Ünitesinde Ahlak Öğrenme Alanında Kullanılan Ayetler

Ayetlerin 4. Sınıf DKAB Ders Kitabındaki Kullanımı	**Ayetlerin Meali**
1. Ayet: "Allah, yerde ne varsa hepsini sizin için yarattı…" (Bakara Suresi, 29. ayet)	1. Ayet: " *Allah, yerde ne varsa hepsini sizin için yarattı"* Sonra (kendine has bir şekilde) semaya yöneldi, onu yedi gök olarak yaratıp düzenledi (tanzim etti). O, her şeyi hakkıyla bilendir." (Bakara Suresi, 29. ayet)
2. Ayet: "… Aranızda sevgi ve şefkati var etmiş olması, onun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir…" (Rum Suresi, 21. ayet)	2. Ayet: "Kaynaşmanız için size kendi (cinsi) nizden eşler yaratıp *aranızda sevgi ve merhamet peydâ etmesi de O'nun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir.* Doğrusu bunda, iyi düşünen bir kavim için ibretler vardır." (Rum Suresi, 21. ayet)
3.Ayet:"… Rabb'im çok merhametlidir, çok sevendir." (Hud Suresi, 90. ayet)	3. Ayet: "Rabbinizden bağışlanma dileyin; sonra O' na tevbe edin. Muhakkak ki *Rabbim çok merhametlidir, (müminleri) çok sever."* (Hud Suresi, 90. ayet)
4.Ayet: "İyilikle kötülük bir olmaz. Sen (kötülüğü) en güzel bir şekilde önle. O zaman seninle arasında düşmanlık bulunan kimse, sanki candan bir dost olur." (Fussilet Suresi, 34. ayet)	4. Ayet: "*İyilikle kötülük bir olmaz. Sen (kötülüğü) en güzel bir şekilde önle. O zaman seninle arasında düşmanlık bulunan kimse, sanki candan bir dost olur. "* (Fussilet Suresi, 34. ayet)
5.Ayet : "İyiliğin karşılığı iyilikten başka bir şey midir?" (Rahman Suresi, 60. ayet)	5. Ayet: "*İyiliğin karşılığı iyilikten başka bir şey midir?"* (Rahman Suresi, 60. ayet)

Tablo 1' i incelediğimizde, bu ayetlerden iki tanesine tam meal olarak, üç tanesine ise, konuyu destekleyecek ilgili metin seçilerek kısmen alıntılama yöntemiyle yer verildiği tespit edilmiştir. Kısmen alıntılanan Bakara 29. ayeti, ayet mealinin baş kısmından, Rum 21. ayeti ortasından, Hud 90. ayeti ise ayet mealinin son kısmından seçilerek alıntılanmıştır. Her üç kısmi alıntılanmada da üç nokta (…) ile alıntılamanın öncesi ve/ veya sonrası olduğuna işaret edilmiştir.

Ayet meallerinin alıntılanmasında bazı kelime ve/ veya kavramların değiştirilerek kullanıldığı tespit edilmiştir. Rum 21. ayette yer alan "peyda etmek" kavramı, metin içinde "var etmek" kavramıyla sadeleştirilerek kullanılmıştır. Bu kavramlar dışında diğer ayetlerde herhangi bir sadeleştirme ya da ifade değişikliği yapılmamıştır.

1. 2. Ayetlerin Öğrencilerin Gelişim Düzeylerine Uygunluğu Açısından Değerlendirilmesi

1. 2. 1. Ayetlerin Öğrencilerin Bilişsel/ Dil ve Kavram Gelişim Düzeylerine Uygunluğu

4.Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ahlak öğrenme alanında toplam beş tane ayet kullanılmıştır. Diğer sınıf seviyelerinde ahlak öğrenme alanında kullanılan ayet sayısıyla karşılaştırdığımızda, 4. sınıf seviyesinde daha az sayıda ayet kullanıldığı dikkatimizi çekmektedir. Bu durumun öğrencinin bilişsel gelişim dönemlerinin dikkate alınmasından kaynaklandığı düşünülebilir. Her öğrenmenin bir alt yapısı vardır. Bu alt yapı varsa öğrenme kolay gerçekleşir. Ayet öğretiminin de alt yapısının sağlanması için bazı bilişsel ve duyuşsal özelliklerin dikkate alınması gereklidir. Piaget'nin bilişsel gelişim kuramına göre 4. sınıf seviyesindeki öğrenciler henüz somut işlemler dönemindedir. Soyut kavramlar onlara ancak somutlaştırılarak öğretilebilir. Bu ilkeden hareket ederek 4. sınıf seviyesinde din dilinin kendi özelliğinden kaynaklanan soyut kavramların çok fazla kullanılmaması uygun görülmektedir. Kullanılan ya da kullanılacak olan kavramların da parantez içinde verilecek olan ek bilgilerle desteklenmesi ve ayetlerin etkinliklerle pekiştirilmesinin öğrencilerin bilişsel seviyesine hitab etmesi açısından daha uygun olduğu düşünülebilir.

Ünitenin tamamında kullanılan ayetleri incelediğimizde, ayetlerin sadece konu anlatımlarında kullanıldığı ve ayet içerikli etkinliklere yer verilmediği dikkatimizi çekmektedir. Oysaki; ünite içerisinde "Konuşalım", "Yazalım", "Listeleyelim" ve "Siz Olsanız?" gibi etkinliklere yer verilmiştir. Bu etkinliklerde konu başlığını destekleyecek şekilde ayetlere yer verilmesi ve öğrencilerden ayet üzerinde bir çalışma yapmaları istenmesi uygun olurdu. Bu tür etkinlikler öğrencilerin düşünmelerini sağlayarak hem bilişsel seviyelerine katkıda bulunabilir hem de ayet öğretimini kolaylaştırabilirdi. Böyle bir kullanım Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarının temelini oluşturan yapısalcı yaklaşım açısından da daha uygun olurdu.

Ünite başlığı altında kullanılan ayetlerde yer verilen "Kudret" ve "Şefkat" kelime ve /veya kavramlarının 4. sınıf öğrencisinin dil gelişimleri açısından anlaşılması zor kelimeler oldukları düşünülebilir.

Aşağıdaki tabloda, bu kelime ve/veya kavramların 4.sınıf seviyesinde, ahlak öğrenme alanı ünitesine kadar yer verilen kullanılma durumları gösterilmiştir.

Tablo 2: 4. Sınıf Ahlak Öğrenme Alanı "Sevgi, Dostluk ve Kardeşlik" Ünitesinde Yer Verilen Ayetlerde Geçen ve Öğrencilerin Dil Gelişim Seviyelerinin Üzerinde Olabileceği Düşünülen Kelime Ve / Veya Kavramların Daha Önceki Ünitelerde Kullanılma Durumları:

Kavramlar/ Kelimeler	**4.Sınıf Ahlak Öğrenme Alanına Kadar Olan Bölümde Kullanılma Durumu**
Şefkat	1.Ünite "Din ve Ahlak Hakkında Neler Biliyoruz?" / "Din Güzel Ahlaktır" - Hz. Muhammed' i Tanıyalım" /Hz. Muhammed Aile Büyüklerini Sever ve Sayardı.
Kudret	-

Tabloya göre, 4. sınıf seviyesinde ahlak öğrenme alanında öğrencilerin anlamalarının zor olabileceği düşünülen kelime ve /veya kavramların o yıl içerisinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabının ahlak öğrenme alanına kadar geçen ünite, konu ve /veya ayetlerinde yer verilme durumu belirtilmiştir. Buna göre, "şefkat" kavramının daha önceki konularda geçtiği oysaki; "kudret" kavramının geçmediği tespit edilmiştir. "Şefkat" kavramı , "Din ve Ahlak Hakkında Neler Biliyoruz?" ünitesinde, "Din Güzel Ahlaktır" konu başlığının anlatımında ve " Hz. Muhammed' i Tanıyalım" ünitesinde "Hz. Muhammed Aile Büyüklerini Sever Ve Sayardı" konu başlığının anlatımında kullanılmıştır. Bu iki ünite de ahlak öğrenme alanı ünitesinin öncesindedir. Dolayısıyla 4. sınıf düzeyindeki öğrenci "şefkat" kavramıyla ilk defa bu ünitede karşılaşmamaktadır. Ancak; daha önceki ünitelerde bu kavramı açıklayacak herhangi bir anlatım ya da paragraf bulunmamaktadır. Öğrenci, bu kavramı duymuş olmasına rağmen anlamını tam olarak bilmeyebilir ve zihninde bu kavramı anlamlandıramayabilir. "Şefkat" kavramı 4. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabında tekrar edilerek kullanılan bir kavram olarak dikkatimizi çekmektedir. Burada bir tür kavram öğretiminin gerekli olduğu ve bunu ya bir cümleden oluşan bir tanım içerisinde ya da birkaç kelimelik bir anlatımla sağlamanın uygun olacağı düşünülebilir.

"Kudret" kavramına ise ahlak öğrenme alanı ünitesine kadar olan ünite ve konu anlatımlarında yer verilmediği tespit edilmiştir. Dolayısıyla; 4. sınıf düzeyinde bu kavrama yer verilen tek konu başlığı "Sevgi Allah'ın Bize Verdiği Bir Nimettir" konusudur. Kavramın, ders kitabının sözlük bölümünde açıklanması ya da parantez içinde verilecek ek bir bilgiyle desteklenmesi ayetin öğretimi açısından daha uygun olurdu.

Bu kelime ve / veya kavramların kullanıldıkları ayetleri incelediğimizde; "Sevgi Allah'ın Bize Verdiği Bir Nimettir" konu başlığı altında yer verilen Rum 21.ayetin mealdeki metni " … *Aranızda sevgi ve merhamet peydâ etmesi de O'nun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir…*" şeklindedir. Ayet, konu anlatımında *"…Aranızda sevgi ve şefkati var etmiş olması, onun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir…"* şeklinde kullanılarak ayetin tam mealinde yer alan "peyda etmek" kavramı "var etmek" kavramıyla , "merhamet" kavramı da "şefkat"

kavramıyla sadeleştirilerek kullanılmıştır. Diğer ayetlerde ise, herhangi bir sadeleştirme yapılmamıştır.

Ünitede geçen ayetleri kullanılan konu ve kavramları, öğrencilerin dil ve kavram gelişimlerine uygunluğu açısından incelediğimizde, Rum 21.ayette yer verilen "şefkat" ve "kudret" kavramlarının 4.sınıf düzeyindeki öğrencinin dil ve kavram gelişimi açısından zor kelimeler olabileceği düşünülebilir. Bu bağlamda düşündüğümüzde, Rum 21.ayette geçen "kudret" kavramının açıklanmamış olduğu ve sözlükte de bu kavrama yer verilmediği tespit edilmiştir. Ayetin daha net ve anlaşılır olması için bu kavramın açıklanması ya da sadeleştirilerek kullanılması daha uygun olurdu. Yine aynı ayette geçen "şefkat" kelimesi ayet üzerinde ek bir bilgiyle açıklanmamış ancak; kitabın sonunda verilen sözlük kısmında bu kavram açıklanmıştır. Bu kavramın parantez içinde verilecek olan ek bir bilgiyle açıklanması da uygun olurdu. Çünkü; 4. sınıf düzeyindeki bir öğrenci Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersiyle ilk defa tanışmaktadır ve bazı dini kavram ve terimleri de ilk defa duymaktadır.

4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ahlak öğrenme alanında kullanılan ayetlerde geçen kavram ve terimler anlamlarına uygun kullanılmıştır. Kullanılan ayetlerin cümle yapıları 4.sınıf seviyesine uygun uzunluktadır. 4.sınıfta bir cümledeki kelime sayısının on ikiyi geçmemesi gerekmektedir. Ayetleri incelediğimizde bu kuralın uygulandığı dikkatimizi çekmektedir. Cümlelerdeki kelime dizilişi dil kurallarına uygundur. Özne, nesne, yüklem şeklinde kurallı bir cümle dizilişi vardır. Ayetlerde devrik cümlelere rastlanmamıştır. Ayetlerde kullanılan kelime, terim ve deyimlerin yazımında TDK' nın ilkelerine uyulmuştur.

4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ahlak öğrenme alanında kullanılan ayetlerde genel olarak sade ve akıcı bir dil kullanılmıştır.

1. 2. 2. Ayetlerin Öğrencilerin Ahlaki Gelişim Düzeylerine Uygunluğu

4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabında ahlak öğrenme alanında kullanılan ayetlerin öğrencilerin ahlaki gelişimlerine uygunluğu açısından değerlendirilmesinde modern psikolojinin bulgularından ve Kohlberg'in ahlaki gelişim kuramının verilerinden yararlanacağız.

4.sınıf seviyesinde anlatılan "Sevgi, Dostluk ve Kardeşlik" ünitesi, ahlak öğretimiyle doğrudan ilgilidir. Ünite konularından bazıları şunlardır: "Sevmek ve Sevilmek Niçin Bir İhtiyaçtır? Sevgi Allah'ın Bize Verdiği Bir Nimettir. Allah Yarattıklarını Sever. Dostluk ve Kardeşliğin Temeli Sevgidir. İslam Dini Dostça ve Kardeşçe Yaşamayı Öğütler. Yaşatmak Sevgi İşidir."

Ahlaki olgunluğa ulaşmanın gereklerinden biri de her şeyi, özellikle de insanları sevmektir. Seven insan sevdiği varlıklara ya da kişilere kötülük yapmaz, onlara yardımcı olmaya, onların iyilik ve mutluluğuna katkıda bulunmaya çalışır. Ahlak gelişim dönemi bakımından sevgi duygularını en yoğun şekliyle yaşayan bu dönem çocuklarının duygularına, dinin desteğiyle ve ayetlerle seslenmek onların ahlaki olgunluğa erişmelerinde çok olumlu ve yapıcı katkılar sağlayabilir. Örneğin, ünitede , "Allah Yarattıklarını Sever" konu başlığı altında yer verilen Hud 90. ayette *"Rabb'im çok merhametlidir, çok sevendir.",* Allah'ın merhametli ve sevgi dolu olma özelliklerine vurgu yapılmıştır. 4. sınıf dönemindeki bir öğrenci ahlaki gelişim düzeyi olarak bu ayeti anlamlandırabilecek ve buradan Allah'ın kendisini de sevdiği çıkarımında bulunabilecek bir ahlaki gelişim düzeyindedir.

"Yaşatmak Sevgi İşidir" konu başlığı altında yer verilen Fussilet 34. *"İyilikle kötülük bir olmaz. Sen (kötülüğü) en güzel bir şekilde önle. O zaman seninle arasında düşmanlık bulunan kimse, sanki candan bir dost olur."* ayeti de öğrencilerin ahlaki gelişimlerine katkıda bulunabilecek bir ayettir. Artık empati kurma becerisi kazanma dönemine girmiş ve karşılık beklemeden iyilik yapma düşüncesine sahip olan bu yaşlardaki çocuklara sevgi ekseninde yaklaşılması ahlak öğretimi ilkelerine uygun bir yaklaşım tarzıdır.

1. 3. Ayetlerin Eğitim-Öğretim Açısından Uygunluğunun Değerlendirilmesi

1. 3. 1. Ayetlerin Kullanıldıkları Konu, Kazanım, Beceri, Kavram ve Değerleri Desteklemeleri Açısından Uygunluğu

Tablo 3: 4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi "Sevgi, Dostluk ve Kardeşlik" Ünitesinde Ahlak Öğrenme Alanında Kullanılan Ayetlerin Kullanıldıkları Konu, Kazanım, Beceri, Kavram ve Değerler

Konular	Kazanımlar	Beceriler	Kavramlar	Değerler
1- Sevmek ve Sevilmek Niçin Bir İhtiyaçtır?	1- Sevmenin ve sevilmenin bir ihtiyaç olduğunu fark eder 2- Sevginin Allah tarafından insanlara verilen bir nimet olduğunu kavrar. 3- Sevgi ifadesi olan davranışlara örnekler verir. 4-Allah'ın yarattıklarını sevdiğine dair örnekler verir. 5- Sevginin, dostluk ve kardeşlik bakımından önemini irdeler. 6- İslam'da sevgi ve barışın önemini örnekleri ile açıklar. 7- Dostça ve kardeşçe yaşamaya özen gösterir. 8-Sevginin, yaratılmışların hayatlarını sürdürmedeki önemini kavrar.	Eleştirel Düşünme Araştırma Sosyal Katılım	Ahlak İyilik Sevgi Barış Kardeşlik Dostluk Güven (Emin) Samimiyet	Doğa Sevgisi Dostluk Samimiyet Sevgi Saygı Kardeşlik
2-Sevgi Allah'ın Bize Verdiği Bir Nimettir				
3-Allah Yarattıklarını Sever				
4- Dostluk ve Kardeşliğin Temeli Sevgidir				
5- İslam Dini Dostça ve Kardeşçe Yaşamayı Öğütler				
6- Yaşatmak Sevgi İşidir				

4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabında ahlak öğrenme alanında anlatılan konular, konuların vermeyi amaçladığı kazanımlar, beceriler, kavramlar ve değerler Tablo 3' te gösterilmiştir. Ünitede kullanılan ayetleri, tabloda gösterilen

amaçları desteklemeleri açısından incelediğimizde, ayetlerin konu başlıklarını genelde desteklediği dikkatimizi çekmektedir. Genel olarak Allah'ın merhametini, affediciliğini vurgulayan ve iyiliğe teşvik eden ayetler kullanılmıştır. Kullanılan ayetlerin bazılarının ise, konuyu destekleyecek şekilde kısmen alıntılandığı tespit edilmiştir. Örneğin; Rum 21. ayet "Sevgi Allah' ın Bize Verdiği Bir Nimettir" konu başlığı altında kısmen alıntılanarak şu şekilde kullanılmıştır: *"...Aranızda sevgi ve şefkati var etmiş olması, onun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir..."* Ayetin meali ise*, " Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de onun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır."* şeklindedir. Ayette asıl vurgulanan, Allah'ın eşler arasında yarattığı sevgidir. Oysa ayet, konu başlığını destekleyecek şekilde kısmen alıntılanmış, Allah'ın verdiği sevgi nimeti, bu ayetle, kendimize, anne-babamıza, diğer insanlara, çevreye, doğaya ve Yaratıcıya olan sevgimiz şeklinde sunulmuştur. Bu kullanımıyla ayet, konunun "Sevginin Allah tarafından insanlara verilen bir nimet olduğunu kavrar" kazanımını desteklemektedir. Ancak öğrenci ayetin tam metniyle karşılaştırıldığında ya da sınıfa, ayetin mealini öğrencilerin araştırması şeklinde bir etkinlik uygulandığında açıklama gerektirecek bir durum oluşabilir. Ayrıca ayette, ünitenin kazandırmak istediği değerlerden biri olan "sevgi" kavramına vurgu yapılmış ve bu yönüyle ünitenin kazandırmak istediği bir amaca da hizmet edilmiştir.

"Dostluk ve Kardeşliğin Temeli Sevgidir" ve "Yaşatmak Sevgi İşidir" konu başlıkları altında yer verilen Fussilet 34. *"İyilikle kötülük bir olmaz. Sen (kötülüğü) en güzel bir şekilde önle. O zaman seninle arasında düşmanlık bulunan kimse, sanki candan bir dost olur."* ayeti de, "Sevginin, dostluk ve kardeşlik bakımından önemini irdeler" ve "Dostça ve kardeşçe yaşamaya özen gösterir." kazanımlarını desteklemektedir. Çünkü, ayette kötülüğü önlemek teşvik edilmekte, bu sayede aramızda düşmanlık bulunan kimseyle bile candan dost olacağımıza vurgu yapılmaktadır. Ayette ünitenin kazandırmak istediği değerlerden biri olan "dostluk" kavramına da vurgu yapıldığı için, bu kavramın öğretilmesinde ayetten faydalanıldığı düşünülebilir.

1. 3. 2. Ayetlerin Didaktik-Metodik Açıdan Uygunluğu

Tablo 4: 4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Ahlak Öğrenme Alanında Kullanılan Ayetlerin Ünite İçerisinde Kullanım Şeklinin Sayısal Dağılım Tablosu

Konu Anlatımında Kullanılma Sayısı	**Etkinlikte Kullanılma Sayısı**	**Değerlendirme Bölümünde Kullanılma Sayısı**	**Kullanılan Toplam Ayet Sayısı**
5	-	-	5

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. sınıf ders kitabında ahlak öğrenme alanında yer verilen ayetlerin ünite içerisindeki kullanımının sayısal değerleri yukarıdaki tabloda gösterilmiştir. Tabloya göre, bu sınıf düzeyinde kullanılan beş ayetin tamamına konu anlatımında yer verildiği, etkinlik ve değerlendirme bölümlerinde ise, ayetlerin kullanımına yer verilmediği görülmektedir. Konu anlatımında kullanılan ayetlerin de dört tanesi metin içinde paragraflarda kullanılmış iki tanesi ise, resimlenerek tablo içine yerleştirilmiştir.[207] Ancak bu tablolar içinde herhangi bir etkinliğe yer verilmemiş sadece ayetler sunulmuştur.

4. Sınıf İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ahlak öğrenme alanı ünitesini incelediğimizde; genel olarak, "Konuşalım", "Beyin Fırtınası", "Yazalım", "Bilgi Kutusu", "Listeleyelim", "Siz Olsanız?" başlıklarıyla hazırlanan etkinliklere yer verildiği ancak, etkinliklerde ayet kullanımına yer verilmediği tespit edilmiştir. Ayetler yerine, daha çok hadis, ünlü düşünürlerin sözleri, şiirler, resimlemeler ya da örnek olaylar üzerinden öğrencilerin düşünmeleri, yorum yapmaları, listelemeleri ve konuşmaları istenerek ünitenin kazandırmayı amaçladığı "eleştirel düşünme", "araştırma" ve "sosyal katılım" becerileri verilmeye çalışılmıştır. Oysaki, etkinliklerde ayetlere de yer verilerek, verilen ayetlerin konusuna uygun olacak şekilde etkinlikler oluşturulabilir; ayetlerde verilmek istenen bakış açısının öğrenciler tarafından belirlenmesi istenebilir ya da ünitede öğrenilen kavramların, ayetlerden öğrenciler tarafından bulunması, işaretlenmesi ya da bu kavramların,

[207] *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf Ders Kitabı,* MEB., İstanbul, 2009, ss. 93- 95

çıkarımların listelenmesi istenebilirdi. Bu doğrultuda, "Konuşalım", "Yazalım", "Listeleyelim" ya da "Siz Olsanız?" gibi etkinlikler oluşturulabilirdi. Örneğin, "Listeleyelim" başlıklı bir etkinlik oluşturularak, tablo içinde verilen Fussilet 34. ayet, bu etkinlik altında kullanılabilir ve öğrencilerden bu ayet üzerinde düşünerek dostlarında ne gibi özellikler aramaları gerektiğini listelemeleri istenebilirdi. Rum 21. ayete de " Düşünelim" başlıklı bir etkinlik içinde yer verilerek bu etkinlik için öğrencilere, "Ayette insanlar arasındaki sevgi, dostluk ve kardeşliği vurgulayan kelimeler ya da kavramlar hangileridir?" sorusu yöneltilebilir ve öğrencilerin ayet üzerinde eleştirel düşünmeleri sağlanabilirdi. "Konuşalım" başlığı altında başka bir etkinlik oluşturularak bu etkinlikte Hud 90. ayete yer verilebilir ve öğrencilerden sevdiklerine sevgilerini ne şekilde ifade ettiklerini sorarak öğrencilerin sevgi ifadeleri üzerinde konuşmaları sağlanabilirdi.

Ünite sonunda ise genel bir etkinlik olarak "Pano Yapalım" etkinliği oluşturulabilir ve öğrencilerden ayetlerle beraber ünite konularıyla ilişkilendirilebilecek resimler yapmaları ve bunları panoya asmaları istenebilirdi. Bu etkinlikle öğrencilerin sigara, alkollü içecekler ve uyuşturucunun zararlarını dinin bu konudaki uyarılarından da destek alarak kavramaları sağlanabilir hatta yapılan bu panodan bütün okul öğrencilerinin yararlanmaları da sağlanabilirdi.

Bu şekilde bir ayet öğretimi, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin temelini oluşturan yapısalcı yaklaşım açısından da daha uygun olurdu.

Ünitede her şeyi yaratan Allah ile birlikte O'nun yarattığı her şeyi ve özellikle insanları sevmenin önemi vurgulanmış ve bu konuda bilgi verilmiştir. Konunun anlatımında içeriğe uygun ayetler kullanılarak ayetlerin desteğiyle öğrenciler bilgilendirilmiştir. 4. sınıf seviyesinde ahlak öğrenme alanında kullanılan ayetleri incelediğimizde ayetlerin bilgilendirici nitelikte olduğu dikkatimizi çekmektedir. Kullanılan ayetler sevgi duygusunun Allah'ın bizlere verdiği bir nimet olduğu, Allah'ın da çok merhametli ve çok seven olduğu ,iyilik edenleri sevdiği, insanların yaptıkları iyiliklerin karşılık bulacağı konularında öğrencilere bilgi vermektedir. Örneğin "Allah Yarattıklarını Sever" konu başlığı altında yer verilen Hud 90. *"Rabb'im çok merhametlidir, çok sevendir."* ayeti, öğrencilere Allah'ın merhametli ve sevgi dolu olduğu bilgisini vermeyi amaçlamaktadır. Bunun yanında, Fussilet 34. ayete *"İyilikle kötülük bir olmaz. Sen (kötülüğü) en güzel bir şekilde önle. O zaman*

seninle arasında düşmanlık bulunan kimse, sanki candan bir dost olur." ve Rahman 60. *"İyiliğin karşılığı iyilikten başka bir şey midir?"* yer verilerek; iyilikle kötülüğün bir olmadığı, iyiliğin karşılığının iyilik olduğu bilgileri ayetlerle verilmiş ve konu başlığı desteklenmiştir.

Ünitede ayetlerin kullanım alanının çeşitlendirilmesi ayet öğretimini kolaylaştırması ve daha zevkli hale getirilmesi açısından uygun olurdu.

1. 4. Genel Değerlendirme

Şu ana kadar İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programında Ahlak öğrenme alanında 4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabındaki 5. ünite olan "Sevgi, Dostluk ve Kardeşlik" başlıklı ünitede kullanılan ayetler din öğretimi açısından değerlendirilmiştir.

Kullanılan ayetler genel anlamda öğrencilerin dil ve kavram gelişimlerine uygundur ancak; dini terimlerin bazılarının sadeleştirilerek kullanılması ya da parantez içinde verilecek olan ek bilgilerle desteklenerek öğrencilere sunulması ayet öğretimi açısından daha uygun olurdu. Ayetlerde devrik cümlelere rastlanmamış ve kurallı cümlelere yer verilmiştir. Ayrıca, ayetlerin genelde konu anlatımı içinde sunulduğu dikkatimizi çeken bir durumdur. Kullanılan ayetlere etkinlik içinde daha çok yer verilmesi, ayetlerin ders kitabında renkli tablolar içine yerleştirilerek sunulması ayet öğretimini kolaylaştırabilir, öğrencilerin dikkatini daha çok çekerek onların bilişsel seviyelerine daha çok katkıda bulunabilirdi.

Ünitede, ahlak öğretiminde çok önemli olan "sevgi, dostluk ve kardeşlik" kavramlarına yer verilmesi din ve ahlak öğretimi açısından önemlidir. İlköğretim 4.sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde ahlak öğrenme alanında yer verilen ayetler, öğretim programında aynı ünite için belirtilen kazanım, beceri, kavram ve değerleri genel olarak gerçekleştirmeye katkı sağlayacaktır. Ayetler konu başlıklarını destekleyecek şekilde içeriğe uygun ve genelde anlaşılır bir anlatımla kullanılmıştır. Didaktik- metodik açıdan genelde öğreticilik yönü ağır basan ayetler kullanılmıştır.

2. 5. SINIF AHLAK ÖĞRENME ALANINDA KULLANILAN AYETLERİN DİN ÖĞRETİMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

2. 1. 5. Sınıf 5. Ünite ″Sevinç ve Üzüntülerimizi Paylaşalım" Ünitesinde Ahlak Öğrenme Alanında Kullanılan Ayetler

5. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde, ahlak öğrenme alanı "Sevinç ve Üzüntülerimizi Paylaşalım" ünitesinde kullanılan ayetlerin metin ve mealdeki kullanımları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 5: "Sevinç ve Üzüntülerimizi Paylaşalım" Ünitesinde Ahlak Öğrenme Alanında Kullanılan Ayetler

Ayetlerin 5. Sınıf DKAB Ders Kitabındaki Kullanımı	**Ayetlerin Meali**
1. Ayet: "Sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) harcamadıkça "iyiliğe" eremezsiniz. Her ne harcarsanız, Allah onu hakkıyla bilir." (Al-i İmran Suresi, 92. ayet)	1. Ayet: *"Sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) harcamadıkça «iyi»ye eremezsiniz. Her ne harcarsanız, Allah onu hakkıyla bilir."* (Al-i İmran Suresi, 92. ayet)
2. Ayet: "Onların yaptıkları hiçbir hayır, karşılıksız bırakılmayacaktır. Allah, sorumluluk sahiplerini çok iyi bilir." (Al-i İmran Suresi, 115. ayet)	2. Ayet: "*Onların yaptıkları hiçbir hayır karşılıksız bırakılmayacaktır. Allah, takvâ sahiplerini çok iyi bilir. "* (Al-i İmran Suresi, 115. ayet)
3. Ayet: "Biz onu (Kur'an'ı) Kadir Gecesi'nde indirdik.Kadir Gecesi'nin ne olduğunu sen bilir misin?Kadir Gecesi ,bin aydan hayırlıdır.O gecede,Rablerinin izniyle melekler ve Ruh (Cebrail),her iş için iner dururlar .O gece esenlik ,gün ağarıncaya dek sürer." (Kadir Suresi,1-5.ayetler)	3. Ayet: "*Biz onu (Kur'an'ı) Kadir gecesinde indirdik. 2. Kadir gecesinin ne olduğunu sen bilir misin?3. Kadir gecesi, bin aydan hayırlıdır. 4. O gecede, Rablerinin izniyle melekler ve Ruh (Cebrail), her iş için iner dururlar. 5. O gece, esenlik doludur. Ta fecrin doğuşuna kadar"* (Kadir Suresi, 1-5. ayetler)
4. Ayet: "Ey iman edenler! Cuma günü namaza çağrıldığınız (ezan okunduğu) zaman, hemen Allah'ı anmaya koşun ve alış-verişi bırakın.Eğer bilirseniz, elbette bu, sizin için daha hayırlıdır. Namaz kılınınca artık yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lütfundan isteyin. Allah'ı çok zikredin; umulur ki kurtuluşa erersiniz." (Cuma Suresi, 9-10. ayetler)	4.Ayet: *"Ey iman edenler! Cuma günü namaza çağırıldığınız (ezan okunduğu) zaman, hemen Allah'ı anmaya koşun ve alış verişi bırakın. Eğer bilmiş olsanız, elbette bu, sizin için daha hayırlıdır. 10. Namaz kılınınca artık yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lütfundan isteyin. Allah'ı çok zikredin; umulur ki kurtuluşa erersiniz. "* (Cuma Suresi, 9-10. ayet)

5. Ayet: "Ramazan ayı; insanlara yol gösterici, doğrunun ve doğruyu eğriden ayırmanın açık delilleri olarak Kur'an'ın indirildiği aydır. Öyle ise sizden Ramazan ayını idrak edenler onda oruç tutsun. Kim o anda hasta veya yolcu olursa (tutamadığı günler sayısınca) başka günlerde kaza etsin. Allah sizin için kolaylık ister, zorluk istemez…" (Bakara Suresi, 185. ayet)	5. Ayet: "*Ramazan ayı, insanlara yol gösterici, doğrunun ve doğruyu eğriden ayırmanın açık delilleri olarak Kur'an'ın indirildiği aydır. Öyle ise sizden Ramazan ayını idrak edenler onda oruç tutsun. Kim o anda hasta veya yolcu olursa (tutamadığı günler sayısınca) başka günlerde kaza etsin. Allah sizin için kolaylık ister, zorluk istemez.* Bütün bunlar, sayıyı tamamlamanız ve size doğru yolu göstermesine karşılık, Allah'ı tazim etmeniz, şükretmeniz içindir." (Bakara Suresi,185. ayet)
6. Ayet: "Her canlı ölümü tadacaktır…" (Al-i İmran Suresi,185.ayet)	6. Ayet: "*Her canlı ölümü tadacaktır.* Ve ancak kıyamet günü yaptıklarınızın karşılığı size tastamam verilecektir. Kim cehennemden uzaklaştırılıp cennete konursa o, gerçekten kurtuluşa ermiştir. Bu dünya hayatı ise aldatma metâından başka bir şey değildir." (Al-i İmran Suresi, 185. ayet)
7. Ayet: "Bunların arkasından gelenler şöyle derler: Rabb'imiz! Bizi ve bizden önce gelip geçmiş imanlı kardeşlerimizi bağışla; kalplerimizde, iman edenlere karşı hiçbir kin bırakma! Rabb'imiz! Şüphesiz ki sen çok şefkatli, çok merhametlisin!" (Haşr Suresi, 10. ayet)	7. Ayet: *"Bunların arkasından gelenler şöyle derler: Rabbimiz! Bizi ve bizden önce gelip geçmiş imanlı kardeşlerimizi bağışla; kalplerimizde, iman edenlere karşı hiçbir kin bırakma! Rabbimiz! Şüphesiz ki sen çok şefkatli, çok merhametlisin!"* (Haşr Suresi, 10. ayet)
8. Ayet: "…Siz hayıra ne harcarsanız, Allah onun yerine başkasını verir. O, rızık verenlerin en hayırlısıdır." (Sebe Suresi, 39. ayet)	8. Ayet: "De ki: Rabbim, kullarından dilediğine bol rızık verir ve (dilediğinden de) kısar. *Siz hayıra ne harcarsanız, Allah onun yerine başkasını verir. O, rızık verenlerin en hayırlısıdır."* (Sebe Suresi, 39. ayet)
9. Ayet: "Namazı dosdoğru kılın, zekatı verin. Kendiniz için her ne iyilik işlemiş olursanız Allah katında onu bulursunuz…" (Bakara Suresi, 110. ayet)	9. Ayet: *"Namazı kılın, zekâtı verin, önceden kendiniz için yaptığınız her iyiliği Allah'ın katında bulacaksınız*. Şüphesiz Allah, yapmakta olduklarınızı noksansız görür." (Bakara Suresi, 110. ayet)
10. Ayet: "Kim iyilik getirirse, ona o (getirdiği) nin on katı vardır…" (En'am Suresi, 160. ayet)	10. Ayet: *"Kim (Allah huzuruna) iyilikle gelirse ona getirdiğinin on katı vardır*. Kim de kötülükle gelirse o sadece getirdiğinin dengiyle cezalandırılır. Onlar haksızlığa uğratılmazlar." (En'am Suresi, 160. ayet)
11. Ayet: "…Kendileri zaruret içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler…" (Haşr Suresi, 9. ayet)	11. Ayet: "Daha önceden Medine'yi yurt edinmiş ve gönüllerine imanı yerleştirmiş olan kimseler, kendilerine göç edip gelenleri severler ve onlara verilenlerden dolayı

	içlerinde bir rahatsızlık hissetmezler. *Kendileri zaruret içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler.* Kim nefsinin cimriliğinden korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerdir." (Haşr Suresi, 9. ayet)
12. Ayet: "Amaya (görme özürlü) güçlük yoktur; topala (ortopedik özürlü) güçlük yoktur; hastaya da güçlük yoktur…" (Nur Suresi, 61. ayet)	12. Ayet: *"Âmâya güçlük yoktur; topala güçlük yoktur; hastaya da güçlük yoktur. (Bunlara yapamayacakları görev yüklenmez; yapamadıklarından dolayı günahkâr olmazlar.)* Sizin için de, gerek kendi evlerinizden, gerekse babalarınızın evlerinden, annelerinizin evlerinden, erkek kardeşlerinizin evlerinden, kız kardeşlerinizin evlerinden, amcalarınızın evlerinden, halalarınızın evlerinden, dayılarınızın evlerinden, teyzelerinizin evlerinden, veya anahtarlarını uhdenizde bulundurduğunuz yerlerden, yahut dostlarınızın evlerinden yemenizde bir sakınca yoktur. Toplu halde veya ayrı ayrı yemenizde de bir sakınca yoktur. Evlere girdiğiniz zaman, Allah tarafından mübarek ve pek güzel bir yaşama dileği olarak kendinize (birbirinize) selâm verin. İşte Allah, düşünüp anlayasınız diye size âyetleri böyle açıklar." (Nur Suresi, 61. ayet)
13. Ayet: "Kim zerre miktarı hayır yapmışsa onu görecektir." (Zilzal Suresi, 7. ayet)	13. "*Kim zerre miktarı hayır yapmışsa onu görür"* (Zilzal Suresi , 7. ayet)

Bu ünitede kullanılan toplam 13 ayetin altı tanesinin tam meal olarak, diğer yedi tanesinin ise, konuyu destekleyecek ilgili metin seçilerek kısmen alıntılanarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Kısmen alıntılanan Bakara 185., Al-i İmran 185., Bakara 110., En'am 160. ayetleri ayet mealinin baş kısmından, Haşr 9. ortasından, Sebe 39. ayeti ise ayet mealinin son kısmından seçilerek alıntılanmıştır. Her altı kısmi alıntılamada da üç nokta (…) ile alıntılamanın öncesi ve /veya sonrası olduğuna işaret edilmiştir.

Ayet meallerinin alıntılanmasında bazı kelime ve / veya kavramların değiştirilerek kullanıldığı tespit edilmiştir. Al-i İmran 125. ayetinde yer alan "takva " kavramı, metin içinde "sorumluluk"; Kadir 5. ayette yer alan "fecir" kavramı ise, metinde "günün ağarması" kavramıyla sadeleştirilerek kullanılmıştır. Ayrıca; Nur

61. ayetin mealinde yer alan “topal” kelimesi, metin içinde parantez içinde verilen “ortopedik özürlü” kavramıyla desteklenmiştir. Bu kavramlar dışında diğer ayetlerde herhangi bir sadeleştirme yapılmamıştır.

2. 2. Ayetlerin Öğrencilerin Gelişim Düzeylerine Uygunluğu Açısından Değerlendirilmesi

2. 2. 1. Ayetlerin Öğrencilerin Bilişsel/ Dil ve Kavram Gelişimlerine Uygunluğu

5. sınıf seviyesinde ahlak öğrenme alanında kullanılan ayetleri öğrencilerin bilişsel ve kavram gelişimleri açısından incelediğimizde, toplam 14 tane ayet kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu sayıyı diğer sınıf seviyelerinde ahlak öğrenme alanında kullanılan ayet sayısıyla karşılaştırdığımızda, 4. sınıf düzeyinden sonra en az sayıda ayet kullanılan sınıf seviyesinin 5. sınıf düzeyi olduğu dikkatimizi çekmektedir. Bu durumun öğrencinin bilişsel gelişim dönemlerinin dikkate alınmasından kaynaklandığı düşünülebilir.

5. sınıf seviyesinde ahlak öğrenme alanında kullanılan ayetlerde genel olarak sade ve akıcı bir dil kullanılmıştır. Ünitede din dilinin kendi özelliğinden kaynaklandığı için Arapça kelimeler de kullanılmıştır. Kelime ve terimlerin bazıları parantez içinde verilen ek bilgilerle desteklenmiş bazılarında ise ek bilgilere yer verilmemiş ve kelime anlamını ya öğrencinin araştırıp bulması istenmiş ya da kitabın son kısmındaki sözlük bölümüyle bu eksik giderilmeye çalışılmıştır.

Ünite başlığı altında kullanılan ayetlerde yer verilen “Hayr, Cebrail (Ruh), esenlik, günün ağarması, lütuf, idrak etmek, kaza etmek, temenni, rızk, zaruret, zerre” gibi kelime ve /veya kavramların 5. sınıf öğrencisinin dil gelişimleri açısından anlaşılması zor kelimeler oldukları düşünülebilir.

Aşağıdaki tabloda, bu kelime ve/veya kavramların 4.sınıf seviyesinden 5.sınıf ahlak öğrenme alanı ünitesine kadar geçtiği ünitelerde kullanılma durumları gösterilmiştir.

Tablo 6: 5. Sınıf Ahlak Öğrenme Alanı "Sevinç ve Üzüntülerimizi Paylaşalım" Ünitesinde Yer Verilen Ayetlerde Geçen ve Öğrencilerin Dil Gelişim Seviyelerinin Üzerinde Olabileceği Düşünülen Kelime ve / veya Kavramların Daha Önceki Sınıf Düzeyi ve Ünitelerde Kullanılma Durumları

Kavramlar/ Kelimeler	**4. Sınıf Düzeyinde Kullanılma Durumları**	**5. Sınıf Ahlak Öğrenme Alanına Kadar Olan Bölümde Kullanılma Durumu**
Ruh(Cebrail)	4. Ünite "Kur'an-ı Kerim'in İç Düzeni" 4.2. Sure konu başlığı altında Kadir Suresi 1-5 .ayetler	3. Ünite " Hz. Muhammed ve Aile Hayatı " 3.4. Hz. Muhammed' in Ailesinde Komşuluk İlişkilerine Önem Verilirdi (Buhari, Edeb, 28)
Esenlik	4.Ünite "Kur'an-ı Kerim'in İç Düzeni" 4.2.Sure konu başlığı altında Kadir Suresi 1-5.ayetler	-
Gün ağarması	4. Ünite "Kur'an-ı Kerim'in İç Düzeni" 4.2. Sure konu başlığı altında Kadir Suresi 1-5. ayetler	-
İdrak etmek	-	-
Kaza Etmek	-	-
Temenni-esenlik	1.Ünite "Din ve Ahlak Hakkında Neler Biliyoruz?" 1.5. Selamlaşıyoruz konu anlatımı	-
Rızk	2. Ünite "Temiz Olalım" 1. Dinim Temiz Olmamı İstiyor 1.4. Sağlığım İçin Temizlik konusu Ta-Ha Suresi, 81. ayet	1.Ünite "Allah İnancı" 4.Her Şeyi Yaratan Allah'tır (Mü'min Suresi, 13. ayet)
Zerre	-	-

Hayr	1. Ünite "Din ve Ahlak Hakkında Neler Biliyoruz?" 4. Din Güzel Ahlaktır konusunda Buhari, Edeb, 38-39; Tirmizi, Birr, 47-48 hadisi	3. Ünite " Hz. Muhammed ve Aile Hayatı" 3.4. Hz. Muhammed'in Ailesinde Komşuluk İlişkilerine Önem Verilirdi – (Tirmizi, Bir, 28)
Lütuf	-	2. Ünite " İbadet Konusunda Bilgilenelim" 6.1. Niçin Dua Edilir? – (Tirmizi, Daavat, 126)

Tabloya göre, bu kavramlardan "Ruh (Cebrail), esenlik, gün ağarması, hayr, lütuf, temenni ve rızk" kavramlarının daha önceki konularda geçtiği diğer kavramların ise geçmediği tespit edilmiştir.

5.sınıf düzeyindeki öğrenci "Ruh (Cebrail), esenlik, günün ağarması, temenni-esenlik, rızk, hayr ve lütuf" kavramlarıyla ilk defa bu ünitede karşılaşmamaktadır. Ancak; daha önceki ünitelerde bu kavramları açıklayacak herhangi bir anlatım ya da paragraf bulunmamaktadır. Öğrenci, bu kavramları duymuş olmasına rağmen anlamını tam olarak bilmeyebilir ve zihninde bu kavramları anlamlandıramayabilir. Bu kavramlar 4. sınıftan 5. sınıf ahlak öğrenme alanı ünitesine kadar Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında tekrar edilerek kullanılan kavramlar olarak dikkatimizi çekmektedir. Burada bir tür kavram öğretiminin gerekli olduğu ve bunu ya bir cümleden oluşan bir tanım içerisinde ya da birkaç kelimelik bir anlatımla sağlamanın uygun olacağı düşünülebilir.

"İdrak etmek" , "kaza etmek" ve "zerre" kavramlarına ise 5. sınıf ahlak öğrenme alanı ünitesine kadar olan ünite ve konu anlatımlarında yer verilmediği tespit edilmiştir. Dolayısıyla; 5. sınıf düzeyinde bu kavrama yer verilen tek konu başlığı "Sevinç ve Üzüntülerimizi Paylaşalım " ünitesinin "Ramazan Ayını Sevinç ve Heyecanla Karşılarız" ve "Engellilere Sevgi İle Bakar, Sıkıntılarını Paylaşırız" konularıdır. Kavramın, ders kitabının sözlük bölümünde açıklanması ya da parantez içinde verilecek ek bir bilgiyle desteklenmesi ayetin öğretimi açısından daha uygun olurdu.

Bu kelime ve / veya kavramların kullanıldıkları ayetleri incelediğimizde; "Sevinçlerimizi Paylaşalım" ünitesinin bir alt başlığı olarak anlatılan "Kadir Gecesi" konu başlığı altında kullanılan Kadir 1-5. ayetlerde yer alan "Hayr, Cebrail (Ruh), esenlik, günün ağarması" gibi kelime ve/veya kavramların, *"Biz onu (Kur'an'ı) Kadir Gecesi'nde indirdik. Kadir Gecesi'nin ne olduğunu sen bilir misin? Kadir Gecesi, bin aydan hayırlıdır. O gecede, Rablerinin izniyle melekler ve Ruh (Cebrail), her iş için iner dururlar. O gece esenlik, gün ağarıncaya dek sürer."* ayetlerinde yer aldığı tespit edilmiştir. Ayette kullanılan "Ruh" kavramı, parantez içinde verilen "Cebrail" kavramıyla desteklenmiştir ve sözlükte "Ruh" kavramına yer verilmemesine rağmen, "Cebrail" kavramı açıklanmıştır. Ayetin *"...Kadir Gecesi bin aydan daha hayırlıdır..."* bölümünde yer alan "hayr" kavramı ve "…O gece esenlik, gün ağarıncaya kadar sürer." cümlesinde kullanılan "esenlik" kavramlarına da kitabın sözlük bölümünde yer verilmemiş ve bu kavramlar parantez içinde verilebilecek ek bilgilerle de desteklenmemiştir. Oysa, "hayr" kavramı yerine TDK sözlükte verilmiş ve "hayr" kavramına karşılık gelen "iyilik" kavramı; "esenlik" kavramı yerine de yine TDK sözlükte esenlik kavramına karşılık gelen "Dua, selâm, selâmet, sağlık, rahat, huzur" kelimelerinden biri kullanılabilir ya da bu kelimeler parantez içinde verilecek açıklayıcı bilgilerle desteklenebilirdi. Yine "gün ağarması" kavramının 5. sınıf düzeyindeki öğrenciler tarafından yeterince anlaşılmayabileceği düşünülebilir. Bu kavram yerine de "gün doğması" kavramı kullanılsaydı ayet öğretim açısından daha anlaşılır olabilirdi.

Ünitenin "Cuma Günü Bütün Müslümanlar İçin Önemlidir" konu başlığı altında kullanılan Cuma 9-10. ayetlerde "lütuf" kavramı dikkatimizi çekmektedir. Bu ayette "lütuf" kavramı yerine "yardım, iyilik" kavramlarından herhangi biri kullanılabilir ya da "lütuf" kavramı parantez içinde verilecek "Önem verilen, sayılan birinden gelen iyilik, yardım" açıklamasıyla desteklenebilirdi. 5. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabının sözlük bölümünde de bu kavrama yer verilmediği tespit edilmiştir. Bu kavramların en azından sözlük kısmında açıklanması uygun olurdu. Örneğin Bakara 185. "Ramazan Ayını Sevinç ve Heyecanla Karşılarız" konu başlığı altında kullanılan *"Ramazan ayı; insanlara yol gösterici, doğrunun ve doğruyu eğriden ayırmanın açık delilleri olarak Kur'an'ın indirildiği aydır. Öyle ise sizden Ramazan ayını idrak edenler onda oruç tutsun. Kim o anda hasta veya yolcu*

olursa (tutamadığı günler sayısınca) başka günlerde kaza etsin. Allah sizin için kolaylık ister, zorluk istemez…" mealindeki ayette dikkatimizi çeken "idrak etmek" ve "kaza etmek" kavramları ve Sebe 39'da yer verilen "rızk" kavramı da sadeleştirilmemesine rağmen sözlük bölümünde açıklanmıştır ve sözlük bölümü öğrencilerin bu ayette kullanılan kavram bilgisi eksikliklerine cevap vermektedir. Ancak; "Hastaları Ziyaret Ederiz" konu başlığı altında kullanılan Al-i İmran Suresi 185. ayette kullanılan "temenni" kavramı sözlükte açıklanmamıştır. Bu kavram parantez içinde verilecek ek bir bilgiyle açıklanabilir ya da "temenni" kavramı yerine "dilek, istek" kavramlarından biri kullanılabilirdi. "Hastaları Ziyaret Ederiz" konu başlığı altında yer verilen Al-i İmran,185. *"Bir hastanın yanına girince, onu sağlık ve uzun ömür temennisiyle onu rahatlatın. Zira böyle yapmak onun gönlünü hoş eder."* ayetinde geçen "gönlünü hoş etmek" deyimi ve "Geçmişlerimizi Anarız" konu başlığı altında yer verilen Al-i İmran 185. *"Her canlı ölümü tadacaktır…"* ayetinde geçen "ölümü tatmak" kavramı da 5.sınıf düzeyindeki bir öğrencinin dil ve kavram gelişimi açısından zihninde anlamlandırabileceği, bilişsel olarak gelişimlerine katkıda bulunabilecek ve düşünmesini sağlayabilecek kullanımlardır.

Haşr 9. *"…Kendileri zaruret içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler…"* ayette kullanılan "zaruret" kavramı yerine "zor durumda bulunmak" ya da "ihtiyaç sahibi olanlar" ifadeleri kullanılabilirdi. Ayrıca bu ayette yer verilen "Onlar" zamirinin muhatabının kim olduğu öğrenciler tarafından anlaşılmayabilir. Bu zamirin muhatabı parantez içinde ifade edilebilirdi. "Engellilere Sevgi İle Bakar, Sıkıntılarını Paylaşırız" konu başlığı altında yer verilen Nur 61. *"Amaya (görme özürlü) güçlük yoktur; topala (ortopedik özürlü) güçlük yoktur; hastaya da güçlük yoktur."* ayetinde öğrenciler tarafından anlaşılmayabileceği düşünülen kelimelerin karşılığı parantez içinde verilmiştir. Yine aynı başlık altında yer verilen Zilzal 7. *"Kim zerre miktarı hayır yapmışsa onu görecektir."* ayetinde kullanılan "zerre miktarı" kavramı kitabın sözlük bölümünde açıklanmıştır ancak "zerre" kavramı yerine "ufacık" ya da "çok az" gibi daha anlaşılabilir kavramlar kullanılabilirdi.

Ayetlerde yer verilen kavram ve terimler anlamlarına uygun bir şekilde kullanılmıştır. Kullanılan kelime, terim ve deyimlerin yazımında TDK' nın ilkelerine uyulmuştur.

Kullanılan ayetlerin cümle yapıları 5.sınıf seviyesine uygun uzunluktadır. 5.sınıfta bir cümledeki kelime sayısının on ikiyi geçmemesi gerekmektedir. Ayetleri incelediğimizde bu kuralın uygulandığı dikkat çekmektedir. Cümlelerdeki kelime dizilişi dil kurallarına uygundur. Özne, nesne, yüklem şeklinde kurallı bir cümle dizilişi vardır. Ayetlerde devrik cümlelere rastlanmamıştır.

2. 2. 2. Ayetlerin Öğrencilerin Ahlaki Gelişim Düzeylerine Uygunluğu

Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretiminin başladığı dördüncü sınıfta bireyler son çocukluk dönemini, bir başka ifadeyle de somut işlemler dönemini yaşarlar. Ahlâkî olarak Piaget'e göre ahlâkî gerçeklik evresini, Kohlberg'e göre ise geleneksel ahlâk düzeyini başarırlar. 4-8. sınıf çocukları, Kohlberg'e göre geleneksel düzeyde bir ahlâkî yapıya sahiptirler. Bu düzey; ilk olarak, karşılıklı kişiler arası beklentiler, ilişkiler ve kişiler arası uyma evresi ile ikinci olarak da toplumsal sistem ve vicdan evrelerinden oluşur.[208]

5. sınıf seviyesinde anlatılan "Sevinç ve Üzüntülerimizi Paylaşalım" ünitesinin kapsadığı konular ahlak öğretimiyle doğrudan ilgilidir. Ünite konularından bazıları: "Paylaşmak Niçin Önemlidir?", "Sevinçlerimizi Paylaşalım", "Kandil Gecelerimiz", "Üzüntülerimizi Paylaşalım", "Hastaları Ziyaret Ederiz", "Geçmişlerimizi Anarız", "Zor Durumda Olanlara Yardım Ederiz", "Engellilere Sevgi ile Bakar, Sıkıntılarını Paylaşırız", "Tahiyyat Duası ve Anlamı" dır.

Bu sınıf düzeyinde ahlak öğrenme alanında yer verilen "Zor Durumda Olanlara Yardım Ederiz" konu başlığı altında yer verilen Sebe 39, Bakara 110, En'am 160, Haşr 9 ayetlerinin, yaptığımız iyiliğin yine iyilikle karşılık bulacağı, Allah'ın iyiliklerimizin mükafatını vereceğini, zaruret içindeyken bile ihtiyaç sahiplerine yardım edenlerin erdemli insanlar olduğunu vurgulayarak iyiliğe teşvik eden ayetler olduğu dikkatimizi çekmektedir. Bu ayetler, sosyal yaşamımızda, aile içi ve arkadaşlık ilişkilerimizde nasıl davranmamız gerektiği hakkında bilgi vermekte ve iyiliğe teşvik etmektedir. Ahlaki gelişim düzeyi olarak başkalarını anlama ve benmerkezcilikten kurtulma, toplum ilişkilerinde daha duyarlı olma döneminde olan öğrenciler açısından onların ahlaki gelişimlerine katkıda bulunabilecek bir ayetlerdir.

[208] Gander-Gardiner, *a.g.e.* ss. 286-287.

“Engellilere Sevgi ile Bakar, Sıkıntılarını Paylaşırız” konu başlığı altında yer verilen Nur 61. ayetini incelediğimizde ise, ayetin öğrencilerin ahlaki gelişim düzeylerini doğrudan etkileyebilecek bir ayet olduğu düşünülebilir. *“Amaya (Görme Özürlü) güçlük yoktur; topala (ortopedik özürlü) güçlük yoktur; hastaya da güçlük yoktur.”* ayeti, günlük yaşamda engelli olan insanlarla karşılaştıklarında onlara karşı bakış açılarını olumlu yönde değiştirebilecek bir ayettir. Bu yönüyle, öğrencilerin vicdanını harekete geçirebilecek nitelikte bir ayet olduğu düşünülebilir. Aynı konu başlığı altında kullanılan Zilzal 7. ayetinde de herkesin yaptığı iyiliği zerre miktarınca da olsa göreceğine vurgu yapılmıştır.Bu ayette direkt olarak engellilere sevgiden ya da onların sıkıntılarını paylaşmaktan bahsedilmemektedir. Ancak genel olarak yapılan iyiliği teşvik eden bir ayettir ve bu yardım engelliler için de gereklidir. Bu yönüyle öğrencilerin yardımlaşma ve paylaşma duygularını engellilere yardım konusunda da harekete geçirerek ahlaki gelişimlerine katkıda bulunabileceği düşünülebilir.

2. 3. Ayetlerin Eğitim-Öğretim Açısından Uygunluğunun Değerlendirilmesi

2. 3. 1. Ayetlerin Konu Ve Kazanımları Desteklemesi Açısından Uygunluğu

5. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabında ahlak öğrenme alanında anlatılan konular, konuların vermeyi amaçladığı kazanımlar, beceriler, kavramlar ve değerler Tablo 7’ de gösterilmiştir.

Tablo 7: 5. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi "Sevinç ve Üzüntülerimizi Paylaşalım" Ünitesinde Ahlak Öğrenme Alanında Kullanılan Ayetlerin Kullanıldıkları Konu, Kazanım, Beceri, Kavram ve Değerler

Konular	**Kazanımlar**	**Beceriler**	**Kavramlar**	**Değerler**
1.Paylaşmak Niçin Önemlidir?	1. Paylaşmanın insan için bir ihtiyaç ve erdem olduğunun farkında olur.			
2.Sevinçlerimizi Paylaşalım				
2.1.Bayramlar Sevinçli Günlerimizdir	2. Dini ve milli bayramlar ile kandil gecelerinin, sevgi ve paylaşma açısından önemini fark eder.			
2.1.1.Dini Bayramlarımız				
2.1.2.Milli Bayramlarımız		Araştırma		
2.2.Kandil Gecelerimiz	3. Sevinç ve üzüntülerin paylaşılmasında milli ve dini bayramlarımızın önemini kavrar.		Dostluk	Yardımseverlik
2.3.Diğer Önemli Günlerimiz			Kardeşlik	
2.3.1.Cuma Günü Bütün Müslümanlar İçin Önemlidir		İletişim ve empati	Paylaşımcı olmak	Paylaşma
2.3.2.Ramazan Ayını Sevinç ve Heyecanla Karşılarız	4. Cuma gününün Müslümanlar için önemini kavrar.		Samimiyet	Dayanışma
3.Üzüntülerimizi Paylaşalım		Türkçe'yi doğru, güzel ve etkili kullanma	Saygı	Hoşgörü
3.1.Hastaları Ziyaret Ederiz	5. Ramazan Ayının sevinç ve heyecanla karşılandığını fark eder.		Sevgi	Dostluk
3.2.Geçmişlerimizi Anarız			Yardımseverlik	
3.3.Zor Durumda Olanlara Yardım Ederiz	6. İnsanları iyilikle anmaya, zor durumda olanlara yardıma, hastaları ziyaret etmeye istekli olur.		Hoşgörü	Kardeşlik
3.4.Engellilere Sevgi ile Bakar, Sıkıntılarını Paylaşırız		Sosyal Katılım		
4.Tahiyyat Duası ve Anlamı	7. Toplumdaki engellilerin sorunlarına çözüm önerileri geliştirir.			
	8. Tahiyyat duasını ezbere okur ve anlamını söyler.			

Ünitede kullanılan ayetleri, tabloda gösterilen amaçları desteklemeleri açısından incelediğimizde, ayetlerin kullanıldıkları konu başlıklarını, kazanım, beceri ve değerleri genelde desteklediği tespit edilmiştir. Çünkü; ünitede ahlak öğrenme alanında, en önemli ahlaki değerlerden olan yardımlaşma, paylaşma, dayanışma, hoşgörü, dostluk ve kardeşlik değerleri ve kavramlarının kazandırılması amaçlanmaktadır. Ünite konuları işlenirken öğrencileri paylaşma ve yardımlaşma konusunda daha istekli hale getirmek için onların merhamet, acıma vb. duygularının harekete geçirilmesi gerekmektedir ve bunu sağlayabilmek için paylaşma, yardımlaşma, hoşgörü, dostluk ve kardeşlik kavramları ile ilgili Kur'an-ı Kerim ayetlerinden örnekler verilerek dinin teşvik edici yönünden yararlanılmaktadır. Kullanılan ayetleri, konu başlıkları, kazanım, beceri, kavram ve değerleri desteklemeleri açısından incelediğimizde ayetlerin bir kısmının, doğrudan konu başlığını desteklediği, bir kısmının da konu başlığını dolaylı yoldan destekleyerek kullanıldığı tespit edilmiştir. Örneğin; Haşr 9. *"...Kendileri zaruret içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler..."* ayetinin içeriği konu başlığını desteklemektedir ancak; ayette geçen "onlar" zamirinin muhatabının kim olduğu öğrenciler tarafından anlaşılmayabilir. Bu zamirin muhatabı parantez içinde ifade edilmesi ayetin öğretimi açısından daha uygun olurdu. "Hastaları Ziyaret Ederiz" konu başlığı altında yer verilen Al-i İmran 185. *"Bir hastanın yanına girince, ona sağlık ve uzun ömür temennisiyle onu rahatlatın. Zira böyle yapmak onun gönlünü hoş eder."* ayeti de kullanıldığı konu başlığını ve "İnsanları iyilikle anmaya, zor durumda olanlara yardıma, hastaları ziyaret etmeye istekli olur." kazanımını doğrudan desteklemektedir.

"Zor Durumda Olanlara Yardım Ederiz" konu başlığı altında kullanılan Sebe 39. *"...Siz hayıra ne harcarsanız, Allah onun yerine başkasını verir. O, rızık verenlerin en hayırlısıdır."* ayetinin içeriği, yardımlaşmaya teşvik açısından konu başlığını desteklemektedir. Ancak, ayrıntılı olarak incelediğimiz zaman konu başlığında geçen "Zor Durumda Olanlar" kavramını karşılayan bir yargıya doğrudan ulaşılamamaktadır. Yine aynı başlık altında kullanılan En'am 160., *"Kim iyilik getirirse, ona o (getirdiği) nin on katı vardır..."* ayeti de konu başlığıyla doğrudan bağlantılı değildir. Ancak ayetin konusu iyilik yapmak olduğu için ayetin,bu konu

başlığı altında kullanıldığı düşünülebilir. Ayetleri incelemeye devam ettiğimizde, ”Engellilere Sevgi İle Bakar, Sıkıntılarını Paylaşırız” konu başlığı altında kullanılan Nur, 61. *“Amaya (görme özürlü) güçlük yoktur; topala (ortopedik özürlü) güçlük yoktur; hastaya da güçlük yoktur.”* ayetinden de engellilere karşı nasıl davranılması gerektiğine dair net bir anlam çıkarılamamaktadır. Ancak; ayetin konusu engelliler olduğu için, ayetin bu konu başlığı altında sunulduğu düşünülebilir. Zilzal 7. “Kim zerre miktarı hayır yapmışsa onu görecektir.” ayetinde de direkt olarak engellilere sevgiden ya da onların sıkıntılarını paylaşmaktan bahsedilmemektedir. Ancak, genel olarak yapılan iyiliği teşvik eden bir ayet olduğu için, konuyla dolaylı olarak bağlantısı kurulabilir. Kullanılan bu ayetler, “İnsanları iyilikle anmaya, zor durumda olanlara yardıma, hastaları ziyaret etmeye istekli olur.” ve “Toplumdaki engellilerin sorunlarına çözüm önerileri geliştirir.” kazanımlarını destekleyecek nitelikte ayetlerdir.

5. sınıf düzeyindeki bir öğrenci, konular arasında bağlantı kurabilecek bilişsel olgunluğa ulaştığı için bu ayetleri konuyla ilişkilendirebilecektir ancak yine de, ayetler açıklanırken öğrencilerin yönergelere ihtiyaçları olduğu düşünülebilir. Öğrenciler, ayetin konuyla bağlantısını kuramadığı takdirde, ayetler öğretimde kullanılma amacına hizmet edemeyecektir.

“Zor Durumda Olanlara Yardım Ederiz” konu başlığı altında yer verilen Haşr 9. *“...Kendileri zaruret içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler…”* ayetinin meali, *“Daha önceden Medine'yi yurt edinmiş ve gönüllerine imanı yerleştirmiş olan kimseler, kendilerine göç edip gelenleri severler ve onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık hissetmezler. Kendileri zaruret içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerdir. “* şeklindedir. Ayetin mealinde, ensarın muhacirlere karşı tutum ve davranışının cereyan ediş çerçevesi çizilmiş ve kendileri muhtaç iken, başkalarının ihtiyacını giderme niteliği vurgulanmıştır. Oysa ayet, konu başlığını destekleyecek şekilde, ayetin öncesi olan ensar-muhacir arasındaki sevgi ve yardımlaşmadan bahseden bölümden sonrası kısmen alıntılanmıştır. Ayet alıntılanış şekliyle kullanıldığı konu başlığı, kazanım, beceri ve değerleri desteklemektedir ancak; öğrenci ayetin tam metniyle karşılaştırıldığında açıklama gerektirebilecek bir

anlam oluşabilir. Bu ayet, ünitenin "insanları iyilikle anmaya, zor durumda olanlara yardıma, hastaları ziyaret etmeye istekli olur." kazanımını desteklemektedir.

2. 3. 2. Ayetlerin Didaktik-Metodik Açıdan Uygunluğu :

Tablo 8: 5. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Ahlak Öğrenme Alanında Kullanılan Ayetlerin Ünite İçerisinde Kullanım Şeklinin Sayısal Dağılımı

Konu Anlatımında Kullanılma Sayısı	**Etkinlikte Kullanılma Sayısı**	**Değerlendirme Bölümünde Kullanılma Sayısı**	**Kullanılan Toplam Ayet Sayısı**
13	-	-	13

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 5. sınıf ders kitabında ahlak öğrenme alanında kullanılan ayetlerin ünite içerisindeki kullanımının sayısal değerleri Tablo 8' de gösterilmiştir. Buna göre, bu sınıf düzeyinde kullanılan 13 ayetin tamamının konu anlatımında kullanıldığı, etkinlik ve değerlendirme bölümlerinde ayetlerin kullanımına yer verilmediği görülmektedir. Ayetlerin öğretimi açısından bu durum bir eksikliktir. Konu anlatımında kullanılan ayetlerin de on iki tanesi metin içinde paragraflarda kullanılmış sadece bir tanesi ise, resimlenerek tablo içine yerleştirilmiştir. Tablo içinde verilen bu ayete aynı zamanda konu anlatımında da yer verilmiştir. Bu şekilde bir kullanımla ayete daha çok dikkat çekilmek istendiği düşünülebilir. Ancak bu tablo içinde ayet öğretiminin daha etkili olabilmesi için herhangi bir etkinliğe yer verilmemiş sadece ayet meali sunulmuştur.

5. Sınıf İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ahlak öğrenme alanı ünitesini incelediğimizde; genel olarak "Listeleyelim", "Düşünelim", "Yazalım", "Bilgi Kutusu", "Not Edelim", "Paylaşalım", "Bulalım", "Tartışalım" başlıklarıyla hazırlanan etkinliklere yer verildiği ancak, bu etkinliklerde ayet kullanımına yer

verilmediği tespit edilmiştir. Ayetler yerine, daha çok hadis, atasözü ve ünlü düşünürlerin sözleri, şiirler, kavram haritaları, resimlemeler ya da güncel olaylar üzerinden öğrencilerin düşünmeleri, yorum yapmaları ve tartışmaları istenerek ünitenin kazandırmayı amaçladığı "araştırma", "iletişim ve empati" ve "sosyal katılım" becerileri verilmeye çalışılmıştır. Oysaki, etkinliklerde ayetlere de yer verilerek, verilen ayetlerin konusuna uygun olacak şekilde etkinlikler de oluşturulabilir; ayetlerde verilmek istenen bakış açısının öğrenciler tarafından belirlenmesi; ünitede öğrenilen kavramların, ayetlerden öğrenciler tarafından bulunması, işaretlenmesi ya da bu kavramların, çıkarımların listelenmesi istenebilirdi. Bu etkinlikler için öğrencilere, etkinliklerin içeriğine uygun olacak şekilde, "Ayette insanlar arasındaki paylaşma, yardımlaşma, hoşgörü ve dostluğu vurgulayan kelimeler ya da kavramlar hangileridir?" şeklinde bir soru yöneltilebilir ve bu soru üzerinden öğrencilerin bu kavramları yazmaları, listelemeleri ya da bu kavramlar üzerinde tartışmaları istenerek ayet üzerinde eleştirel düşünmeleri sağlanabilirdi. Bu şekilde uygulanacak etkinliklerle ünitenin kazandırmak istediği "araştırma", "iletişim ve empati", "Türkçe'yi doğru, güzel ve etkili kullanma" ve "sosyal katılım" becerilerinin kazandırılmasına da katkıda bulunulabilirdi.

Ayrıca, ünitede "Kandil Gecelerimiz" konu başlığı altında yer verilen "Kadir Gecesi" alt başlığında "Not Edelim" etkinliğine yer verilmiştir. Bu etkinlikte "Kadir Gecesi ismini Kur'an-ı Kerim'in 97. suresinin isminden almıştır." bilgisi verilmiş ve öğrencilerden verilen bu bilgiyi not etmeleri istenmiştir.[209] Bu şekilde bir etkinlik yerine, "Bulalım" ya da "Araştıralım" başlığı altında etkinlikler oluşturulabilir ve bu etkinlikler altında öğrencilere " 'Kadir Gecesi' ismini hangi sureden ya da hangi ayetten almıştır?" sorusu yöneltilerek öğrenciler araştırmaya yönlendirilebilirdi. Böylece ünitenin kazandırmak istediği becerilerden biri olan araştırma becerisi de desteklenmiş olurdu. "Cuma Günü Bütün Müslümanlar İçin Önemlidir" konu başlığında konu anlatımında yer verilen Cuma 9-10.ayetler "Paylaşalım" başlıklı bir etkinlik oluşturularak bu etkinlik altında verilebilir ve öğrencilere "Cuma namazını diğer vakit namazlarından ayıran en önemli özellik nedir?" sorusu yöneltilebilir ve onlardan bu sorunun cevabını arkadaşlarıyla paylaşmaları istenebilirdi. "Ramazan Ayını Sevinç ve Heyecanla Karşılarız" konu başlığı altında da Bakara 185.ayete yer

[209] *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 5. Sınıf Ders Kitabı*, MEB, İstanbul, 2009, s. 113

verilerek "Listeleyelim" başlıklı bir etkinlik oluşturulup, öğrencilere "Ramazan Ayında yapmamız gerekenler nelerdir?" sorusu yöneltilerek onlardan yapılması gerekenleri listelemeleri istenebilirdi. "Geçmişlerimizi Anarız" konu başlığı altında ise, "Söyleyelim" başlıklı bir etkinlik oluşturulabilir ve Al-i İmran 185. "Her canlı ölümü tadacaktır…" ayetine yer verilerek öğrencilerden taziye ziyaretlerinde nasıl davranılması ya da davranılmaması gerektiği hakkında söz almaları ya da eğer varsa gözlemlerini sınıf arkadaşlarıyla paylaşmaları istenebilirdi. Bu konuda öğrencilerin farkındalık kazanması da sağlanmış olurdu.

Bu şekilde bir ayet öğretimi, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin temelini oluşturan yapısalcı yaklaşım açısından da daha uygun olurdu.

5. sınıf ahlak öğrenme alanında "Sevinç ve Üzüntülerimizi Paylaşalım" ünitesinde "Paylaşmak Niçin Önemlidir?, Sevinçlerimizi Paylaşalım, Üzüntülerimizi Paylaşalım" gibi konu başlıklarına yer verilmiştir. Konunun anlatımında genellikle içeriğe uygun ayetler kullanılarak ayetlerin desteğiyle öğrenciler bilgilendirilmiştir. 5. sınıf seviyesinde ahlak öğrenme alanında kullanılan ayetlerin genel olarak bilgilendirici nitelikte olduğu dikkatimizi çekmektedir. Kullanılan ayetler, paylaşmanın önemine, dinimizin iyilik yapmaya verdiği öneme, iyiliğin karşılığında iyilik bulacağımıza, yaptığımız hiçbir iyiliğin karşılıksız kalmayacağına dair öğrencilere bilgi vermektedir.

Ünitede her şeyi yaratan Allah ile birlikte O'nun yarattığı her şeyi ve özellikle insanları sevmenin önemi vurgulanmış ve bu konuda bilgi verilmiştir. Konunun anlatımında içeriğe uygun ayetler kullanılarak ayetlerin desteğiyle öğrenciler bilgilendirilmiştir. 4. sınıf seviyesinde ahlak öğrenme alanında kullanılan ayetleri incelediğimizde ayetlerin bilgilendirici nitelikte olduğu dikkatimizi çekmektedir. Kullanılan ayetler sevgi duygusunun Allah'ın bizlere verdiği bir nimet olduğu, Allah'ın da çok merhametli ve çok seven olduğu, iyilik edenleri sevdiği ,insanların yaptıkları iyiliklerin karşılık bulacağı konularında öğrencilere bilgi vermektedir. Örneğin Hud 90. "Allah Yarattıklarını Sever" konu başlığı altında kullanılan *"Rabb'im çok merhametlidir, çok sevendir."* ayeti öğrencilere Allah'ın merhametli ve sevgi dolu olduğu bilgisini vermeyi amaçlamaktadır. Bunun yanında, Fussilet Suresi 34.ayet *"İyilikle kötülük bir olmaz. Sen (kötülüğü) en güzel bir şekilde önle. O zaman seninle arasında düşmanlık bulunan kimse, sanki candan bir dost olur.*" ve Rahman

Suresi 60. ayet *"İyiliğin karşılığı iyilikten başka bir şey midir?"* kullanılarak iyilikle kötülüğün bir olmadığı, iyiliğin karşılığının iyilik olduğu bilgileri ayetlerle verilmiş ve konu başlığı desteklenmiştir.

Ünitede ayetlerin kullanım alanının çeşitlendirilmesi öğretimi kolaylaştırması açısından uygun olurdu.

2. 4. Genel Değerlendirme

Şu ana kadar İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programında Ahlak öğrenme alanında 5. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabındaki 5. ünite olan "Sevinç ve Üzüntülerimizi Paylaşalım" başlıklı ünitede kullanılan ayetler din öğretimi açısından değerlendirilmiştir. Kullanılan ayetler genel anlamda öğrencilerin dil ve kavram gelişimlerine uygundur ancak; dini terimlerin bazılarının sadeleştirilerek kullanılması ya da parantez içinde verilecek olan ek bilgilerle desteklenerek öğrencilere sunulması ayet öğretimi açısından daha uygun olurdu. Ayrıca, ayetlerin genelde konu anlatımı içinde sunulduğu dikkatimizi çeken bir durumdur. Kullanılan ayetlere etkinlik içinde daha çok yer verilmesi ayet öğretimini kolaylaştırabilir, öğrencilerin bilişsel seviyelerine daha çok katkıda bulunabilirdi. Ahlak öğretiminde çok önemli bir kavram olan "sevgi, paylaşma, yardımlaşma, dayanışma, hoşgörü" kavramlarına yer verilmesi din ve ahlak öğretimi açısından önemlidir. İlköğretim 5. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde ahlak öğrenme alanında kullanılan ayetler, öğretim programında aynı ünite için belirtilen kazanım, beceri, kavram ve değerleri genel olarak gerçekleştirebilecek düzeydedir. Ayetler konu başlıklarını destekleyecek şekilde içeriğe uygun ve anlaşılırdır. Didaktik – metodik açıdan genelde öğreticilik yönü ağır basan ayetler kullanılmıştır.

Sonuç olarak beşinci sınıf ahlak öğrenme alanında kullanılan ayetlerin içeriği incelendiğinde genel olarak, öğrencilerin gelişim dönemleri itibariyle algılayamayacakları, seviyelerine uygun olmayan bir konu ya da kavramın olmadığı ve dînî gelişim nitelikleri açısından da öğrencilerin seviyelerine hitab edebilecek ayetlerin yer aldığı tespit edilmiştir.

3. 6. SINIF AHLAK ÖĞRENME ALANINDA KULLANILAN AYETLERİN DİN ÖĞRETİMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

3. 1. 6. Sınıf 5. Ünite "İslam Dininin Sakınılmasını İstediği Davranışlar" Ünitesinde Ahlak Öğrenme Alanında Kullanılan Ayetler

6. Sınıf DKAB ders kitabında ahlak öğrenme alanında "İslam Dininin Sakınılmasını İstediği Davranışlar" başlıklı üniteye yer verilmiştir. İslamiyet'in sakınılmasını istediği davranışlar anlatılırken de konular ağırlıklı olarak ayetlerle desteklenmiştir. Ünitede yer verilen ayetlerin DKAB ders kitabındaki kullanımları ve ayet mealleri Tablo 9' da gösterilmiştir.

1- Tablo 9: "İslam Dininin Sakınılmasını İstediği Davranışlar" Ünitesinde Ahlak Öğrenme Alanında Kullanılan Ayetler

Ayetlerin 6. Sınıf DKAB Ders Kitabındaki Kullanımı	**Ayetlerin Meali**
1. Ayet: "…Yalan sözden kaçının." (Hac Suresi, 30. ayet)	1. Ayet: "Durum böyle. Her kim, Allah'ın emir ve yasaklarına saygı gösterirse, bu, Rabbinin katında kendisi için daha hayırlıdır. (Haram olduğu) size okunanların dışında kalan hayvanlar size helâl kılındı. O halde, pislikten, putlardan sakının; *yalan sözden sakının."* (Hac Suresi, 30. ayet)
2. Ayet: "Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutan, adaletle şahitlik eden kimseler olun…" (Maide Suresi, 8. ayet)	2. Ayet: *"Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutan, adaletle şahitlik eden kimseler olun.* Bir topluluğa duyduğunuz kin, sizi âdil davranmamaya itmesin. Adaletli olun; bu, Allah korkusuna daha çok yakışan (bir davranış) tır. Allah'a isyandan sakının. Allah yaptıklarınızı hakkıyla bilmektedir." (Maide Suresi, 8. ayet)
3. Ayet: "İnsanlardan alırken ölçüp tarttıklarında tam, onlara vermek için ölçüp tarttıklarında ise noksan yapan (ölçen) hilekarlara yazıklar olsun." (Mutaffifin Suresi, 1-3. ayetler)	3. Ayet: "*İnsanlardan alırken ölçüp tarttıklarında tam, onlara vermek için ölçüp tarttıklarında ise noksan yapan hilekârlara yazıklar olsun! "* (Mutaffifin Suresi, 1-3. ayetler)

4. Ayet: "Ey iman edenler! Zannın çoğundan kaçının. Çünkü zannın bir kısmı günahtır. Birbirinizin kusurunu araştırmayın.Biriniz diğerinizi arkasından çekiştirmesin… O halde Allah'tan korkun.Şüphesiz Allah, tevbeyi çok kabul edendir, çok esirgeyendir." (Hucurat suresi, 12. ayet)	4. Ayet: *"Ey iman edenler! Zannın çoğundan kaçının. Çünkü zannın bir kısmı günahtır. Birbirinizin kusurunu araştırmayın. Biriniz diğerinizi arkasından çekiştirmesin. Biriniz, ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz. O halde Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah, tevbeyi çok kabul edendir, çok esirgeyicidir. "* (Hucurat Suresi, 12. ayet)
5. Ayet: "İnsanları arkadan çekiştiren, kaş göz işaretleriyle alay eden her kişinin vay haline!"(Hümeze suresi, 1. ayet)	5. Ayet: "*Arkadan çekiştirmeyi, yüze karşı eğlenmeyi âdet edinen herkesin vay haline!"* (Hümeze Suresi, 1. ayet)
6. Ayet: "Mü'min erkekleri ve mü'min kadınları, yapmadıkları şeyle suçlayıp incitenler, bir iftira ve açık bir günah yüklenmişlerdir." (Ahzab suresi, 58. ayet)	6. Ayet: *"Mümin erkeklere ve mümin kadınlara, yapmadıkları bir şeyden dolayı eziyet edenler, şüphesiz bir iftira ve apaçık bir günah yüklenmişlerdir."* (Ahzab Suresi, 58. ayet)
7. Ayet: "Kim bir hata işler veya günah kazanır da sonra onu suçsuz birinin üzerine atarsa şüphesiz büyük bir iftira etmiş, apaçık bir günah yüklenmiş olur." (Nisa Suresi, 112. ayet)	7. Ayet: *"Kim kasıtlı veya kasıtsız bir günah kazanır da sonra onu bir suçsuzun üzerine atarsa, muhakkak ki, büyük bir iftira ve apaçık bir günah yüklenmiş olur."* (Nisa Suresi, 112. ayet)
8. Ayet: "Ey İman edenler! Mallarınızı aranızda haksızlıkla değil, karşılıklı rıza ile yapılan ticaretle yiyin…" (Nisa Suresi, 29. ayet)	8. Ayet: "Ey iman edenler! Karşılıklı rızaya dayanan ticaret olması hali müstesna, mallarınızı, bâtıl (haksız ve haram yollar) ile aranızda (alıp vererek) yemeyin. Ve kendinizi öldürmeyin. Şüphesiz Allah, sizi esirgeyecektir." (Nisa Suresi, 29. ayet)
9. Ayet: "De ki;… Kıskandığı vakit kıskanç kişinin kötülüğünden sabahın Rabb'ine sığınırım.!" (Felak Suresi, 1-5. ayetler)	9. Ayet: "*De ki:* Yarattığı şeylerin şerrinden, karanlığı çöktüğü zaman gecenin şerrinden, düğümlere üfürüp büyü yapan üfürükçülerin şerrinden ve *kıskandığı vakit kıskanç kişinin şerrinden sabahın Rabbine sığınırım!"* (Felak Suresi, 1-5. ayetler)
10. Ayet: "Ey İman Edenler! Bir topluluk diğer bir topluluk ile alay etmesin. Belki alay edilenler kendilerinden daha iyidirler…" (Hucurat Suresi, 11. ayet)	10. Ayet: *"Ey müminler! Bir topluluk diğer bir topluluğu alaya almasın. Belki de onlar, kendilerinden daha iyidirler.* Kadınlar da kadınları alaya almasınlar. Belki onlar kendilerinden daha iyidirler. Kendi kendinizi ayıplamayın, birbirinizi kötü lakaplarla çağırmayın. İmandan sonra fâsıklık ne kötü bir isimdir! Kim de tevbe etmezse işte onlar zalimlerdir." (Hucurat Suresi, 11. ayet)

11. Ayet: “İnsanlardan (kendini büyük görerek) yüzünü çevirme, yolda böbürlenerek yürüme, zira Allah , büyüklük taslayıp, kendini beğenip övünen hiç kimseyi sevmez.” (Lokman Suresi, 18. ayet)	11. Ayet: “Küçümseyerek insanlardan yüz çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme. Zira Allah, kendini beğenmiş övünüp duran kimseleri asla sevmez.” (Lokman Suresi, 18. ayet)
12. Ayet: “Hani biz meleklere: Adem’e secde edin, demiştik. İblis hariç hepsi secde ettiler. O yüz çevirdi ve büyüklük tasladı, böylece kafirlerden oldu.” (Bakara Suresi, 34. ayet)	12. Ayet: “*Hani biz meleklere (ve cinlere): Âdem'e secde edin, demiştik. İblis hariç hepsi secde ettiler. O yüz çevirdi ve büyüklük tasladı, böylece kâfirlerden oldu.”* (Bakara Suresi, 34. ayet)
13. Ayet: “Yeryüzünde böbürlenerek dolaşma. Çünkü sen ne yeri yarabilir ne de dağlarla ululuk yarışına girebilirsin.” (İsra Suresi, 37. ayet)	13. Ayet: *”Yeryüzünde böbürlenerek dolaşma. Çünkü sen (ağırlık ve azametinle) ne yeri yarabilir ne de dağlarla ululuk yarışına girebilirsin.”* (İsra Suresi, 37. ayet)
14. Ayet: “Ey İman Edenler! Zannın çoğundan kaçının. Çünkü zannın bir kısmı günahtır…” (Hucurat Suresi, 12. ayet)	14. Ayet: *“Ey iman edenler! Zannın çoğundan kaçının. Çünkü zannın bir kısmı günahtır.* Birbirinizin kusurunu araştırmayın. Biriniz diğerinizi arkasından çekiştirmesin. Biriniz, ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz. O halde Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah, tevbeyi çok kabul edendir, çok esirgeyicidir. “ (Hucurat Suresi, 12. ayet)
15. Ayet: “…Birbirinizin kusurlarını araştırmayın…” (Hucurat Suresi, 12. ayet)	15. Ayet: “Ey iman edenler! Zannın çoğundan kaçının. Çünkü zannın bir kısmı günahtır. *Birbirinizin kusurunu araştırmayın.* Biriniz diğerinizi arkasından çekiştirmesin. Biriniz, ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz. O halde Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah, tevbeyi çok kabul edendir, çok esirgeyicidir. “ (Hucurat Suresi, 12. ayet)
16. Ayet: “Rabb’in, sadece kendisine kulluk etmenizi, anne ve babanıza da iyi davranmanızı emretti. Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa kendilerine “öf!” bile deme; onları azarlama, ikisine de güzel söz söyle.” (İsra Suresi, 23. ayet.)	16. Ayet: “*Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi, ana-babanıza da iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretti. Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa, kendilerine «of!» bile deme; onları azarlama; ikisine de güzel söz söyle.”* (İsra Suresi, 23. ayet)
17. Ayet: “Sizden hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü men eden bir topluluk	17. Ayet: “*Sizden, hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü meneden bir topluluk*

bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir."(Al-i İmran 104. ayet)	*bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir.*" (Al-i İmran Suresi, 104. ayet)
18. Ayet: "Onlar Allah'a ve ahiret gününe inanırlar; iyiliği emrederler, kötülükten men ederler; hayırlı işlerde birbirleriyle yarışırlar. İşte onlar salihlerdendir." (Al-i İmran Suresi, 114. ayet)	18. Ayet: *"Onlar, Allah'a ve ahiret gününe inanırlar; iyiliği emreder, kötülükten menederler; hayırlı işlere koşuşurlar. İşte bunlar iyi insanlardandır. "* (Al-i İmran Suresi, 114. ayet)
19. Ayet: 1.De ki; sabahın Rabb'ine sığınırım! 2.Yarattığı şeylerin kötülüğünden, 3.Karanlık çöktüğü zaman gecenin kötülüğünden, 4.Düğümlere üfürüp büyü yapan üfürükçülerin kötülüğünden, 5.Ve kıskandığı vakit kıskanç kişinin kötülüğünden. (Felak Suresi, 1-5. ayet)	19. Ayet: "*De ki: Yarattığı şeylerin şerrinden, karanlığı çöktüğü zaman gecenin şerrinden, düğümlere üfürüp büyü yapan üfürükçülerin şerrinden ve kıskandığı vakit kıskanç kişinin şerrinden sabahın Rabbine sığınırım!"* (Felak Suresi, 1-5. ayet)
20. Ayet: "Hakkında bilgi sahibi olmadığın şeyin ardına düşme…" (İsra Suresi, 36. ayet)	20. Ayet: *"Hakkında bilgin bulunmayan şeyin ardına düşme.* Çünkü kulak, göz ve gönül, bunların hepsi ondan sorumludur." (İsra Suresi, 36. ayet)

6. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde ahlak öğrenme alanında "İslam Dininin Sakınılmasını İstediği Davranışlar" ünitesinde kullanılan ayet sayısı 20' dir. Bu ayetlerin on biri tam meal olarak verilmiştir. Diğer dokuz tanesinin ise, konuyu destekleyecek ilgili metin seçilerek kısmen alıntılanarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Kısmen alıntılanan Maide 8, Nisa 29, Hucurat 11, Hucurat 12 ve İsra 36. ayetleri ayet mealinin baş kısmından, Hucurat 12 ortasından, Hac 30 ve Felak 1-5 ayetleri ise ayet mealinin son kısmından seçilerek alıntılanmıştır. Her yedi kısmi alıntılamada da üç nokta (…) ile alıntılamanın öncesi ve /veya sonrası olduğuna işaret edilmiştir.

Ayet meallerinin alıntılanmasında bazı kelime ve / veya kavramların değiştirilerek kullanıldığı tespit edilmiştir. Mutaffifiin 1-3 ayetinde yer alan "noksan yapan" ifadesi metin içinde kullanılırken parantez içinde "ölçen" ifadesine yer verilmiştir. Hümeze 1 ayetinin mealinde "yüze karşı eğlenmek " şeklinde verilen ifade metin içinde , "kaş göz işaretleriyle alay eden" şeklinde; Ahzab 58' de yer alan "eziyet etmek" kavramı metin içinde "suçlayıp incitmek", Felak 1-5' te mealde yer verilen "şer" kavramı, metinde "kötülük" şeklinde sadeleştirilerek kullanılmıştır.

Ayetler metin içinde kullanılırken genelde mealdeki bazı kelime ve / veya kavramlar sadeleştirilmiştir. Ancak, Al-i İmran 114. ayetin kullanımında tersi bir durum söz konusudur. Ayetin mealindeki "iyi insanlar" kavramı, metin içinde "Salihler" kavramıyla ifade edilmiştir. Nisa 29' un mealinde, *"Ey iman edenler! Karşılıklı rızaya dayanan ticaret olması hali müstesna, mallarınızı, bâtıl (haksız ve haram yollar) ile aranızda (alıp vererek) yemeyin."* şeklinde verilen ayet, konu anlatımında metin içinde*, "Ey İman edenler! Mallarınızı aranızda haksızlıkla değil, karşılıklı rıza ile yapılan ticaretle yiyin…"* şeklinde verilerek ifade değişikliği yapılmıştır.

Diğer ayetlerde herhangi bir sadeleştirme veya ifade değişikliği yapılmamıştır.

3. 2. Ayetlerin Öğrencilerin Gelişim Düzeylerine Uygunluğu Açısından Değerlendirilmesi

3. 2. 1. Ayetlerin Öğrencilerin Bilişsel/ Dil ve Kavram Gelişim Düzeylerine Uygunluğu

6. sınıf seviyesinde ahlak öğrenme alanında kullanılan ayetleri öğrencilerin dil ve kavram gelişimleri açısından incelediğimizde, toplam 21 tane ayet kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu sayıyı diğer sınıf seviyelerinde ahlak öğrenme alanında kullanılan ayet sayısıyla karşılaştırdığımızda, 4. ve 5. sınıf düzeylerine göre daha fazla ayet kullanıldığı dikkatimizi çekmektedir. Bu durumun öğrencinin bilişsel gelişim dönemlerinin dikkate alınmasından kaynaklandığı düşünülebilir.

6. sınıf seviyesinde ahlak öğrenme alanında kullanılan ayetlerde genel olarak sade ve akıcı bir dil kullanılmıştır. Ünitede din dilinin kendi özelliğinden kaynaklandığı için Arapça kelimelere de yer verilmiştir. Kelime ve terimlerin bazıları parantez içinde verilen ek bilgilerle desteklenmiş bazılarında ise ek bilgilere yer verilmemiş ve kelime anlamını ya öğrencinin araştırıp bulmasına bırakılmış ya da kitabın son kısmındaki sözlük bölümüyle bu eksik giderilmeye çalışılmıştır.

Bu ünitenin kazanımlarını, "İslamiyetin sakınmamızı istediği bazı kötü davranışları belirterek ayet ve hadislerden örnekler verir.", "İslamiyetin sakınmamızı istediği bazı kötü davranışların bireysel ve toplumsal zararlarını irdeler.", "Kötü davranışlardan sakınmaya istekli olur.", "İslamiyetin sakınmamızı istediği

davranışların bireyde görülme nedenlerini araştırarak bu sorunlara yönelik çözüm önerilerinde bulunur.", "Sakınılması gereken davranışlar konusunda öz değerlendirmede bulunur.", "Felak Suresini ezbere okur ve anlamını söyler." şeklinde sıralayabiliriz. Bu kazanımlar doğrultusunda oluşturulacak içerik, içeriğe uygun olarak öğretimde kullanılacak ayetlerin bireyin kişiliğini oluşturmasına yardımcı olacağı ve öğrencilerin bilişsel gelişimlerine de katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bireyin benliğini denemesi esnasında kullanabileceği bazı değer yargılarının ona sunulması bireye rehberlik edebilecektir.

Bu doğrultuda, 6. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ahlak öğrenme alanında "İslam Dininin Sakınılmasını İstediği Davranışlar" ünitesinde yer verilen ayetlerde, genel olarak öğrencilerin gelişim dönemleri itibariyle algılayamayacakları, seviyelerine uygun olmayan bir konu ya da kavramın olmadığı ve dinî gelişim nitelikleri açısından genel olarak öğrencilerin seviyelerine hitabeden ayetlerin yer aldığı görülmüştür.

Ünitede, "Yalan Söylemek ve Hile Yapmak" konu başlığı altında yer verilen Hac 30. *"...Yalan Sözden Kaçının."* ayeti, öğrencilerin kötü alışkanlık ve davranışlardan kendilerini korumalarında onlara yol gösterebilecek, bilişsel seviyelerine uygun bir ayettir. Aynı başlık altında yer verilen Maide 8, Mutaffifin 1-3. ayetleri de adaletle şahitlik etmeyi, ölçüp tartarken adil olmayı öğütleyen ayetlerdir. Adalet duygusunun geliştiği ve bilişsel olarak çocukta gelişmekte olan sorgulama yeteneği göz önünde bulundurulacak olursa bu ayetlerin 6. sınıf öğrencisinin bilişsel seviyesine uygun oldukları değerlendirilebilir.

"Gıybet ve İftira" konu başlığı altında yer verilen ayetlerin konu başlığını destekleyici nitelikte olduğu görülmektedir. Hucurat 12. ayeti arkadan çekiştirmeyi, kusur araştırmayı yasaklayan ve tövbeyi teşvik eden bir ayettir. Ahzab 58. *"Mü'min erkekleri ve mü'min kadınları, yapmadıkları şeyle suçlayıp incitenler, bir iftira ve açık bir günah yüklenmişlerdir."* ayetinde de "iftira" kavramının ne anlam ifade ettiği ayet içerisinde açıkça belirtilmiştir. Hümeze 1, Ahzab 58, Nisa 112. ayetleri de insanları arkadan çekiştirmeyi, insanlarla alay etmeyi ve onlara iftira atmayı yasaklayan ayetlerdir.

Bilişsel gelişim dönemi itibariyle yetişkinler dünyası içine girmeye hazır olan 6. sınıf öğrencisi, "Hırsızlık" konu başlığı altında yer verilen Nisa 29. *"Ey İman*

edenler! Mallarınızı aranızda haksızlıkla değil, karşılıklı rıza ile yapılan ticaretle yiyin…" ayeti, "Alay Etmek" konu başlığı altında kullanılan Hümeze 1. *"İnsanları arkadan çekiştiren, kaş göz işaretleriyle alay eden her kişinin vay haline!"* ayeti ve yine aynı başlık altında yer verilen Hucurat 11. *"Ey İman Edenler! Bir topluluk diğer bir topluluk ile alay etmesin. Belki alay edilenler kendilerinden daha iyidirler…"* ayetlerini zihninde anlamlandırabilecektir. Öğrencilerin sosyal hayatlarıyla bağlantı kurabilecekleri; okul, aile ya da arkadaş çevresindeki davranışlarını olumlu yönde etkileyebilecek ayetlere yer verildiği düşünülebilir. Bu anlamda kullanılan ayetlerin, amacına hizmet etmekte, öğrencinin bilişsel yönden ihtiyaç ve beklentilerine cevap vermekte olduğu da düşünülebilir.

"Başkalarının Kusurlarını Araştırmak" konu başlığı altında Hucurat 12. *"…Birbirinizin kusurlarını araştırmayın…"* ayeti ve "Büyüklenmek (Kibir)" konusunda yer verilen Lokman 18. *"İnsanlardan (kendini büyük görerek) yüzünü çevirme, yolda böbürlenerek yürüme, zira Allah büyüklük taslayıp, kendini beğenip övünen hiç kimseyi sevmez."* ayetleri de 6. sınıf öğrencilerinin bilişsel gelişim düzeylerine katkıda bulunabilecek ve onlara sosyal yaşamlarında da yol gösterebilecek ayetler olarak değerlendirilebilir.

"Anne, Baba ve Büyüklere Saygısızlık" konu başlığı altında kullanılan İsra 23. "*Rabb'in, sadece kendisine kulluk etmenizi, anne ve babanıza da iyi davranmanızı emretti. Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa kendilerine 'öf' bile deme; onları azarlama, ikisine de güzel söz söyle."* ayeti de bilişsel olarak soyut düşünce yeteneğini ve sorgulama yeteneğini kazanmakta olan ve bununla beraber de yoğun olarak merak, acıma, merhamet duygularını yaşayan bu dönem öğrencilerinin bilişsel gelişimlerine hitab eden ve onları bilişsel açıdan geliştirebilecek bir ayettir.

"Kötü Zanda Bulunmak" konusunda kullanılan Hucurat 12. ayetinin de zandan kaçınmak gerektiğini, kötü zanda bulunmanın günah olduğunu vurgulayan bir ayet olduğunu görmekteyiz. Bu ayetin kendini bir sosyal çevreye dahil etme düşüncesinde olan 6. sınıf öğrencilerine yol gösterebilecek bir ayet olduğu düşünülebilir. Aynı şekilde, "Kötü Davranışlar Karşısında Duyarsız Kalmayalım" konu başlığı altında yer verilen Al-i İmran 114 ve Al-i İmran 104. ayetlerde de, insanları hayra çağırmak, iyiliği emretmek, kötülüğü men etmek ve hayır işlerinde

yarışmak emredilmiştir. Bu ayetler de öğrencilerin bilişsel seviyelerine uygundur ve onları konu hakkında düşünmeye yöneltebilecek ayetlerdir.

Ünite sonunda Felak Suresi'ne yer verilmiştir. Bu konu başlığının kazanımı, "'Felak Suresi' ni ezbere okur ve anlamını söyler" şeklindedir. Konu anlatımında Felak Suresi'nin öneminden, ne zaman indirildiği ve kaçıncı sure olduğundan bahsedilmiştir. Surenin ve anlamının kolay öğrenilebilmesi için suredeki her bir ayet ve anlamı karşılıklı verilmiştir. Felak Suresi, ünitenin içeriğine uygundur.Surenin anlamı 6. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabında şu şekilde verilmiştir:

"Rahman ve Rahim olan Allah' ın adıyla.

1. De ki; sabahın Rabb'ine sığınırm!

2. Yarattığı şeylerin kötülüğünden,

3. Karanlık çöktüğü zaman gecenin kötülüğünden,

4. Düğümlere üfürüp büyü yapan üfürükçülerin kötülüğünden,

5. Ve kıskandığı vakit kıskanç kişinin kötülüğünden.

Ünitede geçen ayetleri, kullanılan konu ve kavramları öğrencilerin dil ve kavram gelişimlerine uygunluğu açısından incelediğimizde ünite başlığı altında kullanılan ayetlerde yer alan "Noksan, hilekar, zan, rıza, böbürlenmek, zira, övünmek, ululuk, hayr / hayra çağırmak, men etmek, kurtuluşa ermek, salih" gibi kelime ve /veya kavramların 6. sınıf öğrencisinin dil gelişimleri açısından anlaşılması zor kelimeler oldukları düşünülebilir.

Aşağıdaki tabloda, bu kelime ve/veya kavramların 4. sınıf seviyesinden 6. sınıf ahlak öğrenme alanı ünitesine kadar yer verilen ünitelerde kullanılma durumları gösterilmiştir.

Tablo 10 : 6. Sınıf Ahlak Öğrenme Alanı "İslam Dininin Sakınılmasını İstediği Davranışlar" Ünitesinde Yer Verilen Ayetlerde Yer Verilen ve Öğrencilerin Dil Gelişim Seviyelerinin Üzerinde Olabileceği Düşünülen Kelime ve / veya Kavramların Daha Önceki Sınıf Düzeyi ve Ünitelerde Kullanılma Durumları

Kavramlar	4. Sınıf Düzeyinde Kullanılma Durumları	5. Sınıf Düzeyinde Kullanılma Durumu	6. Sınıf Ahlak Öğrenme Alanına Kadar Olan Bölümde Kullanılma Durumu
Noksan	1. Ünite "Din ve Ahlak Hakkında Neler Biliyoruz?" 5. Subhaneke Duası ve Anlamı	-	-
Zan	-	-	-
Tevbe	2. Ünite "Temiz Olalım" 1. Dinim Temiz Olmamı İstiyor	1.Ünite "Allah İnancı" 2. Evrende Bir Düzen Vardır	1.Ünite "Peygamberlere ve İlahi Kitaplara İnanç" 1.2.2. Güvenilir Olmak
Mü'min	1. Ünite "Din ve Ahlak Hakkında Neler Biliyoruz" 1.5. Selamlaşıyoruz 4. Din Güzel Ahlaktır	5. Ünite "Sevinç ve Üzüntülerimizi Paylaşalım" 3.Üzüntülerimizi Paylaşalım	4. Ünite "Kur'an-ı Kerim'in Temel Eğitici Nitelikleri" 2.1. "Kur'an'da, İnsan-Allah İlişkisi"
Rıza	6. Ünite "Aile ve Din" 6. Aile İçi İlişkilere Yönelik İslam'ın Öğütleri	-	-
Böbürlenmek	-	-	
Zira	-	-	-
İblis	-	-	-
Kafir	-	-	-
Ulu	-	-	-
Kusur	-	-	-
Hayr	1. Ünite "Din ve Ahlak Hakkında Neler Biliyoruz?" 4. Din Güzel Ahlaktır konusunda (Buhari, Edeb, 38-39; Tirmizi, Birr, 47-48 hadisi)	1. Ünite "Allah İnancı" 7. "Allah'ın Her Şeye Gücü Yeter"	1.Ünite "Peygamberlere ve İlahi Kitaplara İnanç" 1.2.4."Günah İşlemekten Kaçınmak"
Men etmek	-	-	-
Kurtuluşa ermek	-	2. Ünite "İbadet Konusunda Bilgilenelim" 1. "İbadet Nedir?"	2. Ünite "Namaz İbadeti" "11. Namazın İnsana Kazandırdıkları"
Düğümlere üfürmek	-	-	-

Tablo incelendiğinde, “noksan, tevbe, mü’min, rıza, hayr ve kurtuluşa ermek, böbürlenmek” kavramlarının daha önceki konularda geçtiği diğer kavramların ise geçmediği görülmüştür.

6. sınıf düzeyindeki öğrenci “noksan, tevbe, mü’min, rıza, hayr, kurtuluşa ermek ve böbürlenmek” kavramlarıyla ilk defa bu ünitede karşılaşmamaktadır. Ancak; daha önceki ünitelerde bu kavramları açıklayacak herhangi bir anlatım bulunmamaktadır. Öğrenci, bu kavramları duymuş olmasına rağmen anlamını tam olarak bilmeyebilir ve zihninde bu kavramları anlamlandıramayabilir. Bu kavramlar, 4. sınıftan 6. sınıf ahlak öğrenme alanı ünitesine kadar Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında tekrar edilerek kullanılan kavramlar olarak dikkatimizi çekmektedir. Burada bir tür kavram öğretiminin gerekli olduğu ve bunu ya bir cümleden oluşan bir tanım içerisinde ya birkaç kelimelik bir anlatımla ya da oluşturulacak etkinliklerle sağlamanın uygun olacağı düşünülebilir. Bu şekilde sık tekrar edilen kavramların öğretimini desteklemek için bu kavramları içeren “Bulmaca Çözelim” başlıklı bir etkinlik oluşturulabilir ve öğrencilerden bulmacayı doldurmaları istenebilirdi. Ayrıca, “Eşleştirelim” başlıklı bir başka etkinlikle öğrencilere kavramlar ve bu kavramlara karşılık gelen anlamlar karışık olarak verilerek, “anlamları karışık olarak verilmiş kavramları doğru anlamlarıyla eşleştiriniz.” şeklinde bir yönerge sunulabilirdi. Bu şekilde düzenlenecek etkinliklerle öğrencilerin daha çok dikkati çekilebilir ve kavramların öğretilmesi, akılda kalması ve tekrar edilmesi de kolaylaşabilirdi.

“Zan, zira, iblis, kafir, ulu, kusur ve men etmek” kavramlarına ise 6. sınıf ahlak öğrenme alanı ünitesine kadar olan ünite ve konu anlatımlarında yer verilmemiştir. Dolayısıyla, bu kavramlar ilk defa 6. sınıf düzeyinde ahlak öğrenme alanında kullanılmaktadır. Kavramların, ders kitabının sözlük bölümünde açıklanması ya da parantez içinde verilecek ek bir bilgiyle desteklenmesi ayetin öğretimi açısından daha uygun olurdu.

Bu kelime ve / veya kavramların kullanıldıkları ayetleri incelediğimizde; ”İslam Dininin Sakınılmasını İstediği Davranışlar” ünitesinin ”Yalan Söylemek ve Hile Yapmak” konu başlığı altında kullanılan Mutaffifin 1-3. *“İnsanlardan alırken ölçüp tarttıklarında tam, onlara vermek için ölçüp tarttıklarında ise noksan yapan (ölçen) hilekarlara yazıklar olsun.”* ayetinde geçen ”noksan” kavramına kitabın

sözlük bölümünde yer verilmediği dikkatimizi çekmektedir. Bu kavram parantez içinde verilecek olan ek bir bilgiyle açıklanabilir ya da sözlükte kelime anlamına yer verilebilirdi. Aynı şekilde, ”Gıybet ve İftira” ve “Kötü Zanda Bulunmak” konu başlıkları altında kullanılan Hucurat 12.’ de geçen “zan” kavramı parantez içinde ek bilgiyle desteklenmediği gibi bu kavram sözlükte de açıklanmamıştır. Konu anlatımını incelediğimizde, “Kötü Zanda Bulunmak” konu başlığı altında “kötü zan” kavramının açıklamasına yer verilmiş olmasına rağmen, “Gıybet ve İftira” konusunda bu kavramın açıklanmadığı ancak yine de, kavramın yer verildiği ayetin anlatımda kullanıldığı dikkatimizi çekmektedir. “Kötü Zanda Bulunmak” konusu, “Gıybet ve İftira” konusundan önce anlatılabilir böylece “zan” kavramı daha önceki bir konuda öğrencilere öğretildiği için ayetin anlaşılması kolaylaşabilirdi. Ya da bu kavram parantez içinde verilecek bilgiyle desteklenmeli veya sözlükte açıklanmalıydı.

“Gıybet ve İftira” konu başlığı altında kullanılan bir diğer ayet de Nisa 112.’ dir. Ayetin meali *“Kim bir hata işler veya günah kazanır da sonra onu suçsuz birinin üzerine atarsa şüphesiz büyük bir iftira etmiş, apaçık bir günah yüklenmiş olur.”* şeklindedir. Dil- ifade açısından incelendiğinde “günah kazanmak” kavramının uygun bir kullanım olmadığını görmekteyiz. Bunun yerine “günah işlemek” kavramı kullanılsaydı daha uygun bir anlatım olurdu. Aynı şekilde, “Kötü Davranışlar Karşısında Duyarsız Kalmayalım” konu başlığı altında kullanılan Al-i İmran 104. ve 114. ayetlerinde geçen “hayr” ve “men etmek” kavramlarının parantez içinde ek bilgilerle desteklenmediği gibi, bu kavramların sözlükte de açıklanmadığı dikkatimizi çeken bir durumdur. Bu durum ayetin anlaşılmasını, dolayısıyla da öğrenilmesini güçleştirebilmektedir. Al-i İmran 104. ayetin *“...İşte onlar kurtuluşa erenlerdir.”* bölümünde geçen “kurtuluşa ermek” ve yine Al-i İmran 114. ayetinin “…*İşte onlar salihlerdendir.”* bölümündeki “salih” kavramlarına da kitabın sonunda sözlük bölümünde yer verilmemiş ve bu kavramlar konu anlatımı esnasında da açıklanmamıştır. Bu nedenle de, öğrencilerin herhangi bir ek bilgi ve yönerge olmadan bu ayetten doğru anlam çıkarabilmeleri güçleşmektedir.

”Büyüklenmek (Kibir)” konusunda kullanılan Lokman 18. ayetinin meali *“İnsanlardan (kendini büyük görerek) yüzünü çevirme, yolda böbürlenerek yürüme, zira Allah büyüklük taslayıp, kendini beğenip övünen hiç kimseyi sevmez.”* şeklinde

kullanılmıştır. Ayette öğrencilerin anlamakta güçlük çekebileceğini düşündüğümüz "böbürlenmek, övünmek" kavramları ve "zira" bağlacı dikkatimizi çekmektedir. Bu kavramların verilişini incelediğimizde "böbürlenmek" kavramının ek bilgiyle desteklenmediğini ancak, sözlükte bu kavramın açıklamasının yapıldığını görmekteyiz. Ancak, "övünmek" kavramı ek bilgiyle desteklenmediği gibi, sözlükte de açıklaması yapılmamıştır. Ayette iki cümleyi birbirine bağlamak için "zira " bağlacının yerine "çünkü" bağlacı da kullanılabilirdi.

"Hırsızlık" konu başlığı altında kullanılan Nisa, 29. ayetin *"...Mallarınızı aranızda haksızlıkla değil, karşılıklı rıza ile yapılan ticaretle yiyin…"* bölümünde kullanılan "rıza" kavramı da açıklanmamıştır. Bu kavram yerine "razı olma, isteme, istek" kelimelerinden biri kullanılarak ayetin anlaşılması kolaylaştırılabilir ya da kavramın açıklamasına sözlük bölümünde yer verilebilirdi. Aynı şekilde, "Kıskançlık" konu başlığı altında konu anlatımında ve ünite sonunda ezberlenmesi için verilen Felak 1-5. ayetinde kullanılan "Sabahın Rabbi" kavramı öğrenciler tarafından anlaşılamayabilir. Bu kavram ek bilgilerle desteklenmeli ve öğretimi kolaylaştırılmalıdır.

Ünitede kullanılan ayetlerden biri de "Büyüklenmek (Kibir)" konu başlığı altında kullanılan İsra 37.' dir. Ayetin, "… *Çünkü sen ne yeri yarabilir ne de dağlarla ululuk yarışına girebilirsin"* kısmında kullanılan "ulu" kavramı da sözlük bölümünde açıklanmamıştır.

Ayetlerde kullanılan kavram ve terimler anlamlarına uygun kullanılmıştır. Ayetlerde kullanılan kelime, terim ve deyimlerin yazımında TDK' nın ilkelerine uyulmuştur.

Kullanılan ayetlerin cümle yapıları 6. sınıf seviyesine uygun uzunluktadır. Ayetleri incelediğimizde bu kuralın uygulandığı dikkat çekmektedir. Cümlelerdeki kelime dizilişi dil kurallarına uygundur. Özne, nesne, yüklem şeklinde kurallı bir cümle dizilişi vardır. Ayetlerde devrik cümlelere rastlanmamıştır.

3. 2. 2. Ayetlerin Öğrencilerin Ahlaki Gelişim Düzeylerine Uygunluğu

6. sınıf seviyesinde ahlak öğrenme alanında kullanılan ayetlerin öğrencilerin ahlaki gelişimlerine uygunluğu açısından değerlendirilmesinde diğer sınıf

seviyelerinde olduğu gibi yine modern psikolojinin bulgularından ve Kohlberg'in ahlaki gelişim kuramının verilerinden yararlanacağız.

Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretiminin başladığı dördüncü sınıftan itibaren bireyler son çocukluk dönemini, bir başka ifadeyle de somut işlemler dönemini yaşarlar. Ahlaki gelişim düzeyi olarak, Kohlberg'e göre geleneksel düzeyde bir ahlâkî yapıya sahiptirler. Bu düzey; ilk olarak, karşılıklı kişiler arası beklentiler, ilişkiler ve kişiler arası uyma evresi ile ikinci olarak da toplumsal sistem ve vicdan evrelerinden oluşur.[210] Bu doğrultuda, "İslam Dininin Sakınılmasını İstediği Davranışlar" ünitesinin içerdiği, "Yalan söylemek ve hile yapmak", "Gıybet ve İftira", "Hırsızlık", "Kıskançlık (Haset)", "Alay Etmek", "Büyüklenmek (Kibir)", "Kötü Zanda Bulunmak", "Başkalarının Kusurlarını Araştırmak", "Anne, baba ve büyüklere saygısızlık" konu başlıkları, öğrencilerin bulundukları ahlaki gelişim düzeylerinin bir gereği olan "vicdan" evresini desteklemektedir. Çünkü, bu aşamada öğrenci, sakınması gereken davranışları öğrenir ve ondan sosyal yaşamında bu davranışlarla karşılaşırsa vicdanen rahatsız olması ve bu davranışlara karşı koyması beklenir.

Ünitede, "Anne, Baba ve Büyüklere Saygısızlık" konu başlığı altında yer verilen İsra 23. "*Rabb'in, sadece kendisine kulluk etmenizi, anne ve babanıza da iyi davranmanızı emretti. Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa kendilerine 'öf' bile deme; onları azarlama, ikisine de güzel söz söyle."* ayeti öğrencilerin ahlaki gelişim düzeyine hitab eden bir ayettir. Çünkü; bu dönemde öğrenci, ahlaki yargılar oluştururken çevresini de dikkate alır. Anne, baba ve arkadaş gibi yakın çevrenin beklentilerine karşılık verme, onlar tarafından onaylanma ihtiyacı ve çabası, bu dönem öğrencisinde belirleyici bir özelliktir. Bu konuda, dinin kuralları çerçevesinde ayetler kullanılarak; anne babaya ve büyüklere saygıyı öğretmek öğrencilerin ahlaki gelişim düzeylerine katkıda bulunması açısından önemlidir. Aynı şekilde Al-i İmran 104. ve Al-i İmran 114. ayetler de iyiliği emretmeyi, kötülüğü men etmeyi, iyilikte yarışmayı vurgulamaları nedeniyle, öğrencilerin ahlaki gelişim düzeylerini geliştirmeye yöneliktir.

"Başkalarının Kusurlarını Araştırmak" konu başlığı altında yer verilen Hucurat 12. *"...Birbirinizin kusurlarını araştırmayın..."* mealindeki ayet ve

[210] Gander-Gardiner, *a.g.e.* ss. 286-287

"Büyüklenmek (Kibir)" konu başlığı altında kullanılan Lokman 18., Bakara 34., İsra 37., ayetler de yetişkinler dünyasıyla ilişki içine girmeye hazır olan ve okul, aile ya da arkadaş çevresinde "iyi kişi olma" eğiliminde olan öğrencinin davranışlarını olumlu yönde etkileyebilecek ayetlerdir. "Alay Etmek" konusu da toplumda özellikle okul döneminde öğrenciler arasında çok yaygın olan bir davranıştır ve bu konuya ünitede yer verilmesi öğrencilerin ahlaki gelişim düzeylerine hitab etmektedir. Kullanılan ayetleri incelediğimizde Hümeze 1. *"İnsanları arkadan çekiştiren, kaş göz işaretleriyle alay eden her kişinin vay haline!"* ve Hucurat 11. *"Ey İman Edenler! Bir topluluk diğer bir topluluk ile alay etmesin. Belki alay edilenler kendilerinden daha iyidirler…"* mealindeki ayetlere yer verilmiştir. Bu ayetlerde, "alay etme" davranışına vurgu yapılmış ve bu davranış yasaklanmıştır. Sosyal ortamlarda ve özellikle okul ortamında öğrencilerin kendi aralarında birbirleriyle iletişimlerinde dikkat etmeleri gereken bir davranışa vurgu yapan ayetler, bu yönüyle ahlaki gelişim düzeyi olarak sosyal çevrenin beklentilerine karşılık verme ve onlar tarafından onaylanma ihtiyacında olan öğrencilerin bu ihtiyaçlarına cevap verebilecek niteliktedir.

"Yalan Söylemek ve Hile Yapmak" konusu da öğrenciler arasında sıkça rastlanan bir durumdur. Özellikle zor durumda kaldıklarında yalana sıkça başvurma eğiliminde olan öğrencilere bu konular anlatılırken ayetlerden örnekler vermek daha etkili olacaktır. Hac 30. *"…Yalan sözden kaçının."* mealindeki ayet de öğrencilerin sosyal ilişkilerinde onları yönlendirecek bir ayettir. Aynı konu başlığı altında Maide, 8. ve Mutaffifin 1-3. ayetlerde de adaletle şahitlik etmenin ve ölçü-tartıda da adil olmanın önemine vurgu yapılmaktadır. Bu ayetler de kendilerine uygun bir sosyal çevre kurma eğiliminde olan ve sosyal ilişkilerinde çevrenin beklentilerine karşılık verme eğiliminde olan öğrencileri ahlaki gelişim yönünden destekleyecek ayetlerdir.

"Gıybet ve İftira" konusunda yer verilen Hucurat,12., Hümeze 1., Ahzab, 58., Nisa 112. ayetleri de zandan kaçınmayı emreden, insanları arkadan çekiştirmenin ve işlemediği bir suçu başkasının üstüne atarak iftira atmanın yasaklandığı ayetlerdir .Bu konuda da öğrencilerin ahlaki gelişim dönemlerine hitab eden ayetler kullanılmıştır.

3. 3. Ayetlerin Eğitim-Öğretim Açısından Uygunluğunun Değerlendirilmesi

3. 3. 1. Ayetlerin Konu Ve Kazanımları Desteklemesi Açısından Uygunluğu

Tablo 11: 6. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi "İslam Dininin Sakınılmasını İstediği Davranışlar" Ünitesinde Ahlak Öğrenme Alanında Kullanılan Ayetlerin Kullanıldıkları Konu, Kazanım, Beceri, Kavram ve Değerler

Konular	**Kazanımlar**	**Beceriler**	**Kavramlar**	**Değerler**
1.Yalan Söylemek ve Hile Yapmak 2. Gıybet ve İftira 3. Hırsızlık 4.Kıskançlık (Haset) 5. Alay Etmek 6. Büyüklenmek (Kibir) 7. Kötü Zanda Bulunmak 8. Başkalarının Kusurlarını Araştırmak 9. Anne, Baba ve Büyüklere Saygısızlık 10.Kötü Davranışlar Karşısında Duyarsız Kalmayalım 11.Felak Suresi ve Anlamı	1. İslamiyetin sakınmamızı istediği bazı kötü davranışları belirterek ayet ve hadislerden örnekler verir. 2. İslamiyetin sakınmamızı istediği bazı kötü davranışların bireysel ve toplumsal zararlarını irdeler. 3. Kötü davranışlardan sakınmaya istekli olur. 4. İslamiyetin sakınmamızı istediği davranışların bireyde görülme nedenlerini araştırarak bu sorunlara yönelik çözüm önerilerinde bulunur. 5. Sakınılması gereken davranışlar konusunda öz değerlendirmede bulunur. 6.Felak Suresini ezbere okur ve anlamını söyler.	Problem çözme Araştırma Kur'an-ı Kerim meali kullanma İletişim ve empati Eleştirel Düşünme Sosyal Katılım	Doğruluk Dürüstlük Emaneti korumak Görgülü olmak Nezaket Ölçülülük Sorumluluk Sözünde Durmak	Doğruluk Dürüstlük Emaneti korumak Görgülü olmak Nezaket Ölçülülük Sorumluluk Sözünde Durmak Saygı ve duyarlılık Mütevazı olmak

Ünitede kullanılan ayetleri, tabloda gösterilen amaçları desteklemeleri açısından incelediğimizde, ayetlerin kullanıldıkları konu başlıklarını, kazanım, beceri ve değerleri genelde desteklediği tespit edilmiştir. Ünitede ahlak öğrenme alanında, en önemli ahlaki değerlerden olan doğruluk ve dürüstlük, mütevazı olmak, saygı ve duyarlılık değer ve/veya kavramlarının kazandırılması amaçlanmaktadır. Ünite konuları işlenirken öğrencilerin İslamiyet'in yasakladığı kötü davranışları öğrenmesi, bazı kötü davranış ve alışkanlıkların nasıl başladığını örneklendirmesi, kötü alışkanlık ve davranışlardan kendini korumada dinin ve ahlak ilkelerinin kendisine nasıl yardım edebileceği ile ilgili örnekler vermesi konusunda daha istekli hale getirmek amaçlanmaktadır. İslamiyet'in sakındırmak istediği davranışlar konusunda öğrencileri sakındırma konusunda daha istekli hale getirmek için onların doğruluk, dürüstlük, saygı ve sevgi vb. duygularının harekete geçirilmesi gerekmektedir ve bunu sağlayabilmek için "doğruluk, dürüstlük, emaneti korumak, görgülü olmak, nezaket, ölçülülük, sorumluluk, sözünde durmak" kavramları ile ilgili Kur'an-ı Kerim ayetlerinden örnekler verilerek dinin teşvik edici yönünden yararlanılmaktadır. Kullanılan ayetleri, konu başlıkları, kazanım, beceri, kavram ve değerleri desteklemeleri açısından incelediğimizde ayetlerin bir kısmının, doğrudan konu başlığını desteklediği, bir kısmının konu başlığını dolaylı yoldan destekleyerek kullanıldığı tespit edilmiştir. Bunun yanında aynı ayetlere farklı konu başlıkları altında yer verildiği de dikkatimizi çeken bir durumdur. Örneğin; Hümeze 1. *"İnsanları arkadan çekiştiren, kaş göz işaretleriyle alay eden her kişinin vay haline!"* ayetine hem "Gıybet ve İftira" hem de "Alay Etmek" konu başlıkları altında yer verilmiştir. Ayet, iki konu başlığını, konu ve kazanımını da destekler niteliktedir.

Aynı şekilde farklı konu başlıkları altında kullanılan bir ayet de Hucurat 12. ayetidir. Bu ayet de , yer verildiği konu başlığını destekleyecek şekilde alıntılanarak "Gıybet ve İftira", "Kötü Zanda Bulunmak" ve "Başkalarının Kusurlarını Araştırmak" konularında kullanılmıştır. TDV Meali' ne göre ayetin meali; "*Ey iman edenler! Zannın çoğundan kaçının. Çünkü zannın bir kısmı günahtır. Birbirinizin kusurunu araştırmayın. Biriniz diğerinizi arkasından çekiştirmesin. Biriniz, ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz. O halde Allah'tan*

korkun. Şüphesiz Allah, tövbeyi çok kabul edendir, çok esirgeyicidir." şeklindedir. Bu ayet , "Gıybet ve İftira" konu başlığı altında *"Ey iman edenler! Zannın çoğundan kaçının. Çünkü zannın bir kısmı günahtır. Birbirinizin kusurunu araştırmayın. Biriniz diğerinizi arkasından çekiştirmesin… O halde Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah, tövbeyi çok kabul edendir, çok esirgeyendir."* şeklinde baş ve son kısımlarından, "Kötü Zanda Bulunmak" konu başlığı altında *"Ey İman Edenler! Zannın çoğundan kaçının. Çünkü zannın bir kısmı günahtır…"* şeklinde baş kısmından, "Başkalarının Kusurlarını Araştırmak" konu başlığı altında ise, *"...Birbirinizin kusurlarını araştırmayın…"* şeklinde ayet mealinin orta kısmından konu başlıklarını destekleyecek şekilde kısmi olarak alıntılanarak kullanılmıştır. Ayet kullanıldığı konu başlıklarının "Kötü davranışlardan sakınmaya istekli olur." ve "Sakınılması gereken davranışlar konusunda öz değerlendirmede bulunur." kazanımlarını desteklemektedir ve bizleri, zandan kaçınmamız, kusur araştırıp ayıpları deşmememiz ve gıybet etmememiz konusunda uyarmıştır. Çekiştirilen kimsede kusur bulunsa bile bunun anlatılması uygun bulunmamıştır. Kısmi olarak alıntılanarak kullanılan ayetlerden biri yine "Alay Etmek" konu başlığı altında yer verilen Hucurat 11. ayeti, *"Ey İman Edenler! Bir topluluk diğer bir topluluk ile alay etmesin. Belki alay edilenler kendilerinden daha iyidirler…"* şeklinde baş kısmından alıntılanarak kullanılmıştır. Ayetin devam eden kısmında, erkeklerin ve kadınların birbirleriyle alay etmemeleri, birbirlerini ayıplamamaları ve birbirlerine kötü lakaplar takmamaları istenmekte, bunları yapmanın yoldan çıkma anlamına gelen fâsıklık olduğu hatırlatılmaktadır. Bu bölüm, konu başlığını desteklemediği düşünülerek kullanılmamıştır.

"Kıskançlık (Haset)" konusunda da Felak Suresi konuyla bağlantısı kurulacak şekilde kısmi olarak alıntılanarak kullanılmıştır. Surenin tam meali "*De ki: Yarattığı şeylerin şerrinden, karanlığı çöktüğü zaman gecenin şerrinden, düğümlere üfürüp büyü yapan üfürükçülerin şerrinden ve kıskandığı vakit kıskanç kişinin şerrinden sabahın Rabbine sığınırım!*" şeklindedir. Ancak sure, *"De ki;…Kıskandığı vakit kıskanç kişinin kötülüğünden sabahın Rabb'ine sığınırım.!"* şeklinde son kısmından alıntılanmıştır. Surenin alıntılanan şekli, konu başlığını destekler niteliktedir.

Ayetlerin konu başlıklarını destekleyecek şekilde alıntılanmaları, ayetlerin öğretimi ve öğrencilerin ayet ve konu başlığı arasında bağlantı kurabilmeleri

açısından önemlidir. Ancak, öğrenci ayetin tam metniyle karşılaştırıldığında, ayetin anlaşılması ve konuyla bağlantısı kurulması açısından açıklama gerektirecek bazı durumlar oluşabilir. Örneğin; konu anlatımında öğretmen bazen öğrencilerin sınıfa Kur'an-ı Kerim getirmelerini ya da ayetin tam metnini araştırmalarını isteyebilmektedir. Bu durumlarda da ayetin tam metninin de konuyla ilgili olması önemli bir konudur.

3. 3. 2. Ayetlerin Didaktik-Metodik Açıdan Uygunluğu

Tablo 12: 6. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Ahlak Öğrenme Alanında Kullanılan Ayetlerin Ünite İçerisinde Kullanımının Sayısal Dağılımı

Konu Anlatımında Kullanılma Sayısı	**Etkinlikte Kullanılma Sayısı**	**Değerlendirme Bölümünde Kullanılma Sayısı**	**Kullanılan Toplam Ayet Sayısı**
18	1	1	20

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 6.sınıf ders kitabında ahlak öğrenme alanında yer verilen ayetlerin ünite içerisindeki kullanımının sayısal değerleri Tablo-9' da gösterilmiştir. Buna göre, bu sınıf düzeyinde kullanılan 20 ayetin, 18 tanesinin konu anlatımında, 2 tanesinin etkinlik içinde ve diğer bir ayetin de değerlendirme bölümünde kullanıldığı tespit edilmiştir. Konu anlatımında kullanılan ayetlerin de on yedi tanesi metin içinde paragraflarda kullanılmış üç tanesi ise, resimlenerek tablo içine yerleştirilmiştir. [211] Bu üç ayetten ise sadece bir tanesine etkinlik içinde yer verilmiştir. Ayrıca, ünite sonunda öğrencilerin ezberlemesi için yer verilen Felak Suresi ve anlamı da tablo içinde sunulmuştur. Bu şekilde bir kullanımla ayetlere daha

[211] *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 6. Sınıf Ders Kitabı,* MEB, İstanbul, 2009, ss. 117, 123, 127

çok dikkat çekilmek istendiği düşünülebilir. Ancak bu tablo içinde dikkat çekmesi yönünden herhangi bir etkinliğe yer verilmemiş sadece ayetlerin mealleri sunulmuştur. Oysaki, bu şekilde sunulan ayetlere daha çok yer verilebilir, ayetlerde verilmek istenen bakış açısının öğrenciler tarafından belirlenmesi istenebilir ya da ünitede öğrenilen kavramların, ayetlerden öğrenciler tarafından bulunması, işaretlenmesi ya da bu kavramların, çıkarımların listelenmesi istenebilirdi. Bu etkinlik için öğrencilere, "Ayette insanlar arasındaki paylaşma, yardımlaşma, hoşgörü ve dostluğu vurgulayan kelimeler ya da kavramlar hangileridir?" şeklinde bir soru yöneltilebilir ve bu soru üzerinden öğrencilerin bu kavramları yazmaları, listelemeleri ya da bu kavramlar üzerinde tartışmaları istenerek ayet üzerinde eleştirel düşünmeleri sağlanabilirdi. Örneğin; "Kötü Zanda Bulunmak" konu başlığı altında "Yorumlayalım" etkinliğine yer verildiği görülmektedir.[212] Bu etkinlik, tablo içinde "Yorumlayalım" başlığı altında sunulmuştur. İsra 36. ayetin meali "*Hakkında bilgin bulunmayan şeyin ardına düşme. Çünkü kulak, göz ve gönül bunların hepsi ondan sorumludur.*" şeklinde verilerek öğrencilerden ayeti, insan sorumluluğu açısından yorumlamaları istenmiştir.

6.Sınıf İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ahlak öğrenme alanı ünitesini incelediğimizde; genel olarak etkinliklere yer verildiği ancak, etkinliklerde ayet kullanımına yeteri kadar yer verilmediği tespit edilmiştir. Ayetler yerine, daha çok hadis, atasözü ve ünlü düşünürlerin sözleri üzerinden öğrencilerin düşünmeleri, yorum yapmaları ve tartışmaları istenmiştir. Oysaki, etkinliklerde daha çok ayete yer verilerek, verilen ayetlerin konusuna uygun olacak şekilde öğrencilere sorular yöneltilebilirdi. Örneğin; Hucurat 12. *"Ey iman edenler! Zannın çoğundan kaçının. Çünkü zannın bir kısmı günahtır."* ayetinden yola çıkarak öğrencilere "Kötü zandan niçin kaçınmalıyız?" sorusu yöneltilebilirdi. "Gıybet ve İftira " konusunda, Hümeze 1, Ahzab 58, Nisa 112 ayetlerinden herhangi biri ya da birkaçı verilerek "Siz Olsanız!" etkinliği oluşturulabilir ve öğrencilere, "Biri hakkında gıybete ya da iftiraya tanık olsanız, nasıl bir tepki gösterirdiniz?" şeklinde bir soru yöneltilebilirdi. Bu etkinlikle birisi hakkında gıybet ya da iftiraya tanık olduğumuzda bu durumun dinimizin onaylamadığı bir davranış olduğunu söylememiz gerektiği ve kendi kusurlarımız varken başkalarının ayıbıyla meşgul olmanın kötü bir davranış

[212] *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 6. Sınıf Ders Kitabı*, s. 123

olduğu öğrencilere kavratılabilirdi. Hucurat 1. *"...Başkalarının kusurlarını araştırmayın..."* ayetinin yer verildiği "Düşünelim" ya da "Listeleyelim" başlıklı bir etkinlik oluşturulabilir ve öğrencilere "Başkalarının kusurlarını araştırmak bireye ve topluma ne gibi zararlar verebilir?" sorusu yöneltilerek öğrencilerden, bu zararlar üzerinde düşünerek bunları listelemeleri istenebilirdi.

"Kötü Davranışlar Karşısında Duyarsız Kalmayalım" konu başlığı altında ise, "Listeleyelim" başlıklı bir etkinlik oluşturulabilir, etkinlikte Al-i İmran 104. ayete yer verilerek ve bu etkinlik resimli bir çerçeve içine alınarak, öğrencilerden ayette verilmek istenen evrensel değerleri listelemeleri istenebilirdi.

Ünitenin son kısmında "Ünitemizi Değerlendirelim" bölümünde ünite boyunca öğrenilen konuların değerlendirmesini yapmak üzere, öğrencilere açık uçlu ve çoktan seçmeli sorular , "Doğru-Yanlış" işaretleme ve bulmaca sorularından oluşan bir bölüm sunulmuştur. Çoktan seçmeli sorulardan birinde kullanılan bir ayet dikkatimizi çekmektedir. Bu soru: "*'Hakkında bilgi sahibi olmadığın şeyin ardına düşme...' (İsra suresi,36.ayet)* ayetiyle anlatılmak istenen aşağıdakilerden hangisidir?

A) Aldatmamak Kur'an'ın bir emridir.

B) Kötü zanda bulunulmamalıdır.

C) Doğruluk İslam dininin bir gereğidir.

D) Kesin bilgi sahibi olmadığımız konuda hüküm vermemeliyiz." şeklinde düzenlenmiştir. Soru kalıbı, ayet öğretimi açısından uygun bir kullanımdır çünkü soruda verilen ayet üzerinden bir soru sorulmakta ve öğrencilerden bu ayette vurgu yapılan konuyu bulmaları istenmektedir. Bu şekilde hazırlanacak sorulara daha fazla yer verilebilirdi.

6. Sınıf ahlak öğrenme alanında "İslam Dininin Sakınılmasını İstediği Davranışlar" ünitesinde yer verilen "Yalan Söylemek ve Hile Yapmak", "Gıybet ve İftira", "Hırsızlık", "Kıskançlık (Haset)", "Alay Etmek", "Büyüklenmek (Kibir)", "Kötü Zanda Bulunmak", "Anne, Baba ve Büyüklere Saygısızlık", "Başkalarının Kusurlarını Araştırmak", "Kötü Davranışlar Karşısında Duyarsız Kalmayalım", "Felak Suresi ve Anlamı" konu başlıklarının anlatımında içeriğe uygun ayetler kullanılarak ayetlerin desteğiyle öğrenciler bilgilendirilmeye çalışılmıştır. Kullanılan ayetlerde konu başlıklarını destekleyecek şekilde yalan söylemenin,hile

yapmanın,gıybet etmenin ve iftirada bulunmanın, büyüklenmenin, kötü zanda bulunmanın, anne–baba ve büyüklere karşı saygısızlık yapmanın ve başkalarının kusurunu araştırmanın dinimizce yasaklandığına dair öğrencilere bilgi verilmektedir.

"Gıybet ve İftira" konu başlığı altında yer verilen Hümeze 1.*"İnsanları arkadan çekiştiren, kaş göz işaretleriyle alay eden her kişinin vay haline!"* ayetinin, öğrencide hem merak uyandıran hem de öğrenciyi bilgilendiren bir ayet olduğu düşünülebilir. Yine aynı başlık altında yer verilen Ahzab 58. *"Mü'min erkekleri ve mü'min kadınları, yapmadıkları şeyle suçlayıp incitenler, bir iftira ve açık bir günah yüklenmişlerdir."* ayetinde iftira kavramının ne anlam ifade ettiği ayet içerisinde açıkça belirtilmiş ve iftiranın günah olduğu bilgisi verilmiştir. Bu yönleriyle kullanılan ayetler didaktik bir nitelik taşımaktadır. "Büyüklenmek (Kibir)" konu başlığı altında yer verilen Bakara 34. *"Hani biz meleklere: Adem'e secde edin, demiştik. İblis hariç hepsi secde ettiler. O yüz çevirdi ve büyüklük tasladı ,böylece kafirlerden oldu."* ve İsra 37. *"Yeryüzünde böbürlenerek dolaşma.Çünkü sen ne yeri yarabilir ne de dağlarla ululuk yarışına girebilirsin."* ayetlerinde de, kibirin şeytanın vasıflarından biri olduğu bilgisinin verilmesi ve insanların Allah karşısında acizliklerine vurgu yapılması nedeniyle didaktik yönü olan ayetlerdir. "Kötü Zanda Bulunmak" konu başlığı altında yer verilen Hucurat 12. *"Ey İman edenler! Zannın çoğundan kaçının. Çünkü zannın bir kısmı günahtır."* ayetinde de zannın kötü olduğu doğrudan bildirilmiş ve bu konuda dikkatli davranmaları konusunda insanlar uyarılmıştır.

3. 4. Genel Değerlendirme

Şu ana kadar İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programında Ahlak öğrenme alanında 6. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabındaki 5. ünite olan "İslam Dininin Sakınılmasını İstediği Davranışlar" başlıklı ünitede kullanılan ayetler din öğretimi açısından değerlendirilmiştir. Kullanılan ayetler genel anlamda öğrencilerin dil ve kavram gelişimlerine uygundur ancak; dini terimlerin bazılarının sadeleştirilerek kullanılması ya da parantez içinde verilecek olan ek bilgilerle desteklenerek öğrencilere sunulması ayet öğretimi açısından daha uygun olurdu. Kullanılan ayetlere kullanım oranı az olmakla beraber etkinlik içinde ve

değerlendirme bölümünde de yer verildiği tespit edilmiştir. Ancak bu şekilde kullanımlara ünite içinde daha çok yer verilmesi ayet öğretimini kolaylaştırabilir, öğrencilerin bilişsel seviyelerine daha çok katkıda bulunabilirdi. Ahlak öğretiminde çok önemli bir kavram olan "doğruluk ve dürüstlük, saygı ve sevgi, emaneti korumak, görgülü olmak, sorumluluk, sözünde durmak" kavramlarına yer verilmesi din ve ahlak öğretimi açısından önemlidir. İlköğretim 6. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde ahlak öğrenme alanında kullanılan ayetler, öğretim programında aynı ünite için belirtilen kazanım, beceri, kavram ve değerleri genel olarak gerçekleştirebilecek düzeydedir. Ayetler konu başlıklarını destekleyecek şekilde içeriğe uygun ve anlaşılırdır. Didaktik –metodik açıdan genelde bilgilendirici yönü ağır basan ayetler kullanılmıştır. Sonuç olarak altıncı sınıf ahlak öğrenme alanında kullanılan ayetlerin içeriği incelendiğinde genel olarak, öğrencilerin gelişim dönemleri itibariyle algılayamayacakları, seviyelerine uygun olmayan bir konu ya da kavramın olmadığı ve dinî gelişim nitelikleri açısından da öğrencilerin seviyelerine hitabeden ayetlerin yer aldığı tespit edilmiştir.

4. 7. SINIF AHLAK ÖĞRENME ALANINDA KULLANILAN AYETLERİN DİN ÖĞRETİMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

4. 1. 7. Sınıf 5. Ünite "İslam Dinine Göre Kötü Alışkanlıklar" Ünitesinde Ahlak Öğrenme Alanında Kullanılan Ayetler

7. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde, ahlak öğrenme alanı "İslam Dinine Göre Kötü Alışkanlıklar" ünitesinde kullanılan ayetlerin metin ve mealdeki kullanımları Tablo 13' te gösterilmiştir.

Tablo 13: "İslam Dinine Göre Kötü Alışkanlıklar " Ünitesinde Ahlak Öğrenme Alanında Kullanılan Ayetler

Ayetlerin 7. Sınıf DKAB Ders Kitabındaki Kullanımı	**Ayetlerin Meali**
1. Ayet: "Ey iman edenler! İçki, kumar, tapınmak için konulan dikili taşlar ve fal okları, şeytan işi pisliklerdir. O halde bunlardan kaçınıp sakının ki kurtuluşa eresiniz. Şeytan içki ve kumar yoluyla aranıza düşmanlık ve kin sokmak; sizi, Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık (bunlardan) vazgeçtiniz değil mi?" (Maide Suresi, 90-91. ayet)	1. Ayet: *"Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar (putlar), fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir; bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz. Şeytan içki ve kumar yoluyla ancak aranıza düşmanlık ve kin sokmak; sizi, Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık (bunlardan) vazgeçtiniz değil mi?"* (Maide Suresi, 90-91. ayet)
2. Ayet: "…Kendi elinizle kendinizi tehlikeye atmayın! İyilik edin. Şüphesiz Allah iyilik edenleri sever." (Bakara Suresi, 195. ayet)	2. Ayet: "Allah yolunda harcayın. Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın. Yaptığınızı güzel yapın; Allah güzel yapanları sever." (Bakara Suresi, 195. ayet)
3. Ayet: "Ey İman edenler! Karşılıklı rızaya dayanan ticaret malı olması hariç, mallarınızı, batıl (haksız ve haram yollar) ile aranızda alıp vererek yemeyin…" (Nisa Suresi, 29. ayet)	3. Ayet: "*Ey iman edenler! Karşılıklı rızaya dayanan ticaret olması hali müstesna, mallarınızı, bâtıl (haksız ve haram yollar) ile aranızda (alıp vererek) yemeyin.* Ve kendinizi öldürmeyin. Şüphesiz Allah, sizi esirgeyecektir. " (Nisa Suresi, 29. ayet)

4. Ayet: “Ey İman Edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar(putlar), fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir; bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz. Şeytan içki ve kumar yoluyla aranıza düşmanlık ve kin sokmak; sizi, Allah’ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık bunlardan vazgeçtiniz değil mi?” (Maide Suresi, 90-91. ayet)	4. Ayet: *“Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar (putlar), fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir; bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz.Şeytan içki ve kumar yoluyla ancak aranıza düşmanlık ve kin sokmak; sizi, Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık (bunlardan) vazgeçtiniz değil mi?”* (Maide Suresi, 90-91. ayet)
5. Ayet: “Onlar Allah’a ve ahiret gününe inanırlar. İyiliği emrederler. Kötülükten alıkoyarlar, hayır işlerinde birbirleriyle yarışırlar. İşte onlar iyilerdendir.” (Al-i İmran Suresi, 114. ayet)	5. Ayet: *“Onlar, Allah'a ve ahiret gününe inanırlar. İyiliği emrederler, kötülükten menederler; hayırlı işlere koşuşurlar. İşte bunlar iyi insanlardandır.”* (Al-i İmran Suresi, 114. ayet)
6. Ayet: “…İyilik ve takva üzerinde yardımlaşın. Ama günah ve düşmanlık üzerinde yardımlaşmayın…” (Maide Suresi, 2. ayet)	6. Ayet: “Ey iman edenler! Allah'ın (koyduğu, dinî) işaretlerine, haram aya, (Allah'a hediye edilmiş) kurbana, (ondaki) gerdanlıklara, Rablerinin lütuf ve rızasını arayarak Beyt-i Haram'a yönelmiş kimselere (tecavüz ve) saygısızlık etmeyin. İhramdan çıkınca avlanabilirsiniz. Mescid-i Haram'a girmenizi önledikleri için bir topluma karşı beslediğiniz kin sizi tecavüze sevk etmesin! *İyilik ve (Allah'ın yasaklarından) sakınma üzerinde yardımlaşın, günah ve düşmanlık üzerine yardımlaşmayın.* Allah'tan korkun; çünkü Allah'ın cezası çetindir.” (Maide Suresi, 2. ayet)
7. Ayet: Nisa Suresi, 36. ayet	7. Ayet: “*Allah'a ibadet edin ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana-babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yakın arkadaşa, yolcuya, ellerinizin altında bulunanlara (köle, cariye, hizmetçi ve benzerlerine) iyi davranın; Allah kendini beğenen ve daima böbürlenip duran kimseyi sevmez.”* (Nisa Suresi, 36. ayet)
8. Ayet: Nahl Suresi, 90. ayet	8. Ayet: “*Muhakkak ki Allah, adaleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi emreder, çirkin işleri, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor.”* (Nahl Suresi, 90. ayet)

9. Ayet: İsra Suresi, 23-26. ayet	9. Ayet: "*Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi, ana-babanıza da iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretti. Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa, kendilerine «of!» bile deme; onları azarlama; ikisine de güzel söz söyle. Onları esirgeyerek alçakgönüllülükle üzerlerine kanat ger ve: «Rabbim! Küçüklüğümde onlar beni nasıl yetiştirmişlerse, şimdi de sen onlara (öyle) rahmet et!» diyerek dua et. Rabbiniz sizin kalplerinizdekini çok iyi bilir. Eğer siz iyi olursanız, şunu bilin ki Allah, kötülükten yüz çevirerek tövbeye yönelenleri son derece bağışlayıcıdır. Bir de akrabaya, yoksula, yolcuya hakkını ver. Gereksiz yere de saçıp savurma."* (İsra Suresi, 23-26. ayet)
10. Ayet: "Ancak insanlara zulmedenlere ve yeryüzünde haksız yere taşkınlık edenlere ceza vardır. İşte acıklı azap bunlaradır." (Şura Suresi, 42. ayet)	10. Ayet: *"Ancak insanlara zulmedenlere ve yeryüzünde haksız yere taşkınlık edenlere ceza vardır. İşte acıklı azap bunlaradır."* (Şura Suresi, 42. ayet)

7. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ahlak öğrenme alanında "İslam Dinine Göre Kötü Alışkanlıklar" ünitesinde toplam 10 ayet kullanılmıştır. Bu ayetlerin beş tanesinin tam meal olarak, iki tanesinin konuyu destekleyecek ilgili metin seçilerek kısmen alıntılanarak, geriye kalan üç tanesinin ise sadece sure ismi ve ayet numaraları verilerek dipnot şeklinde ayetlere gönderme yapılarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Kısmen alıntılanan Nisa 29. ayeti, ayet mealinin baş kısmından, Maide 2. ortasından, Bakara 195. ve Maide 2. ayetleri ise, son kısmından seçilerek alıntılanmıştır. Her kısmi alıntılamada da üç nokta (…) ile alıntılamanın öncesi ve /veya sonrası olduğuna işaret edilmiştir.

Ayet meallerinin alıntılanmasında bazı kelime ve / veya kavramların değiştirilerek kullanıldığı tespit edilmiştir. Al-i İmran 114. ayetinde yer alan "men etmek" kavramı metin içinde kullanılırken "alıkoymak" kavramıyla sadeleştirilerek kullanılmıştır. Ayetlerin metin içinde kullanılırken genelde meal üzerinden bazı kelime ve / veya kavramların sadeleştirilerek alıntılandığı tespit edilmiştir. Ancak,

Maide 2. ayetinin mealinde parantez içinde yer verilen "(Allah'ın yasaklarından) sakınma" kavramı, metin içinde "takva" kavramıyla ifade edilmiştir. Bu ayette, mealde kullanılan ifadenin sadeleştirilerek kullanıldığı dikkatimizi çekmektedir. Bu kavramlar dışında diğer ayetlerde herhangi bir sadeleştirme yapılmamıştır.

4. 2. Ayetlerin Öğrencilerin Gelişim Düzeylerine Uygunluğu Açısından Değerlendirilmesi

4. 2. 1. Ayetlerin Öğrencilerin Bilişsel/ Dil ve Kavram Gelişim Düzeylerine Uygunluğu

7. sınıf seviyesinde ahlak öğrenme alanında kullanılan ayetleri öğrencilerin bilişsel/dil ve kavram gelişimleri açısından incelediğimizde, toplam 10 tane ayet kullanıldığı tespit edilmiştir.

7. sınıfta ahlak öğrenme alanında kullanılan ayetlerde genel olarak sade ve akıcı bir dil kullanılmıştır. Ünitede dini terminolojiden dolayı Arapça kelimelere de yer verilmiştir. Kelime ve terimlerin bazıları parantez içinde verilen ek bilgilerle desteklenmiş bazılarında ise ek bilgilere yer verilmemiş ve kelime anlamını ya öğrencinin araştırıp bulması istenmiş ya da kitabın son kısmındaki sözlük bölümüyle bu eksik giderilmeye çalışılmıştır.

7. sınıf öğrencisi yaklaşık olarak on üç yaşındadır. Bu yaştaki çocuk, soyut düşünce kabiliyetini kazanarak, yetişkinlerin anlayış biçimlerini kavramaya başlar ve artık soyut kavramları da anlamakta zorlanmaz. Bu dönem çocuğunun gelişim görevi, olgun bir yetişkinin bütün özelliklerini kazanmak, yani yetişkinlerin sahip olduğu değerleri oluşturmaktır. Bu sebeple, kişiliğini sınamakta ve zihinsel faaliyetlere daha fazla önem vermektedir. Birey, içinde bulunduğu çalkantılı yapıyı bu şekilde dengelemek istemektedir.[213] Bu bağlamda, konularla ilgili kullanılan ayetlerin bu dönem çocuğunun şüphelerine ne kadar çözüm ürettiği veya bu yapıda bir çocuğun ne kadar ilgisini çekebildiğini incelemek gerekir. Birey, ergenlik dönemi ile birlikte artık kendi kişiliğini sınar ve olgun bir kişilik yapısı kazanma yolunda mesafe alır. Bu sebeple, "İslam dinine göre kötü alışkanlıklar" ünitesi anlatılırken

[213] Gander-Gardiner, s. 458-466, Yavuzer, *a.g.e.* s. 92, 114, Mehmedoğlu, *Ahlâkî ve Dînî Gelişim,* s. 80-86.

konunun ve konu başlıkları altında kullanılan ayetlerin bireyin karakteri üzerindeki etkilerinin ön plana çıkarılmasının daha önemli olduğunu düşünüyoruz. Kötü alışkanlıklar neticesinde yaşanan üzücü ve toplumu sarsıcı olaylar ve paramızı bu kötü alışkanlıklara değil de kendi ihtiyaçlarımızı karşılamak için harcasak ya da insanlara yardımcı olmaya çalışsak daha iyi olmaz mı diye, zihinsel bir etkinlik olarak konuyu sebep sonuç ilişkisi içinde ele alsak bu dönem çocuğunun bilişsel yapısına daha çok hitab edebiliriz.

Bu doğrultuda, "İslam Dinine Göre Kötü Alışkanlıklar" ünitesinde yer alan ayetleri incelediğimizde; "Alkollü İçki İçmek" konu başlığı altında yer verilen Maide 90-91. *"Ey iman edenler! İçki, kumar, tapınmak için konulan dikili taşlar ve fal okları, şeytan işi pisliklerdir. O halde bunlardan kaçınıp sakının ki kurtuluşa eresiniz. Şeytan içki ve kumar yoluyla aranıza düşmanlık ve kin sokmak; sizi, Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık (bunlardan) vazgeçtiniz değil mi?"* ayetinin, kişilik oluşturma eğiliminde olan ve bunun içinde dinin zihinsel boyutunu ön planda tutan öğrencilerin bilişsel seviyelerini geliştirebilecek bir ayet olduğu düşünülebilir. Çünkü ayette; içki, kumar, fal okları, putlar sadece eleştirilmekle ve yasaklanmakla kalmayıp aynı zamanda şeytanın bu yollarla insanlar arasına düşmanlık ve kin sokmak istediği ve bizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak istediğine vurgu yapılarak iki durum arasında sebep-sonuç ilişkisi kurulmaya çalışılmıştır.Bu ayet aynı zamanda "Kumar Oynamak" konu başlığından sonra yer verilen "İlkeler Çıkaralım" etkinliğinde de kullanılmıştır.[214] Bu şekilde kullanılarak ayet , konu içinde işlevsel bir nitelik kazanmıştır. Yapılandırmacı yaklaşım açısından da uygun bir kullanımı vardır. Öğrenciler, öğrendikleri bilgilerle ayetten ilke ve kavramlar çıkaracaklardır. Öğrencilerin bilişsel gelişimine de katkı sağlayacak faydalı bir etkinliktir. Ayetin konuyla bağlantısını kurmalarında ve ayeti daha iyi kavramaları açısından öğrencilere faydalı olacaktır.

Ünitede yer verilen konular, güncel konulardır ve sosyal hayatta yaşanan olaylar ayetler üzerinden yola çıkılarak sınıf ortamında konuşulmalı ve tartışılmalıdır. "Alkollü İçki İçmek", "Uyuşturucu Kullanmak" ve "Kumar Oynamak", İslam Dini'ne göre kötü alışkanlıklardır aynı zamanda da toplumda pek çok insanın hayatına etkisi olan zararlı alışkanlıklardır. Öğrenciler basında, TV

[214] *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 7. Sınıf Ders Kitabı*, MEB, İstanbul, 2009, s. 105

haberlerinde, internet ortamında ya da kendi çevrelerinde yaşanan hayatlarda bu zararlı alışkanlıkların yaşattığı olumsuzlukları gözlemleyebilmektedirler. Dolayısıyla, bu konuda dinin etkisinden faydalanarak ayetler üzerinden öğrencilerin sosyal yaşamla bağlantı kurmalarını sağlamanın, onların bilişsel gelişimlerine katkıda bulunacağı düşünülebilir.

"Uyuşturucu Kullanmak" konu başlığı altında yer verilen Bakara 195. *"...Kendi elinizle kendinizi tehlikeye atmayın! İyilik edin. Şüphesiz Allah iyilik edenleri sever."* ayetinde, uyuşturucu kullanmanın kötülüğüne dair dolaylı yoldan bir gönderme vardır. Uyuşturucu kullanmak, kendi elimizle kendimize yaptığımız bir kötülük olarak anlatılmaya çalışılmıştır. 7. sınıf öğrencisinin bilişsel seviyesi konu başlığı ve ayet arasındaki bağlantıyı kurabilecek düzeydedir. "Kumar Oynamak" konu başlığı altında yer verilen *Nisa 29. "Ey İman Edenler! Karşılıklı rızaya dayanan ticaret malı olması hariç, mallarınız, batıl (haksız ve haram yollar) ile aranızda alıp vererek yemeyin..."* ayeti ise, haksız kazanç ve haram yollarla edinilen mallar hakkında öğrencilere bilgi vermektedir.

Ünite başlığı altında yer verilen ayetlerde kullanılan " Tapınmak, dikili taşlar, fal okları, kurtuluşa ermek, kin, alıkoymak, rıza, batıl, hayr, takva, zulmetmek, taşkınlık etmek, azap" gibi kelime ve / veya kavramların 7. sınıf öğrencisinin dil gelişimleri açısından anlaşılması zor kelimeler oldukları düşünülebilir.

Aşağıdaki tabloda, bu kelime ve / veya kavramların 4. sınıf seviyesinden 7. sınıf ahlak öğrenme alanı ünitesine kadar geçtiği bazı konu ya da ayetler gösterilmiştir.

Tablo 14: 7. Sınıf Ahlak Öğrenme Alanı "İslam Dinine Göre Kötü Alışkanlıklar" Ünitesinde Yer Verilen Ayetlerde Geçen ve Öğrencilerin Dil Gelişim Seviyelerinin Üzerinde Olduğu Düşünülen Kelime ve / veya Kavramların Daha Önceki Sınıf Düzeyi ve Ünitelerde Kullanılma Durumları

Kavramlar	**4. Sınıf Düzeyinde Kullanılma Durumları**	**5. Sınıf Düzeyinde Kullanılma Durumları**	**6. Sınıf Düzeyinde Kullanılma Durumları**	**7. Sınıf Ahlak Öğrenme Alanlına Kadar Olan Bölümde Kullanılma Durumu**
Tapınmak	-	-	-	-
Dikili Taşlar	-	-	-	-
Fal Okları	-	-	-	-
Kurtuluşa Ermek	-	-	2. Ünite "Namaz İbadeti" 11."Namazın İnsana Kazandırdıkları" (Mu'minun Suresi,1-2. ayet)	-
Kin	-	5. Ünite "Sevinç ve Üzüntülerimizi Paylaşalım" 3.2."Geçmişlerimizi Anarız." (Haşr Suresi, 10. ayet)	5. Ünite "İslam Dininin Sakınılmasını İstediği Davranışlar" 4."Kıskançlık(Haset)" (Buhari, Edeb, 57)	-
Alıkoymak	-	-	-	-
Rıza		-	5. Ünite "İslam Dininin Sakınılmasını İstediği Davranışlar" 3. "Hırsızlık" (Nisa Suresi, 29. ayet)	-
Batıl	-	-	-	-
Hayr		5.Ünite "Sevinç ve Üzüntülerimizi Paylaşalım" 3.3. "Zor Durumda Olanlara Yardım Ederiz."(Sebe Suresi, 39. ayet)	1.Ünite "Peygamberlere ve İlahi Kitaplara İnanç" 1.2.5."Allah'tan Aldığı Vahiyleri Olduğu Gibi İnsanlara Bildirmek"(Tirmizi, Kitabu'l-Fiten, 34)	-

Takva	-	-	4. Ünite "Kur'an-ı Kerim'inTemel Eğitici Nitelikleri" 2.2. "Kur'an'da ,İnsanın İnsanla İlişkisi" (Hucurat Suresi ,13.ayet)	-
Zulmetmek	-	3. Ünite "Hz. Muhammed ve Aile Hayatı" 3."Hz.Muhammed'in Ailesinin Örnek Davranışları" (Buhari, Mezalim, 3)	-	3. Ünite "Bir İnsan ve Bir Peygamber Olarak Hz.Muhammed" 2.2."Hz. Muhammed Kur'an'ı Açıklayıcıdır." (Lokman Suresi, 13. ayet)
Taşkınlık Etmek	-	-	-	-
Azap	-	-	4. Ünite "Kur'an-ı Kerim'in Temel Eğitici Nitelikleri"/ 2.3."Kur'an'da İnsanın Evrenle İlişkisi" (Al-i İmran Suresi,191.ayet)	4.Ünite "Kur'an'da Akıl ve Bilgi" 2."Kur'an Aklımızı Kullanmamızı İster."(Yunus Suresi, 100. ayet)

Tabloya göre bu kavramlardan "kin, hayr, zulmetmek, azap, takva, rıza, kurtuluşa ermek" kavramlarının daha önceki konularda geçtiği diğer kavramların ise geçmediği tespit edilmiştir.

7. sınıf düzeyindeki öğrenci "kin, hayr, zulmetmek, azap, takva, rıza, kurtuluşa ermek" kavramlarıyla ilk defa bu ünitede karşılaşmamaktadır. Ancak; daha önceki ünitelerde bu kavramları açıklayacak herhangi bir anlatım bulunmamaktadır. Öğrenci, bu kavramları duymuş olmasına rağmen anlamını tam olarak bilmeyebilir ve zihninde bu kavramları anlamlandıramayabilir. Bu kavramlar, ilköğretim DKAB ders kitaplarında 4. sınıftan 7. sınıf ahlak öğrenme alanı ünitesine kadar tekrar edildiği için, burada bir tür kavram öğretiminin gerekli olduğu ve bunu ya bir cümleden oluşan bir tanım içerisinde vererek ya da birkaç kelimelik bir anlatımla sağlamanın mümkün olacağı düşünülebilir. Aynı zamanda, kavramların öğretilmesini kolaylaştırabilecek etkinlikler de düzenlenebilir.

"Tapınmak, dikili taşlar, fal okları, batıl ve taşkınlık etmek" kavramlarına ise 7. sınıf ahlak öğrenme alanı ünitesine kadar olan ünite ve konu anlatımlarında yer verilmediği tespit edilmiştir. Dolayısıyla; bu kavramlar ilk defa 7. sınıf düzeyinde ahlak öğrenme alanında kullanılmaktadır. Kavramların, ders kitabının sözlük bölümünde açıklanması ya da parantez içinde verilecek ek bir bilgiyle desteklenmesi ayetin öğretimi açısından daha uygun olurdu.

Bu kelime ve / veya kavramların yer verildikleri ayetleri incelediğimizde; "İslam Dinine Göre Kötü Alışkanlıklar" ünitesinin "Alkollü İçki İçmek" konu başlığı altında kullanılan Maide 90-91 *"Ey iman edenler! İçki, kumar, tapınmak için konulan dikili taşlar ve fal okları, şeytan işi pisliklerdir. O halde bunlardan kaçınıp sakının ki kurtuluşa eresiniz. Şeytan içki ve kumar yoluyla aranıza düşmanlık ve kin sokmak; sizi, Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık (bunlardan) vazgeçtiniz değil mi?"* ayetinde "dikili taşlar", "fal okları", "alıkoymak" kavramlarının ayetin anlaşılabilirliğini güçleştirebileceği düşünülebilir. "Dikili taşlar" kavramı yerine "putlar", "fal okları" kavramı yerine "kısmet çekilen zarlar" ve "alıkoymak" kavramı yerine "uzaklaştırmak, engellemek" kavramları kullanılabilir ya da parantez içinde bu kavramların açıklamaları yapılabilirdi. Kitabın sözlük bölümünü incelediğimizde ise; bu kavramların hiçbirine sözlükte de yer verilmediği tespit edilmiştir. Ayetin anlaşılırlığı açısından bu büyük bir eksikliktir. Aynı ayet, "İlkeler Çıkaralım" etkinliği çerçevesinde tekrar kullanılmış ve öğrencilerden bu ayetten ilkeler çıkarmaları istenmiştir. Ayetin kavranması için yapılandırmacı yaklaşım açısından faydalı bir etkinliktir ancak; ayette kullanılan kelimelerin çoğunun öğrencilerin anlayamayacağı düzeyde olduğu düşünülebilir. Ayet tam olarak anlaşılamadığı takdirde etkinliğin uygulanması da zorlaşacaktır. Ayetin ünite içinde ikinci kez kullanımında tek fark ,"dikili taşlar" kavramının parantez içinde verilen "putlar" kavramıyla desteklenmesidir. Bu açıklamanın, ayetin ilk olarak kullanıldığı konu olan "Alkollü İçki İçmek" konusunda verilmesi daha uygun olurdu. Bu şekilde bir kullanımla, ilerleyen konularda ayetle tekrar karşılaşan öğrencinin ayeti anlamlandırması daha kolay olurdu.

"Kötü Alışkanlık Ve Davranışlardan Nasıl Korunalım?" konusuyla bağlantılı olarak yer verilen Al-i İmran 114. ve Maide 2. ayetlerinde de "rıza", "batıl" ve "takva" kavramları dikkatimizi çekmektedir."Bu kavramlar, kitabın sözlük

bölümünde açıklanmamıştır. Ancak ayetin daha iyi anlaşılabilmesi için öğrencilerin bu kavramları bilmeleri gerekmektedir. Al-i İmran 114. *"Onlar Allah'a ve ahiret gününe inanırlar. İyiliği emrederler. Kötülükten alıkoyarlar, hayır işlerinde birbirleriyle yarışırlar. İşte onlar iyilerdendir."* ayetinde "hayr" kavramı yerine "iyilik"; "alıkoymak" kavramı yerine de "engellemek" kavramı kullanılabilirdi. Maide 2. "İyilik ve takva üzerinde yardımlaşın. Ama günah ve düşmanlık üzerinde yardımlaşmayın…" ayetinde ise, "takva" kavramının anlamı "Allah'tan korkma, dinin yasak ettiği şeylerden sakınıp, buyurduklarını yerine getirme" şeklinde parantez içinde verilecek bir açıklamayla desteklenseydi ayetin anlaşılırlığı ve öğretimi daha kolay olurdu.

"Başkalarına Zarar Vermek: Kul Hakkı" konu başlığı altında yer verilen Şura 42. *"Ancak insanlara zulmedenlere ve yeryüzünde haksız yere taşkınlık edenlere ceza vardır. İşte acıklı azap bunlaradır."* ayetinde ise, "zulmetmek", "taşkınlık etmek" ve "azap" kavramları dikkatimizi çekmektedir. Kitabın sözlük bölümünde "zulüm" kavramına yer verilmiştir ancak ayette bu kavram yerine "eziyet etmek" ya da "işkence etmek" kavramı kullanılabilirdi. "taşkınlık etmek" ve "azap" kavramlarının ise sözlükte açıklanmadığı dikkatimizi çekmektedir. Bu kavramlar ayette sadeleştirilerek kullanılabilir ya da kitabın sözlük bölümünde açıklamaları yapılabilirdi. Böylece ayet, daha anlaşılır olabilir ve ayetin öğretimi kolaylaşırdı. "Kumar Oynamak" konu başlığı altında yer verilen Nisa 29. "Ey İman edenler! Karşılıklı rızaya dayanan ticaret malı olması hariç, mallarınızı, batıl (haksız ve haram yollar) ile aranızda alıp vererek yemeyin…" ayetinde kullanılan "rıza" ve "batıl" kavramları da 7.sınıf öğrencisinin anlamakta zorlanabileceği kavramlar olarak düşünülebilir. Bu ayette de "rıza" kavramı yerine "istek, kabul etme" kavramlarından biri kullanılarak kavram sadeleştirilebilirdi. "Batıl" kavramının ise, parantez içinde verilen bilgiyle desteklendiği dikkatimizi çekmektedir. Bu şekilde bir kullanım ayetin kolay anlaşılırlığını desteklemiştir.

Ayetlerde kullanılan kavram ve terimler anlamlarına uygun kullanılmıştır. Ayetlerde kullanılan kelime, terim ve deyimlerin yazımında TDK' nın ilkelerine uyulmuştur.

Kullanılan ayetlerin cümle yapıları 7. sınıf seviyesine uygun uzunluktadır. Ayetleri incelediğimizde bu kuralın uygulandığı dikkat çekmektedir. Cümlelerdeki

kelime dizilişi dil kurallarına uygundur. Özne, nesne, yüklem şeklinde kurallı bir cümle dizilişi vardır. Ayetlerde devrik cümlelere rastlanmamıştır.

4. 2. 2. Ayetlerin Öğrencilerin Ahlaki Gelişim Düzeylerine Uygunluğu

Yedinci sınıf öğrencisi yaklaşık olarak on üç yaşındadır. Bu yaştaki çocuk, soyut düşünce kabiliyetini kazanarak, yetişkinlerin anlayış biçimlerini kavramaya başlar ve artık soyut kavramları da anlamakta zorlanmaz. Bu dönem çocuğunun gelişim görevi, olgun bir yetişkinin bütün özelliklerini kazanmak, yani yetişkinlerin sahip olduğu değerleri oluşturmaktır. Birey, ergenlik dönemi ile birlikte artık kendi kişiliğini sınar ve olgun bir kişilik yapısı kazanma yolunda mesafe alır. Kişiliğin oluşmasında daha önceki öğrenmeler etkilidir.[215] Bu sebeple, daha önceki sınıflarda bireye sunduğumuz ahlâkî bilgiler önem kazanmaktadır. Çünkü bunlar, kişiliğini oluşturma çabasında olan birey için bilgi altyapısı oluşturur ve bireyin davranışlarını yönlendiren değerleri oluşturmasına yardımcı olur. Son çocukluk döneminin yavaş yavaş sona erip ergenlik döneminin başlamasıyla birey ahlâkî olarak da farklı bir algılama geliştirir.

Bu bağlamda, 7. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde ahlak öğrenme alanında yer verilen "İslam Dinine Göre Kötü Alışkanlıklar" ünite başlığı altında yer alan ayetleri incelediğimizde, genel olarak öğrencileri iyi davranmaya ve kötü alışkanlıklardan sakınmaya özendiren ayetlere yer verildiği dikkatimizi çekmektedir. Ayetler çerçevesinde, güzel davranışlarda bulunmanın ilk nedeninin "Allah'ın hoşnutluğu" nu kazanmak olduğunun belirtilmesi, öğrencileri iyi davranmaya yönlendirmesi açıdan önemlidir. Bu dönem yaş grubunun ahlaki gelişim düzeyini geliştirebilecek niteliktedir. İnsanın cezadan kurtulmak için değil de, daha manevi değerler için ahlaklı olması gerektiği fikri öğrencilerin ahlaki gelişim düzeylerini yükseltecektir. Bu dönemdeki öğrencilerde yoğun bir adalet duygusu gelişmiştir ve öğrenci artık "benmerkezcilik" ten kurtularak başkalarının düşüncelerini de anlayabilecek zihinsel ve ahlaki olgunluğa ulaşmıştır. Konunun işlenişinde ve ayetlerin kullanımında öğrencilerin gelişim düzeylerinin dikkate alınması olumlu bir durumdur.

---

[215] Cüceloğlu, *a.g.e.* s. 423.

"Alkollü İçki İçmek" konu başlığında yer verilen Maide 90-91. *"Ey iman edenler! İçki, kumar, tapınmak için konulan dikili taşlar ve fal okları, şeytan işi pisliklerdir. O halde bunlardan kaçınıp sakının ki kurtuluşa eresiniz. Şeytan içki ve kumar yoluyla aranıza düşmanlık ve kin sokmak; sizi, Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık (bunlardan) vazgeçtiniz değil mi?"* ayetini öğrencilerin ahlaki gelişim düzeylerine katkısı açısından incelediğimizde; ayetin, "benmerkezcilik" ten uzaklaşan ve toplumsal değerlere daha çok önem vermeye başlayan ve "empati kurma yeteneği" ni kazanan bir öğrencinin ahlaki gelişimini destekleyecek nitelikte, onların ahlaki gelişim düzeylerine uygun bir ayet olduğu düşünülebilir. Ayette sayılan, içki, kumar, putlara tapmak, fal okları gibi kötü alışkanlıklar hem bireye hem de topluma zarar veren alışkanlıklardır. Bu dönem öğrencileri ahlak gelişimi olarak "toplum merkezci" bir yaklaşımı benimseme eğilimindedirler. Ünitenin diğer konularında kullanılan ayetler de yine öğrencilerin ahlaki gelişim düzeylerine hitab eden ve onların ahlaki gelişimlerine katkıda bulunabilecek ayetlerdir. Örneğin; "Kumar Oynamak" konu başlığı altında yer verilen Nisa 29. *"Ey İman edenler! Karşılıklı rızaya dayanan ticaret malı olması hariç, mallarınızı, batıl (haksız ve haram yollar) ile aranızda alıp vererek yemeyin…"* ayeti de yine toplumsal ilişkilere hitab eden bir ayettir. Karşılıklı rızaya dayanan mal-para, emek-ücret vb. mübadele çeşitleri, hem fertler, hem de, onların oluşturduğu toplum için faydalıdır. Ayette, haksız kazanç elde etmek konusunda bilgi verilerek ve yol gösterilerek öğrencilerin sosyal yaşamlarında karşılaşabilecekleri bu duruma karşı ahlaki bir tutum geliştirmelerine katkı sağlaması amaçlanmıştır.

"Kötü Alışkanlık ve Davranışlardan Nasıl Korunalım?" konu başlığı altında yer verilen ayetlerden biri olan Maide 2. *"İyilik ve takva üzerinde yardımlaşın. Ama günah ve düşmanlık üzerinde yardımlaşmayın…"* ayetinde de, insanlar yardımlaşmaya teşvik edilerek ,kötü davranışlardan, günah ve düşmanlıklardan uzak tutulmak istenmiştir. Ayet, bu içeriği nedeniyle, 7. sınıf yaş grubunun ahlaki gelişim düzeyine uygun bir ayettir. Dönem itibariyle artık toplumun ve sistemin rollerine ve sistemin bakış açısına uyma eğiliminde olan öğrenci, bu ayetler ışığında ahlaki bir tutum geliştirebilir. Yine Al-i İmran 114' te de kötülükten alıkoymak ve hayır işlerinde yarışmak vurgulanarak iyi işlerde yardımlaşma teşvik edilmiştir. Ahlaki

gelişim düzeyinin bir gereği olarak, "adalet duygusu" gelişen öğrencinin bu ayeti anlamlandırmasının kolay olacağı ve ayetin öğretimini kolaylaştıracağı düşünülebilir.

Ünitede son olarak, "Başkalarına Zarar Vermek: Kul Hakkı" konu başlığına yer verilmiştir. Bu başlık altında, Nisa 36. ayet, Nahl 90., İsra 23-26. ayetlerine dipnotla gönderme yapılmış ayetlerin metinlerine yer verilmemiştir. Bu konu başlığı altında mealine yer verilen tek ayet Şura 42. *"Ancak insanlara zulmedenlere ve yeryüzünde haksız yere taşkınlık edenlere ceza vardır. İşte acıklı azap bunlaradır.* ayetidir. Ayette , haksızlık yapanların ve insanlara zulmedenlerin cezalandırılacağı söylenmektedir. 7. sınıf öğrencisinin en çok önemsediği kavram, ahlaki gelişim düzeyinin bir etkisi olarak, "adalet" kavramıdır. Bu ayet ise, tam olarak öğrencilerin bu duygusuna hitab etmekte ve haksızlık yapanların, adil olmayanların cezalandırılacağına vurgu yapmaktadır.

4. 3. Ayetlerin Eğitim-Öğretim Açısından Uygunluğunun Değerlendirilmesi

4. 3. 1. Ayetlerin Konu Ve Kazanımları Desteklemesi Açısından Uygunluğu

Ünitede kullanılan ayetleri, tablo 15' te gösterilen amaçları desteklemeleri açısından incelediğimizde, ayetlerin kullanıldıkları konu başlıklarını, kazanım, beceri ve değerleri genelde desteklediği tespit edilmiştir. Çünkü; ünitede ahlak öğrenme alanında, en önemli ahlaki değerlerden olan sorumluluk, bağımsızlık ve haklara saygı değerleri ve / veya kavramlarının kazandırılması amaçlanmaktadır. Ünite konuları işlenirken öğrencilerin dinimizin yasakladığı kötü davranışları öğrenmesi, bazı kötü davranış ve alışkanlıkların nasıl başladığını ve bu alışkanlıklardan korunmak için neler yapılması gerektiği, kötü alışkanlık ve davranışlardan kendini korumada dinin ve ahlak ilkelerinin kendisine nasıl yardım edebileceği ile ilgili örnekler vermesi konusunda daha istekli hale getirmek amaçlanmıştır. Bunu sağlayabilmek için de, İslam dinine göre kötü alışkanlıklarla ilgili Kur'an-ı Kerim ayetlerinden örnekler verilerek dinin teşvik edici yönünden yararlanılmaya çalışılmıştır.

Tablo 15: 7. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi "İslam Dinine Göre Kötü Alışkanlıklar" Ünitesinde Ahlak Öğrenme Alanında Kullanılan Ayetlerin Kullanıldıkları Konu, Kazanım, Beceri, Kavram ve Değerler

Konular	**Kazanımlar**	**Beceriler**	**Kavramlar**	**Değerler**
1. Alkollü İçki İçmek	1. İslam Dininin yasakladığı kötü alışkanlıkları ayet ve hadislerden örneklerle açıklar.			
2. Uyuşturucu Kullanmak	2. Kumar, alkollü içki ve uyuşturucunun bireysel ve toplumsal zararlarını örneklerle açıklar.	Problem Çözme		Sorumluluk
3.Kumar Oynamak	3. Sigaranın birey ve toplum sağlığı açısından zararlarını araştırarak çevresinden örnekler verir.	Kur'an-ı Kerim mealini kullanma	Duyarlılık	
4.Kötü Alışkanlıklar Nasıl Başlıyor?	4. Kötü alışkanlık ve davranışların nasıl başladığını kavrar.	İletişim ve empati kurma	Namuslu olmak	Bağımsızlık
5.Kötü Alışkanlık ve Davranışlardan Nasıl Korunalım?	5. Kötü alışkanlık ve davranışlardan kaçınmaya yönelik çözüm önerilerinde bulunur.	Araştırma	Sorumluluk	Namuslu olmak
6.Başkalarına Zarar Vermek: Kul Hakkı	6. Başkalarına zarar vermenin kul hakkını ihlal anlamına geleceği bilinciyle kul hakkı konusunda duyarlı olur.	Eleştirel Düşünme	Bağımsızlık	
		Sosyal Katılım		Sağlıklı olmaya önem verme ve haklara saygı

Kullanılan ayetleri, konu başlıkları, kazanım, beceri, kavram ve değerleri desteklemeleri açısından incelediğimizde ayetlerin çoğunun doğrudan konu başlığını desteklediği dikkatimizi çekmektedir. Örneğin; "Alkollü İçki İçmek" konu başlığı altında yer verilen Maide 90-91. *"Ey iman edenler! İçki, kumar, tapınmak için konulan dikili taşlar ve fal okları ,şeytan işi pisliklerdir. O halde bunlardan kaçınıp sakının ki kurtuluşa eresiniz. Şeytan içki ve kumar yoluyla aranıza düşmanlık ve kin sokmak; sizi, Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık (bunlardan) vazgeçtiniz değil mi?"* ayetleri de kullanıldığı konu başlığını ve ünitenin " İslam Dininin yasakladığı kötü alışkanlıkları ayet ve hadislerden örneklerle açıklar" ve "Kumar, alkollü içki ve uyuşturucunun bireysel ve toplumsal zararlarını örneklerle açıklar" kazanımlarını doğrudan desteklemektedir. "Uyuşturucu Kullanmak" konu başlığı altında yer verilen Bakara 195. *"...Kendi elinizle kendinizi tehlikeye atmayın! İyilik edin. Şüphesiz Allah iyilik edenleri sever."* ve "Kumar Oynamak" konu başlığı altında yer verilen Nisa 29. "*Ey İman edenler! Karşılıklı rızaya dayanan ticaret malı olması hariç, mallarınızı, "batıl(haksız ve haram yollar) ile aranızda alıp vererek yemeyin..."*ayetleri de iyiliğe teşvik eden, insanların kendi yaptıklarıyla kendilerini tehlikeye attıklarını vurgulayan ve haksız kazanç, haram yollarla edinilen mallar konusunda bilgi verici ayetlerdir. Kullanıldıkları konu başlıklarını ve ünitenin "Kötü alışkanlık ve davranışlardan kaçınmaya yönelik çözüm önerilerinde bulunur." ve "Başkalarına zarar vermenin kul hakkını ihlal anlamına geleceği bilinciyle kul hakkı konusunda duyarlı olur." kazanımlarını desteklemektedir. Nisa 29. ayeti aynı zamanda ünitenin kazandırmak istediği değerlerden biri olan "haklara saygı" konusuna da vurgu yapmaktadır. "Kötü Alışkanlık ve Davranışlardan Nasıl Korunalım" konu başlığı altında yer verilen Maide 2. "İyilik ve takva üzerinde yardımlaşın. Ama günah ve düşmanlık üzerinde yardımlaşmayın…" ayeti de ünitenin "İslam Dininin yasakladığı kötü alışkanlıkları ayet ve hadislerden örneklerle açıklar" ve "Kötü alışkanlık ve davranışlardan kaçınmaya yönelik çözüm önerilerinde bulunur" kazanımlarını desteklemektedir.

4. 3. 2. Ayetlerin Didaktik-Metodik Açıdan Uygunluğu

Tablo 16: Ayetlerin Ünite İçerisinde Kullanım Şeklinin Sayısal Dağılımı

Konu Anlatımında Kullanılma Sayısı	**Etkinlikte Kullanılma Sayısı**	**Değerlendirme Bölümünde Kullanılma Sayısı**	**Kullanılan Toplam Ayet Sayısı**
9	1	-	10

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 7.sınıf ders kitabında ahlak öğrenme alanında kullanılan ayetlerin ünite içerisindeki kullanımının sayısal değerleri Tablo-16' da gösterilmiştir. Buna göre, bu sınıf düzeyinde kullanılan 10 ayetin dokuz tanesinin konu anlatımında, bir tanesinin etkinlik içerisinde kullanıldığı değerlendirme bölümünde ise ayetlerin kullanımına yer verilmediği tespit edilmiştir. Konu anlatımında kullanılan ayetlerin tamamı metin içinde paragraflarda kullanılmış, ayetlerin kullanımında başka bir sunum şekline yer verilmemiş sadece "İlkeler Çıkaralım" etkinliği için verilen Maide 90-91 ayetleri tablo içinde sunulmuştur.Ayetlere öğrencilerin daha çok dikkatlerinin çekilmesi için ayetlerin sunum şekli çeşitlendirilmeliydi.

7. Sınıf İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ahlak öğrenme alanı ünitesini incelediğimizde; genel olarak "Bilgi Kutusu", "Araştıralım-Paylaşalım", "Not Edelim", "Tartışalım", "Pano Yapalım", "Değerlendirelim", "Yazalım", "İlkeler Çıkaralım", "Beyin Fırtınası", "Konuşalım", "Örnekler Verelim", "Bulalım" ve "Paylaşalım" başlıklarıyla hazırlanan etkinliklere yer verildiği ancak, etkinliklerde ayet kullanımına yeteri kadar yer verilmediği tespit edilmiştir. Ayetler yerine, daha çok hadis, atasözü ve ünlü düşünürlerin sözleri, resimlemeler ya da güncel olaylar üzerinden öğrencilerin düşünmeleri, yorum yapmaları ve tartışmaları istenerek ünitenin kazandırmayı amaçladığı "eleştirel düşünme" ve "sosyal katılım" becerileri verilmeye çalışılmıştır. Oysaki, etkinliklerde daha çok ayete yer verilerek, verilen ayetlerin konusuna uygun olacak şekilde etkinlikler de oluşturulabilirdi.

"Kumar Oynamak" konu başlığı altında oluşturulan "İlkeler Çıkaralım" etkinliği bunun için güzel bir örnektir. Etkinlikte öğrencilere, Maide 90-91. *"Ey İman Edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar(putlar), fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir; bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz. Şeytan içki ve kumar yoluyla aranıza düşmanlık ve kin sokmak; sizi, Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık bunlardan vazgeçtiniz değil mi?"* ayetleri yöneltilerek "Yukardaki ayetten ilkeler çıkarınız." yönergesi sunulmuştur. Öğrencilerin bu yönerge doğrultusunda düşünmeleri sağlanmak istenmiştir. Aynı şekilde "Kumar Oynamak" konu başlığı altında "Tartışalım" başlığıyla farklı bir etkinlik daha oluşturulabilir ve etkinlikte Nisa 29. ayetine yer verilerek *"Ey İman edenler! Karşılıklı rızaya dayanan ticaret malı olması hariç, mallarınızı , batıl (haksız ve haram yollar) ile aranızda alıp vererek yemeyin…"* öğrencilere "Kumar oynamak niçin haksız kazançtır?" sorusu yöneltilerek onların bu soru üzerinden sınıfça tartışmaları istenebilirdi. Bu etkinlikle öğrencilere kumarın çalışmadan, alın teri akıtmadan, emek sarf etmeden, gayri ahlaki davranışları yaparak para kazanmanın doğu bir şey olmadığı (haksız kazanç olduğu) kavratılabilirdi. Böyle bir etkinlik öğrencilerin eleştirel düşünmelerine ve ifade yeteneklerine de katkıda bulunabilirdi.

"Kötü Alışkanlık ve Davranışlardan Nasıl Korunalım?" konu başlığı altında da "Listeleyelim" başlıklı bir etkinlik oluşturulabilir ve Al-i İmran 114. ayetine yer verilerek, *"Onlar Allah'a ve ahiret gününe inanırlar. İyiliği emrederler. Kötülükten alıkoyarlar, hayır işlerinde birbirleriyle yarışırlar. İşte onlar iyilerdendir."* Öğrencilere "Ayete göre, iyi insanların özellikleri nelerdir? Listeleyeniz." şeklinde bir yönerge sunulabilirdi. Aynı konu başlığı altında "Örnekler Verelim" başlıklı başka bir etkinlik daha oluşturulabilir ve etkinlikte Maide 2. ayete yer verilerek öğrencilerden bu ayetten yola çıkarak kötü alışkanlık ve davranışlardan nasıl korunabileceğimize örnekler vermeleri istenebilirdi. Bu etkinliklerle kötü davranışlardan nasıl korunmamız gerektiği üzerinde öğrencilerin düşünmeleri sağlanabilirdi.

Ünitenin "Uyuşturucu Kullanmak" konu başlığı altında "Tartışalım" başlığıyla bir etkinlik oluşturularak Bakara 195. *"...Kendi elinizle kendinizi tehlikeye atmayın! İyilik edin. Şüphesiz Allah iyilik edenleri sever."* ayetine yer verilebilir ve öğrencilere "Toplumları ve bireyleri tehlikeye atan davranışların

başında alkol, uyuşturucu, hırsızlık ve kumar gelir. Niçin? Tartışınız." yönergesi sunulabilirdi. Bu etkinlikle fertleri ve toplumları çökerten alkol,uyuşturucu,hırsızlık ve kumar gibi kötü alışkanlıkların birey ve topluma zararlarını kavramaları sağlanabilirdi.

7. Sınıf ahlak öğrenme alanında,"İslam Dinine Göre Kötü Alışkanlıklar " ünite başlığı altında, "Alkollü içki içmek, uyuşturucu kullanmak, kumar oynamak, kötü alışkanlık ve davranışlardan nasıl korunalım?, başkalarına zarar vermek: kul hakkı" konu başlıklarına yer verilmiştir. Konunun anlatımında içeriğe uygun ayetler kullanılarak ayetlerin desteğiyle öğrenciler bilgilendirilmiştir. Kullanılan ayetler, konu başlıklarını destekleyecek şekilde alkollü içki içmenin, uyuşturucu kullanmanın, kumar oynamanın, başkalarına zarar vererek kul hakkına girmenin dinimizce yasaklandığına dair öğrencilere bilgi vermektedir. Kötü alışkanlık ve davranışlardan nasıl korunacağımız konusunda bize ayetler ışığında yol göstermiştir.

"Alkollü İçki İçmek" konu başlığı altında yer verilen Maide Suresi, 90-91. ayetinde, içki, kumar, putlar ve fal oklarının şeytan işi birer pislik olduğu ve şeytanın bu yollarla, insanlar arasına düşmanlık ve kin sokmak istediği, insanları Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak istediği bilgisi verilmiştir. Bu yönüyle bilgilendirici yönü baskın olan bir ayettir.

"Uyuşturucu Kullanmak" konu başlığı altında yer verilen Bakara 195. *"...Kendi elinizle kendinizi tehlikeye atmayın! İyilik edin. Şüphesiz Allah iyilik edenleri sever."* ayetinde de insanlar kendi elleriyle kendilerini tehlikeye atmamaları doğrultusunda uyarılmış ve Allah'ın iyilik edenleri sevdiği bilgisi verilmiştir. Öğretici niteliği olan bir ayettir.

"Kumar Oynamak" başlığı altında yer verilen Nisa 29.ayette insanlar, haksız ve haram yolla para kazanmalarına karşı uyarılmıştır ve bu yolla para kazanmak yasaklanarak insanlar, karşılıklı rıza ile yapılacak ticarete teşvik edilmiştir. "Kötü Alışkanlık ve Davranışlardan Nasıl Korunalım?" konusunda yer verilen Al-i İmran 114. ve Maide 2.ayetlerde de, insanlardan iyiliği emretmeleri, kötülükten alıkoymaları, hayır işlerinde yarışmaları; iyilik ve takva üzerinde yardımlaşmaları istenmiştir. Bu yönüyle özellikle de konuyla bağlantısı olması açısından öğretici yönü olan ve öğrencileri bilgilendiren ayetlerdir.

Ünitenin son konusu “Başkalarına Zarar Vermek: Kul Hakkı” dır. Bu başlık altında yer verilen Şura 42. ayette de, insanlara zulmedenlerin ve yeryüzünde haksız yere taşkınlık edenlerin acıklı bir azapla cezalandırılacakları bilgisi verilerek insanlar bu konularda dikkatli olmaları konusunda uyarılmışlardır.

4. 4. Genel Değerlendirme

Şu ana kadar İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programında Ahlak öğrenme alanında 7. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabındaki 5. ünite olan “ İslam Dinine Göre Kötü Alışkanlıklar” başlıklı ünitede kullanılan ayetler din öğretimi açısından değerlendirilmiştir. Kullanılan ayetler genel anlamda öğrencilerin dil ve kavram gelişimlerine uygundur ancak; dini terimlerin bazılarının sadeleştirilerek kullanılması ya da parantez içinde verilecek olan ek bilgilerle desteklenerek öğrencilere sunulması ayet öğretimi açısından daha uygun olurdu. Ayetlerin çoğunun konu anlatımında sadece metin içinde kullanıldığı, oysaki ünitede sadece bir etkinlikte ayete yer verildiği tespit edilmiştir. Ayetler tablolar ve resimlemelerle desteklense ya da değerlendirme bölümünde ayetlere yer verilseydi öğrencilerin dikkatini çekmesi açısından daha uygun olurdu. Ünite içinde etkinlik ve değerlendirmelerde ayetlerin kullanımına daha çok yer verilmesi ayet öğretimini kolaylaştırabilir, öğrencilerin daha çok dikkatini çekebilir ve bilişsel seviyelerine daha çok katkıda bulunabilirdi. Ahlak öğretiminde çok önemli değerler olan “bağımsızlık, sorumluluk ve haklara saygı” değerlerine yer verilmesi din ve ahlak öğretimi açısından önemlidir. İlköğretim 7. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde ahlak öğrenme alanında kullanılan ayetler, öğretim programında aynı ünite için belirtilen kazanım, beceri, kavram ve değerleri genel olarak gerçekleştirebilecek düzeydedir. Ayetler konu başlıklarını destekleyecek şekilde içeriğe uygun ve anlaşılırdır. Didaktik –metodik açıdan genelde öğreticilik yönü ağır basan ayetler kullanılmıştır. Sonuç olarak yedinci sınıf ahlak öğrenme alanında kullanılan ayetlerin içeriği incelendiğinde genel olarak, öğrencilerin gelişim dönemleri itibariyle algılayamayacakları, seviyelerine uygun olmayan bir konu ya da kavramın olmadığı ve dinî gelişim nitelikleri açısından da öğrencilerin seviyelerine hitabeden ayetlerin yer aldığı tespit edilmiştir.

5. 8. SINIF AHLAK ÖĞRENME ALANINDA KULLANILAN AYETLERİN DİN ÖĞRETİMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

5. 1. 8. Sınıf 5. Ünite "Din ve Güzel Ahlak" Ünitesinde Ahlak Öğrenme Alanında Kullanılan Ayetler

8. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde, ahlak öğrenme alanı "Din ve Güzel Ahlak" ünitesinde kullanılan 42 ayetin metin ve mealdeki kullanımları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

1. Tablo 17: 8. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi "Din ve Güzel Ahlak" Ünitesinde Ahlak Öğrenme Alanında Kullanılan Ayetler

Ayetlerin 8. Sınıf DKAB Ders Kitabındaki Kullanımı	**Ayetlerin Meali**
1. Ayet: "… Muhakkak ki, namaz, hayasızlıktan ve kötülükten alıkoyar…" (Ankebut Suresi, 45. ayet)	1. Ayet: "(Resûlüm!) Sana vahyedilen Kitab'ı oku ve namazı kıl. *Muhakkak ki, namaz, hayâsızlıktan ve kötülükten alıkoyar.* Allah'ı anmak elbette (ibadetlerin) en büyüğüdür. Allah yaptıklarınızı bilir." (Ankebut Suresi, 45. ayet)
2. Ayet: "Kim doğru yolda giderse sadece kendi lehinedir; kim de saparsa kendi aleyhinedir…" (İsra Suresi, 15. ayet)	2. Ayet: "*Kim hidayet yolunu seçerse, bunu ancak kendi iyiliği için seçmiş olur; kim de doğruluktan saparsa, kendi zararına sapmış olur.* Hiçbir günahkâr, başkasının günah yükünü üslenmez. Biz, bir peygamber göndermedikçe (kimseye) azap edecek değiliz." (İsra Suresi, 15. ayet)
3. Ayet: "Nefsini (kötülüklerinden arındırıp) temiz tutan kurtuluşa ermiş, onu kirletense büyük kayba uğramıştır." (Şems Suresi, 9-10. ayetler)	3. Ayet: "*Nefsini kötülüklerden arındıran kurtuluşa ermiş, onu kötülüklere gömen de ziyan etmiştir."* (Şems Suresi, 9-10. ayetler)
4. Ayet: "Gerçekten sen büyük bir ahlak sahibisin." (Kalem Suresi, 4. ayet)	4. Ayet: *"Ve sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin. "* (Kalem Suresi, 4. ayet)
5. Ayet: "Ey iman edenler! Allah'ın emirlerine karşı gelmekten sakının ve dürüst insanlarla beraber olun." (Tevbe Suresi, 119. ayet)	5. Ayet: *"Ey iman edenler!Allah'tan korkun ve doğrularla beraber olun"*(Tevbe Suresi, 119. ayet)

6. Ayet: "Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakının ve doğru söz söyleyin ki Allah sizin işlerinizi düzeltsin ve günahlarınızı bağışlasın. Kim Allah'a ve Resulüne itaat ederse muhakkak büyük bir başarıya ulaşmıştır." (Ahzab Suresi, 70-71. ayetler)	6. Ayet: "*Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve doğru söz söyleyin (Böyle davranırsanız) Allah işlerinizi düzeltir ve günahlarınızı bağışlar. Kim Allah ve Resûlüne itaat ederse büyük bir kurtuluşa ermiş olur.* " (Ahzab Suresi, 70-71. ayetler)
7. Ayet: "Rabbimiz Allah'tır deyip, sonra dosdoğru yolda yürüyenlerin üzerine melekler iner. Onlara: "Korkmayın, üzülmeyin, size söz verilen cennetle sevinin! derler. Biz dünya hayatında da, ahirette de sizin dostlarınızız. Orada sizin için canlarınızın çektiği her şey var ve istediğiniz her şey orada sizin için hazırdır. Bu çok bağışlayan ve Rahim olan Allah'ın bir ikramıdır derler." (Fussilet suresi, 30-32. ayetler)	7. Ayet: *"Şüphesiz, Rabbimiz Allah'tır deyip, sonra dosdoğru yolda yürüyenlerin üzerine melekler iner. Onlara: Korkmayın, üzülmeyin, size vâdolunan cennetle sevinin! Derler. Biz dünya hayatında da, ahirette de sizin dostlarınızız. Gafûr ve rahîm olan Allah'ın ikramı olarak orada sizin için canlarınızın çektiği her şey var ve istediğiniz her şey orada sizin için hazırdır.*" (Fussilet Suresi, 30-32. ayetler)
8. Ayet: "Ey (Resulüm!) Sen elbette dosdoğru bir yol üzeresin." (Yasin Suresi, 4. ayet)	8. Ayet: *"Doğru yol üzerindesin."* (Yasin Suresi, 4. ayet)
9. Ayet: "…Emrolunduğun gibi dosdoğru ol…" (Hud Suresi, 112. ayet)	9. Ayet: "O halde seninle beraber tevbe edenlerle birlikte *emrolunduğun gibi dosdoğru ol!* Aşırı da gitmeyin. Çünkü O, sizin yaptıklarınızı çok iyi görendir. " (Hud Suresi, 112. ayet)
10. Ayet: "…Hayırda yarışın…" (Bakara Suresi, 148. ayet)	10. Ayet: "Herkesin yöneldiği bir kıblesi vardır. (Ey müminler!) Siz *hayır işlerinde yarışın.* Nerede olursanız olun sonunda Allah hepinizi bir araya getirir. Şüphesiz Allah her şeye kadirdir." (Bakara Suresi, 148. ayet)
11. Ayet: "Sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) harcamadıkça iyiliğe asla erişemezsiniz. Her ne harcarsanız Allah onu bilir." (Al-i İmran Suresi, 92. ayet)	11. Ayet: "*Sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) harcamadıkça «iyi» ye eremezsiniz. Her ne harcarsanız, Allah onu hakkıyla bilir."* (Al-i İmran Suresi, 92. ayet)
12. Ayet: "Herhangi birinize ölüm gelip de, 'Ey Rabbim! Beni yakın bir zamana kadar geciktirsen de sadaka verip (karşılıksız yardımlarda bulunup) iyilerden olsam! Demeden önce, size rızık olarak verdiğimiz şeylerden (Allah yolunda) harcayın…" (Münafikun Suresi, 10-11. ayet)	12. Ayet: "*Herhangi birinize ölüm gelip de: Rabbim! Beni yakın bir süreye kadar geciktirsen de sadaka verip iyilerden olsam! demesinden önce, size verdiğimiz rızıktan harcayın.* Allah, eceli geldiğinde hiç kimseyi (ölümünü) ertelemez. Allah, yaptıklarınızdan haberdardır." (Münafikun Suresi, 10-11. ayetler)
13. Ayet: "…Kim nefsinin cimriliğinden, (hırsından) korunursa işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir." (Haşr Suresi, 9. ayet)	13. Ayet: "Daha önceden Medine'yi yurt edinmiş ve gönüllerine imanı yerleştirmiş olan kimseler, kendilerine göç edip gelenleri severler ve onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık hissetmezler. Kendileri zaruret içinde bulunsalar bile

	onları kendilerine tercih ederler. *Kim nefsinin cimriliğinden korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerdir."* (Haşr Suresi, 9. ayet)
14. Ayet: "Allah'a ibadet edin ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşa, yolcuya, elinizin altındakilere iyilik edin…" (Nisa Suresi, 36. ayet)	14. Ayet: *"Allah'a ibadet edin ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana-babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yakın arkadaşa, yolcuya, ellerinizin altında bulunanlara (köle, cariye, hizmetçi ve benzerlerine) iyi davranın;* Allah kendini beğenen ve daima böbürlenip duran kimseyi sevmez." (Nisa Suresi, 36. ayet)
15. Ayet: "Ey iman edenler! Allah'a ve peygambere hainlik etmeyin; sonra size emanet edilen şeylere hıyanet etmiş olursunuz." (Enfal Suresi, 27. ayet)	15. Ayet: "*Ey iman edenler! Allah'a ve Peygamber'e hainlik etmeyin; (sonra) bile bile kendi emanetlerinize hainlik etmiş olursunuz. "* (Enfal Suresi, 27. ayet)
16. Ayet: "Emanetlerini koruyanlar, verdikleri sözü tutanlar ve namazlarına devam edenler… İşte onlar Firdevs cennetine varis olacaklar ve orada ebedi olarak kalacaklardır." (Mü'minun Suresi, 8-11. ayetler)	16. Ayet: "*Yine onlar (o müminler) ki, emanetlerine ve ahidlerine riayet ederler;ve onlar ki, namazlarına devam ederler. İşte, asıl bunlar vâris olacaklardır; (Evet) Firdevs'e vâris olan bu kimseler, orada ebedî kalıcıdırlar.*" (Mü'minun Suresi, 8-11. ayetler)
17. Ayet: "Şüphesiz ki Allah, emanetleri ehline vermenizi emrediyor…" (Nisa Suresi, 58. ayet)	17. Ayet: "*Allah size, mutlaka emanetleri ehli olanlara vermenizi* ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi *emreder.* Allah size ne kadar güzel öğütler veriyor! Şüphesiz Allah her şeyi işitici, her şeyi görücüdür." (Nisa Suresi, 58. ayet)
18. Ayet: "Muhakkak ki Allah, adaleti, iyiliği, yakınlara yardım etmeyi emreder…" (Nahl Suresi, 90. ayet)	18. Ayet: "*Muhakkak ki Allah, adaleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi emreder*, çirkin işleri, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor." (Nahl Suresi, 90. ayet)
19. Ayet: "Ey iman edenler! Adaleti titizlikle ayakta tutan, kendiniz, ana-babanız ve akrabanız aleyhinde de olsa, Allah için şahitlik eden kimseler olun. (Haklarında şahitlik ettikleriniz) zengin olsunlar, fakir olsunlar Allah onlara (sizden) daha yakındır. Hislerinize uyup adaletten sapmayın, (şahitliği) eğer, büker (doğru şahitlik etmez), yahut şahitlik etmekten kaçınırsanız (biliniz ki) Allah yaptıklarınızdan haberdardır." (Nisa Suresi, 135. ayet)	19. Ayet: *"Ey iman edenler! Adaleti titizlikle ayakta tutan, kendiniz, ana-babanız ve akrabanız aleyhinde de olsa Allah için şahitlik eden kimseler olun. (Haklarında şahitlik ettikleriniz) zengin olsunlar, fakir olsunlar Allah onlara (sizden) daha yakındır. Hislerinize uyup adaletten sapmayın, (şahitliği) eğer, büker (doğru şahitlik etmez), yahut şâhidlik etmekten kaçınırsanız (biliniz ki) Allah yaptıklarınızdan haberdardır."* (Nisa Suresi, 135. ayet)
20. Ayet: "Bir topluluğa, bir millete olan kininiz, sizi adaleti gerçekleştirmekten alıkoymasın…" (Maide Suresi, 8. ayet)	20. Ayet: "Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutan, adaletle şahitlik eden kimseler olun. *Bir topluluğa duyduğunuz kin, sizi âdil davranmamaya itmesin.* Adaletli olun; bu, Allah korkusuna daha çok yakışan (bir davranış) tır. Allah'a isyandan sakının. Allah

	yaptıklarınızı hakkıyla bilmektedir.” (Maide Suresi, 8. ayet)
21. Ayet: “Şüphesiz müminler birbiriyle kardeştir; öyle ise dargın olan kardeşlerinizin arasını düzeltin…” (Hucurat Suresi, 10. ayet)	21. Ayet: *“Müminler ancak kardeştirler. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin* ve Allah'tan korkun ki esirgenesiniz.” (Hucurat Suresi, 10. ayet)
22. Ayet: “Onlardan (muhacirlerden) önce o yurda (Medine’ye) yerleşmiş ve imanı da gönüllerine yerleştirmiş olanlar, hicret edenleri severler. Onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık duymazlar. Kendileri son derece ihtiyaç içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler….” (Haşr Suresi, 9. ayet)	22. Ayet: “*Daha önceden Medine'yi yurt edinmiş ve gönüllerine imanı yerleştirmiş olan kimseler, kendilerine göç edip gelenleri severler ve onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık hissetmezler. Kendileri zaruret içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler.* Kim nefsinin cimriliğinden korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerdir.” (Haşr Suresi, 9. ayet)
23. Ayet: “…Bir kötülüğü bağışlarsanız, şüphesiz Allah çokça affedicidir, güçlüdür.”(Nisa Suresi, 149. ayet)	23. Ayet: “Bir iyiliği açıklar yahut gizlerseniz veya *bir kötülüğü (açıklamayıp) affederseniz, şüphesiz Allah da ziyadesiyle affedici ve kadirdir.”* (Nisa Suresi, 149. ayet)
24. Ayet: “İyilikle kötülük bir olmaz. O halde sen kötülüğü en güzel tarzda uzaklaştırmaya bak. O zaman ‘bir de bakarsın ki’ seninle kendisi arasında düşmanlık olan kişi candan, sıcak bir dost oluvermiştir.” (Fussilet Suresi, 34. ayet)	24. Ayet: “*İyilikle kötülük bir olmaz. Sen (kötülüğü) en güzel bir şekilde önle. O zaman seninle arasında düşmanlık bulunan kimse, sanki candan bir dost olur.* “ (Fussilet Suresi, 34. ayet)
25. Ayet: “O Allah’a karşı takvalı olan kimseler ki bollukta da darlıkta da Allah için harcarlar; öfkelerini yutarlar ve insanları affederler. Allah da (böyle) güzel davranışta bulunanları sever.” (Al-i İmran Suresi, 134. ayet)	25. Ayet: “*O takvâ sahipleri ki, bollukta da darlıkta da Allah için harcarlar; öfkelerini yutarlar ve insanları affederler. Allah da güzel davranışta bulunanları sever*.” (Al-i İmran Suresi, 134. ayet)
26. Ayet: “…Affetsinler ve hoş görsünler. Allah’ın sizi bağışlamasını arzu etmez misiniz? Allah, bağışlayandır, esirgeyendir.” (Nur Suresi, 22. ayet)	26. Ayet: “İçinizden faziletli ve servet sahibi kimseler akrabaya, yoksullara, Allah yolunda göç edenlere (mallarından) vermeyeceklerine yemin etmesinler; *bağışlasınlar; feragat göstersinler. Allah'ın sizi bağışlamasını arzulamaz mısınız? Allah çok bağışlayandır, çok merhametlidir.”* (Nur Suresi, 22. ayet)
27. Ayet: “Bağışlama yolunu tut, iyiliği emret ve cahillere aldırış etme.” (A’raf Suresi, 199. ayet)	27. Ayet: *“(Resûlüm!) Sen af yolunu tut, iyiliği emret ve cahillerden yüz çevir. “* (A’raf Suresi, 199. ayet)
28. Ayet: “Rahman’ın has kulları o kimselerdir ki onlar yeryüzünde tevazu ile yürürler. Cahiller kendilerine laf atarsa ‘Selam!’ der geçerler.” (Furkan Suresi, 63. ayet)	28. Ayet: “*Rahmân'ın (has) kulları onlardır ki, yeryüzünde tevazu ile yürürler ve kendini bilmez kimseler onlara laf attığında (incitmeksizin) «Selam!» derler (geçerler)*.” (Furkan Suresi, 63. ayet)
29. Ayet: “Küçümseyerek insanlardan yüz çevirme! Yeryüzünde böbürlenerek (şımarıkça) yürüme! Hiç şüphesiz Allah	29. Ayet: “*Küçümseyerek insanlardan yüz çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme. Zira Allah, kendini beğenmiş*

kendini beğenip övünen kimseleri sevmez." (Lokman Suresi, 18. ayet)	*övünüp duran kimseleri asla sevmez."* (Lokman Suresi, 18. ayet)
30. Ayet: "Bir zamanlar, meleklere; 'Adem'e (hürmet olarak) secde edin.' demiştik de bütün melekler secde etmişlerdi. Ancak iblis secde etmekten yüz çevirip kibirlendi ve kafirlerden oldu." (Bakara Suresi, 34. ayet)	30. Ayet: "*Hani biz meleklere (ve cinlere): Âdem'e secde edin, demiştik. İblis hariç hepsi secde ettiler. O yüz çevirdi ve büyüklük tasladı, böylece kâfirlerden oldu."* (Bakara Suresi, 34. ayet)
31. Ayet: "…Verdiğiniz sözü de yerine getirin. Çünkü verilen söz sorumluluk gerektirir." (İsra Suresi, 34. ayet)	31. Ayet: "Yetimin malına, rüşdüne erinceye kadar, ancak en güzel bir niyetle yaklaşın. *Verdiğiniz sözü de yerine getirin. Çünkü verilen söz, sorumluluğu gerektirir."* (İsra Suresi, 34. ayet)
32. Ayet: "Antlaşma yaptığınız zaman Allah'a karşı verdiğiniz sözü yerine götürün. Allah'ı şahit tutarak yemin ettikten sonra yeminlerinizi bozmayın. Şüphe yok ki Allah yaptığınız her şeyi bilir." (Nahl Suresi, 91. ayet)	32. Ayet: "*Antlaşma yaptığınız zaman, Allah'ın ahdini yerine getirin ve Allah'ı üzerinize şahit tutarak, pekiştirdikten sonra yeminleri bozmayın. Şüphesiz Allah, yapacağınız şeyleri pek iyi bilir."* (Nahl Suresi, 91. ayet)
33. Ayet: "Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyleri niçin söylüyorsunuz?" (Saff Suresi, 2. ayet)	33. Ayet: "*Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyleri niçin söylüyorsunuz?* " (Saff Suresi, 2. ayet)
34. Ayet: "Ey iman edenler! Kendi evleriniz dışındaki evlere,sahiplerinden izin isteyip onlara selam vermeden girmeyiniz!.." (Nur Suresi, 27. ayet)	34. Ayet: "*Ey iman edenler! Kendi evinizden başka evlere, geldiğinizi fark ettirip (izin alıp) ev halkına selâm vermedikçe girmeyin.* Bu sizin için daha iyidir; herhalde (bunu) düşünüp anlarsınız." (Nur Suresi, 27. ayet)
35. Ayet: "…Gerçek iyilik, o kimsenin yaptığıdır ki, Allah'a, ahiret gününe, meleklere, Kitab'a ve peygamberlere inanır. (Allah'ın rızasını gözeterek) yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, ihtiyaç sahiplerine ve insanları kölelikten kurtarmaya sevdiği maldan harcar, namaz kılar, zekat verir. Söz verdikleri zaman sözlerini yerine getirir. Felaket, zorluk ve sıkıntı anlarında sabreder. İşte (özü ve sözü) doğru olanlar, bu özellikleri taşıyanlardır. Gerçek takva sahipleri (Allah'a saygılı olanlar) ancak onlardır!" (Bakara Suresi, 177. ayet)	35. Ayet: "İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir. *Asıl iyilik, o kimsenin yaptığıdır ki, Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitaplara, peygamberlere inanır. (Allah'ın rızasını gözeterek) yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere ve kölelere sevdiği maldan harcar, namaz kılar, zekât verir. Antlaşma yaptığı zaman sözlerini yerine getirir. Sıkıntı, hastalık ve savaş zamanlarında sabreder. İşte doğru olanlar, bu vasıfları taşıyanlardır. Müttakîler ancak onlardır!"* (Bakara Suresi, 177. ayet)
36. Ayet: "Erkek veya kadın, mümin olarak kim iyi işler yaparsa onu mutlaka güzel bir hayat ile yaşatırız. Ve ödüllerini,elbette yapmakta olduklarının en güzeli ile veririz." (Nahl Suresi, 97. ayet)	36. Ayet: "*Erkek veya kadın, mümin olarak kim iyi amel işlerse, onu mutlaka güzel bir hayat ile yaşatırız. Ve mükâfatlarını, elbette yapmakta olduklarının en güzeli ile veririz."* (Nahl Suresi, 97. ayet)
37. Ayet: "(Resulüm!) Sen, Rabb'inin yoluna hikmet ve güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et!..." (Nahl Suresi, 125. ayet)	37. Ayet: *"(Resûlüm!) Sen, Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et!* Rabbin, kendi yolundan sapanları en iyi bilendir ve O, hidayete erenleri de çok iyi bilir." (Nahl Suresi, 125. ayet)

38. Ayet: "Kullarıma söyle, sözün en güzelini söylesinler…" (İsra Suresi, 53. ayet)	38. Ayet: "*Kullarıma söyle, sözün en güzelini söylesinler.* Sonra şeytan aralarını bozar. Çünkü şeytan, insanın apaçık düşmanıdır. " (İsra Suresi, 53.ayet)
39. Ayet: "Görmedin mi Allah nasıl bir misal getirdi: Güzel bir sözü, kökü(yerde) sabit, dalları gökte olan güzel bir ağaca (benzetti). (O ağaç), Rabb'inin izniyle her zaman yemişini verir. Öğüt alsınlar diye Allah insanlara (ibret verici örnekler) misaller getirir." (İbrahim Suresi, 24-25. ayetler)	39. Ayet: "*Görmedin mi Allah nasıl bir misal getirdi: Güzel bir sözü, kökü (yerde) sabit, dalları gökte olan güzel bir ağaca (benzetti).(O ağaç), Rabbinin izniyle her zaman yemişini verir. Öğüt alsınlar diye Allah insanlara misaller getirir.* " (İbrahim Suresi, 24-25. ayetler)
40. Ayet: "…Yiyiniz, içiniz fakat israf etmeyiniz. Şüphesiz Allah israf edenleri sevmez." (A'raf Suresi, 31. ayet)	40. Ayet: "Ey Âdemoğulları! Her secde edişinizde güzel elbiselerinizi giyin; *yiyin, için, fakat israf etmeyin; çünkü Allah israf edenleri sevmez."* (A'raf Suresi, 31. ayet)
41. Ayet: "Akrabaya, fakire ve yolcuya hakkını ver! Elindekini de saçıp savurma. Çünkü saçıp savuranlar şeytanın kardeşleridir… Elini boynuna bağlayıp cimri kesilme (eli sıkı olma!), büsbütün de tutumsuz (müsrif) olma yoksa pişman olur açıkta kalırsın." (İsra Suresi, 26-29. ayet)	41. Ayet: *"Bir de akrabaya, yoksula, yolcuya hakkını ver. Gereksiz yere de saçıp savurma. Zira böylesine saçıp savuranlar şeytanların dostlarıdırlar. "*Şeytan ise Rabbine karşı çok nankördür. Eğer Rabbinden umduğun (beklemek durumunda olduğun) bir rahmet için onların yüzlerine bakamıyorsan, hiç olmazsa kendilerine gönül alıcı bir söz söyle. *Eli sıkı olma; büsbütün eli açık da olma. Sonra kınanır, (kaybettiklerinin) hasretini çeker dursun."* (İsra Suresi, 26-29. ayet)
42. Ayet: "Onlar, harcamalarında israf etmezler, cimrilik de yapmazlar. Harcamalarında bu ikisi arası orta bir yol izlerler." (Furkan Suresi, 67. ayet)	42. Ayet: *"(O kullar), harcadıklarında ne israf ne de cimrilik ederler; ikisi arasında orta bir yol tutarlar."* (Furkan Suresi, 67. ayet)

Bu ayetlerin yirmi bir tanesinin tam meal olarak, diğer yirmi birinin ise, konuyu destekleyecek ilgili metin seçilerek kısmen alıntılanarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Kısmen alıntılanan İsra 15., Münafikun 10-11., Nisa 36., Nisa 58., Nahl 90., Hucurat 10., Haşr 9., Nur 27., Nahl 125. ve İsra 53. ayetleri ayet mealinin baş kısmından, Ankebut 45., Hud 112., Bakara 148. ve Maide 8. ortasından, Haşr 9., Nisa 149., Nur 22., İsra 34., Bakara 177. ve Araf 31. ayetleri ise, ayet mealinin son kısmından ve İsra 26-29. ayetleri de ayet mealinin baş ve son kısmından seçilerek alıntılanmıştır. Her alıntılamada da üç nokta (…) ile alıntılamanın öncesi ve / veya sonrası olduğuna işaret edilmiştir.

Ayet meallerinin alıntılanmasında birçok kelime ve / veya kavramların değiştirilerek kullanıldığı tespit edilmiştir. Örneğin; İsra 15.' in mealinde "hidayet yolu" kavramı kullanılırken, metinde bu kavram yerine "doğru yol" kavramı; "iyiliğine ve zararına" kavramları yerine de "leh-aleyh" kavramlarına yer verilmiştir. Bu şekilde bir kullanımla "hidayet yolu" kavramı sadeleştirme yoluna gidilirken diğer kavramlar da bu durum söz konusu olmamıştır. Şems 9-10.' da mealde yer verilen " kötülüklere gömen" kavramı yerine " kirleten" , "ziyan" kavramı yerine de "kayba uğramış" ifadesine yer verilerek ayet meali metin içinde sadeleştirilerek kullanılmıştır. Kalem 4. ayetinde mealde yer verilen "yüce" kavramı metinde "büyük" kavramıyla; Ahzab 70-71. de de "kurtuluşa ermek" kavramı "başarıya ulaşmak" kavramıyla sadeleştirilerek kullanılmıştır. Tevbe 119.' da mealde yer verilen "Allah'tan korkun" ifadesi yerine metinde "Allah'ın emirlerine karşı gelmekten sakının" cümlesine yer verilmiştir. Fussilet 30-32. ayetlerinde mealde "vadolunan" ve "Gafur" kavramları kullanılırken metinde bu kavramlar sadeleştirilerek onların yerine sırasıyla "söz verilen" ve "Bağışlayan" kavramlarına yer verilmiştir. Munafikun 10-11. ayetlerde ise mealde yer verilen "sadaka vermek" kavramı, metin içinde kullanılırken "sadaka vermek" kavramı parantez içinde verilen "karşılıksız yardımlarda bulunmak" bilgisiyle desteklenerek sunulmuştur. Aynı şekilde Haşr 9.' da mealde yer verilen "nefsinin cimriliği" ifadesi metinde kullanılırken parantez içinde verilen "hırsından" kavramıyla desteklenmiştir. Ancak; Nisa 36.' da bu durumun tam tersi bir kullanım dikkatimizi çekmektedir. Mealde yer verilen "elinin altında bulunanlar" ifadesi parantez içinde verilen "köle, cariye, hizmetçi vb." ifadesiyle desteklenerek sunulurken, ayetin metin içindeki kullanımında bu kavrama yer verilmemiştir. Oysaki, öğrenciler metinde sunulan ayetle karşılaşmaktadırlar ve meal içinde sunulan bu açıklamaya ayetin anlaşılırlığı açısından öğrencilerin ihtiyacı vardır. Enfal 27.' de ise mealdeki "hainlik etmek" kavramının, metinde "hıyanet etmek" şeklinde ifade edildiğini görmekteyiz. Muminun 8-11. ayetler de ise mealde geçen "ahidlerine riayet edenler" ifadesi yerine metinde "verdikleri sözü tutanlar" ifadesine yer verilerek metin içindeki kullanımında sadeleştirme yoluna gidilmiştir. Nahl 90. ayetin mealinde yer verilen "akraba" kavramı metinde "yakınlar" kavramıyla ifade edilmiştir. Haşr 9.' da mealdeki "göç edip gelenler" ifadesi, metinde "hicret edenler" şeklinde ifade

edilmiştir. “Hicret etmek” kavramı 8. sınıf öğrencisinin anlayabileceği bir kavramdır ancak buna rağmen mealdeki sadeleştirme metinde de yapılabilirdi.Nisa 149.’ da mealde yer verilen “affetmek” ve “Kadir” kavramları da metinde sırasıyla “bağışlamak” ve “güçlü” kavramlarıyla sadeleştirilerek kullanılmıştır. Nur 22. ayetinde de ayetin mealinde ve metindeki kullanım arasında farklılık gösteren kavramlar dikkatimizi çekmektedir. Ayetin mealinde yer verilen “feragat göstermek” kavramı yerine “hoş görmek”; “merhametli” kavramı yerine “esirgeyen” kavramı ve “bağışlamak” kavramı yerine de “affetmek” kavramına yer verilmiştir. Metindeki ifadelerin genelde sadeleştirilerek kullanıldığı dikkatimizi çeken bir durumdur. Araf 199.’ da da mealde yer verilen “af yolu” ifadesi yerine metinde, “bağışlama yolu”; “cahillerden yüz çevirmek” ifadesi yerine de “cahillere aldırış etme” ifadesine yer verilmiştir. Furkan 63.’ ün mealinde yer verilen “kendini bilmez kimseler ifadesi yerine “cahiller” ifadesi; Bakara 34.’ ün mealinde yer verilen “büyüklük taslamak” kavramı yerine “kibirlenmek” kavramına yer verilmiştir. Nahl 91.’ de de ayetin mealinde yer verilen “Allah’ın ahdi” kavramı yerine, “Allah’a karşı verdiğiniz söz” ifadesi, “yemin etmek” kavramı yerine de “pekiştirmek” kavramına yer verilmiştir. Nur 27.’ de ise ayetin mealinde yer verilen “….kendi evinizden başka evlere geldiğinizi fark ettirip…” ifadesine ayetin metin içindeki kullanımında yer verilmediği dikkatimizi çekmektedir. Bakara 177. ayette de ayetin meali ve metin içindeki kullanımı arasında pek çok ifade farkı tespit edilmiştir. Örneğin; mealde yer verilen “antlaşma yapmak” kavramı metinde, “söz vermek” şeklinde; “sıkıntı, hastalık ve savaş” kavramları, “felaket, zorluk ve sıkıntı” şeklinde; “doğru olanlar” ifadesi, “takva sahipleri”; “vasıf” kavramı “özellik”; “müttakiler ” kavramı ise “takva sahipleri (Allah’a saygılı olanlar)” şeklinde metin içinde kullanılmıştır. Nahl 97.’ de ise mealde yer verilen “iyi amel” ifadesi ,metinde “iyi iş” şeklinde; “mükafat” kavramı da “ödül” kavramıyla sadeleştirilerek kullanılmıştır. Ayetin meali ve metin içindeki kullanımı arasında pek çok ifade farkı bulunan bir diğer ayet de İsra 26-29.’dur. Ayetin mealinde yer verilen “yoksul” kavramı yerine “fakir” kavramı; “zira” bağlacı yerine “çünkü” bağlacı; “şeytanın dostları” ifadesi yerine de “şeytanın kardeşleri” ifadesi kullanılmıştır. Diğer ayetlerde de aynı şekilde, “eli sıkı olma” ifadesi yerine “elini boynuna bağlayıp cimri kesilme (eli sıkı olma)” ifadesi; “eli açık” ifadesi yerine “tutumsuz (müsrif)” ifadesi; “kınanır (kaybettiklerinin hasretini

çeker durursun)" ifadesi yerine de "pişman olur açıkta kalırsın" ifadesine yer verilmiştir.

5. 2. Ayetlerin Öğrencilerin Gelişim Düzeylerine Uygunluğu Açısından Değerlendirilmesi

5. 2. 1. Ayetlerin Öğrencilerin Bilişsel/ Dil ve Kavram Gelişim Düzeylerine Uygunluğu

8. sınıf seviyesinde ahlak öğrenme alanında kullanılan ayetleri öğrencilerin bilişsel/ dil ve kavram gelişimleri açısından incelediğimizde, toplam 42 ayet kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu sayıyı diğer sınıf seviyelerinde ahlak öğrenme alanında kullanılan ayet sayısıyla karşılaştırdığımızda, diğer sınıf seviyelerine göre en fazla ayete 8. sınıf düzeyinde yer verilmiştir. Bu durumun öğrencinin gelişen bilişsel seviyesiyle soyut ifadeleri daha iyi anlayabileceği beklentisinden kaynaklandığı düşünülebilir.

8. sınıf seviyesinde ahlak öğrenme alanında kullanılan ayetlerde akıcı bir dil kullanılmıştır. Diğer sınıf düzeylerinde olduğu gibi 8. sınıf düzeyinde de, ünitede din dilinin kendi özelliğinden kaynaklandığı için Arapça kelimelere de yer verilmiştir. Kelime ve terimlerin bazıları parantez içinde verilen ek bilgilerle desteklenmiş bazılarında ise ek bilgilere yer verilmemiş ve kelime anlamını ya öğrencinin araştırıp bulması istenmiş ya da kitabın son kısmındaki sözlük bölümüyle bu eksik giderilmeye çalışılmıştır.

Birey, sekizinci sınıfa geldiğinde yaklaşık olarak on dört yaşındadır. Bu seviyede birey, artık aşama aşama çocukluktan kurtulup ergen olarak nitelenebilecek seviyeye ulaşır. Birey, artık yetişkinler gibi düşünmeyi, onlar gibi hareket etmeyi ister. Çünkü zihinde yaşanan bu gelişme vücutta yaşanan değişikliklerle de desteklenmektedir.[216] Bu doğrultuda, "Din ve Güzel Ahlak" ünitesinde kullanılan ayetleri incelediğimizde, genel olarak öğrencilerin gelişim dönemleri itibariyle algılayamayacakları, seviyelerine uygun olmayan bir konu, kavramın olmadığı ve dinî gelişim nitelikleri açısından genel olarak çocukların seviyelerine hitabeden ayetlerin yer aldığı görülmüştür. Bu sınıf düzeyinde öğrenciler, bilişsel gelişim düzeylerinin bir özelliği olarak olaylara eleştirel bakmayı tercih ederler, zihinleri

[216] Gander- Gardiner, *a.g.e.* s. 445

şüphelerle doludur ve bu durum onların zihinsel gelişimine katkı sağlar. Bu nedenle, kullanılan ayetlerde geçen soyut kavramların anlaşılmasının bu sınıf düzeyinde daha kolay olacağı düşünülmektedir.

Ünite başlığı altında yer verilen ayetlerde kullanılan "haya, alıkoymak, leh-aleyh, ikram, hayr, sadaka vermek, rızk, nefs, hırs, kurtuluşa ermek, öğüt, ortak koşmak, yetim, elinizin altındakiler, hainlik, hıyanet, Firdevs Cenneti, varis, ebedi, ehil, titizlik, aleyh, kin, alıkoymak, muhacir, hicreteden, takva, arzu etmek, haskullar, tevazu, böbürlenmek, hürmet, iblis, kibir, rıza, hikmet, misal, ibret, israf, müsrif, elini boynuna bağlayıp cimri kesilme" gibi kelime ve / veya kavramların 8. sınıf öğrencisinin dil gelişimleri açısından anlaşılması zor kelimeler oldukları düşünülebilir.

Aşağıdaki tabloda, bu kelime ve / veya kavramların 4. sınıf seviyesinden 8. sınıf ahlak öğrenme alanı ünitesine kadar yer verilen ünitelerde kullanılma durumları gösterilmiştir.

Tablo 18: 8. Sınıf Ahlak Öğrenme Alanı "Din ve Güzel Ahlak" Ünitesinde Yer Verilen Ayetlerde Geçen ve Öğrencilerin Dil Gelişim Seviyelerinin Üzerinde Olduğu Düşünülen Kelime ve / veya Kavramların Daha Önceki Sınıf Düzeyi ve Ünitelerde Kullanılma Durumları

Kavramlar	**4. Sınıf Düzeyinde Kullanılma Durumları**	**5. Sınıf Düzeyinde Kullanılma Durumları**	**6. Sınıf Düzeyinde Kullanılma Durumları**	**7. Sınıf Düzeyinde Kullanılma Durumları**	**8. Sınıf Ahlak Öğrenme Alanlına Kadar Olan Bölümde Kullanılma Durumu**
Haya	-	-	1. Ünite: "Peygamberlere ve İlahi Kitaplara İnanç" 1.2.4. "Günah İşlemekten Kaçınmak" (Şura Suresi, 37. ayet)	-	-

Alıkoymak	-	-	-	-	-
Leh-aleyh	-	-	-	-	-
İkram	-	2. Ünite: "İbadet Konusunda Bilgilenelim" 6.4. "Kur'an'dan ve Hz. Peygamberden Dua Örnekleri" (Şuara Suresi, 83. ayet)	-	-	
Hayr	-	1. Ünite: "Allah İnancı" 7. "Allah'ın Her Şeye Gücü Yeter" (En'am Suresi, 17. ayet)	5. Ünite: "İslam Dininin Sakınılmasını İstediği Davranışlar" 10. "Kötü Davranışlar Karşısında Duyarsız Kalmayalım" (Al-i İmran Suresi, 114. ayet)	1. Ünite: "Melek ve Ahret İnancı" 2.2. Meleklere İman, Davranışların Güzelleşmesine Katkıda Bulunur." (Tirmizi, Tefsir, 3)	2. Ünite: "Zekat, Hac ve Kurban İbadeti" 2. İslam'ın Paylaşma ve Yardımlaşmaya Verdiği Önem" (Bakara Suresi, 215. ayet)
Sadaka	-	5. Ünite: "Sevinç ve Üzüntülerimizi Paylaşalım" 3.4. "Engellilere Sevgi İle Bakar, Sıkıntılarını Paylaşırız" (Tirmizi, Birr, 36)	-	1. Ünite: "Melek ve Ahret İnancı" 8. "Ahrete İmanın Davranışlara Etkisi" (Müslim, Zühd, 3, 4; Tirmizi, Zühd, 31)	2. Ünite: "Zekat, Hac ve Kurban İbadeti" 4. Toplumsal Dayanışma İbadeti Olarak Sadaka"(Müslim, Vasiyet, 14)
Rızk	-	5. Ünite: "Sevinç ve Üzüntülerimizi Paylaşalım"	4. Ünite: "Kur'an-ı Kerim'in Temel Eğitici Nitelikleri"	1. Ünite: "Melek ve Ahret İnancı" 1. "Varlıklar Alemi" (İsra	1. Ünite: "Kaza ve Kader" / 3.2."İnsanın Çabası: Emek ve Rızık" (Buhari,

		3.3. "Zor Durumda Olanlara Yardım Ederiz" (Sebe Suresi, 39. ayet)	2.3. Kur'an'da, İnsanın Evrenle İlişksi" (İbrahim Suresi, 32-34. ayetler)	Suresi, 70. ayet)	Büyü, 15)
Nefs	-	-	6. Ünite: "İslamiyet ve Türkler" 2.5. "Ahi Evran" (Ahilikte Önem Verilen Ahlaki İlkelerden Bazıları)	1. Ünite: "Melek ve Ahret İnancı" 7. "Dünya Hayatında Yapılanların Karşılığı: Ahret" (İsra Suresi, 14. ayet)	-
Kurtuluşa Ermek	-	-	2. Ünite: "Namaz İbadeti" 11. "Namazın İnsana Kazandırdıkları" (Mu'minun Suresi, 1-2. ayetler)	-	-
Öğüt-misal	1. Ünite: "Din ve Ahlak Hakkında Neler Biliyoruz?" 4.2. "Güzel Davranışlarda Bulunalım" (Hud Suresi, 114, 115. ayetler)	4. Ünite: "Kur'an'da Kıssalar" 3.4. Bilge İnsan: Hz. Lokman" (Lokman Suresi, 12. ayet)	4. Ünite: "Kur'an-ı Kerim'in Temel Eğitici Nitelikleri" 1. İslam Dininin Temel Kaynağı: Kur'an" (Nisa Suresi, 58. ayet; Zuhruf Suresi, 44.ayet; Kamer Suresi, 32. ayet)	4. Ünite: "Kur'an'da Akıl ve Bilgi" 5. Bilgi, Taassubu Önler" (Rum Suresi, 58. ayet)	3. Ünite: Hz.Muhammed'in Hayatından Örnek Davranışlar 3. "Hz. Muhammed Hoşgörülüydü."
Ortak koşmak	_	-	-	-	-
Yetim	_	3. Ünite: "Hz. Muhammed ve Aile Hayatı" 3.5. Hz.	-	2. Ünite: "Ramazan Ayı ve Oruç İbadeti" 8. "Maun Suresi ve	2. Ünite: "Zekat, Hac ve Kurban İbadeti" 2.İslam'ın Paylaşma ve Yardımlaşmaya

		Muhammed' in Ailesinde Öksüzler ve Yoksullar Gözetilirdi." (Duha Suresi, 9-10. ayetler)		Anlamı"	Verdiği Önem" (Heysemi,Mecma ü'z-Zevaid, C 8, s. 160)
Elinizin altındakiler	-	-	-	-	-
Hainlik	-	-	-	-	-
Hıyanet	-	-	-	-	-
Firdevs Cenneti	4. Ünite: "Kur'an-ı Kerim'i Tanıyalım" 4.3. "Cüz" (Mu'minun Suresi, 11. ayet)	-	-	-	-
Varis	4. Ünite: "Kur'an-ı Kerim'i Tanıyalım" 4.3. "Cüz" (Mu'minun Suresi, 11. ayet)	-	-	-	-
Ebedi	4. Ünite: "Kur'an-ı Kerim'i Tanıyalım" 4.3. "Cüz" (Mu'minun Suresi, 11. ayet)	-	-	-	-
Ehil	_	-	-	-	-
Titizlik	_	-	-	-	-
Kin	_	-	5. Ünite: "İslam Dininin Sakınılmasını İstediği Davranışlar" 4. Kıskançlık (Haset)"	-	-

			(Buhari, Edeb, 57)		
Muhacir	_	-	-	-	-
Takva	_	-	4. Ünite: "Kur'an-ı Kerim'in Temel Eğitici Nitelikleri" 3.Kur'an İyiye ve Güzele Yönlendirir, Kötülüklerden Sakındırır" (Maide Suresi, 2. ayet)	-	2. Ünite: "Zekat, Hac ve Kurban İbadeti" 2. "İslam'ın Paylaşma ve Yardımlaşmaya Verdiği Önem" (Al-i İmran Suresi, 134. ayet)
Arzu Etmek	_	-	-	-	-
Has Kullar	_	-	-	-	-
Tevazu	_	-	6. Ünite: "İslamiyet ve Türkler" 2.7. "Mevlana Celaleddin-i Rumi"	-	-
Böbürlenmek	_	-	4. Ünite: "Kur'an-ı Kerim'in Temel Eğitici Nitelikleri" 2.2. "Kur'an'da İnsanın İnsanla İlişkisi" (Lokman Suresi, 17-19. ayet)	-	-
Hürmet	_	-	-	-	-
İblis	_	-	-	-	-
Kibir	_	-	-	-	-
Rıza	6. Ünite: "Aile ve Din" 5. Aile İçi	-	-	-	-

	İlişkilere Yönelik İslam'ın Öğütleri" (Tirmizi, Birr, 3.)				
Hikmet	_	2. Ünite: "İbadet Konusunda Bilgilenelim" 6.4. "Kur'an'dan ve Hz. Peygamberden Dua Örnekleri" (Şuara Suresi, 83. ayet)	1. Ünite: "Peygamberlere ve İlahi Kitaplara İnanç" 1.1. Peygamberlerin İnsanlardan Seçilmesinin Nedenleri" (Bakara Suresi, 129. ayet)	-	2. Ünite: "Zekat, Hac ve Kurban İbadeti" 3.4. "Zekatı Kimlere, Nasıl Vermeliyiz" (Tevbe Suresi, 60. ayet)
İbret	-	-	-	-	-
İsraf	_	-	-	-	-
Elini boynuna bağlayıp cimri kesilmek	_	-	-	-	-
Müsrif	-	-	-	-	-

Tabloya göre, bu kavramlardan "ikram, hayr, sadaka, rızk, öğüt-misal, yetim, Firdevs Cenneti, varis, ebedi, rıza, hikmet, haya, nefs, kurtuluşa ermek, kin, takva, tevazu, böbürlenmek, hikmet" kavramlarının daha önceki konularda geçtiği, diğer kavramların ise geçmediği tespit edilmiştir.

8. sınıf düzeyindeki öğrenci "ikram, hayr, sadaka, rızk, öğüt-misal, yetim, Firdevs Cenneti, varis, ebedi, rıza, hikmet, haya, nefs, kurtuluşa ermek, kin, takva, tevazu, böbürlenmek, hikmet" kavramlarıyla ilk defa bu ünitede karşılaşmamaktadır. Ancak; daha önceki ünitelerde bu kavramları açıklayacak herhangi bir anlatım bulunmamaktadır. Öğrenci, bu kavramları duymuş olmasına rağmen anlamını tam olarak bilmeyebilir ve zihninde bu kavramları anlamlandıramayabilir. Bu kavramlar

4. sınıftan 8. sınıf ahlak öğrenme alanı ünitesine kadar Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında tekrar edilerek kullanılan kavramlar olarak dikkatimizi çekmektedir. Burada bir tür kavram öğretiminin gerekli olduğu ve bunu ya bir cümleden oluşan bir tanım içerisinde ya da birkaç kelimelik bir anlatımla sağlamanın uygun olacağı düşünülebilir.

"Alıkoymak, leh-aleyh, ortak koşmak, elinizin altındakiler, hainlik, hıyanet, ehil, titizlik, muhacir, arzu etmek, has kullar, hürmet, iblis, kibir, ibret, israf, müsrif, elini boynuna bağlayıp cimri kesilmek" kavramlarına ise 8. sınıf ahlak öğrenme alanı ünitesine kadar olan ünite ve konu anlatımlarında yer verilmediği tespit edilmiştir. Dolayısıyla; bu kavramlar ilk defa 8.sınıf düzeyinde ahlak öğrenme alanında kullanılmaktadır. Kavramların, ders kitabının sözlük bölümünde açıklanması ya da parantez içinde verilecek ek bir bilgiyle desteklenmesi ayetin öğretimi açısından daha uygun olurdu.

Bu kapsamda İlköğretim 8. sınıf düzeyinde ahlak öğrenme alanında anlatılan "Din ve Güzel Ahlak" ünitesinde; "Din Güzel Ahlaklı Olmama Nasıl Katkı Sağlar?" konu başlığı altında kullanılan Şems 9-10. *"Nefsini (kötülüklerinden arındırıp) temiz tutan kurtuluşa ermiş, onu kirletense büyük kayba uğramıştır."* ayetlerinde, Allah'ın yasaklarından kaçınan kişilerin kurtuluşa ereceği, kaçınmayanların ise kayba uğrayacağı belirtilmiştir. Ayette kullanılan "nefsini arındırmak", "nefsini temiz tutmak" kavramları soyut ifadelerdir ve ayrıca, ayetin konuyla doğrudan değil dolaylı yoldan bir bağlantısı vardır. Konu başlığında dinin güzel ahlaka nasıl katkı sağladığından bahsedilirken kullanılan ayette, Allah'ın yasaklarından kaçınan kişilerin kurtuluşa ereceği, kaçınmayanların ise kayba uğrayacağı belirtilmiştir. Bu bağlantıyı kurabilmeleri açısından da ayet, 8. sınıf öğrencisinin bilişsel seviyesine uygundur ve düşünmelerine katkıda bulunacağı için de bilişsel düzeylerini geliştirebilecek bir ayettir. Aynı konu başlığı altında kullanılan Kalem 4. *"Gerçekten sen büyük bir ahlak sahibisin."* ayetinde de Hz. Muhammed'in ahlak sahibi olma özelliği vurgulanmıştır. Bu açıdan Hz. Muhammed'in güzel ahlakına dikkat çekilerek inanan insanların onu örnek almaları istenmiştir. Öğrencinin bu bağlantıyı kurması beklenmektedir ve 8. sınıf öğrencisinin bilişsel düzeyi bu bağlantıyı kurabilecek seviyededir.

"Doğruluk" konu başlığı altında yer verilen Hud 112. *"Emrolunduğun gibi dosdoğru ol…"* ayeti ve *"Başkalarına Maddi Yardımda Bulunmak (İnfak)"* konu başlığı altında kullanılan Bakara 148. *"...Hayırda yarışın…"* ayeti de öğrencilerin bilişsel seviyelerine uygun ayetlerdir. Hud 112.ayette kullanılan "emrolunmak" ifadesi edilgen bir ifadedir. Öğrencinin bu kavramdan "sana emredildiği gibi…" anlamını çıkarması beklenmektedir. Bu dönem yaş grubunun bilişsel eğilimlerinden biri de taklitten uzak durmak ve öğrendikleri bilgileri eleştirel bir yaklaşımla irdeleyerek konunun özünü kavrama çabasında olmaktır. Kullanılan ayetlerde de öğrencinin, dinin emirlerine karşı sorgulayıcı bir yaklaşım geliştirmesi beklenmektedir.

"Başkalarına Maddi Yardımda Bulunmak (İnfak)" konusunda yer verilen bir diğer ayet de Haşr 9. *"...Kim nefsinin cimriliğinden ,(hırsından) korunursa işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir."* ayetidir. Ayette kullanılan "nefsinin cimriliğinden korunmak" kavramı öğrencilerin üzerinde düşünebileceği bir kavramdır. Konuyu takiben verilen "Düşünelim" etkinliğinde ise, dinimizde, yardım yapılırken öncelikle yakın akraba ve çevreden başlanılması gerektiği bilgisi verilerek bu konuda öğrencilerden Nisa 36. ayet üzerinde düşünmeleri istenmiştir.[217] Ayet, etkinlik içinde verildiği için, öğrencilerin daha çok dikkatini çekebilecektir.

"Adaletli Olmak" konu başlığı altında ise Nisa 135. ayete yer verilmiştir. Ayette Allah, adaletli olmak ve ayrım gözetmeden davranmak ve adil şahitlik yapmakla ilgili şöyle bir uyarıda bulunmaktadır*: "Ey İman edenler! Adaleti titizlikle ayakta tutan, kendiniz, ana-babanız ve akrabanız aleyhinde de olsa, Allah için şahitlik eden kimseler olun. (Haklarında şahitlik ettikleriniz) zengin olsunlar,fakir olsunlar Allah onlara (sizden) daha yakındır. Hislerinize uyup adaletten sapmayın, (şahitliği) eğer, büker (doğru şahitlik etmez), yahut şahitlik etmekten kaçınırsanız (biliniz ki) Allah yaptıklarınızdan haberdardır."* Ayete, konu anlatımı içinde "Listeleyelim" etkinliğinde yer verilerek ayet mealini takiben, adaletin gerçekleşmesine engel olarak nelerin sayıldığını öğrencilerin listelemeleri istenmiştir. Yönergenin bu şekilde verilmesi, öğrencilerin ayet üzerinde daha çok düşünmelerini ve bu sayede de konu başlığı olan "Adalet" kavramının daha iyi

[217] *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 8. Sınıf Ders Kitabı*, s. 113

anlaşılmasını sağlayacaktır. Bu yönüyle ayet, öğretim açısından etkili bir şekilde kullanılmıştır.

"Alçakgönüllülük (Tevazu)" konu başlığı altında yer verilen Lokman 18. *"Allah, büyüklük taslamayı, diğer insanları küçümsemeyi doğru bulmamıştır. Küçümseyerek insanlardan yüz çevirme! Yeryüzünde böbürlenerek (şımarıkça) yürüme! Hiç şüphesiz Allah kendini beğenip övünen kimseleri sevmez…"* ayetinde kullanılan "büyüklük taslamak" ya da "böbürlenmek" gibi kavramlar soyut kavramlardır ancak 8. sınıf öğrencisinin bilişsel seviyesine uygundur. Ayrıca, öğrencilerin sosyal yaşantılarında sıkça karşılaştıkları durumlara vurgu yapan bir ayettir.

"Sözünde Durmak" konu başlığı altında yer verilen Saff 2. *"Ey İman edenler! yapmayacağınız şeyleri niçin söylüyorsunuz?"* ayette, ayetin "….yapmayacağınız şeyleri niçin söylüyorsunuz?" bölümünde gerçekleştiremeyeceğimiz bir şeyin sözünü vermememiz gerektiği vurgulanmıştır. Bilişsel ve kavram gelişimleri açısından incelediğimizde böyle bir anlatım öğrencilerin gelişim düzeylerine katkıda bulunabilecek bir ayettir. Çünkü öğrenci bu ayetten sözünde durmanın önemini kendi zihinsel çıkarımıyla kavrayacaktır ve 8. sınıf öğrencisinin bilişsel düzeyi bu çıkarımda bulunabilmeleri için yeterlidir.

"Görgülü olmak" konusuyla bağlantılı olarak yer verilen Nur 27. *"Ey İman edenler! Kendi evleriniz dışındaki evlere,sahiplerinden izin isteyip onlara selam vermeden girmeyiniz!.."* ayetinde de açık bir şekilde "görgülü olmak" kavramı geçmemektedir ancak ayetin *"...kendi evleriniz dışındaki evlere ,sahiplerinden izin isteyip,onlara selam vermeden girmeyiniz*!" bölümünde toplum içinde uygulanması gereken bir görgü kuralına vurgu yapılmıştır. Böyle bir anlatım öğrencilerin kavram gelişimlerine katkıda bulunabilecek bir ayettir. Çünkü öğrenci bu ayetten görgü kurallarının önemini kendi zihinsel çıkarımıyla bulacaktır ve 8. sınıf öğrencisinin bilişsel düzeyi bu çıkarımda bulunabilmeleri için yeterlidir.

"İnsanlara İyi Davranmak ve Güzel Söz Söylemek" konu başlığı altında kullanılan İbrahim 24-25. *"Görmedin mi Allah nasıl bir misal getirdi: Güzel bir sözü, kökü (yerde) sabit, dalları gökte olan güzel bir ağaca (benzetti). (O ağaç), Rabb'inin izniyle her zaman yemişini verir. Öğüt alsınlar diye Allah insanlara (ibret verici örnekler) misaller getirir."* Ayetinde de güzel söz, kökü yerde sabit dalları

gökte olan güzel bir ağaca benzetilmiş; o ağacın Rabb'inin izniyle her zaman yemişini vereceği söylenmiştir. Ayette güzel söz söylemenin önemi bir benzetmeyle verilmiştir. Bu benzetmeden hareketle öğrenci güzel söz söylemenin ve insanlara iyi davranmanın önemini daha da iyi anlayacaktır. Bu anlamda, bilişsel açıdan öğrencileri geliştirebilecek bir ayettir.

Ünitenin son konusu olan "Savurganlıktan Kaçınmak" konu başlığı altında kullanılan İsra, 26-29. ayetlerde de pek çok soyut kavram kullanılmıştır. Ayetin mealine ,*"Akrabaya, fakire ve yolcuya hakkını ver! Elindekini de saçıp savurma . Çünkü saçıp savuranlar şeytanın kardeşleridir... Elini boynuna bağlayıp cimri kesilme (eli sıkı olma!), büsbütün de tutumsuz (müsrif) olma yoksa pişman olur açıkta kalırsın." (İsra Suresi, 26-29. ayet)* şeklinde yer verilmiştir. Ayette kullanılan "saçıp savurmak", "şeytanın kardeşleri" ve "…Elini boynuna bağlayıp cimri kesilme" ifadeleri dikkatimizi çekmektedir. Bu ifadeler soyut anlatımlardır. Ayette, akrabaya, fakire ve yolcuya hakkının verilmesi, elindekinin saçıp savurulmaması, saçıp savuranların şeytanın kardeşleri olduğu, cimri de müsrif de olunmaması bilgisi verilmektedir. Bilişsel seviyelerine uygunluk açısından incelediğimizde, ayetin 8. sınıf öğrencisinin anlayabileceği düzeyde olduğu dikkatimizi çekmektedir.

Ünitede geçen ayetleri, kullanılan konu ve kavramları öğrencilerin dil ve kavram gelişimlerine uygunluğu açısından incelediğimizde ünite başlığı altında yer verilen ayetlerde kullanılan "haya, alıkoymak, leh-aleyh, hayr, sadaka, rızk, nefs, hırs, kurtuluşa ermek, öğüt, ortak koşmak, yetim, elinizin altındakiler, hainlik, hıyanet etmek, Firdevs Cenneti, varis, ebedi, ehil, titizlik, muhacir, takva, arzu etmek, has kullar, tevazu, böbürlenmek, hürmet, iblis, kibir, rıza, hikmet, misal, öğüt, ibret, elini boynuna bağlamak, müsrif" gibi kelime ve / veya kavramların 8.sınıf öğrencisinin dil gelişimleri açısından anlaşılması zor kelimeler oldukları düşünülebilir. Bu doğrultuda , "Din ve Güzel Ahlak" ünitesinde yer verilen bu kelime ve / veya kavramların kullanıldıkları ayetleri incelediğimizde;

"Din Güzel Ahlaklı Olmama Nasıl Katkı Sağlar?" konu başlığı altında yer verilen Ankebut 45. *"...Muhakkak ki namaz hayasızlıktan ve kötülükten alıkoyar..."* ayetinde "haya" kavramı dikkatimizi çekmektedir. Bu kavram öğrenciler tarafından tam anlaşılamayabilir. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabının sözlük kısmında da bu kavramın açıklamasına yer verilmediği tespit

edilmiştir. Bu kavram sadeleştirilerek, yerine "utanma duygusu, utanç, utanma, sıkılma" kavramlarından herhangi biri kullanılabilir ya da parantez içinde verilecek bir açıklamayla bu kavram desteklenebilirdi. Aynı şekilde İsra 15. ayette yer verilen "leh-aleyh" kavramları öğrenciler tarafından karıştırılabilecek kavramlardır oysaki, ayetin anlaşılması için bu kavramların bilinmesi gerekmektedir. Kitabın sözlük kısmında da bu kavramlara yer verilmemiştir. Bu kavramlar sözlük kısmında açıklanmalı ya da parantez içinde verilecek açıklamayla ayetin öğretimi kolaylaştırılmalıydı.

"Başkalarına Maddi Yardımda Bulunmak (İnfak)" konu başlığı altında yer verilen Münafikun 10- 11. , *"Herhangi birinize ölüm gelip de ,'Ey Rabbim! Beni yakın bir zamana kadar geciktirsen de sadaka verip (karşılıksız yardımlarda bulunup) iyilerden olsam! Demeden önce, size rızık olarak verdiğimiz şeylerden (Allah yolunda) harcayın…"* ayetlerinde kullanılan "sadaka vermek" kavramı parantez içinde açıklanarak ayetin anlaşılmasında kolaylık sağlanmıştır. Ayette dikkatimizi çeken bir diğer kavram da "rızk" kavramıdır. Bu kavram, ayet içindeki kullanımında sadeleştirilmemiş ya da parantez içinde verilecek olan ek bilgiyle desteklenmemiştir ancak kitabın sözlük bölümünde "rızk" kavramı açıklanarak, bu eksiklik giderilmeye çalışılmıştır. Ayetin öğretimini kolaylaştırması açısından bu kavramların açıklanması önemlidir. Çünkü aynı durum diğer ayetlerin pek çoğu için geçerli olmamıştır. Örneğin; aynı konu başlığı altında yer verilen Bakara 148. "…..Hayırda yarışın…" ayetinde, "hayr" kavramı dikkatimizi çekmektedir. Bu kavram sadeleştirilerek yerine "iyilik" kavramı kullanılabilirdi. Kitabın sözlük kısmını incelediğimizde ise, sözlük bölümünde "hayr" kavramına yer verilmediği ancak; kavramla bağlantılı olabileceğini düşündüğümüz "hayırsever" kavramının açıklandığını görmekteyiz. Kavram sadeleştirilerek kullanılsaydı ayet daha anlaşılır olabilirdi. Yine aynı konu başlığı altında yer verilen Haşr 9. *"…Kim nefsinin cimriliğinden, (hırsından) korunursa işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir."* ayetinde, "nefs", "hırs" ve "kurtuluşa ermek" kavramları dikkatimizi çekmektedir. Oysaki bu kavramların hiçbirisine kitabın sözlük bölümünde yer verilmemiştir. Ayetin doğru bir şekilde anlaşılması, konuyla bağlantısının kurulabilmesi ve öğrencinin ayeti zihninde anlamlandırabilmesi için bu kavramları biliyor olması gerekmektedir. Bu kavramlar sadeleştirilebilir ya da parantez içinde verilecek

açıklamalarla desteklenebilirdi. "Nefs" kavramını bilmeyen öğrenci ayette neden korunması gerektiğini de anlayamayabilir. "Başkalarına Yardımda Bulunmak (İnfak)" konusunu takiben "Düşünelim" etkinliği verilerek, bu etkinlikte Nisa 36. *"Allah'a ibadet edin ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşa, yolcuya, elinizin altındakilere iyilik edin…"* ayetine yer verilmiştir. Bu etkinlikte öğrencilerden istenen ise, ayetin mealinden hareketle son bir hafta içinde yaptıkları iyilikleri listelemeleri ve daha başka hangi iyilikleri yapabilecekleri üzerinde düşünmeleridir. Etkinlik, yapılandırmacı yaklaşım açısından değerlendirdiğimizde, ayetin öğretiminde öğrencilere faydalı olabilecek bir ayettir. Ancak, etkinliğin amacına ulaşabilmesi için ayetin tam olarak anlaşılması gerekmektedir. Oysaki ayeti dil-ifade açısından incelediğimizde ayette; açıklanma gerektirebilecek dini kavramlar dikkatimizi çekmektedir. Örneğin; "ortak koşmak" ve "elinizin altındakiler" kavramları parantez içinde verilecek ek bilgilerle desteklenmeliydi. Bu kavramların açıklanmamış olması ayetin anlaşılırlığını güçleştirebilmektedir. Öğrenciler, "elinizin altındakiler" kavramından kast edilen anlamı bilmeyebilirler. Parantez içinde verilecek olan "köle, cariye, hizmetçi ve benzerlerine" şeklinde bir açıklamayla bu anlam boşluğu doldurulabilirdi. Ayrıca ayette kullanılan "öğüt" ve "yetim" kavramları da ayette anlaşılmasında sıkıntı olabilecek diğer iki kavramdır. Özellikle "yetim" ve "öksüz" kavramları birbirleriyle çok karıştırılabilmektedir. Ancak; kitabın sözlük bölümünü incelediğimizde, bu kavramların anlamlarına yer verildiğini görmekteyiz. Buna rağmen az önce belirtilen "ortak koşmak" ve "elinizin altındakiler" kavramlarının anlaşılmamasından kaynaklanabilecek olan anlam boşluğunu doldurmak zor olacaktır.

"Emaneti Korumak" konu başlığı altında yer verilen Enfal 27*., "Ey iman edenler! Allah'a ve peygambere hainlik etmeyin. Sonra size emanet edilen şeylere hıyanet etmiş olursunuz."* ayetinde kullanılan "hainlik" ve "hıyanet etmek" kavramları sadeleştirilerek kullanılsaydı, ayet daha anlaşılır olabilir ve ayetin öğretimi kolaylaşabilirdi. Aynı başlık altında yer verilen Mü'minun 8-11. *"Emanetlerini koruyanlar, verdikleri sözü tutanlar ve namazlarına devam edenler… İşte onlar Firdevs cennetine varis olacaklar ve orada ebedi olarak kalacaklardır."* ayetlerinde de, "Firdevs Cenneti", "varis" ve "ebedi" kavramları dikkatimizi

çekmektedir. Bu kavramlar açıklanmadan ayetin öğrenciler tarafından anlaşılması zor olabilir. Ayetlerin, kitabın sözlük bölümünde de açıklanmadığını görmekteyiz. Oysaki bu kavramlara sözlükte yer verilmesi ya da parantez içinde verilecek açıklamalarla desteklenmesi ayetin öğretimini kolaylaştırabilirdi. Bu konuda yer verilen diğer bir ayet de Nisa 58. ayettir. Ayette öğrencilerin anlamayabileceği tek kavram "ehil" kavramıdır ve bu kavram kitabın son bölümündeki sözlük kısmında açıklanmamıştır. Kavram sadeleştirilerek kullanılmalı ya da parantez içinde verilecek olan ek bir bilgiyle anlatım desteklenmeliydi.

"Adaletli olmak" konusu içerisinde yer verilen "Listeleyelim" etkinliğinde de, Nisa 135. ayet kullanılmıştır. Ayetin meali, *"Ey iman edenler! Adaleti titizlikle ayakta tutan, kendiniz, ana-babanız ve akrabanız aleyhinde de olsa, Allah için şahitlik eden kimseler olun. (Haklarında şahitlik ettikleriniz) zengin olsunlar, fakir olsunlar Allah onlara (sizden) daha yakındır. Hislerinize uyup adaletten sapmayın, (şahitliği) eğer, büker (doğru şahitlik etmez), yahut şahitlik etmekten kaçınırsanız (biliniz ki) Allah yaptıklarınızdan haberdardır."* şeklinde verilerek, öğrencilerden ayette adaletin gerçekleşmesine engel olarak nelerin sayıldığını listelemeleri istenmiştir. Ayet, genel olarak öğrencilerin rahatlıkla anlayabilecekleri bir ayettir. Ayetin mealinde, parantez içinde verilen tamamlayıcı bilgiler kullanılarak ayet daha anlaşılır duruma getirilmeye çalışılmıştır. Ayette kullanılan "titizlik" ve daha önce de belirttiğimiz "aleyh" kavramlarına kitabın sözlük bölümünde yer verilmemiştir. Bu kelimelerin sadeleştirilmesi ya da yine parantez içinde verilecek ek bilgilerle desteklenmesi ayetin öğretimini kolaylaştırabilirdi. Ayetin bir etkinlik içinde sunulması ayetlerin öğretiminde farklı yöntemlere başvurulması açısından önemli bir kullanımdır.

"Kardeşlik" konu başlığı altında yer verilen Haşr 9. ayette kullanılan "muhacir" ve "hicret eden" kavramlarına kitabın sözlük bölümünde yer verilmesi ayetin anlaşılırlığını kolaylaştırması açısından olumludur. Öğrenciler tarafından anlaşılmayabilecek diğer bir kavramın kullanıldığı ayet de Al-i İmran 134.' tür. Ayette yer verilen "takva" kavramı, ayetin anlaşılması ve konuyla bağlantısının kurulabilmesi açısından önemli bir kavramdır. Ayrıca bu kavramın ilerleyen konulardan biri olan "İnsanlara İyi Davranmak ve Güzel Söz Söylemek" konu başlığı altında yer verilen Bakara 177. ayetinde de tekrarlanması nedeniyle kitabın sözlük

bölümünde kavramın açıklamasına yer verilmesi ayetin öğretimi açısından daha etkili olabilirdi. Yine aynı ayette yer verilen "rıza" kavramına da sözlükte yer verilmemiştir. Oysaki bu kavram sadeleştirilerek kullanılsaydı ayet daha anlaşılır olabilirdi.

"Alçak gönüllülük (Tevazu)" konu başlığı altında yer verilen Furkan 63. *"Rahman'ın has kulları o kimselerdir ki onlar yeryüzünde tevazu ile yürürler. Cahiller kendilerine laf atarsa 'Selam!' der geçerler."* ayetinde de "has kullar" ve "tevazu" kavramları dikkatimizi çekmektedir. Bu iki kavram da sözlükte yer almamaktadır. Bu nedenle de ayetin öğretimini kolaylaştırmak için kavramlar sadeleştirilmeli ya da ek bilgilerle desteklenmeliydi. Aynı konu başlığı altında yer verilen Bakara 34., *"Bir zamanlar,meleklere; 'Adem'e (hürmet olarak) secde edin.' demiştik de bütün melekler secde etmişlerdi. Ancak iblis secde etmekten yüz çevirip kibirlendi ve kafirlerden oldu."* ayetinde de öğrenciler tarafından anlaşılmayabileceği düşünülen "hürmet etmek", "iblis" ve "kibir" kavramları kullanılmıştır. Bu kavramlar da parantez içinde verilen bilgilerle desteklenmemiştir ancak; kitabın sözlük bölümünde bu kavramlara yer verilerek bu eksiklik giderilmeye çalışılmıştır. Ayetin anlaşılırlığı yönünden anlaşılmayabilecek kavramlara sözlük bölümünde yer verilmesi önemli bir yaklaşımdır.

"İnsanlara İyi Davranmak ve Güzel Söz Söylemek" konusuyla bağlantılı olarak yer verilen Nahl 125. ayetinde de "hikmet" kavramı sadeleştirilmemiştir. Bu kavram ayetin *"(Resulüm!) Sen, Rabb' inin yoluna hikmet ve güzel öğütle çağır..."* bölümünde kullanılmıştır, ayeti bütün olarak değerlendirdiğimizde öğrenci bu kavramın ifade ettiği anlam hakkında çıkarımda bulunabilir ve fikir sahibi olabilir ya da bu kelimenin ayetin mealini anlamasına tam olarak engel olmayabilir ancak yine de sözlük bölümünde kavrama yer verilmesi, kavramın sadeleştirilerek kullanılması ya da ek bilgiyle desteklenmesi ayetin öğretimi açısından daha uygun olurdu. Aynı konu başlığı altında yer verilen İbrahim 24-25. ayetlerde kullanılan "misal", "öğüt" ve "ibret" kavramları da açıklanması gereken kavramlardır ancak bu kavramlardan da sadece "öğüt" kavramının anlamı sözlük bölümünde açıklanmıştır.

"Savurganlıktan Kaçınmak" konu başlığı altında yer verilen İsra 26-29. *"Akrabaya, fakire ve yolcuya hakkını ver! Elindekini de saçıp savurma. Çünkü saçıp savuranlar şeytanın kardeşleridir... Elini boynuna bağlayıp cimri kesilme (eli sıkı*

olma!), büsbütün de tutumsuz (müsrif) olma yoksa pişman olur açıkta kalırsın." ayetlerinde de öğrenciler tarafından anlaşılmayabilecek bazı kavram ve ifadeler dikkatimizi çekmektedir. Ayeti dil-ifade açısından incelediğimizde, ayette kullanılan "saçıp savurmak" ve "şeytanın kardeşleri" ifadeleri parantez içinde verilecek olan ek bilgilerle desteklenebilirdi. "…Elini boynuna bağlayıp cimri kesilme" ifadesi, parantez içinde verilen "eli sıkı olma" ifadesiyle, "tutumsuz" kavramı da parantez içinde verilen "müsrif" kavramıyla desteklenmiştir. Bu anlamda ayetin anlaşılırlığına da katkısı olmuştur. Ancak "müsrif" kavramı da öğrencilerin anlamakta sıkıntı yaşayabileceği bir kavramdır ve bu kavrama kitabın sözlük bölümünde de bu kavrama yer verilmemiştir. Bu anlamda ayetin anlaşılırlığına da katkısı olmuştur.

Ayetlerde yer verilen kavram ve terimler anlamlarına uygun kullanılmıştır. Ancak daha iyi anlaşılabilmesi açısından bazı ifadelerin ek bilgilerle desteklenmesi, bazı kavramların da sadeleştirilerek kullanılması daha uygun olurdu. Ayetlerde kullanılan kelime, terim ve deyimlerin yazımında TDK' nın ilkelerine uyulmuştur.

Kullanılan ayetlerin cümle yapıları 8. sınıf seviyesine uygun uzunluktadır. Ayetleri incelediğimizde bu kuralın uygulandığı dikkat çekmektedir. Cümlelerdeki kelime dizilişi dil kurallarına uygundur. Özne, nesne, yüklem şeklinde kurallı bir cümle dizilişi vardır. Ayetlerde devrik cümlelere rastlanmamıştır.

5. 2. 2. Ayetlerin Öğrencilerin Gelişim Düzeylerine Uygunluğu

Birey, sekizinci sınıfa geldiğinde yaklaşık olarak on dört yaşındadır. Bireyde, yaşı itibariyle bedensel ve zihinsel gelişim, belirgin bir hal almış ve çocuktan çok yetişkin bir insan görüntüsü hakim olmaya başlamıştır. Ergenlik dönemiyle birlikte bireyin davranışlarında sosyal etki önem kazanmaktadır. Birey üzerinde oluşan sosyal etki daha çok akran grupları olarak dikkat çekmektedir. Bu dönemde birey erdemi anlama noktasında yeni bir kıyaslama yapar. Ahlâk kuralları da bu yüzden katı ve değişmezlikten uzaktır. Düşüncedeki değişme ile birlikte daha soyut kavramların anlaşılması başarıldığı için birey davranıştaki niyetleri de düşünmeye başlar.[218] Ayrıca düşünme gücündeki değişimin de bireyin ahlâkî değerlendirmelerindeki bu değişmelerde etkisi vardır.[219]

[218] Mehmedoğlu, *Ahlâkî ve Dînî Gelişim,* s. 89
[219] Cüceloğlu, *a.g.e.* s. 352

İlköğretim 8. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ahlak öğrenme alanında "Din ve Güzel Ahlak" ünitesi kapsamında güzel ahlakın konusu olan pek çok konu başlığına yer verilmiştir. İslam'da övülen ahlaki tutum ve davranışlardan bazıları olarak, "Doğruluk", "Başkalarına Maddi Yardımda Bulunmak (İnfak)", "Emaneti Korumak", "Adaletli Olmak", "Kardeşlik", "Hoşgörü ve Bağışlama", "Alçak gönüllülük (Tevazu)", "Sözünde Durmak", "Görgülü Olmak" ve "İnsanlara İyi Davranmak ve Güzel Söz Söylemek" konuları ayetlerle desteklenerek anlatılmıştır. Öğrencinin derste öğretilen bu konuları sebep-sonuç ilişkisi kapsamında zihninde değerlendirip sonra da kendi bilişsel ve ahlaki düzeyi hangisiyse o şekilde bir davranış sergilemesi beklenmektedir. Kohlberg' in ahlak gelişimi kuramı açısından öğrencinin kanun ve düzen eğilimine uygun bir tercih yapacağı düşünülebilir. Çünkü bu yaş grubu ahlaki gelişim olarak kanun ve düzen eğilimindedir ve sayılan ahlaki tutum ve davranışlar herkes tarafından kabul gören ve desteklenen tutum ve davranışlardır. Bu tutum ve davranışlar aynı zamanda uyulması gereken birer kuraldır ve toplumsal huzur ve düzen için de gereklidir. Dolayısıyla öğrencinin geliştireceği tavır, vicdani değerlendirmeyle varılan bir toplumsal sorumluluğun ifadesi de sayılabilir.

Bu bağlamda, 8. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde ahlak öğrenme alanında yer verilen "Din ve Güzel Ahlak " ünite başlığı altında yer verilen ayetleri incelediğimizde ünitenin ilk konusu, "Doğruluk" konu başlığı altında kullanılan Fussilet 30-32. *"Rabbimiz Allah' tır deyip, sonra dosdoğru yolda yürüyenlerin üzerine melekler iner. Onlara: "Korkmayın, üzülmeyin, size söz verilen cennetle sevinin! derler. Biz Dünya hayatında da, ahirette de sizin dostlarınızız. Orada sizin için canlarınızın çektiği her şey var ve istediğiniz her şey orada sizin için hazırdır. Bu çok bağışlayan ve rahim olan Allah'ın bir ikramıdır derler."* ayetlerinde insanlar doğru yola teşvik edilmekte ve doğru yolda ilerleyen insanların cennetle mükafatlandırılacağı söylenerek Allah'ın rahmetine güvenmeleri istenmektedir. Bu ayetle insanlar doğru olmaya teşvik edilmektedir ve 8. sınıf öğrencisinin ahlaki gelişim düzeyine insanların toplumsal ilişkilerini düzenlemesi yönüyle hitab eden bir ayet olduğu söylenebilir.Yine aynı şekilde toplumsal ilişkilerimize hitab eden bir konu olan "Başkalarına Maddi Yardımda Bulunmak" konusuyla bağlantılı olarak konu anlatımında yer verilen Al-i İmran 92. *"Sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda)*

harcamadıkça iyiliğe asla erişemezsiniz.Her ne harcarsanız Allah onu bilir." ayeti ve Bakara 148., Münafikun, 10-11., Haşr ,9. ayetlerinde de insanlar birbirlerine yardım etmek konusunda teşvik edilmiştir. Konu başlığı altında yer verilen ayetler; iyilikte yarışmak, sevdiklerinden Allah yolunda harcamak, bu dünyada yaptığımız yardımların ahiret hayatında bize yardımcı olacağı, cimrilikten korunan insanların kurtuluşa ereceği konularında bilgi verilmiştir. Bahsedilen konular ahlaki gelişim düzeyi olarak daha çok "toplum merkezci" bir yaklaşımda bulunan 8. sınıf öğrencisinin düzeyine uygundur ve onlara hitab etmektedir.

"Emaneti Korumak" konu başlığı altında yer verilen Nisa 58. *"Şüphesiz ki Allah, emanetleri ehline vermenizi emrediyor…"* ayeti açık bir emir cümlesidir ve ayette emanetin ehline verilmesi emredilmiştir. Konu başlığı altında yer verilen Enfal 27., Mü'minun, 8-11. ayetlerde de emaneti koruyanlar, verdiği sözü tutanlar ve namazlarına devam edenlerin cennete gideceği, emanete ihanet etmemek gerektiği bilgileri verilmiştir. 8. sınıf öğrencilerinde ahlaki gelişim düzeyinin bir etkisi olarak adalet ve hak kavramları gelişmiştir. Bu ayetlerde de emaneti koruyarak insanların hakkına ihanet edilmemesi vurgulanmıştır.

"Adaletli Olmak" konu başlığı altında yer verilen Nahl 90. *"Muhakkak ki Allah, adaleti, iyiliği, yakınlara yardım etmeyi emreder…"* ayeti açık bir emir cümlesidir ve Allah'ın adaleti, iyiliği, yakınlara yardım etmeyi emrettiği vurgulanmıştır. Aynı konu başlığı altında yer verilen Nisa 135., Maide 8. ayetlerde ise, Allah, adaletli olmak ve ayrım gözetmeden davranmak, adil şahitlik yapmakla ilgili uyarıda bulunmuş ayrıca, bir topluluğa ya da millete duyduğumuz kinin adaleti uygulamamıza engel olmaması gerektiği bilgisini vermiştir. Bu ayetler, ahlaki gelişim düzeyi olarak "adalet" duygusunun yoğun şekilde geliştiği bir dönemi yaşayan 8. sınıf öğrencisinin adalet duygusuna hitab edebilecek ayetlerdir.

"Kardeşlik" konu başlığı altında yer verilen Hucurat 10. ve Haşr 9. ayetlerde de müminlerin birbirleriyle kardeş olduğu bilgisi verilerek, dargın olanların arasının düzeltilmesi emredilmiştir. Ayrıca Haşr 9. ayette, hicret konusuna gönderme yapılarak muhacir- ensar arasında sevgi bağı olduğu ve gönlüne iman yerleşmiş olanların kendileri ihtiyaç içinde bulunsalar bile muhacirleri kendilerine tercih ettikleri bilgisini vermektedir. Ayette gösterilen örnek ve konu başlığı arasında bağlantı kurmak üst düzey bir çıkarımdır. Bu dönemde bireyler, benmerkezci

yaklaşımı aşmışlardır. Bireyler, benmerkezcilik duygusunu aştıkları oranda karşısındakinin fikirlerini de anlamaya başlarlar.[220] Bu yönüyle, ayette vurgulanan kardeşlik bağları ve yardımlaşma konuları bu dönem öğrencilerinin ahlaki gelişim düzeylerine uygundur.

"Hoşgörü Ve Bağışlama" konusunda yer verilen Nisa 149. ayetinin meali *"...Bir kötülüğü bağışlarsanız, şüphesiz Allah çokça affedicidir, güçlüdür."* şeklinde verilmiştir. Kullanılan Fussilet 34., Al-i İmran ,134., Nur, 22., A'raf, 199. ayetlerinde ise, yapılan kötülüğü bağışlamak teşvik edilmekte ve Allah'ın affedici ve güçlü olduğu; iyilikle kötülüğün bir olmadığı, kötülük uzaklaştırılırsa o zaman aralarında düşmanlık olan kişilerin candan, sıcak bir dost olabilecekleri bilgisi verilmektedir. Ayrıca, Allah'a karşı "takva" sahibi insanların bollukta da darlıkta da Allah için harcadıkları, öfkelerini yuttukları ve insanları affettikleri; Allah'ın da bu güzel davranışları sevdiği bilgisi verilerek Allah'ın bağışlayıcı ve esirgeyici olduğu, bağışlama yolunun tutulması iyiliğin emredilmesi ve cahillere aldırış edilmemesi vurgulanmıştır.

"Alçak Gönüllülük (Tevazu)" konu başlığı altında yer verilen Furkan,63. *"Rahman'ın has kulları o kimselerdir ki onlar yeryüzünde tevazu ile yürürler. Cahiller kendilerine laf atarsa 'Selam!' der geçerler."* ayetinde de tevazu sahibi insanların Allah'ın has kulları olduğu bilgisi verilmiştir. Kullanılan diğer Lokman 18., Bakara 34. ayetlerde ise büyüklük taslama, diğer insanları küçümseme, onlardan yüz çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme yasaklanmış, Allah'ın kendini beğenip övünen kimseleri sevmediği bilgisi verilmiş Allah'ın meleklere, Adem'e secde edin emrini vermesi bütün meleklerin secde ettiği ancak; şeytanın kibirlenerek secde etmediği ve kafirlerden olduğu bilgisi verilmiştir. Bu yaş grubundaki öğrenciler ahlaki düzey olarak sosyal ortamın etkisi altındadır. Birey üzerinde oluşan sosyal etki daha çok akran grupları olarak dikkat çekmektedir. Ünite alt başlıkları olarak yer alan niteliklerden biri olan alçakgönüllülük konusu da bu dönem öğrencilerinin sosyal yaşantılarında uygulaması gereken ancak; dönem itibariyle dikkat çekme ve akran grubu tarafından onaylanma duygusu baskın olduğu için öğrencilerin geri planda tutabilecekleri bir ahlaki nitelik olarak düşünülebilir. Bu nedenle bu konu ve bu konu başlığı altında yer verilen ayetler, öğrencilerin ahlaki

[220] Gander-Gardiner, *a.g.e.* ss. 357-358

gelişim düzeylerine hitab etmektedir ve ahlaki gelişim düzeylerini geliştirebilecek niteliktedir. Ayetler de konunun öğrenciyi etkileme düzeyini artırmaktadır. "Sözünde Durmak" konu başlığı altında yer verilen İsra 34. *"...Verdiğiniz sözü de yerine getirin. Çünkü verilen söz sorumluluk gerektirir."* ayette verilen sözün yerine getirilmesi gerektiği, çünkü verilen sözün sorumluluk gerektirdiği bilgisi verilmiştir. Yine kullanılan diğer Nahl 91. ve Saff 2. ayetlerde de Allah' a karşı verilen sözün yerine getirilmesi gerektiği, Allah'ı şahit tutarak edilen yeminlerin bozulmaması gerektiği ve Allah'ın her şeyi bildiği bilgisi verilmektedir. Ayrıca, yapmayacağımız şeylerin sözünü vermememiz gerektiği konusunda da ayet bizi bilgilendirmektedir.

"Görgülü Olmak" konusunda yer verilen Nur 27. ayette de açık bir şekilde "görgülü olmak" kavramı geçmemektedir ancak ayetin *"...kendi evleriniz dışındaki evlere, sahiplerinden izin isteyip, onlara selam vermeden girmeyiniz!"* bölümünde toplum içinde uygulanması gereken bir görgü kuralı vurgulanmıştır. Kendi evlerimiz dışındaki evlere sahiplerinden izin almadan ve onlara selam vermeden girmenin yanlış olduğu konusunda bilgi verilmiş ve bunun görgü kuralı olduğu mesajı verilmiştir.

"İnsanlara İyi Davranmak Ve Güzel Söz Söylemek" konu başlığı altında yer verilen ayetlerden biri de Nahl 97. *"Erkek veya kadın, mümin olarak kim iyi işler yaparsa onu mutlaka güzel bir hayat ile yaşatırız ve ödüllerini, elbette yapmakta olduklarının en güzeli ile veririz."* ayetidir ve ayette erkek veya kadın, mümin olarak kim iyi işler yaparsa onun güzel bir hayat yaşayacağı ve ödüllerinin de en güzel şekilde verileceği bilgisi verilmektedir. Kullanılan diğer Bakara 177., Nahl 125., ve İsra 53. ayetlerde de, gerçek iyiliğin; Allah'a, ahiret gününe, meleklere, Kitab'a ve peygamberlere inanarak; yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, ihtiyaç sahiplerine ve insanları kölelikten kurtarmaya, sevdiği maldan harcamaya teşvik ederek, felaket karşısında sabrederek, namaz kılıp, zekat verip ve verdiği sözde durarak gerçekleşeceği bilgisini vermektedir. Ayrıca, Hz. Muhammed'e hitaben Rabb'inin yoluna hikmet ve güzel öğütle çağırması gerektiğini ve en güzel şekilde mücadele etmesi emredilmiştir. Böylece güzel ahlak örneği olan Hz. Muhammed'in insanlara iyi davranması ve güzel söz söylemesi vurgulanmıştır. Hz. Muhammed'e hitaben "Kullarıma söyle, sözün en güzelini söylesinler" bilgisi verilmiştir. Ayrıca, İbrahim 24-25. *"Görmedin mi Allah nasıl bir misal getirdi:*

Güzel bir sözü, kökü(yerde) sabit, dalları gökte olan güzel bir ağaca (benzetti). (O Ağaç), Rabb' inin izniyle her zaman yemişini verir. Öğüt alsınlar diye Allah insanlara (ibret verici örnekler) misaller getirir." ayetlerinde de, güzel söz kökü yerde sabit dalları gökte olan güzel bir ağaca benzetilmiş; o ağacın Rabb' inin izniyle her zaman yemişini vereceği söylenmiştir. Ayette güzel söz söylemenin önemi bir benzetmeyle verilmiştir. Bu benzetmeden hareketle öğrenci güzel söz söylemenin ve insanlara iyi davranmanın önemini zihninde somutlaştırarak daha da iyi anlayacaktır. Öğretimin günlük hayata uygulanabilmesi açısından ahlaki gelişim dönemleri itibari ile incelendiğinde öğrencilerin sosyal yaşantılarıyla bağlantı kurabilecekleri bir ayettir.

Ünitenin son konu başlığı olan "*Savurganlıktan Kaçınmak"* konusunda yer verilen ayetlerden A'raf 31. *"...Yiyiniz, içiniz fakat israf etmeyiniz. Şüphesiz Allah israf edenleri sevmez."* ayetinde Allah'ın israf edenleri sevmediği bilgisi verilmiştir. İsra 26-29. *"Akrabaya, fakire ve yolcuya hakkını ver! Elindekini de saçıp savurma. Çünkü saçıp savuranlar şeytanın kardeşleridir... Elini boynuna bağlayıp cimri kesilme (eli sıkı olma!), büsbütün de tutumsuz (müsrif) olma yoksa pişman olur açıkta kalırsın."* ayetlerinde ise akrabaya, fakire ve yolcuya hakkının verilmesi, elindekinin saçıp savurulmaması, saçıp savuranların şeytanın kardeşleri olduğu, cimri de müsrif de olunmaması bilgisi verilmektedir. Son olarak, Furkan 67. *"Onlar, harcamalarında israf etmezler, cimrilik de yapmazlar. Harcamalarında bu ikisi arası orta bir yol izlerler."* ayetinde ise "onlar" zamiriyle kast edilen insanların nitelikleri söylenmiştir. Bu ayette "onlar" zamiriyle kast edilen insanların kimler olduğu bilgisi öğrencilere verilmeliydi. Onların, harcamalarında israf etmedikleri, cimrilik de yapmadıkları ve harcamalarında bu ikisi arasında bir yolda oldukları bilgisi verilmiştir. Bu konu başlığı altında yer verilen ayetlerin hepsinde ortak olan nokta savurganlıktan kaçınılmasıdır. Ahlaki gelişim düzeyinin en belirgin özelliği "toplum merkezli" olmak olan 8. sınıf öğrencisinin sosyal yaşantılarıyla bağlantı kurabilecekleri bir ayettir. Çünkü bu dönem öğrencisi toplum tarafından kabul görmek için ve akran grubu tarafından onaylanabilmek için bilinçsiz harcamalar yapabilecek bir potansiyeldedir.

5. 3. Ayetlerin Eğitim-Öğretim Açısından Uygunluğunun Değerlendirilmesi

5. 3. 1. Ayetlerin Konu Ve Kazanımları Desteklemesi Açısından Uygunluğu

Tablo 19: 8. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi "Din ve Güzel Ahlak " Ünitesinde Ahlak Öğrenme Alanında Kullanılan Ayetlerin Kullanıldıkları Konu, Kazanım, Beceri, Kavram ve Değerler

Konular	Kazanımlar	Beceriler	Kavramlar	Değerler
1. Din Güzel Ahlaklı Olmama Nasıl Katkı Sağlar?	1. Bireyin güzel ahlaklı olmasında dinin rolünü fark eder. 2. İslam'da esas kabul edilen ahlaki tutum ve davranışlara Kur'an'dan ve Hz. Muhammed'in hayatından örnekler verir. 3. Ahlaklı olmanın birey ve toplum hayatındaki önemini kavrar. 4. Ahlaki tutum ve davranışları yerine getirmeye istekli olur. 5. Ahlaki olmayan tutum ve davranışlara yönelik çözüm önerilerinde bulunur.	Örnek verme Slogan bulma Sözlü ve yazılı anlatım Şiir yazma Görsel imge oluşturma Yordama yapma Karşılaştırma Günlük yaşamla ilişkilendirme Sonuç Çıkarma Önem sırasına koyma Bildikleriyle bağ kurma	Adalet Aile kurumuna ve birliğine önem verme Alçakgönüllülük Bağışlama Barış Cesaret Cömertlik Çalışkanlık Dayanışma Doğruluk Dostluk Duyarlılık Emaneti korumak Görgülü olmak Güvenilirlik Hoşgörü Kardeşlik Merhamet Paylaşımcı olmak Sözünde durmak Yardımseverlik	Adalet Alçakgönüllülük Bağışlama Doğruluk Emaneti korumak Görgülü olmak Güvenilirlik Hoşgörü Kardeşlik Merhamet Paylaşımcı olmak Sözünde durmak
2. İslam'da Övülen Bazı Ahlaki Tutum ve Davranışlar				
2.1. Doğruluk				
2.2. Başkalarına Maddi Yardımda Bulunmak (İnfak)				
2.3.Emaneti Korumak				
2.4. Adaletli Olmak				
2.5. Kardeşlik				
2.6. Hoşgörü ve Bağışlama				
2.7.Alçak gönüllülük (Tevazu)				
2.8.Sözünde Durmak				
2.9.Görgülü Olmak				
2.10. İnsanlara İyi Davranmak ve Güzel Söz Söylemek				
2.11. Savurganlıktan Kaçınmak				

Ünitede kullanılan ayetleri, tabloda gösterilen amaçları desteklemeleri açısından incelediğimizde, ayetlerin kullanıldıkları konu başlıklarını, kazanım, beceri ve değerleri genelde desteklediği tespit edilmiştir. Çünkü; ünitede ahlak öğrenme alanında, en önemli ahlaki değerlerden olan adalet, alçakgönüllülük, bağışlama, doğruluk, emaneti korumak, görgülü olmak, güvenilirlik, hoşgörü, kardeşlik, merhamet, paylaşımcı olmak ve sözünde durmak gibi değer ve / veya kavramlarının kazandırılması amaçlanmaktadır. Ünite konuları işlenirken öğrencilerin İslam'da övülen bazı ahlaki tutum ve davranışları öğrenmesi ve bu konularda daha istekli hale gelmeleri amaçlanmıştır. Bunu sağlayabilmek için de İslam Dininde övülen bazı ahlaki davranışlarla ilgili Kur'an-ı Kerim ayetlerinden örnek verilerek dinin teşvik edici yönünden yararlanılmaya çalışılmıştır.

Kullanılan ayetleri, konu başlıklarını desteklemeleri açısından incelediğimizde ayetlerin genelde, kullanıldıklar konu başlıklarını doğrudan destekledikleri dikkatimizi çekmektedir. "Din Güzel Ahlaklı Olmama Nasıl Katkı Sağlar?" konu başlığı altında yer verilen Ankebut 45. *"...Muhakkak ki namaz hayasızlıktan ve kötülükten alıkoyar..."* ayeti günaha götüren isteklerin baskısından kurtulmanın ve ruhu yüceltmenin yolunu göstermektedir; böylece insan güzel ahlaklı olabilecektir. Ayetin konuyla bağlantısı bu yöndedir dolayısıyla, hakkı verilerek kılınan namazın da, ruhu yücelteceği ve mutlaka kötülükten alıkoyacağı, bu âyette ısrarla belirtilmektedir. Aynı konu başlığı altında alıntılanarak kullanılan bir diğer ayet de İsra 15. *"Kim doğru yolda giderse sadece kendi lehinedir; kim de saparsa kendi aleyhinedir..."* ayetidir. Ayette doğru ya da yanlış davranışların kişiye olan faydası ya da zararından bahsedilmektedir. Ayetler, ünitenin "Bireyin güzel ahlaklı olmasında dinin rolünü fark eder ." kazanımını desteklemektedir.

"Doğruluk" konu başlığı altında yer verilen Hud, 112. *"Emrolunduğun gibi dosdoğru ol..."* ayetinde Allah, sadece Hz. Muhammed'e değil, onunla beraber tüm müminlere aynı yolda ilerlemeyi emretmektedir. Bu ayet de "Bireyin güzel ahlaklı olmasında dinin rolünü fark eder." ve "İslam'da esas kabul edilen ahlaki tutum ve davranışlara Kur'an' dan ve Hz.Muhammed'in hayatından örnekler verir." kazanımlarını desteklemektedir.

"Başkalarına Maddi Yardımda Bulunmak (İnfak)" konu başlığı altında yer verilen Bakara 148., Al-i İmran 92., Münafikun 10-11., Haşr 9. ve Nisa 36.

ayetlerinde ise genel olarak insanları sevdiklerinden Allah yolunda harcamaya teşvik eden, ölmeden önce yapılan yardımların, verilen sadakaların ahret hayatında bize sevap olarak döneceğini vurgulayan, cimrilikten korunan insanların kurtulacağını ve ayrıca yardım yapılırken öncelikle yakın akraba ve çevreden başlanmasını öğütleyen ve bu konularda bilgilendiren ayetlerdir. Dinimizin emrettiği gibi güzel ahlaklı olmanın gereği de böyle bir ahlâka sahip olmaktan geçmektedir; kaba-saba, haksız, zalim, cimri, herkese kötülük eden... kimseler yalnızca bazı ibadetleri yapmakla Allah katında makbul bir kul olamazlar. Kullanılan ayetler bu içerikleri nedeniyle "Bireyin güzel ahlaklı olmasında dinin rolünü fark eder.", "Ahlaklı olmanın birey ve toplum hayatındaki önemini kavrar", "Ahlaki tutum ve davranışları yerine getirmeye istekli olur." kazanımlarını desteklemektedir.

"Emaneti Korumak" konu başlığı altında ise, Enfal 27., Mü'minun 8-11. ve Nisa 58. ayetlere yer verilmiştir. Ayetlerde genel olarak; Allah'a ve peygambere yapılacak olan hainliğin, bizlere emanet edilen şeylere de hıyanet etmek anlamına geleceği, emanetini koruyanlar, verdiği sözü tutan ve namazlarına devam edenlerin Firdevs cennetine gidecekleri ve emanetlerin ehil olan insanlara verilmesi gerektiği konularında bilgi verilmektedir. Ayetler bu içerikleriyle hem konu başlığını doğrudan desteklemekte hem de "İslam'da esas kabul edilen ahlaki tutum ve davranışlara Kur'an'dan ve Hz. Muhammed'in hayatından örnekler verir." ve "Ahlaklı olmanın birey ve toplum hayatındaki önemini kavrar." kazanımlarını desteklemektedir.

"Adaletli Olmak" konusunda da Nahl 90. "Muhakkak ki Allah, adaleti, iyiliği, yakınlara yardım etmeyi emreder…" ayet mealine yer verilmiştir. Ayetin tam metninde de genel olarak , "adalet, iyilik ve akrabaya yardım" esaslarını emredilmiş; buna karşılık çirkin işler, fenalık ve azgınlık da yasaklanmıştır. Ayetin konuyla bağlantısı olan ilk cümlesi kısmen alıntılanmıştır. Aynı konu başlığı altında yer verilen Maide 8. *"Bir…topluluğa, bir millete olan kininiz, sizi adaleti gerçekleştirmekten alıkoymasın…"* şeklinde kısmen alıntılanarak kullanılan ayetin meali ise, *"Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutan, adaletle şahitlik eden kimseler olun. Bir topluluğa duyduğunuz kin, sizi âdil davranmamaya itmesin. Adaletli olun; bu, Allah korkusuna daha çok yakışan (bir davranış) tır. Allah'a isyandan sakının. Allah yaptıklarınızı hakkıyla bilmektedir."* şeklindedir. Metinde

ayetin ilk bölümüne yer verilmemiş; sadece ikinci bölümü kullanılmıştır. Oysaki ayetin ilk bölümünde de adaletle şahitlik etmekten bahsedilmektedir ve konu başlığıyla bağlantısı olabilecek bir cümledir. Dolayısıyla ayet, kısmen alıntılanmadan, tam meali verilerek kullanılsaydı da konu başlığını destekleyecek şekilde kullanılmış olurdu. Kullanılan ayetler ünitenin "Bireyin güzel ahlaklı olmasında dinin rolünü fark eder.", "İslam'da esas kabul edilen ahlaki tutum ve davranışlara Kur'an'dan ve Hz. Muhammed'in hayatından örnekler verir." ve "Ahlaklı olmanın birey ve toplum hayatındaki önemini kavrar." kazanımlarını desteklemektedir.

"Kardeşlik" konu başlığı altında ise, Hucurat 10. ve Haşr 9. ayetlere yer verilmiştir. Bu ayetler ise genel olarak; müminlerin birbiriyle kardeş olduğu bilgisi verilerek dargın olanların arasının düzeltilmesi emredilmiş, muhacir-ensar arasında sevgi bağı olduğu ve gönlüne iman yerleşmiş olanların kendileri ihtiyaç içinde bulunsalar bile muhacirleri kendilerine tercih ettikleri bilgileri verilmiştir. Bu yönüyle öğretici yönü olan ayetlerdir. Hucurat 10. ayete *"Şüphesiz müminler birbiriyle kardeştir; öyle ise dargın olan kardeşlerinizin arasını düzeltin…"* mealiyle konu içinde yer verilmiştir. Ayette ünitenin kazandırmak istediği kavram ve değerlerden biri olan kardeşliğe doğrudan vurgu yapılmıştır. Ayrıca bu konu başlığı altında kullanılan iki ayet de ünitenin, "Bireyin güzel ahlaklı olmasında dinin rolünü fark eder.", "İslam'da esas kabul edilen ahlaki tutum ve davranışlara Kur'an'dan ve Hz. Muhammed'in hayatından örnekler verir." ve "Ahlaklı olmanın birey ve toplum hayatındaki önemini kavrar." kazanımlarını desteklemektedir.

"Hoşgörü ve Bağışlama" konusunda ise, Nisa 149., Fussilet 34., Al-i İmran 134., Nur 22. ve Araf 199. ayetlere yer verilmiştir. Ayetlerde genel olarak; müminlerin birbiriyle kardeş olduğu vurgulanarak dargın olanların arasının düzeltilmesi emredilmiş; Allah'a karşı "takva" sahibi insanların bollukta da darlıkta da Allah için harcadıkları, öfkelerini yuttukları ve insanları affettikleri; Allah'ın da bu güzel davranışları sevdiği, Allah'ın bağışlayıcı ve esirgeyici olduğu ve bağışlama yolunun tutulması iyiliğin emredilmesi ve cahillere aldırış edilmemesi konularında bilgi verildiği için didaktik yönü olan ayetlerdir. Ayetlerde sık sık kullanılan "affetmek, hoş görmek, bağışlamak" kavramları ünitenin kazandırmak istediği kavram ve değerlerdir. Ayetler içerdikleri anlam dolayısıyla aynı zamanda ünitenin,

"İslam'da esas kabul edilen ahlaki tutum ve davranışlara Kur'an'dan ve Hz. Muhammed'in hayatından örnekler verir.", "Ahlaki tutum ve davranışları yerine getirmeye istekli olur." ve "Ahlaki olmayan tutum ve davranışlara yönelik çözüm önerilerinde bulunur." kazanımlarını desteklemektedir.

"Alçak gönüllülük (Tevazu)" konusunda, Furkan 63., Lokman 18. ve Bakara 34. ayetlere yer verilmiştir. Ayetlerde genel olarak, tevazu sahibi insanların Allah'ın has kulları olduğu; büyüklük taslama, diğer insanları küçümseme, onlardan yüz çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürümenin yasaklandığı, Allah'ın kendini beğenip övünen kimseleri sevmediği ve Allah'ın meleklere, Adem'e secde edin emrini verdiğinde bütün meleklerin secde ettiği ancak şeytanın kibirlenerek secde etmediği ve kafirlerden olduğu konularına vurgu yapılmıştır. Ayetlerde sık sık yer verilen "tevazu" kavramı ünitenin kazandırmak istediği bir kavram ve değerdir. "Bireyin güzel ahlaklı olmasında dinin rolünü fark eder." ve "Ahlaki olmayan tutum ve davranışlara yönelik çözüm önerilerinde bulunur." kazanımlarına yönelik ayetlere yer verilmiştir.

"Sözünde Durmak" konu başlığı altında ise, İsra 34., Nahl 91. ve Saff 2. ayetlerine yer verilmiştir. Bu ayetlerde genel olarak; verilen sözün yerine getirilmesi gerektiği, çünkü verilen sözün sorumluluk gerektirdiği, Allah'a karşı verilen sözün yerine getirilmesi gerektiği, Allah'ı şahit tutarak edilen yeminlerin bozulmaması gerektiği ve Allah'ın her şeyi bildiği bilgileri verilerek yapmayacağımız şeylerin sözünü vermememiz konularına vurgu yapılmaktadır. Bu yönüyle kullanılan ayetler konu başlığını desteklemektedir ve ayetlerde yer verilen "sözünde durmak" kavramı ünitenin kazandırmak istediği kavram ve değerlerden biridir. Ayetler aynı zamanda , "Bireyin güzel ahlaklı olmasında dinin rolünü fark eder." ve "Ahlaklı olmanın birey ve toplum hayatındaki önemini kavrar." kazanımlarını desteklemektedir.

"Görgülü Olmak " konu başlığı altında ise; Nur 27. *"Ey iman edenler! Kendi evleriniz dışındaki evlere, sahiplerinden izin isteyip onlara selam vermeden girmeyiniz!"* mealindeki ayete yer verilmiştir. Ayet, kendi evlerimiz dışındaki evlere sahiplerinden izin almadan ve onlara selam vermeden girmenin yanlış olduğu konusunda bilgi vermekte ve bunun görgü kuralı olduğu mesajını vermektedir; bu yönüyle de ünitenin "Ahlaklı olmanın birey ve toplum hayatındaki önemini kavrar."

ve "Ahlaki olmayan tutum ve davranışlara yönelik çözüm önerilerinde bulunur." kazanımlarını desteklemektedir.

"İnsanlara İyi Davranmak ve Güzel Söz Söylemek" konusunda ise, Bakara 177., Nahl 97., Nahl 125., İsra 53., İbrahim 24-25. ayetlerine yer verilmiştir. Bu ayetler genel olarak; gerçek iyiliğin; Allah'a, ahiret gününe, meleklere, Kitab'a ve peygamberlere inanarak; yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, ihtiyaç sahiplerine ve insanları kölelikten kurtarmaya, sevdiği maldan harcamaya teşvik ederek, felaket karşısında sabrederek, namaz kılıp, zekat verip ve verdiği sözde durarak gerçekleşeceği; erkek veya kadın, mümin olarak kim iyi işler yaparsa onun güzel bir hayat yaşayacağı ve ödüllerinin de en güzel şekilde verileceği konularında bilgi vererek Hz. Muhammed'e hitaben "Kullarıma söyle, sözün en güzelini söylesinler" bilgisi verilmiştir bu yönüyle kullanıldıkları konu başlıklarını destekleyen ayetlerdir. İsra 53. ayeti konu anlatımında, kısmen alıntılanarak kullanılmıştır. Oysaki ayetin tam meali de kullanılabilirdi. Çünkü ayetin devamında birbirlerine kötü söz söylemelerinden dolayı şeytanın aralarını bozacağı ve şeytanın insanın apaçık bir düşmanı olduğu bilgisi verilmiştir. Ayetin bu bölümü de insanların güzel söz söylemelerini teşvik etmesi ve bu konuda dikkatli olmaları konusunda önemlidir ve ayet, kısmen alıntılanmadan kullanılsaydı da konu başlığını destekler nitelikte bir kullanım olurdu. Bu yönüyle kullanılan ayetler konu başlığını desteklemektedir ve ayetlerde yer verilen "söz vermek" ve "güzel söz söylemek" kavramı ünitenin kazandırmak istediği kavram ve değerlerden biridir. Ayetler aynı zamanda, "Bireyin güzel ahlaklı olmasında dinin rolünü fark eder.", "İslam'da esas kabul edilen ahlaki tutum ve davranışlara Kur'an'dan ve Hz. Muhammed'in hayatından örnekler verir." ve "Ahlaklı olmanın birey ve toplum hayatındaki önemini kavrar." kazanımlarını desteklemektedir.

"Savurganlıktan Kaçınmak" konu başlığı altında ise, A'raf 31., İsra 26-29. ve Furkan 67. ayetlerine yer verilmiştir. Bu ayetlerde de genel olarak; Allah'ın israf edenleri sevmediği; akrabaya, fakire ve yolcuya hakkının verilmesi, elindekinin saçıp savurulmaması, saçıp savuranların şeytanın kardeşleri olduğu, cimri de müsrif de olunmaması gerektiği ve mü'min insanların, harcamalarında israf etmedikleri, cimrilik de yapmadıkları ve harcamalarında bu ikisi arasında bir yolda oldukları konularına vurgu yapılmıştır. Bu yönüyle kullanılan ayetler konu başlığını

desteklemektedir ve ünitenin; " Bireyin güzel ahlaklı olmasında dinin rolünü fark eder." ve "Ahlaki olmayan tutum ve davranışlara yönelik çözüm önerilerinde bulunur." kazanımlarını desteklemektedir.

5. 3. 2. Ayetlerin Didaktik-Metodik Açıdan Uygunluğu

Tablo 20: 8. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Ahlak Öğrenme Alanında Kullanılan Ayetlerin Ünite İçerisinde Kullanımının Sayısal Dağılımı

Konu Anlatımında Kullanılma Sayısı	Etkinlikte Kullanılma Sayısı	Değerlendirme Bölümünde Kullanılma Sayısı	Kullanılan Toplam Ayet Sayısı
40	**2**	**-**	**42**

Yukarıdaki tabloya göre, bu sınıf düzeyinde kullanılan 42 ayetin 40 tanesinin konu anlatımında, 2 tanesinin etkinlik içerisinde kullanıldığı değerlendirme bölümünde ise ayetlerin kullanımına yer verilmediği tespit edilmiştir. Konu anlatımında kullanılan ayetlerin de bir tanesi hariç diğerleri konu anlatımında metin içinde kullanılmış sadece Lokman 18. ayeti "Alçakgönüllülük (Tevazu)" konu başlığı altında, renkli bir tablo içine yerleştirilerek sunulmuştur.[221] Tablo içinde verilen bu ayete aynı zamanda konu anlatımında da yer verilmemiştir. Bu şekilde bir kullanımla ayete daha çok dikkat çekilmek istendiği düşünülebilir. Ancak bu tablo içinde ayet öğretiminin daha etkili olabilmesi için herhangi bir etkinliğe yer verilmemiş sadece ayet meali sunulmuştur. Ayetlerin kullanımında başka bir sunum şekline yer verilmemiş sadece "Düşünelim" etkinliği için verilen Nisa 36. ayeti resimlenerek tablo içine yerleştirilmiştir. "Listeleyelim" etkinliğinde yer verilen Nisa

[221] *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 8. Sınıf Ders Kitabı*, MEB, İstanbul, 2009, s. 124

135.' te ise herhangi bir resimleme olmadan sadece tablo içinde sunulmuştur. Ayetlere öğrencilerin daha çok dikkatlerinin çekilmesi için ayetlerin sunum şekli çeşitlendirilmeliydi.

8. Sınıf İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ahlak öğrenme alanı ünitesini incelediğimizde; genel olarak "Konuşalım", "Beyin Fırtınası", "Yazalım", "Düşünelim", "Listeleyelim", "Yorumlayalım", "Araştıralım", "Değerlendirelim", "Tartışalım", "Paylaşalım", "Drama Yapıyoruz", "Pano Oluşturalım" ve "Not Edelim" başlıklarıyla hazırlanan etkinliklere yer verildiği ancak, etkinliklerde ayet kullanımına yeteri kadar yer verilmediği tespit edilmiştir. Ayetler yerine, daha çok hadis, atasözü ve ünlü düşünürlerin sözleri, resimlemeler ya da güncel olaylar üzerinden öğrencilerin düşünmeleri, yorum yapmaları ve tartışmaları istenerek ünitenin kazandırmayı amaçladığı yordama yapma, karşılaştırma, ilişkilendirme, sonuç çıkarma ve bildikleriyle bağ kurma becerileri kazandırılmaya çalışılmıştır. Oysaki, etkinliklerde daha çok ayete yer verilerek, verilen ayetlerin konusuna uygun olacak şekilde etkinlikler de oluşturulabilirdi.

"Başkalarına Yardım Etmek (İnfak)" konu başlığı altında oluşturulan "Düşünelim" etkinliği[222] ve "Adaletli Olmak" konu başlığı altında oluşturulan "Listeleyelim" etkinliği[223] bunun için güzel iki örnektir. "Düşünelim" etkinliğinde Nisa 36.*"Allah'a ibadet edin ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşa, yolcuya, elinizin altındakilere iyilik edin…"* ayet mealine yer verilerek öğrencilere "Yardım yapmaya yakınlarımızdan başlamanın ne gibi yararları vardır?" sorusu yöneltilmiş ve ayet üzerinden bu konu üzerinde düşünmeleri istenmiştir. "Listeleyelim" etkinliğinde ise, Nisa 135. *"Ey iman edenler! Adaleti titizlikle ayakta tutan, kendiniz, ana-babanız ve akrabanız aleyhinde de olsa, Allah için şahitlik eden kimseler olun.(Haklarında şahitlik ettikleriniz) zengin olsunlar, fakir olsunlar Allah onlara (sizden) daha yakındır. Hislerinize uyup adaletten sapmayın,(şahitliği) eğer, büker (doğru şahitlik etmez), yahut şahitlik etmekten kaçınırsanız (biliniz ki) Allah yaptıklarınızdan haberdardır."* ayet mealine yer verilerek öğrencilere "Ayette adaletin gerçekleşmesine engel olarak neler sayılmıştır?" sorusu yöneltilerek ayet

[222] *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 8. Sınıf Ders Kitabı,* s. 113
[223] *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 8. Sınıf Ders Kitabı*, s. 117

üzerinde düşünmeleri ve düşüncelerini listelemeleri istenmektedir. Yapılandırmacı yaklaşımla hazırlanan öğretim programına uygunluk açısından incelediğimizde de, ayetin tam metni verildikten sonra verilen yönergenin aynı zamanda konu başlığı olan "Adalet" kavramının daha iyi anlaşılmasını sağladığı düşünülebilir. Bu yönüyle ayet öğretim açısından daha etkili bir şekilde kullanılmıştır. Bu yöntem, öğrencilerin bilişsel/ dil ve kavram gelişimlerine katkısı açısından da önemlidir ve faydalı bir etkinlik olmuştur. Benzer şekilde diğer konu başlıkları altında da ayetlere yer verilen etkinlikler oluşturulabilirdi.

Örneğin; "Doğruluk" konu başlığı altında, "Değerlendirelim" etkinliği oluşturulabilir ve bu etkinlikte Ahzab 70-71. ayet meallerine yer verilerek, öğrencilerden bu ayet mealini "doğru" olmanın ve "dürüst" davranmanın önemi açısından değerlendirmeleri istenebilirdi.

"Kardeşlik" konu başlığı altında ise, "Listeleyelim" başlığıyla bir etkinlik oluşturulabilirdi. Bu etkinlikte, Haşr 9. "*Onlardan (muhacirlerden) önce o yurda (Medine'ye) yerleşmiş ve imanı da gönüllerine yerleştirmiş olanlar, hicret edenleri severler. Onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık duymazlar. Kendileri son derece ihtiyaç içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler…."* ayet meali verilerek, öğrencilere "Medine'de bulunan Müslümanlar (ensar), Mekke'den hicret eden Müslümanlara (muhacirlere) nasıl davranmıştır? Mü'minler örnek bir kardeşliğin oluşması için hangi fedakarlıklarda bulunmuşlardır?" sorusu yöneltilebilir ve onlardan bu fedakarlıkları listelemeleri istenebilirdi.

"Alçak gönüllülük (Tevazu) " konu başlığı altında "Beyin Fırtınası " başlığıyla bir etkinlik oluşturularak Furkan 63. *"Rahman'ın has kulları o kimselerdir ki onlar yeryüzünde tevazu ile yürürler. Cahiller kendilerine laf atarsa 'Selam!' der geçerler."* ayet mealine yer verilebilirdi. Öğrencilerden ayet üzerinde düşünerek onlara, "Alçak gönüllü (Tevazu sahibi) insanlar toplum tarafından nasıl değerlendirilir? " sorusu yöneltilebilirdi.

"Görgülü Olmak" konu başlığı altında da, "Beyin Fırtınası" etkinliği oluşturularak öğrencilere, Nur 27. *"Ey iman edenler! Kendi evleriniz dışındaki evlere,sahiplerinden izin isteyip onlara selam vermeden girmeyiniz!.."* ayeti verilebilir ve "Görgü kurallarına uymanın yararları nelerdir? İçinde bulunduğumuz toplum bu kurallara uyanları ve uymayanları nasıl değerlendirir?" soruları

öğrencilere yöneltilerek beyin fırtınası yaptırılabilirdi. Bu etkinlikle öğrenciler görgülü olmanın aynı zamanda güzel ahlaka sahip olmakla eş anlamlı olduğu belirtilebilir ve toplum içinde görgü kurallarına uymanın önemi kavratılabilirdi.

"İnsanlara İyi Davranmak ve Güzel Söz Söylemek" konu başlığı altında ise "Kavram Haritası Oluşturuyoruz" başlığıyla bir etkinlik oluşturulabilir ve bu etkinlikte Bakara 177. *"...Gerçek iyilik, o kimsenin yaptığıdır ki, Allah'a, ahiret gününe, meleklere, Kitab'a ve peygamberlere inanır. (Allah'ın rızasını gözeterek) yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, ihtiyaç sahiplerine ve insanları kölelikten kurtarmaya sevdiği maldan harcar, namaz kılar, zekat verir. Söz verdikleri zaman sözlerini yerine getirir. Felaket, zorluk ve sıkıntı anlarında sabreder. İşte (özü ve sözü) doğru olanlar, bu özellikleri taşıyanlardır. Gerçek takva sahipleri (Allah'a saygılı olanlar) ancak onlardır!"* ayet mealine yer verilebilirdi. Böyle bir etkinlikte öğrencilerden iyi insan olmanın gerektirdiği davranışlara örnekler bularak ve bunları ilgili ayet meali ile ilişkilendirerek "İslam'da iyi insanlar hangi davranış özelliklerine sahiptir?" sorusu kapsamında bu davranış özellikleriyle ilgili bir kavram haritası oluşturmaları istenebilirdi.

"Savurganlıktan Kaçınmak" konu başlığı altında da Furkan 67. "Onlar, harcamalarında israf etmezler, cimrilik de yapmazlar. Harcamalarında bu ikisi arası orta bir yol izlerler." ayet mealine oluşturulacak olan "Resimleyelim" başlıklı etkinlikte yer verilebilir ve öğrencilerden ayette ifade edilen "israf eden" ve "cimrilik yapan" insan tiplemelerini resimlemeleri istenebilirdi .

"İnsanlara İyi Davranmak ve Güzel Söz Söylemek" konu başlığı altında ise, "Yorumlayalım" başlığıyla bir etkinlik oluşturularak etkinlikte İsra 53. ayete yer verilebilirdi. Ayette geçen "en güzel söz" ün ne anlam ifade edebileceğini öğrencilerin araştırmaları istenebilirdi.

Ünitenin sonunda ise "Pano Oluşturalım" başlıklı genel bir etkinliğe yer verilerek, öğrencilerden ünite boyunca en çok akıllarında kalan ayetleri içeren bir pano oluşturmaları istenebilirdi. Öğrenciler, bu panoda yer verilecek ayetleri dikkat çekecek şekilde renkli kağıtlara yazmaları ya da içeriklerine uygun şekilde resimleyerek arkadaşlarıyla paylaşmaları konusunda yönlendirilebilirdi.

Bu şekilde kullanımlarla ayet öğretiminin daha etkili olacağını ve öğrencilerin zihninde daha çok yer edeceğini düşünmekteyiz.

8. sınıf seviyesinde ahlak öğrenme alanında kullanılan ayetleri incelediğimizde ayetlerin bilgilendirici nitelikte olduğu dikkatimizi çekmektedir. Kullanılan ayetler , konu başlıklarını destekleyecek şekilde ,doğruluğa ,başkalarına maddi yardımda bulunmaya,emaneti korumaya,adaletli olmaya,kardeşliğe,hoşgörü ve bağışlamaya,alçakgönüllü olmaya ,verdiğimiz sözde durmaya,görgülü olmaya ve insanlara iyi davranarak güzel söz söylemeye teşvik eden ve bu konulara dair öğrencilere bilgi veren ayetlerdir. Örneğin; "Din Güzel Ahlaklı Olmama Nasıl Katkı Sağlar? " konu başlığı altında yer verilen Ankebut 45., İsra 15., Şems 9-10. ve Kalem 4. ayetlerinde genel olarak; namazın dinin bir emri olması nedeniyle güzel ahlaka katkısı olduğu, Allah'ın yasaklarından kaçınan kişilerin kurtuluşa ereceği, kaçınmayanların ise kayba uğrayacakları belirtilmiş, Hz. Muhammed'in güzel ahlakına dikkat çekilerek inanan insanların onu örnek almaları istenmiş ve bu konularda insanlar bilgilendirilmiştir.

"İslam'da Övülen Bazı Ahlaki Tutum Ve Davranışlar" konusunda "Doğruluk" konu başlığı altında Tevbe 119., Ahzab 70-71., Fussilet 30-32., Yasin 4. ve Hud 112. ayetlerine yer verilmiştir. Bu ayetler de genel olarak; insanları Allah' ın emrine karşı gelmekten sakındıran ve dürüst insanlarla beraber olmaya, Allah'ın Resulüne itaat etmeye ve doğru yola teşvik eden ve onları cennetle mükafatlandıracağını söyleyerek Allah'ın rahmetine güvenmelerini istemeleri konularında insanları bilgilendiren didaktik ayetlerdir.

"Başkalarına Maddi Yardımda Bulunmak (İnfak)" konu başlığı altında yer verilen Bakara 148., Al-i İmran 92., Münafikun 10-11., Haşr 9. ve Nisa 36. ayetlerinde ise genel olarak insanları sevdiklerinden Allah yolunda harcamaya teşvik eden, ölmeden önce yapılan yardımların, verilen sadakaların ahret hayatında bize sevap olarak döneceğini vurgulayan, cimrilikten korunan insanların kurtulacağını ve ayrıca yardım yapılırken öncelikle yakın akraba ve çevreden başlanmasını öğütleyen ve bu konularda bilgilendiren ayetlerdir.

"Emaneti Korumak" konu başlığı altında ise, Enfal 27, Mü'minun 8-11. ve Nisa 58. ayettlere yer verilmiştir. Ayetlerde genel olarak; Allah'a ve peygambere yapılacak olan hainliğin, bizlere emanet edilen şeylere de hıyanet etmek anlamına geleceği, emanetini koruyanlar, verdiği sözü tutan ve namazlarına devam edenlerin

Firdevs cennetine gidecekleri ve emanetlerin ehil olan insanlara verilmesi gerektiği konularında bilgi verilmektedir.

"Adaletli Olmak" konu başlığı altında ise, Nahl 90., Nisa 135. ve Maide 8. ayetlerine yer verilmiştir. Bu ayetlerde de genel olarak; Allah'ın adaleti, iyiliği, yakınlara yardım etmeyi emrettiği vurgulanmış, adaletli olmak ve ayrım gözetmeden davranmak, adil şahitlik yapmakla ilgili uyarıda bulunulmuş ve bir topluluğa ya da millete duyduğumuz kinin uygulayacağımız adalete engel olmaması gerektiği bilgileri verilmiştir.

"Kardeşlik" konu başlığı altında ise, Hucurat 10. ve Haşr 9. ayetlere yer verilmiştir. Bu ayetler ise genel olarak; müminlerin birbiriyle kardeş olduğu bilgisi verilerek dargın olanların arasının düzeltilmesi emredilmiş, muhacir-ensar arasında sevgi bağı olduğu ve gönlüne iman yerleşmiş olanların kendileri ihtiyaç içinde bulunsalar bile muhacirleri kendilerine tercih ettikleri bilgileri verilmiştir.Bu yönüyle öğretici yönü olan ayetlerdir.

"Hoşgörü ve Bağışlama" konusunda ise, Nisa 149., Fussilet 34., Al-i İmran 134., Nur 22. ve Araf 199. ayetlere yer verilmiştir. Ayetlerde genel olarak; müminlerin birbiriyle kardeş olduğu vurgulanarak dargın olanların arasının düzeltilmesi emredilmiş; Allah'a karşı "takva" sahibi insanların bollukta da darlıkta da Allah için harcadıkları, öfkelerini yuttukları ve insanları affettikleri; Allah'ın da bu güzel davranışları sevdiği, Allah'ın bağışlayıcı ve esirgeyici olduğu ve bağışlama yolunun tutulması iyiliğin emredilmesi ve cahillere aldırış edilmemesi konularında bilgi verildiği için didaktik yönü olan ayetlerdir.

"Alçak gönüllülük (Tevazu)" konusunda, Furkan 63, Lokman 18 ve Bakara 34.ayetlere yer verilmiştir. Ayetlerde genel olarak, tevazu sahibi insanların Allah'ın has kulları olduğu; büyüklük taslama, diğer insanları küçümseme, onlardan yüz çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürümenin yasaklandığı, Allah'ın kendini beğenip övünen kimseleri sevmediği ve Allah'ın meleklere, Adem'e secde edin emrini verdiğinde bütün meleklerin secde ettiği ancak; şeytanın kibirlenerek secde etmediği ve kafirlerden olduğu konularında bilgiler verilmiştir.

"Sözünde Durmak" konu başlığı altında ise, İsra 34., Nahl 91. ve Saff 2. ayetlerine yer verilmiştir. Bu ayetlerde genel olarak; verilen sözün yerine getirilmesi gerektiği, çünkü verilen sözün sorumluluk gerektirdiği, Allah'a karşı verilen sözün

yerine getirilmesi gerektiği, Allah'ı şahit tutarak edilen yeminlerin bozulmaması gerektiği ve Allah'ın her şeyi bildiği bilgileri verilerek yapmayacağımız şeylerin sözünü vermememiz konusuna vurgu yapılmaktadır.

"Görgülü Olmak" konu başlığı altında ise; Nur 27. ayetine yer verilmiştir. Kullanılan ayet kendi evlerimiz dışındaki evlere sahiplerinden izin almadan ve onlara selam vermeden girmenin yanlış olduğu konusunda bilgi vermekte ve bunun görgü kuralı olduğu mesajını vermektedir; bu yönüyle öğretici yönü olan didaktik bir ayettir.

"İnsanlara İyi Davranmak ve Güzel Söz Söylemek" konusunda ise, Bakara 177., Nahl 97., Nahl 125., İsra 53., İbrahim 24-25. ayetlerine yer verilmiştir. Bu ayetler genel olarak; gerçek iyiliğin; Allah'a, ahiret gününe, meleklere, Kitab'a ve peygamberlere inanarak; yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, ihtiyaç sahiplerine ve insanları kölelikten kurtarmaya, sevdiği maldan harcamaya teşvik ederek, felaket karşısında sabrederek, namaz kılıp, zekat verip ve verdiği sözde durarak gerçekleşeceği; erkek veya kadın, mümin olarak kim iyi işler yaparsa onun güzel bir hayat yaşayacağı ve ödüllerinin de en güzel şekilde verileceği konularında bilgi vererek Hz. Muhammed'e hitaben "Kullarıma söyle, sözün en güzelini söylesinler" bilgisi verilmiştir bu yönüyle konu başlığı altında kullanılan ayetlerdir. Ayrıca İbrahim 24-25.'te güzel söz kökü yerde sabit dalları gökte olan güzel bir ağaca benzetilmiş; o ağacın Rabb'inin izniyle her zaman yemişini vereceği söylenmiştir. Bu anlamda öğreticiliği olan didaktik bir ayettir.

"Savurganlıktan Kaçınmak" konu başlığı altında ise, A'raf 31., İsra 26-29. ve Furkan 67. ayetlerine yer verilmiştir. Bu ayetlerde de genel olarak; Allah'ın israf edenleri sevmediği; akrabaya, fakire ve yolcuya hakkının verilmesi, elindekinin saçıp savurulmaması, saçıp savuranların şeytanın kardeşleri olduğu, cimri de müsrif de olunmaması gerektiği ve mü'min insanların, harcamalarında israf etmedikleri, cimrilik de yapmadıkları ve harcamalarında bu ikisi arasında bir yolda oldukları konusunda bilgi verilmiştir.

5. 4. Genel Değerlendirme

Şu ana kadar İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programında Ahlak öğrenme alanında 8. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabındaki 5. ünite olan " Din ve Güzel Ahlak" başlıklı ünitede kullanılan ayetler din öğretimi açısından değerlendirilmiştir. Kullanılan ayetler genel anlamda öğrencilerin dil ve kavram gelişimlerine uygundur ancak; dini terimlerin bazılarının sadeleştirilerek kullanılması ya da parantez içinde verilecek olan ek bilgilerle desteklenerek öğrencilere sunulması ayet öğretimi açısından daha uygun olurdu. Kullanılan ayetlere daha çok konu anlatımında yer verildiği ve konu anlatımında kullanılan bu ayetlerden de bir tanesi hariç diğerlerine sadece metin içinde yer verildiği, öğrencilerin dikkatini daha çok çekmek amacıyla ayetlere tablolar, resimlemeler ya da bilgi kutuları içinde yer verilmediği ve sadece iki etkinlikte ayet kullanıldığı; değerlendirme bölümünde ise ayetlere yer verilmediği tespit edilmiştir. Ancak bu şekilde kullanımlara ünite içinde daha çok yer verilmesi ayet öğretimini kolaylaştırabilir, öğrencilerin daha çok dikkatini çekebilir ve bilişsel seviyelerine daha çok katkıda bulunabilirdi. Ahlak öğretiminde çok önemli değerler olan "adalet, alçakgönüllülük, bağışlama, doğruluk, emaneti korumak, görgülü olmak, güvenilirlik, hoşgörü, kardeşlik, merhamet, paylaşımcı olmak ve sözünde durmak" gibi değerlere yer verilmesi din ve ahlak öğretimi açısından önemlidir. İlköğretim 7. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde ahlak öğrenme alanında kullanılan ayetler, öğretim programında aynı ünite için belirtilen kazanım, beceri, kavram ve değerleri genel olarak gerçekleştirebilecek düzeydedir. Ayetler konu başlıklarını destekleyecek şekilde içeriğe uygun ve anlaşılırdır. Didaktik –metodik açıdan genelde öğreticilik yönü ağır basan ayetler kullanılmıştır. Sonuç olarak, yedinci sınıf ahlak öğrenme alanında kullanılan ayetlerin içeriği incelendiğinde genel olarak, öğrencilerin gelişim dönemleri itibariyle algılayamayacakları, seviyelerine uygun olmayan bir konu ya da kavramın olmadığı ve dinî gelişim nitelikleri açısından da öğrencilerin seviyelerine hitabeden ayetlerin yer aldığı tespit edilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç:

İlköğretim okullarında halen okutulan mevcut Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında ahlak öğrenme alanında kullanılan ayetlerin din öğretimi açısından niteliğini, öğrencilerin bilişsel/ dil ve kavram, ahlaki gelişim düzeylerine uygunluğunu, ünitenin öğretmeyi hedeflediği konu, kazanım, beceri ve değerleri ne oranda desteklediğini, öğrencilerin sorun çözme, sorgulama ve eleştirel düşünme becerilerini ne düzeyde etkileyebileceğini ve ayetlerin ünite içerisinde kullanım şeklinin yapılandırmacı yaklaşım açısından uygunluğunu tespit etmeyi hedeflediğimiz çalışmamızda aşağıda belirtilen sonuçlara ulaşılmıştır:

1- Ahlak öğrenme alanlarında kullanılan toplam 90 ayetin, 4 tanesi etkinlik, 1 tanesi değerlendirme bölümünde, 85 tanesi ise, konu anlatımında metin içinde kullanılmıştır. (Bkz. Ek 2) Kitaplarda konuyu anlatmak, içeriği örneklendirmek, öğrencinin konuyu kavramasını kolaylaştırmak için ayetlere sıkça başvurulmuştur. Ancak kitapların ahlak öğrenme alanlarında verilen ayetler, genelde metin içinde kullanılmış, öğrencileri derste aktif kılacak biçimde etkinlik ve değerlendirme bölümlerinde yeterince ayet kullanılmamıştır. Etkinliklerde, ayetlerden daha çok hadis, atasözü ve ünlü düşünürlerimizin sözlerine yer verildiği tespit edilmiş ve bunlara çalışmamız içinde de yer verilmiştir. İncelediğimiz üniteler boyunca değerlendirme bölümlerinde sadece 1 ayete yer verildiği tespit edilmiştir. (Bkz. Ek 2). Değerlendirme bölümündeki soru tarzları ise genelde aynıdır. Ayetlerden oluşan çoktan seçmeli, boşluk doldurmalı, eşleştirmeli sorular düzenlenebilir, ayet öğretimi daha etkili hale getirilebilirdi.

2- Öğrencilerin günlük hayatta, evde ve dini mekanlarda kullanılan dini ifade ve kavramları anlayabilmeleri, din hakkında bilgi sahibi, güzel söz söyleyen güzel ahlaki davranışlarda bulunan, bunun sorumluluk ve bilincini taşıyan ve buna göre hareket eden bireyler olmaları genelde din eğitiminin özelde ise ahlak eğitiminin amaçlarındandır.

Ders kitaplarında ahlak öğrenme alanında yer verilen ayetlerde kullanılan dilin, içerdiği Arapça kelime ve / veya kavramlardan dolayı genelde öğrencilerin dil gelişim seviyelerinin üzerinde olduğu düşünülmektedir. Ayetlerde öğrencilerin anlamakta zorlanabileceği pek çok kelime, kavram ya da ifade bulunmaktadır. Bu

kapsamda, ders kitaplarının sözlük bölümlerini incelediğimizde, ayetlerde geçen ve öğrencilerin anlamakta güçlük çekebileceğini düşündüğümüz pek çok kavrama kitapların sözlük bölümlerinde yer verilmediği çalışmamızda tespit edilmiştir. Oysaki, okulda kelime ve kavram öğrenmelerinde ise, öğretmenin ders için yardımcı kaynağı, öğrencilerin de kelime öğrenmelerinde ilk başvurdukları, öğrendiklerini tekrarladıkları kaynak ders kitaplarının sözlük bölümüdür.

3. Ayetlerde geçen anlaşılması zor olan bazı kelimeler sadeleştirilmediği için öğrencilerin ayetleri anlaması güçleşmiştir. Ünite sonunda verilen bazı surelerin anlamları da bu nedenle yeterince anlaşılamamaktadır.

4. İncelenen kitaplarda ahlak öğrenme alanında yer verilen ayetler genelde öğrencilerin bilişsel düzeyine uygundur. Öğrenciler kendi sınıf seviyelerinde verilen konulara yabancı değildirler. Öğrenci yabancısı olmadığı bu konular hakkında kitapta verilen ayetler doğrultusunda daha doğru bir öğretimle bilgilendirilmektedir. Bu anlamda konuların öğretilmesinde dinin etkisinden yararlanılmaya çalışılmıştır.

5. DKAB ders kitaplarının ahlak öğrenme alanında yer verilen ayetler, öğrencilerin ahlaki gelişim düzeyine genelde uygundur. Ancak, Kohlberg' e göre, ahlaki gelişim sürecinde kişinin daha üst düzeyde ahlaki düşünmeye yönlendirilmesi gerekmektedir.[224] Ayetlerin kullanımında da bu ilkeye dikkat edilmeli, yapılacak etkinlikler ve değerlendirmelerle öğrencilerin daha üst bir ahlaki düşünmeye yönlendirilmesi sağlanmalıdır.

5. Kitaplarda konuyu açıklamak, zenginleştirmek, verilen bir ayeti örneklendirmek için öğretime yardımcı unsurlardan resim ve fotoğraflara yer verilmiştir. Kitaplarda özellikle ayetlere öğrencilerin dikkatini çekmeyi amaçladığı düşünülen resim ve fotoğrafları incelediğimizde bu resimlerin çoğunlukla ayetin içeriğine hitab etmediği dikkatimizi çekmektedir. Bunlara çalışma içerisinde değinilmişti. Resimler öğrencilerin dikkatini çekmekte, ancak ayetle ilgisi kurulamamaktadır. Buna rağmen resimlerin, öğrencilerin iyi algılayabilmeleri için yeterli büyüklükte olduğu düşünülmektedir. Öğrencilerin daha çok ilgilerini çekebilecek çizgi ve karikatür şeklindeki resimlere çok az yer verilmiştir.

6- Konularda yer verilen ayetlerin DKAB öğretim programında ahlak öğrenme alanında verilen beceri, kazanım, kavram ve değerleri genel olarak

[224] Çölgeçen, *a.g.e.,* s. 338

gerçekleştirebilecek düzeyde olmakla birlikte eksikliklerinin olduğu da görülmüştür. Ancak konular içerisinde yer verilen öğrencilerin bilişsel, duyuşsal ve psiko-motor gelişimlerini sağlayacak şekilde etkili kullanılamadığı, yetersizliklerinin olduğu tespit edilmiştir.

Öneriler:

Çalışmamızda tespit edilen bazı eksikliklerin giderilmesine katkıda bulunmak amacıyla burada bazı önerilere yer verilmeye çalışılacaktır:

1. İlköğretim okullarında okutulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin müfredatında ahlak öğretimi ile ilgili konulara ve ayetlere yeterli yoğunlukta yer verilmiştir. Ancak elbetteki ayetlerin kullanımı tam ve geliştirilemez değildir. Ele alınan konularda yer verilen ayetler, sadece teorik bir şekilde metin içinde değil, daha çok pratiğe, yani davranışa dönük olmalı ve çocuğa öğrendiklerinin uygulanabilir bir yapıya sahip olduğu keşfettirilerek öğretilen ayetlerin çocuğun hayatında yer etmesi sağlanmalıdır.
2. DKAB dersi ahlak öğrenme alanında yer verilen ayetlerin, çocukların ilgileri doğrultusunda daha işlevsel bir şekilde kullanılması için etkinliklerde ve değerlendirme bölümlerinde daha fazla ayete ve özellikle ayetlerin mesaj yönüne de yer verilmesi gerekmektedir. Geçmiş tecrübelerden ve özellikle de geliştirilen yeni programdan da yararlanılarak yapılacak yeni düzenlemelerle eksiklikler giderilmeli, ahlaki olgunluğu sağlamak ve ayetlerin anlaşılırlığını kolaylaştırmak için daha etkili ve verimli kullanımlar geliştirilmelidir.
3. DKAB ders kitapları, kullanılan ayetlerde geçen dinî terim ve kavramların öğretilmesini sağlayıcı bir yapıya sahip olmalı ve bireyleri dinî kavramlar bakımından zengin bir kavram dağarcığına kavuşturmalıdır. DKAB ders kitaplarının sözlük bölümleri geliştirilerek özellikle ayetlerde sıkça geçen Arapça kelime ve / veya ifadelere sözlük bölümlerinde yer verilmelidir. Ayrıca, bu kelime ve kavramların doğru öğrenilmesi ve ayetlerin de doğru anlaşılması için ayetlerde sık kullanılan kelime ve kavramlara ilişkin üniteler ve etkinlikler oluşturulmalı, ilgili üniteler içinde alt başlıklar halinde bunlara yer verilmelidir.

4. Kullanılan ayetlerde öğrencilerin bilişsel/ dil ve kavram gelişim süreçleri dikkate alınmalıdır. İnsanlar doğumdan ölüme kadar çeşitli gelişim evreleri geçirirler. Bilişsel ve dil alanlarındaki gelişimleri bunlardan ikisidir. Her bir evredeki bilişsel süreçler (algılama, bellek, muhakeme, düşünme ve kavrama gibi) ve sahip olunan kelime dağarcığı farklıdır. Sözgelimi; 6 yaşındaki bir çocukla 10 yaşındaki bir çocuğun algılama ve öğrenme durumları gelişim evrelerindeki farklılıklar nedeniyle aynı değildir.[225] Bu ilke, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretiminde de benimsenmeli ve dikkate alınmalıdır. Ayetlerde kullanılan ifadelerin niteliği, öğrencilerin algılama düzeyine uygun olmalıdır. Din eğitiminde dini terminolojiyi kullanmak demek ayetlerin tamamında Arapça kavram ve / veya ifadelere yer vermek anlamına gelmemelidir. Ayetlerin daha iyi anlaşılabilmesi için ayetlerde yer verilen Arapça kelime ve kavramların sadeleştirilerek kullanılması ya da bu kavramların ayette parantez içinde verilecek ek bilgilerle desteklenmesi gerekmektedir. Örneğin ayetlerde geçen "hayr" kavramı yerine "iyilik" , "rıza" kavramı yerine "istek", "dikili taşlar" kavramı yerine "putlar" kavramı kullanılabilir ayetlerde geçen ifadeler daha sade ve anlaşılır olabilirdi.
5. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde yer verilen ayetlerin daha iyi anlaşılabilmesinde, öğrencilerin anlamakta zorluk çekebileceği düşünülen kelime ve kavramların onların zihninde kalıcı hale getirilmesi gerekmektedir. Bunun için de sınıf düzeyleri arasında kelime ve kavram tekrarlarına daha çok yer verilmelidir. Örneğin, öğrenci 4. sınıf düzeyinde karşılaştığı bir kelimeyle diğer sınıf düzeylerinde karşılaşmazsa yeterince tekrara yer verilmediğinden kelimenin anlamını hatırlamakta zorlanacaktır. Bunun için ders kitaplarında kelime ve/ veya kavram bilgisini destekleyen bulmacalar hazırlanmalı ve kelimelerin öğrencilerin zihninde kalıcı hale gelmesi sağlanmalıdır.
6. İncelenen kitaplardaki ahlak öğrenme alanı ünitelerinde yer verilen ayetler konu, kazanım, beceri ve değerleri genel olarak desteklemekle birlikte

[225] Bu konuda bakınız: Mualla Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler,*Türkiye Diyanet Vakfı Yay., II. Basım, Ankara 1991, s. 45-53; Osman Taştekin, *Kıyamet ve Ahiretle İlgili Kavramların Öğretimi,* Palmiye Kitapları, Samsun 2002, s. 19-38

becerileri geliştirme konusunda ayetleri içeren daha çok etkinlik düzenlenmelidir.

7. Ayetlerin bazılarında öğrencilerin dikkatini çekmek amacıyla yapılan resimlemeler, ayetlerin içeriğine uygun bir şekilde açıklayıcı, tamamlayıcı, eğitici özelliklere sahip olmalıdır. Ayet öğretimine yardımcı unsur olarak kullanılan fotoğraf ve resimlerin estetik değere sahip olmasına da dikkat edilmelidir.
8. DKAB ders kitaplarında sure ve ayetler, sure ismi ve ayet numarası esas alınarak verilmiştir. Bununla beraber surelerin numaraları da verilerek öğrencilerin bu kullanım şeklini de öğrenmeleri sağlanmalıdır.
9. Ders kitaplarında kullanılan ayetlerin öğrenciler için daha cazip hale getirilebilmesiyle ilgili çalışmalar yapılmalı, etkinlikler hazırlanmalı, sözlük çalışmaları yapılmalı ya da mevcut sözlükler geliştirilmelidir.

KAYNAKÇA

AKARSU, Bedia, *Wilhelm von Humbodt'da Dil-Kültür Bağlantısı,* Remzi Yay., İstanbul 1984

AKSEKİ, A. Hamdi, *İslam Dini*, Nur Yayınları, Ankara 1993

AKYOL, Hayati, *Türkçe İlkokuma Yazma Öğretimi,* PegemA Yayıncılık, Ankara 2005

AKYÜREK, Süleyman, *Din Öğretiminde Kavram Öğretimi.* DEM Yayınları, İstanbul 2004

ALTAŞ, Nurullah, *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi,* Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2001

ARAL, Neriman, GÜLEN Baran, ŞENAY Bulut ve Serap Çimen. *Çocuk Gelişimi.* 1. cilt, İstanbul: Ya-Pa Yay., 2000

AYDIN, Ayhan, *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*, Alfa Yayınları, İstanbul 2000

AYDIN, Mehmet Zeki, *Ailede Ahlak Eğitimi (Aile Eğitimi- 1)*, Timaş Yayınları, İstanbul 2009

AYHAN, Halis, *Din Eğitimi ve Öğretimi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1997.

AYHAN, Halis, *Türkiye'de Din öğretimi*, DEM Yayınları, İstanbul 2004

BACANLI, Hasan, *Eğitim Psikolojisi*, Alkım Yayınevi, İstanbul (tarihsiz)

BAŞARAN, İbrahim Ethem, *Eğitim Psikolojisi,* Gül Yay., Ankara 1994

BAYMUR, Feriha, *Genel Psikoloji*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1990

BİLGİN, Beyza, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi,*Yeni Çizgi Yayınları, Ankara 1995

BİLGİN, Beyza-Selçuk, Mualla, *Din Öğretimi*, Gün Yayıncılık, Ankara 2000

BÜYÜKKARAGÖZ, Savaş- ÇİVİ, Cuma, *Genel Öğretim Metotları*, Öz Eğitim Yay., İstanbul 1999

BLOOM, Paul. How Children Learn the Meanings of Words. *Behavioral and Brain Sciences 2001*

CÜCELOĞLU, Doğan, *İnsan ve Davranışı*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1998

CLARKE, Jean Illsey*, Çocuk Bakımı ve Eğitimi –II,* Papirüs Yay., İstanbul 1996

ÇAĞRICI, Mustafa, "*Ahlak*", Türkiye Diyanet Vakfı *İslam Ansiklopedisi II*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1989

ÇAPAN, Aylin Sözer, *3-11 Yaş Çocuklarının Ahlâk Gelişimlerinin Piaget'nin Ahlâkî Gelişim Kuramı'na Göre İncelenmesi,* MÜ. Eğitim Bilimleri Enst.,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2005

ÇİLELİ, Meral (1986), *Ahlak Psikolojisi ve Eğitimi*, V Yayınları, Ankara

ÇÖLGEÇEN Kenan , "*Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi"*, Fakülte Kitabevi, Isparta 2007

DEMİREL, Özcan, *İlköğretim Okullarında Yabancı Dil Öğretimi,* MEB Yay., İst., 1998

DEMİREL, Özcan, *Planlamadan Değerlendirmeye Öğretme Sanatı,* Pegem A Yay., Ank. 2002

DEESE, J. & HULSE, S. H. *The Psychology of Learning.* New York, 1967; McGraw-Hill Book Company.

DOĞAN, Recai- TOSUN, Cemal, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi*, Pegem A Yayınları, Ankara 2002

ERDEM, Hüsameddin, *Ahlak Felsefesi*, Hü-Er Yayınları, Konya 2003

ERDEN, Münire; AKMAN, Yasemin. *"Gelişim Öğrenme- Öğretme: Eğitim Psikolojisi"* Arkadaş Yayınevi, Ankara 1998

FERSAHOĞLU, Yaşar, *Din Eğitim ve Öğretiminde Duygu Eğitimi*, Marifet Yayınları, İstanbul 1998.

GANDER, J. Mary-GARDİNER, Harry W., *Çocuk ve Ergen Gelişimi*, (Yay. Haz. Bekir Onur), İmge Kitabevi, Ankara 2004

GÜLÇÜR, Musa Kazım, *Çocuğun Din öğretimi*, Feza Gazetecilik, İstanbul 2001

GÜNER, Osman, *"İslami İletişimde Metodik Esaslar",* Diyanet İlmi Dergi, 2002, Cilt 38, Sayı: 4

HÖKELEKLİ, Hayati, *Din Psikolojisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1996

İBN MANZUR, Lisanü'l-Arab, C. X., Beyrut 1956

IRİS, M. Yob, "Teaching in The Language of Religion", *Religious Education (Hermeneutics),*V 88. N:2 Spring 1998

İSAM, İlmihal, İman ve İbadetler. I. Cilt

İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, Ankara 2002.

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu, Ankara, 2007

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 6. Sınıf Ders Kitabı, MEB, İstanbul, 2009

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 7. Sınıf Ders Kitabı, MEB, İstanbul, 2009

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 8. Sınıf Ders Kitabı, MEB, İstanbul, 2009

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu, MEB Devlet Kitapları Müdürlüğü, Ankara 2007

İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Program, MEB, Ankara, 2004

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmen Kılavuz Kitabı, 8. Sınıf , MEB Yay., İstanbul, 2009

İlmihal I: İslam ve Toplum, (Komisyon), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1999

KAPLAN, Mehmet, *Kültür ve Dil*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2002

KARSLI, Mehmet Durdu *Öğretmenlik Mesleğine Giriş,* Öğreti Yay., Ankara. 2004

KERİM, Yavuz, *Günümüzde Din Eğitimi,* Ç.Ü.İ.F yayınları, Adana 1998

KILIÇ, Recep, *Ahlakın Dini Temeli*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1996

Kur'an-ı Kerim Açıklamalı Meali, TDV Yayınları, Ankara 2003

KÜÇÜKKARAGÖZ, Hadiye, *"Bilişsel Gelişim ve Dil Gelişimi. Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi"*, Pegem A Yayıncılık. Ankara 2004

MANGİR ve ERKAN*, 0-4 Yas Arasindaki Çocuklarda Dil Gelisimi,* A. Ü. Ziraat Fakültesi Yayinlari , Ankara, 1987

MAVİŞ, İlknur, *"Çocukta dil edinim kuramları: Dil ve Kavram Gelişimi"* Kök Yayıncılık., Ankara 2005

MEHMEDOĞLU, Yurdagül, *Ahlâkî ve Dînî Gelişim*, Morpa Kültür Yay., İstanbul 2004

NEWMAN, Sarah, "Stepping Out: Using Games and Activities to Help Your Child with Special Needs." Jessica Kingsley Publishers.Philadelphia 2003

OKTAY, Ayla, GÜRKAN, Tanju, UNUTKAN, Özgül P., ZEMBAT, Rengin, *"Okul Öncesi Eğitim Programı Uygulama Rehberi"* Ya-Pa Yayınları, İstanbul 2003

ÖZÇELİK, Durmuş Ali, *(9-17 Yas) Öğrencilerinde Görülen Biçimiyle Kavram (Söz Da*ğarcığ*ı) Gelişimi,* Anadolu Üniversitesi AÖF Yayınları. Eskişehir, 1988

ÖZÇELİK, D.A. *3-11. Sınıf (9.-17. Yas) Öğrencilerinde Görülen Biçimiyle Kavram (Söz Dağarcığı) Gelişimi.* Anadolu Üniversitesi AÖF Yayınları, Eskişehir 1988, s. 18 / Yıldız vd., 2006

ÖZDEMİR, Emin, *Eleştirel Okuma* (6. Baskı)., Bilgi Yayınevi, Ankara 2005

ÖZDEMİR, Emin, *Anadili Öğretimi*, Türk Dili Öğretimi Özel Sayısı, Temmuz-Ağustos 1983

ÖZDEN, Yüksel, *Öğrenme ve Öğretme* (8. Baskı) PegemA Yay., Ankara, 2003

ÖZERİ, Zeynep Nezahat, *Okul Öncesi Din ve Ahlâk Eğitimi*, Dem Yayınları, İstanbul 2004

ÖZKALP, Enver, *Davranış Bilimlerine Giriş*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2004

ÖZMEN, Haluk, "Fen Öğretiminde Öğrenme Teorileri ve Teknoloji Destekli Yapılandırmacı (Constructivist) Öğrenme", The Turkish Online Journal of Educational Technology - TOJET January 2004 ISSN: 1303-6521 Volume 3, Issue 1, Article 14.

RIFAT, Mehmet, *Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları*, Yazko Yayınları, İstanbul 1983

RİTA L. Atkinson ve diğerleri, *Psikolojiye Giriş I,* Sosyal Yay., İstanbul 1995

SELÇUK, Mualla, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler,*Türkiye Diyanet Vakfı Yay., II. Basım, Ankara 1991

SELÇUK, Ziya, *Gelişim ve Öğrenme*, Nobel Yayınları 7. Baskı, Ankara 2000

SENEMOĞLU, Nuray, *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim*, Gazi Kitabevi, Ankara 2002

SEVİNÇ, Müzeyyen, *Erken Çocuklukta Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar,* Morgan Kültür Yay., İst., 2003

ŞAHİN, Mehmet, "Çocukta Dil Gelişim", *Dil Dergisi,* Ankara Üniversitesi, Sayı 30, Nisan 1995

ŞAŞAN, Hasan, "Yapılandırıcı öğrenme" *Yaşadıkça Eğitim*. Sayı: 49, 2002

ŞAŞAN, Hasan, "Yapılandırmacı Öğrenme", *Yaşadıkça Eğitim*, Sayı 74-75, 2002

ŞEMSEDDİN Sami, *Kamus-ı Türki I*, Tercüman Genel Kültür Yayınları, İstanbul 1991

TAŞTEKİN, Osman, "*İnanç Öğretiminin Psiko-Pedagojik Temelleri"*, Diyanet İlmi Dergi, Ocak-Şubat-Mart 2003, C. 39, sayı: 1

TAŞTEKİN, Osman, *Kıyamet ve Ahiretle İlgili Kavramların Öğretimi,* Palmiye Kitapları, Samsun 2002

TEMUR, Turan, İlköğretim 4. Ve 5. Sınıf Öğrencilerinin Yazı Dilindeki Kelime Hazinelerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.2006

TOSUN, Cemal, *Din Eğitimi Bilimine Giriş,* PegemA Yay., Ankara 2002

Türkçe Sözlük, Ankara; Türk Dil Kurumu Yayınları, 1981

ÜLGEN, Gülten, *Kavram Geliştirme* (4. basım). Nobel Yayınevi, Ankara 2004

VARDAR, Berke, *Dilbilimin temel kavram ve İlkeleri*, TDK Yayınları, Ankara 1982

YAVUZ, Kerim, *Çocuğun Dünyası ve Gelişme*, Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul 1992

YAVUZ, Yaşar, Yapılandırıcı Yaklaşım Çerçevesinde Yeni İlköğretim Programlarının Değerlendirilmesi., *Küreselleşme ve eğitim.*, Ankara 2007

YAVUZER, Haluk, *Çocuk Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2002

YILDIZ, Cemal, OKUR, Alparslan, ARI, Gökhan ve YILMAZ, Yakup, *Yeni Öğretim Programına Göre Kuramdan Uygulamaya Türkçe Öğretimi,* PegemA Yayınları. Ankara 2006

İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERS KİTAPLARINDA AHLAK ÖĞRENME ALANINDA KULLANILAN AYETLERİN DİN ÖĞRETİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Tezi: Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Cemal TOSUN

Mayıs, 2010

ÖZET

İlköğretim dönemi, çocuğun ahlaki kimliğinin şekillendiği önemli bir dönemdir. Ülkemizde formal yollarla ve örgün eğitim kurumlarında ahlak öğretimini sağlama amacı, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleriyle gerçekleştirilmek istenmektedir. "İlköğretim Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarında Ahlak Öğrenme Alanında Kullanılan Ayetlerin Din Öğretimi Açısından İncelenmesi" başlıklı araştırmamızda, ilköğretim kurumlarının 4., 5., 6., 7. ve 8. sınıflarında ahlak öğrenme alanında kullanılan ayetlerin din öğretimi açısından uygunluğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda araştırmamızın problemleri: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında ahlak öğrenme alanında kullanılan ayetler, öğrencilerin bilişsel/ dil ve kavram gelişim düzeylerine uygun mudur? Kullanılan ayetler öğrencilerin ahlaki gelişim düzeylerini desteklemekte midir? Ayetler kullanıldıkları konu, kazanım, beceri ve değerleri desteklemekte midir? Ayetlerin verilişi didaktik-metodik açıdan uygun mudur? Ayetlerin kullanılış sistemi yeni programa (yapılandırmacı yaklaşım açısından) uygun mudur? Soruları üzerine kurgulanmıştır.

Araştırmamızda bu problemler, öğrencilerin gelişim özelliklerini kapsayan kuramsal çerçeve ile desteklenmiş ve ardından, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında yer verilen ayetler, yoruma dayalı metin analizi yöntemiyle incelenerek tespitlerde bulunulmuş ve öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi, Ahlak, Öğrenme Alanı, Ayet, Din Eğitimi, Din Öğretimi

ANALYZİNG VERSES OF THE KORAN WHİCH ARE USED İN THE FİELD OF LEARNİNG MORAL KNOWLEDGE İN TERMS OF TEACHİNG RELİGİON İN RELİGİOUS CULTURE AND MORAL KNOWLEDGE COURSE BOOKS OF PRİMARY EDUCATİON

Master Thesis: Department of Philosophy and Theology

Advisor: Prof. Dr. Cemal TOSUN

May, 2010

ABSTRACT

Primary education is a significant period when moral identity of a child is shaped. In our country, the aim of providing moral education through formal education is expected to be performed with Religious Culture and Moral Knowledge Course. In my study which is entitled "Analyzing verses of the Koran which are used in the field of learning moral knowledge in terms of teaching religion in Religious Culture and Moral Knowledge Course Books of Primary Education", it is aimed to determine the appropriateness of verses of the Kuran which are used in 4th , 5th , 6th, 7th and 8th classes of Primary Education in the field of learning moral knowledge. In this context, the research questions are: Are the verses of the Koran which are used in the field of learning moral knowledge in Religious Culture and Moral Knowledge Course Books appropriate to cognitive, language and conceptual development levels of students? Do the verses of the Koran in this context support the moral development levels of students? Do the verses support the topics, acquisitions, skills and values in the contexts they are used? Is the way the verses are presented suitable in terms of didactic and methodical points? Is the way the verses are used suitable to the new teaching program (in terms of constructivist approach) ?

In this study, these questions are supported with the theoretical framework which contains developmental features of students and the verses of the Koran which are located in Religious Culture and Moral Knowledge Course Books are analyzed with the method of copy research which is based on interpretation and evaluation is made and suggestions are offered.

Keywords: Religious Culture and Moral Knowledge Course of Primary Education, morals, learning field, verses of the Koran, Religious Education, Teaching Religion

EK 1

FORM

Çalışmamızın konusu kapsamında olan 4., 5., 6., 7. ve 8. sınıf DKAB ders kitaplarının ahlak öğrenme alanlarında kullanılan ayetler aşağıdaki form oluşturularak formdaki sorular üzerinden incelenmiştir.

1. DKAB ders kitapları ahlak öğrenme alanında kullanılan ayetler öğrencilerin gelişim düzeylerine uygun mudur?

1.1. Ahlak öğrenme alanında kullanılan ayetler hangileridir?

1.2.Ayetler öğrencilerin bilişsel/ dil ve kavram gelişim düzeylerine uygun mudur?

1.3.Ayetler öğrencilerin ahlaki gelişim düzeylerine uygun mudur?

2. DKAB ders kitapları ahlak öğrenme alanında kullanılan ayetleri eğitim-öğretim açısından uygun mudur?

2. 1. Ayetler kullanıldıkları konu ve kazanımları desteklemesi açısından uygun mudur?

2. 2. Ayetler didaktik-metodik açıdan uygun mudur?

3. Ayetlerin kullanımıyla ilgili genel olarak nasıl bir değerlendirme yapabiliriz?

EK 2

İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSİ AHLAK ÖĞRENME ALANINDA KULLANILAN AYETLERİN SINIFLANDIRILMASI

Sınıf Düzeyi	ÜNİTELER	Ayetlerin Etkinlikte Kullanılma Sayıları	Ayetlerin Değerlendirme Bölümünde Kullanılma Sayıları	Ayetlerin Konu Anlatımında Kullanılma Sayıları	Kullanılan Toplam Ayet Sayısı
4. SINIF	Sevgi, Dostluk ve Kardeşlik	-	-	5	5
5. SINIF	Sevinç Ve Üzüntülerimizi Paylaşalım	-	-	13	13
6. SINIF	İslam Dininin Sakınılmasını İstediği Davranışlar	1	1	18	20
7. SINIF	İslam Dinine Göre Kötü Alışkanlıklar	1	-	9	10
8. SINIF	Din Ve Güzel Ahlak	2	-	40	42
TOPLAM		4	1	85	90